

شهر ایرانی - اسلامی از چینی تا ابعاد وجودی

شهر اسلامی در تفکر مدینه فاضله فارابی

● سیمای ایرانی - اسلامی تهران

● بردسکن؛ شهر میوه‌های بهشتی

● شهرسازی دفاعی و الگوی ایرانی - اسلامی

● معماری اسلامی، مروری
بر تجارب کشور مالزی

● شهر ایرانی - اسلامی، آسایشی
در آرمانشهر پیش‌رو

سامانه آموزش مجازی شهر و روستا

سامانه آموزش مجازی شهر و روستا (سام شهر)

سازمان آموزش، علم و فناوری کشور
وزارت آموزش، علم و فناوری

صفحه اصلی | درباره ما | تماس با ما | آموزش مجازی | کتابخانه مجازی | امتحان مجازی | پشتیبانی

سامانه آموزش مجازی

نام و نام خانوادگی:
آدرس ایمیل:

فرمانبر
مدرس
مدیر سیستم

www.sam-shahr.ir

در راستای توسعه آموزش های غیر حضوری برای کارکنان شهرداری ها و دهیاری های کشور و بهره گیری از فضای مجازی، سامانه آموزش مجازی شهر و روستا (سام شهر) راه اندازی شده است. جهت کسب اطلاعات بیشتر به آدرس www.sam-shahr.ir مراجعه فرمایید.

محور اصلی:

شهر ایرانی - اسلامی

طرح روی جلد: مربوط به محور اصلی
عکس پشت جلد: مسجد نصیر الملک شیراز

صاحب امتیاز:

وزارت کشور، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور

مدیرمسئول: مهدی جمالی‌نژاد

زیر نظر: اسمعیل زیارتی نصرآبادی

سردبیر: حسین رجب صلاحی

هیأت تحریریه:

حسین ایمانی جاجرمی، محمد طولابی، عمار داوودی،
حدیثه گرشاسبی

ویراستار و نمونه خوان: فریده دارستانی فراهانی

طراح و صفحه آرا: محمد سدید شهلائی مقدم

چاپ: کامیاب

۱. مطالب مندرج در ماهنامه لزوماً بیانگر دیدگاه‌های سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها نیست.
۲. ماهنامه در ویرایش و تلخیص مطالب آزاد است.
۳. مطالب ارسالی به هیچ وجه بازگردانده نخواهد شد.
۴. استفاده از مطالب و طرح‌های ماهنامه تنها با ذکر مأخذ مجاز است.
۵. مقالات باید به نشانی پست الکترونیکی نشریه (در محیط word) ارسال شود.

ISSN:16 06 7495

<http://www.imo.org.ir>

ssafta.imo.org.ir

E.mail: shahrdariha91@gmail.com

نشانی: تهران، بلوار کشاورز، ابتدای خیابان نادری، پلاک

۱۷، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی

کدپستی: ۱۴۱۶۶۳۳۶۶۱

تلفن: ۰۲۰۵۰۶۳۹۰۳ و ۰۲۰۵۲۶۳۹۰۳

این شماره با همکاری شهرداری بردسکن تهیه شده است.

۲..... یادداشت مدیرمسئول

۳..... سخن سردبیر

گزارش اصلی

۴..... شهر ایرانی_اسلامی از چپستی تا ابعاد وجودی / محمد طولابی، فریده فراهانی

اندیشه و پژوهش

۱۵..... معاصر سازی الگوی مکان سازی در محلات شهری مبتنی بر رهیافت‌های شهر ایرانی_اسلامی / مریم میرنژاد

۲۸..... جایگاه زیبایی‌شناسی نمادهای شهری در معماری ایرانی_اسلامی / معصومه قربانی، بهمن طهماسبی

۳۸..... تبیین مفاهیم کلیدی شهر اسلامی در تفکر مدینه فاضله فارابی / مرضیه‌الزهرآ نصیرپور، محمد نقی‌زاده، زهرا سادات سعیدزاد آبادی

گفتگو

۴۹..... شهر ایرانی اسلامی، آسایشی در آرمانشهر پیش‌رو / عمار داوودی

۵۲..... مشاور حقوقی / حسین پرستار

شهرداری‌ها به روایت اسناد

۵۳..... سیمای ایرانی_اسلامی تهران / عمار داوودی

قانون شهر

۵۵..... بررسی و جمع‌بندی قوانین و مصوبات مرتبط با شهر ایرانی_اسلامی

از نگاه شهردار

۵۹..... بردسکن؛ شهر میوه‌های بهشتی / الهام ودادی

دیدگاه

۶۲..... شهرسازی دفاعی و الگوی ایرانی_اسلامی / امین‌اله خادمی‌پور

۶۷..... مدیریت منظر شهر ایرانی، چالش‌ها و راهکارها / موسی پژوهان

تجربیات جهانی

۷۰..... معماری اسلامی و طراحی شهری؛ مروری بر تجارب کشور مالزی / بهمن طهماسبی، معصومه قربانی

اقتصاد شهر

۸۰..... مفاهیم اولیه سرمایه‌گذاری در شهرداری‌ها (بخش اول) / محسن کوشش تبار، احمدرضا حق‌پناه

یک شهر یک نگاه

۸۶..... شهرداری یزد/شهرداری طالقان/شهرداری زابل/ شهرداری مرنند/ شهرداری اوز/ شهرداری نیشابور

گزارش تصویری

۸۷..... اقدامات شهرداری بردسکن

۸۸..... گزارش خبری: دوگام بزرگ مدیریت شهری در مسیر توسعه

۹۹..... معرفی کتاب

۱۰۰..... فهرست لاتین

مهدی جمالی نژاد

معاون عمران و توسعه امور
شهری و روستایی وزارت کشور
و رئیس سازمان شهرداری ها و
دهیاری های کشور

با بررسی تاریخ اقوام گذشته در ایران و همچنین زندگی پیامبران الهی (که بخشی از آن در قرآن کریم نیز آمده است)، به خوبی می توان چهره ی شهرهای گذشته را تبیین نمود. از مجموع آیات الهی و همچنین ادبیات موجود درخصوص شهرهای ایرانی، این طور می توان برداشت نمود که شهر ایرانی و شهر اسلامی همواره از ارزش و تقدس خاصی برخوردار بوده است. در واقع ساکنین شهرهای گذشته به یمن امنیت و سکون، به ایجاد آبادی و توسعه آن پرداخته اند و به همین دلیل آثار باقی مانده از این گونه شهرها برای ما پیام تفاهم و امنیت را به ارمغان می آورد.

چیستی و چگونگی شهر ایرانی- اسلامی منشا مباحث گسترده ای است که نیازمند تعمق و تدبر است. شهر ایرانی و اسلامی علاوه بر موقعیت طبیعی و ویژگی های کالبدی، بازتاب دهنده ساختارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی زمان شکل گیری و ویژگی های مردم ساکن در خود بوده است. این موضوع می تواند تجربه های آموزنده ای برای شهرهای کنونی و برنامه ریزی برای آن ها به شمار آید. شهر ایرانی و اسلامی می تواند با تطبیق با شرایط جدید، قابلیت کار کردن در شرایط دنیای مدرن کنونی را نیز داشته باشد و با محیط فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و طبیعی خود سازگاری ایجاد نماید. این موضوع که چه تدابیری باید اندیشیده شود تا بتوان نظام شهری را با توفیقات بیشتری و بر اساس چارچوب ها و ضوابط شهر ایرانی و اسلامی قرین ساخت از جمله محورها و مسؤولیت هایی است که تمام مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت شهری در سطوح مختلف، باید به آن بیاندیشند و برنامه ها و فعالیت ها را بر اساس آن تنظیم نمایند. مدیریت شهری مطلوب و کارآمد، بایستی برای تمامی نیازهای زیست شهری و نیازهای معنوی شهروندان خود پاسخ مناسب و متناسب داشته و در طراحی فضاهای عمومی شهر، امان های شهری و ...، ضمن پاسداشت و تقویت اعتقادات، باورها و ارزش ها، شرایط مناسبی برای زیست باکیفیت و پایدار شهری را فراهم نماید. امید است طرح مباحث علمی و اجرایی در این شماره از ماهنامه، بتواند افق روشن تری را در عملیاتی نمودن اصول و چارچوب های شهر ایرانی و اسلامی ترسیم نماید.

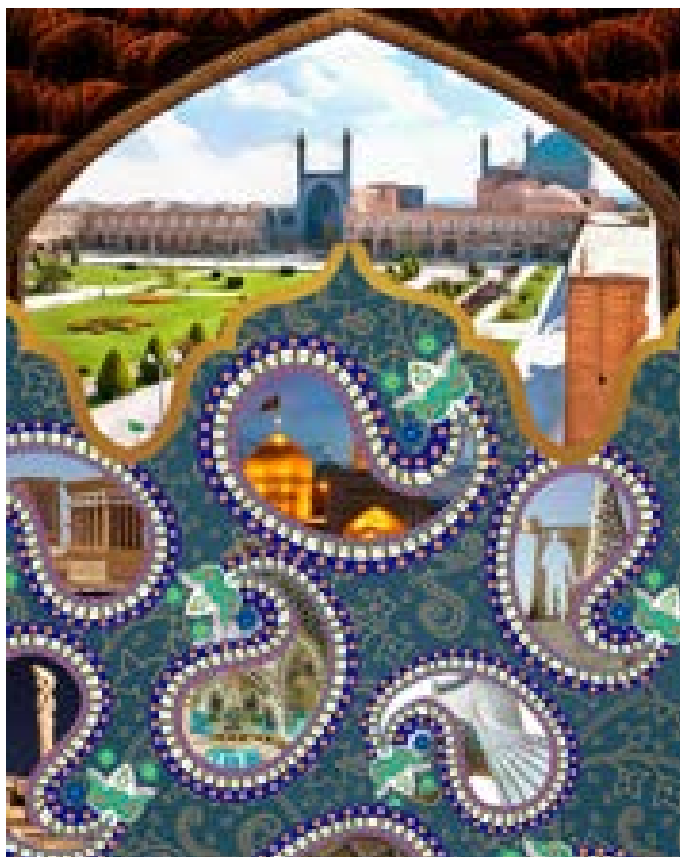
حسین رجب صلاحی
معاون امور شهرداری‌های
سازمان شهرداری‌ها و
دهیاری‌های کشور

شهرسازی و معماری ایرانی - اسلامی با بهره‌گیری از شالوده‌های تاریخی فرهنگی و هنری سرزمین فلات ایران پشتوانه‌ای هزاران ساله دارد. به لحاظ زمانی سیر تحول و تطور این الگوی بومی را می‌توان به دو مرحله کلی تقسیم بندی نمود:

مرحله نخست از ابتدای شکل‌گیری شهرهای اولیه در تمدن‌های باستانی ایران تا اواخر قرن سیزدهم هجری را در برمی‌گیرد که الگوهای شهرسازی و معماری با وجود تاثیرپذیری از فرهنگ‌های بیگانه و اقوام مختلف توانسته بود همه را در خود تلفیق کرده و با اقتباس از مولفه‌های زیبایی شناسانه این فرهنگ‌ها به حیات خود ادامه دهد. همچنین در همین دوره است که با ورود دین اسلام به حوزه سرزمینی - تمدنی ایران زمینه‌های ترکیب عناصر و مولفه‌های جدید با بن‌مایه‌های دینی و اعتقادی و شکل‌گیری دوره جدیدی از شهرسازی و معماری ایرانی و اسلامی فراهم می‌شود. استقرار مسجد در کنار عنصر بازار در شهرهای قدیمی ایران نمونه عینی از این هم‌نشینی است. دوره دوم با شکل‌گیری دولت مدرن در ایران و مدرنیزاسیون مقارن می‌شود و از همین جاست که گسست تاریخی و هویتی مابین الگوی شهرسازی و معماری ایرانی و اسلامی با الگوی رشد شهرنشینی مدرن آغاز می‌شود.

با گذشت نزدیک به یک دهه از آغاز این گسست هنوز راه حل اجرایی برای پیوند این الگو با شرایط فعلی شهرسازی و معماری کشور وجود نداشته است و همین فقدان موجب شده تا شهرهای کنونی ما کمتر از بن‌مایه‌های هویتی برخوردار باشند. در شهرسازی اسلامی، شهر بر شهروند مقدم نیست، چرا که با وجود شهروند مسلمان است که شهر اسلامی شکل می‌گیرد، چنانچه این نسبت بین انسان و شهر تعریف نشود شهر تنها جنبه‌ی فیزیکی و کالبدی پیدا خواهد کرد. در این میان مجموعه مدیریت شهری نقشی مهم در پیوند دادن الگوهای شهرسازی و معماری بومی با روندهای فعلی در حوزه‌های ساخت و ساز و ارتقای کیفیت محیطی دارند. شهرداری‌ها با همکاری سایر دستگاه‌های دولتی ذی‌مدخل در حوزه شهری می‌توانند با سرلوحه قراردادن الگوهای فاخر شهرسازی و معماری بومی که بسیاری از آنها در شهرهای مختلف کشور توسط نیاکان ما به یادگار باقی مانده‌اند و تطبیق آنها با نیازهای روز شهروندان؛ هویت گمشده امروز شهرهای کشور را بازخوانی نمایند و جایگاه بلند الگوهای فاخر شهرسازی و معماری را در سطوح بین‌المللی و جهانی باز یابند.

شهر ایرانی - اسلامی از چیستی تا ابعاد وجودی

محمد طولابی

فریده دارستانی فراهانی

پیشدرآمد:

در چند دهه‌ی گذشته کشور ما شاهد تحولات بسیار به لحاظ گسترش شهرها و افزایش جمعیت شهرنشین بوده و رشد شهرنشینی از ۳۲ درصد در سال ۱۳۳۵ به بیش از ۷۴ درصد در سال‌های اخیر رسیده که مهمترین علل آن مهاجرت به شهرها و تبدیل روستاها به شهر است. این افزایش جمعیت شهری، باعث گسترده شدن شهرها و ساخت و سازهای بی‌رویه و ناموزون و نامتوازن و شکل‌گیری کالبد کنونی شهرها شده، کالبدی که بدون در نظر گرفتن معماری اصیل ایرانی-اسلامی و با تاثیرپذیری از شرایط اقلیمی و فرهنگی بوده و بسیاری از مشکلات کنونی جامعه متأثر از آن است.

این شماره از ماهنامه‌ی شهرداریها با محوریت شهر ایرانی-اسلامی، بر آن است تا ضمن تشریح ماهیت شهر ایرانی-اسلامی، چالش‌های پیش‌روی مدیریت شهری و نقش آن‌ها در تحقق این آرمان را مورد تبیین و واکاوی قرار دهد.

در این میزگرد به گفتگو نشستیم:

- مهندس عبدالحمید نقره‌کار، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران و مدیر قطب علمی معماری اسلامی و رئیس کرسی نظریه‌پردازی معماری و شهرسازی در شورای انقلاب فرهنگی.
- دکتر حمیدرضا صارمی، دانشیار گروه شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس تهران و شهردار سابق کرمانشاه.
- حمیدرضا نیلی، کارشناس ارشد معماری و طراحی شهری.
- مهندس رضا مهدیزاده، فارغ‌التحصیل رشته معماری دانشگاه تهران و مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری سازمان شهرداریها و دهیاری‌های کشور.

دارد. مربوط به مسلمان و غیرمسلمان هم نیست. جبری هم هست. خودآگاه و ناخودآگاه چه اثر خوب و چه بد، یک باطنی دارد. مکاتب فلسفی یا الهی این باطن‌ها را تشریح می‌کنند. آدم کیست؟ عالم چیست؟ رابطه عالم با آدم چگونه است؟ و بحث‌های این چنینی که این مکاتب فلسفی و اعتقادی مدعی این بحث‌ها هستند. ظاهر هم که مربوط می‌شود به شکل، صورت، رنگ، هندسه و نقش و این چیزهایی که ما در ظاهر می‌گوییم ماده، پس صورتی که در عامل طبیعت ظاهر شده دارای دو وجه است. حالا اسلامی که می‌گوییم منظورمان بنیان فلسفی و اعتقادی و ارزش‌هایی است که در این کار تجلی پیدا کرده، می‌توانستیم بگوییم مسیحی یا بودایی که مبتنی بر دیدگاهی است که از آن به وجود آمده است پس منظور مجموعه‌ی آن مؤلفه‌هایی است که روی اثر تأثیرگذار است. این مؤلفه‌ها متکثر، متغیر، نسبی و وابسته به شرایط زمانی و مکانی‌اند. وقتی می‌گوییم ایرانی، باید گفت کدام ایرانی؟ کدام اقلیم از ایران و با چه اقتصاد و تکنولوژی؟ کدام مخاطب ایرانی؟ این خانواده ایرانی که ما می‌خواهیم برای آن طراحی کنیم چند نفره است؟ زمین‌شان شمالی است یا جنوبی؟ اینجا عالم کثرت است. پس هر اثر انسانی و معماری دو مؤلفه دارد. مؤلفه باطنی‌اش که این جا دو مکتب کلی است که این باطن‌ها را معرفی می‌کند که آیا ما اصول ثابتی حاکم بر مباحث زیبایی‌شناسی، فلسفه هنر، سبک معماری و شهرسازی داریم یا نداریم؟

تراپیا: تاریخچه‌ای از مفهوم شهر ایرانی - اسلامی ارائه بفرمایید و آیا در سایر نقاط دنیا چنین مفهومی مثل شهر عربی - اسلامی یا حتی در کشورهای مسیحی مثلاً انگلیسی - مسیحی وجود دارد؟

نقره‌کار: مضمون هویت ایرانی - اسلامی که به کار می‌بریم خیلی مضمون عمیق و یک مفهوم بین‌المللی است. این مفهوم می‌گوید هر پدیده انسانی یا هر فرایند انسانی از جمله آثار هنری و معماری و شهرسازی یک باطنی دارد و یک ظاهری. باطن که همان ایده و انگیزه هنرمند است و نهایتاً سبک و روش هنری است که این اثر را به وجود آورده است، که به آن محتوا و مفهوم اثر می‌گوییم. این باطن کالبدی دارد که می‌تواند یک شعر، یک نقاشی و یا یک اثر معماری و شهرسازی باشد. وقتی می‌گوییم اسلامی، یا اسلامی - ایرانی، از باطن شروع می‌کنیم و به کالبد می‌رسیم و می‌گوییم اسلامی - ایرانی. یک وقت از ظاهر به باطن کاوش می‌کنیم و در شهری که الان موجود است بدنیاال ارزش‌ها و معنا و باطن هستیم، که آن وقت می‌گوییم ایرانی - اسلامی. البته این دو فرق زیادی با هم ندارند و علت و معلول هم و یک حقیقت واحد از دو وجه هستند. هنرمند از ایده شروع می‌کند به کالبد می‌رسد ولی مخاطب از کالبد می‌بیند و آن مفهوم را استنباط و استنتاج می‌کند. بنابراین همه فرایندهای انسانی و هر کاری که انسان انجام می‌دهد و هر اثری که به وجود می‌آورد یک باطن و یک ظاهری

شهر ایرانی - اسلامی یعنی اینکه اسلام و اسلامی بودن راجع به زیبایی‌شناسی و فلسفه هنر و سبک معماری اصولی دارد. در اسلام این عنوان‌ها اعتقادات، احکام و اخلاق می‌شود. در حوزه هنر به آن ایده، انگیزه و روش هنرمند می‌گوییم.

و مظلوف است که طرف مظلوف ما جامعه است که این جامعه در ایران شده جامعه‌ی اسلامی، آن طرف یک شهری است که باید با ویژگی‌ها و نیازها و انتظارات این جامعه منطبق باشد. همان‌طور که استاد فرمودند انتظار از انسان را اسلام برای ما بیان کرده است. این انسان برای کامل شدن در یک فضای جمعی و در یک جامعه‌ای قرار می‌گیرد و به دنبال آرمان‌های خودش می‌رود. خود شهر هم دارای کمالاتی است و به دنبال کمال است و کمال جویی یکی از ویژگی‌های شهر ما می‌شود. از آن طرف بحث هماهنگی با طبیعت از ویژگی‌ها و خصیصه‌های کهن شهر ایرانی بوده که به نوعی هر جا با اقلیم و بستر زیست‌محیطی و طبیعی، خودش را هماهنگ کرده و حتی در اجزای معماری هم می‌بینیم، که بحث معماری اقلیمی پیش می‌آید. یعنی اجزا و عناصر و کالبد شهر هم خودشان را با محیط‌زیست هماهنگ می‌کنند. از ویژگی‌های دیگر شهرهای ما، بحث مرکزیت بوده که یک مرکز یا نقطه و یا یک خط محوری (همانند بازار، رودخانه، جاده، دره یا قلعه و ...) به عنوان یک مرکز شروع می‌کند به نقش ایفا کردن و بقیه اجزا و عناصر پیرامون این مرکز می‌آید و همان‌جور در تعامل و دادوستد با مرکزیت کار خودشان را انجام می‌دهند. پس اینجا سلسله مراتب اجزای شهر وسط می‌آید که خوشبختانه در تاریخ پربرابر ایران از این شهرها زیاد داریم و فقط یک سیستمی می‌خواهیم که این اجزای شهری را کنار همدیگر چیده و از آن‌ها برای زندگی امروزی با ساختار مدیریت شهری جدید، شکل داده و فرم و نظام جدید و کارآمد و امروزی را ایجاد کنیم.

ما دنبال این هستیم که یک رویکرد نوین برای تمدن‌سازی به جهان ارائه بدهیم که مفاهیم آن نو است. یعنی هیچ‌وقت در این ۱۴۰۰ سال وجود نداشته

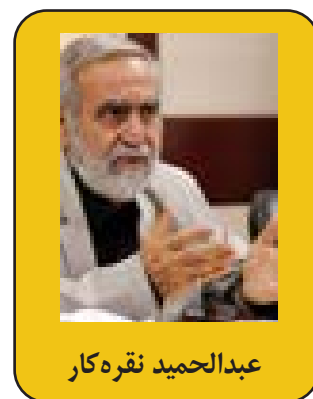
ترابریا! آقای دکتر صارمی نظرتان راجع به بخش دوم سؤال یعنی میزان انطباق شهر ایرانی - اسلامی با رویکردهای جدید شهرسازی مثل شهرپایدار، شهرهوشمند و شهر خلاق چیست؟

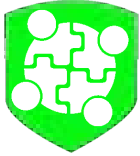
صارمی: وقتی موضوع شهر اسلامی طرح می‌شود دو تا رویکرد وجود دارد. یکی رویکردی که شرق‌شناسان از اوایل قرن بیستم طرح می‌کنند و دغدغه‌ی آن‌ها شهر اسلامی به لحاظ باطن و یا مثلاً دین اسلام نبوده و بیشتر دنبال این بودند که شهرها چقدر مثلاً گنبد، برج و بارو دارند و بیشتر به دنبال خوانش مصداقی از شهرهای اسلامی بودند. این رویکرد بیشتر دنبال تاریخ و تمدن و جغرافیا است و فراز و فرودهای شهرسازی را به عنوان شهراسلامی مطرح می‌کنند و به هیچ عنوان دنبال این نیست که ما چه الگوی شهرسازی داشته باشیم و چه پیامدهایی می‌تواند داشته باشد. پس این رویکرد نمی‌تواند به عنوان یک الگوی شهر اسلامی باشد.

یک مکتب اسلامی است که می‌گوید اصول فرا زمانی و فرا مکانی داریم و یک دیدگاهی که متأسفانه امروزه در دنیای معاصر که دنیای شک‌گرایی و نسبی‌گرایی است، می‌گوید تمام مؤلفه‌ها، ارزش‌ها، زیبایی‌شناسی‌ها، فلسفه و هنر و اصولی که حاکم بر سبک‌های هنری و معماری است، متغیر، متکثر و نسبی است و اصول ثابت نداریم. پس چالش در اینجا است. دومین مسئله که می‌گوییم ایرانی یعنی باید برگردیم به علوم بشری. چون اسلام این را به بشر واگذار کرده (علوم تجربی). علوم تجربی متضمن این است که ما معماری و شهرسازی‌مان علمی و منطقی باشد. مجموع شرایط محیطی که متکثر و متغیر است یعنی اقلیم‌ها فرق می‌کند، اقتصاد ما، فناوری‌ها و تکنولوژی‌ها، مواد و مصالح و مخاطب‌ها فرق می‌کند. این‌ها یکی نیستند و وابسته به شرایط محیطی هستند. بنابراین مکتب ایرانی یعنی مهندس معمار، شهرساز، برود علم روز عمران، تأسیسات، مکانیک، معماری و مجموعه علمی که در شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری به کار برده می‌شوند و متضمن نوآوری و خلاقیت هستند را یاد گرفته و به کار ببرد. پس شهر ایرانی-اسلامی یعنی اینکه اسلام و اسلامی بودن راجع به زیبایی‌شناسی و فلسفه هنر و سبک معماری اصولی دارد. در اسلام این عنوان‌ها اعتقادات، احکام و اخلاق می‌شود. در حوزه هنر به آن ایده، انگیزه و روش هنرمند می‌گوییم. حالا انسان چی نیاز دارد؟ چه چیزی را دوست دارد، که این می‌شود زیبایی‌شناسی و فلسفه هنر و... و فقط عنوان‌ها فرق می‌کند. بنابراین اسلام متضمن آن ابعاد فرا زمانی و فرا مکانی، انسانی، آینده انسان، رشد و نیازهای عقلانی و معنوی انسان است و علوم بشری و علوم تجربی هم متضمن این است که هر معماری باید برود شرایط زمانی و مکانی و آخرین دست‌آوردها را مطالعه کند و سعی کند کارش را کاملاً علمی، منطقی و مطابق نیازهای روز طراحی و اجرا کند.

ترابریا! شاخص‌های شهر ایرانی - اسلامی چیست و تا چه حد با رویکردهای جدید شهرسازی مثل شهرپایدار، شهر هوشمند و خلاق انطباق دارد؟

نیلی: بحثی که جناب آقای مهندس نقره‌کار خیلی خوب آغاز کردند را کمی جلوتر ببریم. در بحث معنا؛ چون که اول از مبانی فلسفی و مبانی حکمتی شروع می‌شود و بعد در یک جایی مثل شهر و یا معماری تجلی پیدا می‌کند و متظاهر می‌شود از این منظر شاید خوب باشد که عنوان را از همین ابتدا جابه‌جا کنیم و اسلامی-ایرانی بگذارید و این منظر یک مقدار به لحاظ علمی به ما کمک می‌کند چون که مباحث واژه‌شناسی اول از تعاریف شروع می‌شود. وقتی موضوع را تعریف می‌کنیم، یک معنا و اعتقاداتی پشت این موضوع است و این ارزش‌ها را می‌شود به نوعی با ویژگی‌های خاص این پهنه یعنی ایران، تلفیق کرد و عملاً این موضوع شهر را اگر بخواهیم ساده به آن نگاه کنیم موضوع ظرف

شده که بسیاری از مفاهیم ارزشی، تمدنی و ملی‌مان مخصوصاً در سده گذشته، دچار آسیب شود.

اگر دیدگاه اسلام که تمامی تعاریف معرفتی که از حقوق انسانی دارد از جمله حقوق کودکان، زنان، سالخوردگان و... را بررسی کنید، می‌بینید گنج عظیمی است که به مسلمانان تعلق دارد و کشورهای غربی به دنبال آن هستند.

بالاترین آمار خودکشی برای کشورهای است که بالاترین شاخصه‌های کیفی زندگی را دارند. پس معلوم است که نتوانسته‌اند به سعادت برسند. نخست‌وزیر نروژ به سازمان بهداشت جهانی نامه می‌نویسد که ما این همه شاخص رفاهی داریم ولی بزرگ‌ترین بحران‌های انسانی را هم داریم، فکری برای معنویت ما بکنید. این یعنی نقطه شروع تمدن‌سازی ما. یعنی ما باید انسانی را تعریف کنیم که از نظر عقل معاش و عقل معاد کامل باشد و معنویت و مادیت را با هم در نظر بگیریم. حالا این تفکر را چگونه در بستر محیط فیزیکی پیاده‌سازی کنیم، می‌شود نقطه بحث ما، چون غرب در کشور ما به این شکل ورود پیدا کرد که، اول در شهرسازی ما نمود ذهنی پیدا کرد، یعنی در مکاتب مثلاً فرهنگ‌گرایان، طبیعت‌گرایان، مکتب ترقی‌گرایان و... در نمود ذهنی نشست و بعد نمود عینی پیدا کرد با تغییر معماری و شهرسازی، کالبد شهرهای کنونی را بوجود آورد. اگر صدسال پیش وارد شهری می‌شدید از ظاهر آن شهر می‌توانستید بفهمید این شهر کجاست. الان اگر شما را هر شهری ببرند، همه شاخص‌هایشان یکسان است، چون آن نمود عینی که گفتیم، نمود کالبدی پیدا کرده است.

اگر می‌خواهیم خوانش شهراسلامی هم در مفهوم و هم در مصداق داشته باشیم، اول باید مفاهیم‌اش برگرفته از مبانی دین مبین اسلام باشد. نباید از این اکراه داشته باشیم چون اگر بترسیم این اتفاق می‌تواند در قرن بیستم ما را با چالش مواجه کند، آن موقع زبان قاصری خواهیم داشت. در صورتی که ما تمدن با عظمت ایرانی، هم قبل از اسلام و هم بعد از اسلام و دینی به این کاملی داریم که می‌تواند همه مفاهیم را پشتیبانی کند و یک الگوی جدید را به جهان عرضه کند.

نزدایر: فاصله شهرهای کنونی با هدف آرمانی شهر ایرانی - اسلامی چقدر است؟

صارمی: فاصله بسیاری وجود دارد. اساساً چون در چند دهه‌ی گذشته کاری نکرده‌ایم، انتظاری هم نمی‌توانیم داشته باشیم و چون نتوانستیم الگوی متناسبی با اقلیم و فرهنگ و مذهب و ویژگی‌های سرزمین‌مان داشته باشیم، حالا به چالش خورده‌ایم. الان هم نه مردم از این وضع شهرنشینی

در رویکرد دوم ما دنبال این هستیم که یک رویکرد نوین برای تمدن‌سازی به جهان ارائه بدهیم که مفاهیم آن نو است. یعنی هیچ‌وقت در این ۱۴۰۰ سال وجود نداشته است. چون تحولات دینی می‌تواند تابع تحولات سیاسی و تاریخی باشد. این رویکرد یک موضوع معرفت‌شناسی است. اینکه انسان را تعریف کنیم که برای چه به دنیا آمده‌ایم، چگونه زندگی کنیم و به کجا خواهیم رفت. ما باید بیاییم از این قالب‌هایی که در وصف شهراسلامی مثلاً اصفهان، مکه، مدینه، کربلا، مشهد، اسلام‌آباد و... را کنار بگذاریم، چون هرکدام مدعی‌اند که نمادی برای شهراسلامی دارند. ما نباید تعریفی از شهراسلامی ارائه دهیم که نه در ایران قابل پیاده‌سازی باشد و نه در هیچ کشور دیگری. ما باید این موضوع را در نظر بگیریم که مثلاً؛ تهران شهری است که دویست سفارت‌خانه در آن است و اقوام مختلفی در آن زندگی می‌کنند مثل هندی، پاکستانی، چینی و... این افراد پروتکل‌های ملی لباس پوشیدن، غذا خوردن، حرام و حلال، ازدواج و... خودشان را دارند. اسلام معتقد است که من یک دین کامل هستم. یعنی شرایط جامع برای همه آدم‌ها دارد، این شمولیت خاصی که اسلام دارد، می‌تواند تمدن‌سازی کند و زمینه زندگی همه انسان‌ها در کنار یکدیگر را فراهم کند.

ما در گام دوم انقلاب یک تمدن‌سازی را تعریف می‌کنیم و نمونه مسجل آن پیامبر عظیم‌الشان اسلام است که وقتی به مدینه می‌آیند چه برخوردی با اقوام و آدم‌هایی که آنجا زندگی می‌کردند، می‌کند. گفت شما می‌توانید به دین خود باشید ولی این شرایط را هم بپذیرید.

شهری را که می‌خواهیم تعریف کنیم دو تا منبع می‌تواند داشته باشد. یکی فطرت آدم‌ها و پیامبر درونی همه آدم‌ها است، که هرکسی یک اصولی را بپذیرد مثلاً امنیت، رفاه، فراوانی، عدالت، زیبایی‌شناسی و... که امام صادق(ع) می‌فرمایند که شهرها همیشه نیازمند سه اصل امنیت، رفاه و فراوانی‌اند. یکی دیگر هم پیامبر برون است، که این پیامبر برون سه هدف برای ما آورده است. یکی عبادت، دوم عدالت و هدف سوم که بحث امروز است اینکه پیامبر برای مکارم اخلاق آمده که بالاتر از همه واجبات، بالاتر از همه بایدها و نبایدها است، پیامبر آمده که یک شهر کریمانه تعریف کند که همه در آن زندگی کنند. امام علی(ع) می‌فرماید: "بهترین شهر، شهری که تو را به دوش بگیرد"، که این جمله را باید در چند کتاب توضیح داد و تعریف کرد.

ما به دلیل مواجهه با غرب و تأثیرپذیری‌های اجتناب‌ناپذیری که از آن داشتیم، عمداً یا ناآگاهانه باعث

امام صادق(ع) می‌فرمایند که شهرها همیشه نیازمند سه اصل امنیت، رفاه و فراوانی‌اند.

ما به دلیل مواجهه با غرب و تأثیرپذیری‌های اجتناب‌ناپذیری که از آن داشتیم، عمداً یا ناآگاهانه باعث شده که بسیاری از مفاهیم ارزشی، تمدنی و ملی‌مان مخصوصاً در سده‌ی گذشته، دچار آسیب شود.

ایرانی داشتیم و خیلی از اصولی که بعداً معماری اسلامی آورد در همان معماری ایرانی هم بود. فکر می‌کنم چون این‌ها براساس ارزش‌های اخلاقی و انسانی است در نهایت به یک جا خواهد رسید. اما در بحث موانع که چه اتفاقی افتاده که در این چهل سال هنوز ما معماری ایرانی-اسلامی یا شهر ایرانی-اسلامی را محقق نکردیم، یک بخشش برمی‌گردد به همین سؤال پایانی شما که نقش مدیریت شهری چیست؟ آیا کسانی که به عنوان مجموعه‌ی مدیریت شهری یعنی هم شهرداری و هم اعضای شورای اسلامی مشغول به کار بودند اصلاً این مفهوم را پذیرفته‌اند و اعتقاد قلبی به این موضوع دارند و آیا برای رسیدن به آن اصول شهرسازی ایرانی-اسلامی تلاش کرده‌اند. البته موانع زیادی هست که یکی شاید این باشد که مجموعه‌ی مدیریت شهری ابزار لازم برای تحقق شهر ایرانی-اسلامی را نداشتند.

نزداریا: منظور شما از نظر قانونی است؟
مهدیزاده: بله. یکی از این بحث‌ها، خلأهای قانونی است که حالا جا دارد روی آن بحث شود. خلأها و اصلاح قوانینی که در بحث ساخت‌وساز نیاز داریم، بحث نظام مهندسی، در بحث تخلفات ساخت‌وساز، کمیسیون مالی ماده صد، بحث‌هایی که در طرح‌های تفصیلی و طرح‌های جامع است. یکی از اصول مهمی که مدیریت شهری در بحث معماری ایرانی-اسلامی می‌تواند به آن بپردازد بحث محله محوری است. محله محوری یکی از اصول شهرسازی اسلامی بوده است. وقتی که پیامبر اکرم (ص) در مدینه مستقر شدند مهاجرینی که از مکه به مدینه مهاجرت کرده بودند و انصاری که در مدینه از قبل بودند، این‌ها نیاز داشتند که استقرار پیدا کنند. پیامبر اکرم (ص) براساس قبایل آن‌ها را اسکان و استقرار دادند. آن چیزی که ما امروزه به نام محله محوری می‌نامیم، یک تقسیم شهری به معنای خردتر از شهر به عنوان محلات و بعد نواحی شهری در محلات است. ما غیر از شهر تهران مشارکت مردم را به آن معنا نداریم. انتخاب اعضای شورایی محلات، مشارکت مردم در اداره محل است.

از اساتید می‌خواهم علاوه بر بحث‌هایی که گفتند، از جمله بحث خودکفایی شهری، اخلاق‌مداری در شهر، شهروندان اخلاق‌مدار و... بحث محله محوری نیز به گفتگو گذاشته شود. بحث موانع و علل عدم تحقق شهرسازی ایرانی-اسلامی را در ادامه صحبت خواهیم کرد.

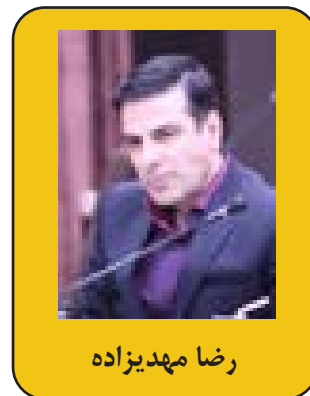
نقره‌کار: قبل از ورود به سایر بحث‌ها، می‌خواستم تأثیر شهرسازی ایرانی-اسلامی را بر روی فرهنگ شهری توضیح دهم. هنوز روی خود تعاریف کمی باید جدی‌تر وارد شد

راضی‌اند، نه حاکمان و نه رابطه‌ای که بین این‌ها وجود دارد، رابطه‌ی معناداری است.

کدام آیه و حدیث آمده و گفته که منار، گنبد و کاشی اسلامی است

نزداریا: نقش مدیریت شهری در تحقق اهداف شهر ایرانی-اسلامی چیست و نقاط ضعف و قوت شهرداری‌ها در این زمینه چیست؟

مهدیزاده: اگر اجازه دهید قصدم این بود که سؤالات خیلی کلیشه‌ای و ثابت پرسیده نشود. خود مباحث مطروحه به سمتی می‌رود که مخاطبین یک سری پاسخ‌ها را خواهند گرفت. ادامه صحبت آقای صارمی فکر می‌کنم بحث‌های خوبی مطرح شده و همین‌طور پاسخ شما در آن است. ما اگر در این میزگرد دو سؤال را هم پاسخ بدهیم خیلی از مسائل روشن می‌شود. یکی اینکه در چهل سال گذشته برای بحث معماری و شهرسازی ایرانی-اسلامی چه اقداماتی شده است و دوم اینکه چرا معماری ایرانی-اسلامی یا شهرسازی ایرانی-اسلامی تحقق پیدا نکرده است. در این چهل سال فاصله‌ی ما با شهری که آرمانی برای شهر ایرانی-اسلامی باشد خیلی زیاد است. در بحث‌ها و مبانی نظری خیلی صحبت شده است. در این چهل سال اصول معماری ایرانی-اسلامی، اصول شهرسازی ایرانی-اسلامی، چپستی معماری ایرانی-اسلامی و خیلی مباحث در سیاست‌های کلان ما هست. در سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری، در سیاست‌های برنامه‌های پنج‌ساله هم هست. ضوابط مختلفی برای آن نوشته شده اما در مرحله عمل آنقدر به صورت عمیق اجرایی نشده است. وقتی که بحث معماری ایرانی-اسلامی و یا شهرسازی ایرانی-اسلامی می‌شود هنوز تصور خیلی از مخاطبین می‌رود به سمت فرم‌گرایی، یعنی یکسری ظواهر که از معماری اسلامی گرفته شده و یکسری تغییرات که ما روی فرم‌های ساختمان، نماهای ساختمان می‌آوریم و اسم این را گذاشته‌ایم معماری ایرانی-اسلامی. حداقل در عمل این جوری شده است. به نظرم اختلافی بین صاحب‌نظران هست علیرغم اینکه در مبانی نظری خیلی روی چپستی معماری اسلامی-ایرانی بحث شده است. در سؤالتان که آیا شهر ایرانی-اسلامی با شهر سالم یا شهری که توسعه پایدار در آن رخ داده، یکی است. بله، معماری ایرانی، معماری اسلامی، معماری پایدار و تمام این‌ها اصول ثابتی دارند که در نهایت به هم می‌رسد. شما نمی‌توانید فرقی بین معماری ایرانی و معماری اسلامی بگذارید. ما قبل از اسلام معماری

رضا مهدیزاده

آمده و گفته که منار، گنبد و کاشی اسلامی است که من و شما از خودمان درآوردیم. صفات که شکل و صورت نیست. با این صفات و اصول ثابت می‌شود که می‌توان میلیاردها شکل و صورت خلاقانه و جدید آفرید که اگر اصیل باشد تجلی صفات الهی است و اگر الهام‌اش از عقل و علم باشد می‌شود خلاقیت اصیل. اگر نفس و خودخواهی، هواپرستی و شهرت‌طلبی باشد، می‌شود همین آثاری ناهمگونی که به عنوان مجسمه و نقاشی و خیلی چیزهای دیگری می‌سازند که معلوم نیست سرش و تهاش کجاست. بنابراین با اسلام نمی‌شود شوخی کرد. خداوند می‌گوید اسلام دین تحریف شده و ناقصی نیست. همه پیامبران برحق‌اند اما منتقدین‌شان در آن‌ها دست برده‌اند، همان‌طور که در اسلام هم دست برده‌اند و بهاییت و خیلی چیزهای دیگر ساخته‌اند. پیامبر اکرم (ص) می‌گوید هفتاد جریان اسلامی راه می‌افتد و یکی از آن‌ها اسلام صحیح است. ۶۹ جریان دیگر راه را عوضی رفته‌اند. این اسلام است، وای به حال مکاتب دیگر. پس ما باید بدانیم که اسلام مکاتب بشری را در حوزه

نیازهای روحی و روانی و نیازهای تکاملی انسان ناقص و تحریف شده می‌داند. مورد دوم بحث مهم چالشی ما راجع به علوم تجربی است، اسلام دو دوتا چهارتا را روشن کرده. حضرت آیت‌الله جوادی آملی می‌گویند آنچه علمی است، عقلانی است و آنچه عقلانی است، اسلامی است و تا نقض نشده بر مسلمان واجب و لازم است که رعایت کند، یعنی تمام دستاوردهای علوم تجربی، مهندسی در برنامه‌ریزی شهری، در طراحی شهری، معماری، استانداردها و سرانه‌ها رعایت شود. حالا آیا ما سرانه‌ها و استانداردهای علمی را در معماری رعایت می‌کنیم؟ کجا رعایت کردیم؟ بنابراین اسلام می‌گوید دستاوردهای علوم تجربی و مهندسی که در معماری و شهرسازی دانشگاه‌های معتبر دنیا درس می‌دهند تا نقض نشده اسلامی است اما اگر نقض شد دستاورد جدیدتر لازم‌الاجرا است. بنابراین اسلام تکلیف ما را در سه مرحله از فرایندهای انسانی یعنی در حوزه ایده‌ها و انگیزه‌ها و سبک‌ها روشن کرده و اصول را به ما داده است که در دانشگاه ما تدریس نمی‌شود. مدیران و متخصصین ما اصلاً وارد نیستند. اصلاً نمی‌دانند که چنین چیزی هست یا نیست. در مرحله اول بایستی یک انقلابی در آموزش، در انتخاب مدیران، در انتخاب مهندسان مشاور انجام دهیم.

دوم اینکه آخرین دستاوردهای علوم تجربی دنیا را یک مهندس شهرساز، یک مهندس معمار و یک استاد باید مطالعه کند. باید به روز باشد و باید این‌ها را آموزش دهد تا نقش نشده. این ایرانی بودن مستلزم همین است که یک مسلمان آخرین دستاوردهای علمی جهان را در هر حوزه علمی، پزشکی، دامپزشکی و کشاورزی باید بداند. اگر آخرین دستاوردها را نمی‌داند مسلمان نیست. مسلمان یعنی کسی که فرزند زمان خودش باشد. حضرت علی (ع) می‌فرمایند:

و روی مصداق اگر بخواهیم صحبت کنیم موضوع خیلی متفرق و پراکنده می‌شود. عرض کردم که فرایندهای انسانی چه جزء و چه کل، چه یک اثر نقاشی یا یک اثر معماری، یا یک طرح جامع شهری، اصول‌اش یکی است. فرایندها و ساختار آن‌ها یک مرحله‌ای دارد که این را می‌شود مطرح کرد. نکته دیگر وضع موجود است چرا به این روز افتاده‌ایم این خودش بحث مفصلی است و اجازه بدهید این را بگذاریم یک‌زمان دیگر، آنچه الان چالش اساسی و کلی است و معماران، شهرسازان، اساتید دانشگاه و مدیران با آن مواجه‌اند این است که، تکلیف چیست؟ آیا اسلام در این مورد خاص یعنی معماری و شهرسازی حرفی برای گفتن دارد یا ندارد. هنوز برخی می‌گویند ندارد. تکلیف‌شان را باید روشن کنیم که دارد یا ندارد. دوم اینکه تکلیف ما را با این انقلاب صنعتی و پیشرفت‌های صنعتی، شهرسالم، شهرپایدار، شهر طیب و شهر سبز و این همه مضامین جدیدی که در حوزه معماری و شهرسازی بوجود آمده چیست و کجای کاریم. آیا اسلام این را قبول دارد یا ندارد.

اسلام می‌گوید دستاوردهای علوم تجربی و مهندسی که در معماری و شهرسازی دانشگاه‌های معتبر دنیا درس می‌دهند تا نقض نشده اسلامی است اما اگر نقض شد دستاورد جدیدتر لازم‌الاجرا است.

حقیقت یعنی آن که ثابت، پایدار، فرا زمانی و فرا مکانی است. اسلام دو کلمه خیلی ساده به شما می‌گوید و علم بشری و تمام فیلسوفان دنیا را جمع کنید نمی‌توانند انسان را از بعد روحی و نیازهای تکاملی‌اش توضیح بدهند و تفسیر کنند و گرنه اصلاً پیامبران نمی‌آمدند و خداوند واگذار می‌کرد به خود انسان‌ها. انسان‌ها یک استعداد بالقوه‌ای دارند. شما اگر بهشت را هم درست کنید، اگر انسان نخواهد، همان‌جا هم می‌شود جهنم. شما اگر عالی‌ترین شهر را بسازید و دوتا همسایه باهم نسازند، آن‌جا جهنم می‌شود. بنابراین آن حوزه نیاز به بسترسازی دارد. در آن حوزه اسلام زیبایی‌شناسی و حکمت هنر دارد. اسلام مصداق نمی‌دهد. اسلام اصول می‌دهد. یکصد صفت و حسن نیکو نشان می‌دهد. صفت که شکل ندارد. آیا مفید بودن شکل دارد؟

اصول ثابت اسلام می‌گوید میلیاردها شکل متنوع و خلاقانه و وابسته به شرایط محیط می‌توان ساخت. معمولاً به دانشجویان می‌گویم نمونه‌اش خود انسان است. اصولش ثابت است. هیچ سری زیر بغل نیست. اگر انسان یک انگشت نداشته باشد به او می‌گویند ناقص الخلقه. اصول بدن انسان ثابت است اما میلیاردها صورت وجود دارد که مثل هم نیست. هیچ‌وقت شما احساس تکرار نمی‌کنید. کدام آیه و حدیث

باید همدسه و اقتصاد شهر را سامان بدهیم و هم‌زمان مفاهیم و فرهنگ تعالی اسلام که برای سعادت انسان‌ها آمده را پیاده کنیم.

طرف آورده و من دانش‌آموخته در مقاطع مختلف فکر می‌کنم یک مدرکی دارم، ولی عملاً دانش من، آن مبانی حکمتی و مبانی فلسفی منطبق با هویت و ویژگی‌های فرهنگی جامعه و زیست‌گاه من را ندارد. پس عملاً انتظار نداشته باشیم که اگر مدیرانی برای شهرهایمان انتخاب کرده‌ایم که تخصص و مدرک دانشگاه دارند، این‌ها می‌توانند یک معجزه‌ای بکنند. چون آن مدرک و دانشی که من نوعی فرا گرفته‌ام، خیلی نمی‌تواند کمک بکند و عملاً ترجمه است. پس این‌جا باید تلاش ویژه‌ای کرده و عملاً یک تولید دانش شهرسازی، جامعه‌شناسی، اقتصاد شهری و ... داشته باشیم. تمامی این دانش و علوم وقتی که کنار هم می‌نشینند می‌توانند یک شهر مطلوب ایجاد کنند. باید به عمق حکمت و مبانی فلسفی و نظری خودمان برویم و دانش بومی را تولید و تبدیل به علم کنیم. آن وقت دانش‌آموخته‌ای که این علم را کسب کرده، می‌تواند برای مردم این شهر نسخه متناسب با خودشان را تجویز کند. پس این آشفته‌بازاری که الان در آن گیر کرده‌ایم، یک علتش این است که عملاً نمی‌دانیم، ولی چون یک مدرکی داریم، فکر می‌کنیم می‌دانیم و می‌نشینیم برای شهر نسخه تجویز می‌کنیم.

حوزه‌ی دیگر این است که؛ موضوع شهر چند وجهی است و نمی‌توانیم بگوییم که یک مدیریت شهری، با آن ترکیبی که جناب آقای مهدیزاده فرمودند به تنهایی می‌تواند شهر را سامان دهد. مردمی که در شهر زندگی می‌کنند، باید ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی آن‌ها رشد کند. باید اندیشید که مدیریت شهری چه نقشی در توسعه انسانی و رشد فرهنگ و اقتصاد این جامعه دارد و به چه میزان می‌تواند از این سرمایه اجتماعی بهره و کمک بگیرد. وقتی مردم به لحاظ اقتصادی و فرهنگی و... رشد و توسعه پیدا کنند، می‌توان از این وضع موجود به وضع مطلوب رسید. این طی مسیر کردن بین بخشی است، باید یک جایی مثل مجموعه وزارت کشور ببیند به چه روشی می‌تواند یک هماهنگی به سمت مدیریت واحد شهری ایجاد کند که عملاً مجموعه‌ی عوامل مختلف، دور همدیگر بنشینند و با یکدیگر جلو بروند تا این شهر را از وضع موجود به وضع مطلوب برسانند. در بحث بین بخشی باید بیشتر تمرکز کنیم و یک روش‌هایی ولو به صورت نمونه و پایلوت در پهنه‌هایی اجرا کنیم و ببینیم به چه روشی می‌شود این جمع پیرامون هم بیایند و دست به دست بدنه مدیریت شهری بدهند و عملاً بتوانند قسمتی از وضع موجود با ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های درونی خود را یک یا چند پله و لایه به لایه بالاتر بیاورد تا این تجربه‌ها دست به دست هم بدهد و در

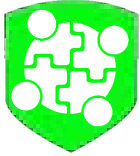
"فرزند زمان خودت باش". یعنی برو در آن تخصصی که پیدا کرده‌ای، آخرین دستاوردهای علمی را یاد بگیر و آن را به کار ببر. معماری و شهرسازی امروز نه اسلامی و نه علمی است.

نقد: تفاوت معماری ایرانی-اسلامی که در آینده باید برای جامعه‌ی ما بنا شود و هم احساس امنیت و آسایش را القاء کند و هم صفات بارز اسلامی در آن باشد را با معماری شهرهای غربی که اکنون ساکنان آن‌ها احساس امنیت، آرامش و رفاه نسبی دارند را توضیح دهید.

نقره‌کار: آن شهرهایی که می‌بینید در اروپا یا در کشورهای پیشرفته، رفاه نسبی و نیازهای مادی انسان‌ها را برآورده کرده‌اند (که در ایران این کار هنوز انجام نشده است زیرا ما نه علمی هستیم و نه اسلامی ولی آن‌ها علمی هستند) نیازهای معنوی را تأمین نکرده‌اند. بیشترین خودکشی‌ها، استرس‌ها و ناراحتی‌های عصبی و بیماری‌های روحی و روانی را دارند.

مقام معظم رهبری می‌گویند در مقام عمل ببینید، در مقام نظریه و تئوری ایده‌آلیسم باشید، جز خدا هیچ کسی را قبول نکنید، جز صفات الهی هیچ محدودیتی برای خودتان قائل نباشید و باید در نظر، خداگونه شوید، اما در عمل باید نسبی باشید. می‌گویند اولویت‌ها را تعیین کنید. همین الان در هر شهری که می‌خواهند شهرسازی کنند، وضع موجود و اولویت‌ها را تعیین کنند و ببینند چه کاری می‌توانند انجام دهند؟ هر مسئولی در حوزه تخصصی خودش، کار را یک قدم جلو ببرد. اگر یک قدم هم نتوانست، خدا قبول می‌کند. دیگر از این رئالیست‌تر؟ پس اسلام هم در نظر ایده‌آلیسم است و در عمل هم رئالیسم است. دیگر از این بهتر چیزی می‌خواهید؟

نیلی: جهتی که استاد نقره‌کار فرمودند جهت خوبی بود. به نظرم دو تا بحث وجود دارد. یک طرف، بحث فلسفی است که چه باید کرد. چالشی که در این مقطع زمانی داریم این است که، مدرک رشته‌های مختلف علمی را در دانشگاه کسب کردیم و آن را به کار برده‌ایم، که اینجا یک مشکلی پیش آورده و یک دوگانگی ایجاد کرده است. چون علم یا دانشی که کسب کرده‌ایم، آن چیزی نیست که خود ما تولید کرده باشیم. در جهان غرب با مبانی حکمتی و فلسفی که داشتند، دانشی تولید کردند و آن را تجاری‌سازی نموده و یک بخشی از آن را در یک سلسله مراتبی به دانشگاه دادند تا دانشگاه در آن سرزمین، نقش خودش را در تجاری‌سازی علم ایفا کند و این موضوع را به سطوح مختلف جامعه‌شان تعمیم دادند. حالا ما آمدیم یک تکه پازل ناقصی را از آن

واقع کسانی که شهر را می‌سازند از دانشگاه بیرون می‌آیند و شهرساز، مهندس عمران و معمار می‌شوند. چقدر واقعاً در سطح آموزشی آن‌ها از دوران ابتدایی، دبیرستان و بعد دانشگاه روی این مفاهیم مطرح شده کار شده است. اصلاً مبنای آموزش و طرح درسی ما در دروسی مانند معماری و شهرسازی برگرفته از غرب است و خیلی از مفاهیم معماری اسلامی و شهرسازی اسلامی اصلاً در این مفاهیم نیست. یک درس حکمت و هنر را داشتیم که آن را هم منحل کردند. پس یکی از دلایل عدم تحقق شهرسازی و معماری اسلامی-ایرانی فقدان تعریف مفاهیم اصلی در آموزش است. اما جنبه‌ی دیگر، بحث فرهنگ‌سازی عمومی است، یعنی یک بخشی را از لحاظ مفهومی شهر، کسانی می‌سازند که آن‌جا زندگی می‌کنند. چقدر روی فرهنگ عمومی شهروندان کار شده؟ چقدر گفت‌وگو شده؟ آیا ما برنامه‌ای داشته‌ایم؟ آیا در صداوسیما برنامه‌ای به صورت اقناعی نه برای صاحب‌نظران و متخصصان بلکه برای عموم مردم داشته‌ایم. چون عموم مردم کارفرمای معمارها هستند. من معمار وقتی که می‌خواهم بروم خانه‌ای را طراحی کنم، کارفرمای من آن مالکی است که به من می‌گوید خانه را به این شکل طراحی کن. به من می‌گوید آشپزخانه این می‌خواهم. آیا این را فرهنگ‌سازی کرده‌ایم که اصول شهرسازی و معماری ایرانی-اسلامی را برای شهروندان جا بیاندازیم. اینجا باز نقش مدیریت شهری اهمیت پیدا می‌کند یعنی شهرداری‌ها در بحث فرهنگ‌سازی خیلی جایگاه مهمی دارند. یک زمانی یاد می‌آید که در صداوسیما تازه باب شده بود که مثلاً ده دقیقه اخبار پزشکی داشتیم که الان یک شبکه داریم به نام شبکه سلامت. اما چقدر صدا و سیما به مبانی معماری و شهرسازی پرداخته؟ آیا ده دقیقه اخبار مهندسی داریم که روی بحث‌های معماری و شهرسازی با زبان عامه صحبت کند و مردم بتوانند درک کنند. فکر می‌کنم یکی از مسائلی که در آموزش مغفول مانده این است.

**یکی از مصوبات شورای عالی
شهرسازی و معماری ایران، ایجاد
کارگروه‌های بومی محلی برای کیفیت
بخشی به سیما و منظر شهر است.**

همین الان شهرهایی داریم که براساس محله محوری شکل گرفته‌اند. در محله محوری مسجد یکی از محورها بوده. شهر یزد و محله بافت تاریخی مثل فهادان را بررسی کنید، می‌توان گفت که شهر ایرانی-اسلامی آنجا محقق شده. مسئله رواداری (احترام همسایه) که اساتید فرمودند، در شهر یزد خیابانی داریم که این طرف مسلمانان و روبروی

پهنه کشور عملاً ببینیم تا کجا می‌توانیم به آن اهداف عالی‌ه زودتر برسیم.

صارمی: دغدغه‌ای که وجود دارد این است که ما به عنوان کشوری که معتقد است، دارد یک تمدن نوینی را به جهان عرضه می‌کند، جایی که می‌خواهد پیوند مبانی نظری با عملی شکل بگیرد، خوب عمل نمی‌کنیم.

مثلاً مختصات فیزیکی شهر چگونه است؟ یا نقشه و طرحش چیست. نقشه ساختمان‌ها چگونه است. بالاخره نقشه خانه در تهران با نقشه خانه یک انگلیسی فرق می‌کند یا نمی‌کند؟ جهت و شکل و ارتفاع آن‌ها با هم تفاوتی دارد یا نه؟ به این موضوع باید با جدیت نگاه کنیم. من اعتقاد دارم (البته قابل نقض هم هست) که اخلاق و تعالیم اخلاقی پیامبران به هدف نمی‌رسند مگر اینکه بستر و کالبد هندسی شهرهایمان آماده چنین اتفاقی باشند. تفاوت‌های معماری و شهرسازی اسلامی-ایرانی را به لحاظ جامعه‌شناسی و فرهنگ و اقلیم و... با سایر نقاط دنیا در نظر نمی‌گیریم.

ما یک نهادهای ذی‌مدخل [=نقش‌پرداز] داریم که قانون برای آن‌ها تعیین تکلیف کرده، مثل سازمان نظام مهندسی، که بالاخره به وظیفه‌اش عمل می‌کند یا نمی‌کند. شهرداری، شورای اسلامی شهر و سازمان شهرداری‌ها چکار می‌کنند؟ موانع راهبردی آن‌ها چیست؟ بیایید کمی اجرایی‌تر فکر کنیم. در یک دوره‌ای که در سنگاپور شرکت کرده بودم طرحی برای خانه‌دار شدن افراد داشتند که چند تبصره داشت که یک تبصره‌اش این بود که اگر شما بروید در مجتمع ساختمانی زندگی کنید که پدر و مادر یکی از شما آنجا زندگی کند، از محل بودجه اجتماعی دولت ۵۰ درصد پول خانه را می‌دهند. پرسیدم که چرا چنین کاری را می‌کنید. گفتند؛ بررسی کرده‌ایم آدم‌هایی که نزدیک پدر و مادرشان زندگی می‌کنند خوشونت آن‌ها کمتر است. یعنی رفته‌اند خوشونت را در مبدأ حل کرده‌اند. ولی ما همیشه داریم به مقصد نگاه می‌کنیم و پلیس یا زندان را زیاد می‌کنیم. آن‌ها یک مفهومی که ما به عنوان صلح‌رحم داشتیم را پیاده‌سازی کرده و از آن نتیجه گرفته‌اند. یک مثالی بزنم برای اینکه بتوانم آن حرفم را بزنم که اخلاق و تعالیم اخلاقی پیامبران به هدف نمی‌رسند مگر اینکه شهرها زمینه مناسبی را داشته باشند؛ ایستگاه مترو تجریش چون ایستگاه اول است هیچ‌وقت همان اول پر نمی‌شود ولی همان تعداد کمی که سوار می‌شوند هل می‌دهند. چون ما اینگونه یاد گرفته‌ایم. ببینید این رفتار اجتماعی در کشور ما نهادینه شده و شخص با فشار، زور، رابطه و خلاف به مقصدش می‌رسد. پس باید هندسه و اقتصاد شهر را سامان بدهیم و هم‌زمان مفاهیم و فرهنگ تعالی اسلام که برای سعادت انسان‌ها آمده را پیاده کنیم.

مهدیزاده: همان‌طور که جناب آقای نیلی راجع به آموزش فرمودند ما یک آموزش دانشگاهی داریم. یعنی در

در دست نیست. در پرورش نیز اساتید احساس اینکه تعلیم در کنار تربیت لازم است را ندارند. وقتی دانشجو را تعلیم می‌دهید و تربیت نمی‌کنید، می‌رود از علم خودش سوءاستفاده می‌کند و به جای این که علمی و عقلانی کار کند، دنبال شهرت‌طلبی، خودخواهی، خودنمایی، بت‌سازی و پول درآوردن از دانش خودش است. نکته بعدی گزینش است؛ همه انسان‌ها استعداد همه کارها را ندارند. گزینش باید از دبستان و راهنمایی شروع شود. انسانی که مطابق استعدادش، تخصصی را انتخاب نمی‌کند، بیچاره می‌شود و از کارش لذت نمی‌برد. بنابراین گزینش‌های ما در دانشگاه‌ها بایستی که براساس استعدادسنجی انجام شود که متاسفانه انجام نمی‌شود.

شهرسازی اسلامی هیچ تفاوتی با شهر سالم، شهر سبز، شهر پایدار و توسعه پایدار ندارد.

در برنامه‌های چشم‌انداز توسعه و قانون اساسی و... یکسری اصولی گفته شده ولی در شورای انقلاب فرهنگی هنوز کار جدی و اساسی انجام نشده است. آیا قوانین شورای عالی معماری و شهرسازی اسلامی و علمی است؟ آیا این تراکم‌فروشی‌ها و این تغییر کاربری‌ها که در شهرها داریم علمی است؟ ابتدا علمی نیست و اسلامی هم نیست. مرحله بعد مدیران هستند که باید به گفته امام متخصص و متعدد باشند. وقتی مدیری نه متخصص و نه متعهد است کجا می‌توانیم جامعه را درست کنیم و ارزش‌ها و مبانی انسانی را حفظ کنیم. شهید چمران می‌گوید کسی که متعهد است اما تخصصی را قبول می‌کند که علمش را ندارد قطعاً متعهد هم نیست. شهرداران، شهرسازان، معماران و وزیر باید بسیار مشاورپذیر باشند. در شهرسازی همه علوم دخیل است. کسی هم نمی‌تواند همه علوم را داشته باشد. پس باید مشاورپذیر باشد. بنابراین، این چهار بنیان باید اصلاح شود. دانشگاه‌ها باید اصلاح شود، نمی‌توانیم منتظر باشیم پس باید میانبر بزنیم. هم‌زمان باید تلاش کنیم قوانین اسلامی و علمی باشند. مدیران ما انتخاب اصلاح داشته باشند. مشاورپذیر و متخصص و متعهد باشند و مهندسين مشاوران را درست انتخاب کنیم.

آقای دکتر صارمی شما به عنوان یک شهردار با سابقه برای کسی که تازه شهردار شده است چه توصیه‌ای دارید که شهر خودش را به سمت ایرانی-اسلامی ببرد؟
صارمی: ما باید به این چالش برسیم که کسی که الان مدیر شهر شده، در مبانی دین مبین اسلام برای آن‌ها چه موضوعاتی وجود دارد. با ذکر مثال عرض می‌کنم، اولین موضوع شهرداری‌ها منابع درآمدی است. کسی که می‌خواهد

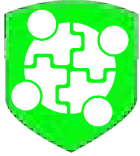
خیابان زرتشتیان هستند که هزار سال است کنار هم زندگی می‌کنند و مشکلی هم نداشتند. بنابراین آموزش را دو بخش کنیم. آموزش تخصصی و دانشگاهی که برای متخصصان و شهرسازان و معماران است و آموزش عمومی برای شهروندان. در بخش اول مدیریت شهری خیلی نقش ندارد و مسئولین وزارت علوم و وزارت فرهنگ نقش دارند اما در بخش دوم نقش شهرداری‌ها خیلی مهم است. شهرداری‌ها می‌توانند برای ارتقای فرهنگ عمومی در جامعه و برای جا انداختن مفاهیم معماری و شهرسازی ایرانی-اسلامی خیلی نقش بسزایی داشته باشند.

تذکره کار: اتفاقاً سؤال بعدی در مورد تأثیر شهرسازی ایرانی-اسلامی بر روی فرهنگ شهری و مسئولیت‌های شهروندی در شهر ایرانی-اسلامی است. اساتید اگر توضیح تکمیلی در خصوص مسئولیت‌های شهروندی و بحث‌های اجتماعی دارید، بفرمایید.

نقره کار: ببینید ما همه دنبال شهر مناسب و مطلوب هستیم. از نظر اسلامی هم شهر انسانی مطرح است. اگر انسانی باشد، اسلامی هم هست و اگر اسلامی باشد، انسانی هم هست. اسلام برای قشر خاص و طبقه خاص و نژاد خاص که نیست. شهر مناسب و مطلوب مورد نظر است. این شهر مناسب و مطلوب آن‌طور که تحقیق کردیم چهار بنیان دارد. می‌توان این‌ها را سلسله مراتبی تعریف کرد. حضرت امام می‌گویند اگر دانشگاه‌ها اصلاح شود کشور ساخته خواهد شد. اکنون ما احتیاج به یک میانبر داریم. الان نمی‌توانیم متوقف شویم تا هفت هشت سال آینده. تا مثلاً دانشگاه‌ها اصلاح شوند.

اولین بنیان، دانش و دانش‌آموخته‌های ما هستند. دومین بنیان قوانین است. قوانین باید مبتنی بر آن دانش‌ها تنظیم شود تا متصدیان حقوق بتوانند درست حرکت کنند. سومین مسئله، مدیران و برنامه‌ریزان و تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران در سطوح مختلف هستند. چهارمین بنیان مهندسان مشاور و طراحان معماری و شهرسازی و پیمانکاران هستند که طراحی انجام شده را اجرا می‌کنند. هرکدام از این بنیان‌ها اگر ناقص و ضعیف باشد کل ساختار را به هم می‌ریزد. حالا این بنیان‌ها را کمی توضیح می‌دهم و دوستان هرچور که صلاح دانستند تکمیل بفرمایند.

الان دانشگاه‌های ما چه از نظر آموزش، پژوهش، پرورش و گزینش اشکال دارند. آموزش ما را فرمودند تقلیدی و ترجمه است. شرح درس‌های ما را نگاه کنید از بعد از انقلاب فرهنگی همه ترجمه است. با ترجمه و تقلید، نه محتوا درست می‌شود و نه استانداردها بومی می‌شود. علوم تجربی هم بلد نیستیم که چگونه از اقلیم گرم و خشک استفاده کنیم. این دو اشکال دارد، در پژوهش، روش ما هنوز کمی است و کیفی نیست و هنوز راجع به نیازهای روحی و معنوی انسان، پژوهش نداریم و منابع درستی

مدیریت شهری باقی مانده است و اوایل سال آینده انتخابات شورای اسلامی شهر و بعد هم انتخاب مجدد شهرداران است، توصیه موکد من این است که با توجه به سرمایه اجتماعی که در کشور داریم یکی دوتا اقدام مشارکتی با خود مردم تعریف کنیم. با توجه به موضوع محله محوری که آقای مهدیزاده گفتند، یک پروژه‌های را در بافت مرکزی و کهن شهرها به عنوان بافت تاریخی انتخاب کنیم، یعنی یکی از محلاتی که بسترش فراهم است و مشارکت اجتماعی مردم خوب است و شورایی و هیات امنای یا هیات مذهبی قوی در آن است که می‌تواند در یک زمان‌های خاصی سرمایه اجتماعی را پای کار بیاورد و جلب مشارکت کند. قانون هم کمک کرده و یکی از مصوبات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، ایجاد کارگروه‌های بومی محلی برای کیفیت بخشی به سیما و منظر شهر است. سپس آن مشاورپذیر بودن را اینجا به کار بگیریم و نماینده دانشگاه، نماینده نظام مهندسی، حرفه‌مندان و از بخش‌های مختلف که می‌توانند به مدیر شهر کمک کنند را صدا زده و همفکری و هم‌اندیشی کنیم و در آن محله شروع به کیفیت بخشی و بازشناسی آن محله کنیم. چه ارزش‌ها، ویژگی‌ها و خصیصه‌های منطبق با هویت بومی ساکنین این محله و بافت شهر وجود داشته که در حال از بین رفتن بوده و یا از دست رفته است، آن‌ها را احیاء کنیم، بلافاصله یک بازآفرینی کنیم و ببینیم با اقداماتی مثل گیاه‌کاری منطبق با زیست‌بوم و یا یک نظام کاشت درخت و گل و گیاه با مشارکت مردم را فعال کنیم.

اگر مردم آمدند در برنامه‌ریزی و طراحی محله‌شان کمک کردند، در نگهداری از باغچه و فضای سبز محله هم کمک خواهند کرد. خودشان نمی‌گذارند آن فضای سبز از بین برود. همچنین اگر شهرداری واحد زیباسازی شهری دارد، بیاید از مبلمان شهری منطبق با هویت این بافت، محله را پوشش دهد و یا عناصر مبلمان شهری مناسبی را استفاده کند. یا اگر یک عنصری در محله داریم که باید زندگی جمعی و زندگی شبانه را در آن احیاء کنیم، آن فضا را نورپردازی کنیم و روشنایی آن را تامین کرده تا بانوان، کودکان و مردم محله بتوانند در تعامل رودرروی اجتماعی با همدیگر همفکری و مشارکت کنند.

اتخاذ الگوی متناسب با توجه به اقلیم، فرهنگ، مذهب و سایر ویژگی‌هایی سرزمینی از نیازهای امروز است.

با مدیریت شهری مشاورپذیر، انشاءالله مدیران کنونی شهر بتوانند این موضوع را به یک جمع‌بندی برسانند و این یک ریل‌گذاری درست و توقع ایجاد کردن در مردم می‌شود. این مردم سال بعد از گروه بعدی مدیریت شهری همین‌طور

برود پروانه تجاری بگیرد باید مثلاً متری پنجاه یا صد تومان پول پروانه بدهد، قیمت مغازه‌ای که می‌خواهد بخرد می‌شود دو میلیارد تومان. بعد این شخص می‌خواهد این دو میلیارد تومان را از کالایی که می‌فروشد، کسب کند. در هیچ کجای عالم برای کسب و کار از کسی پول نمی‌گیرند بجز ایران. شهرداری‌ها اعلام کنند از کسی که می‌خواهد کسب و کار راه بیندازد -امسال هم که سال جهش تولید است- بابت پروانه تجاری پول نقد نمی‌گیریم، یا پنجاه درصد می‌گیریم و مابقی اقساط ده ساله محاسبه می‌شود. چون در شهرها شورا قانون‌گذار است و می‌تواند این کار را انجام دهد (مستند قانونی هم در مجلس شورای اسلامی دارد)، این کار می‌تواند باعث شود کسب و کار و ساخت و ساز زیاد شود. یا مثلاً برای کسی که می‌خواهد خانه بسازد و پروانه ساختمانی بگیرد نیز به همین منوال اقدام شود اما در عوارض نوسازی کسی که خانه‌اش هزار متر است و یا یک مغازه دویست متری هم دارد، عوارض سالانه و یا نوسازی آن را بهینه‌تر محاسبه کند. پس در بحث عدالت شهری می‌شود نرخ عوارض را در پایین و بالای شهر و در متراژ خانه‌ها کم و زیاد کرد. یا در بحث سرمایه اجتماعی، بعضی‌ها می‌گویند که ما سرمایه اجتماعی مان ضعیف است! چه کسی می‌گوید سرمایه اجتماعی ایرانی‌ها ضعیف است؟ چه جوری شصت میلیون آدم روز عاشورا به خیابان آمده و هزینه و خرج می‌دهند. شهردار باید فکر کند که چگونه می‌تواند این سرمایه را به سمت مدیریت شهری بیاورد. اگر مردم به مدیریت شهری اعتماد داشته باشند و مدیریت شهری، مردمی بوده و آن ویژگی‌هایی که پیامبر اسلام گفتند، را داشته باشد و خودش را مردمی بداند، می‌تواند اعتماد مردم را جلب نموده و سرمایه اجتماعی را پای کار بیاورد و تعالیم اسلامی و انسانی را پیاده‌سازی کند.

شهرداران از بُعد فرهنگی نیز باید فرهنگ‌سازی کنند. برای امنیت کودکان، سالخوردگان و همه شهروندان باید کار کنند. مثلاً در بحث تعلق خاطر مکانی، بچه‌ای که متولد می‌شود، آقای شهردار نامه‌ای به بیمارستان‌ها بفرستد که لیست متولدین را به من بدهید و فردا صبح یک نامه‌ای با مضامین زیبایی بنویسد و بفرستد برای آن بچه و والدینش، که شهروند عزیز به شهر ما خوش‌آمدی یا ما یک درخت به نام تو کاشته‌ایم. مبنای دین اسلام می‌گوید که اگر به همسایه‌تان مهربانی کنید خدا شهرهایتان را آباد می‌کند. در غرب آمده‌اند این مفاهیم را در قالب آموزش پیاده‌سازی کرده‌اند. اساس این تعالیم در دین اسلام است که غربی‌ها دارند از آن استفاده می‌کنند. یا شهردار این قدرت را دارد که یک مرکز سلامت راه بیندازد و مثال‌های بسیار دیگر. شهردار بالاترین قدرت را در شهر دارد و می‌تواند کارهای بسیاری انجام دهد.

نیلی: با توجه به این که کمتر از یک سال از این دوره

برنامه دارد، و می‌توان از اسماء الهی به عنوان اصول در همه قلمروهای زمانی و مکانی استفاده کرد.

یک بحثی راجع به تفاوت نگاه اسلام و غرب به انسان شد که در دیدگاه اسلام دنیا هدف است یا وسیله، چیزی که در غرب است با ما فرق می‌کند. راجع به این که شهر یک پوسته درونی دارد و یک لایه بیرونی که فرهنگ و نظم و مقررات و... به شهر شکل می‌دهد، صحبت شد. کالبد شهر متأثر از مبانی و اندیشه‌هایی است که سال‌ها در دانشگاه تدریس شده و امروز هم نمی‌شود کاری برای آن کرد چون این چیزی است که کاشته‌ایم و حالا هم نباید از محصول آن ناراحت باشیم. اگر بخواهیم کشت‌مان را عوض کنیم باید جنس مسائل درون‌شهری، جنس مسائل انسانی باشد. به تمایز دستاوردهای اسلام با سایر مکاتب اشاره شد. ما در جهانی زندگی می‌کنیم که دویست کشور در آن زندگی می‌کند. ما مدعی تمدنی بودیم که هزار سال قدرت بلامنازع دنیا بودیم، تمدن ماها سه هزار سال جزء دو قدرت اول عالم بوده و پس از آن ۱۴۰۰ سال ایران بستر تمدن دنیا را فراهم کرده که در کتاب خدمات متقابل اسلام و ایران (از شهید مطهری) به آن پرداخته شده. هیچ زمانی کشور ایران، کشور بی‌تأثیری در مناسبات جهانی نبوده. امروز به عنوان یک سردمدار تمدن اسلامی در انتهای بن‌بست تمدن غرب حرف جدیدی را می‌زنیم. درست است که خیلی مشکلات وجود دارد ولی حرفی که می‌زنیم چون بن‌مایه‌اش از مبانی اسلام گرفته شده، مبانی بسیار قوی دارد. بنابراین نباید در برابر آینده منفعل باشیم. ما باید آینده را خودمان بسازیم. ما جهانی‌سازی را قبول داریم، ولی محور آن ما باشیم چون اصل آن در دست ما است، غربی‌ها به فرع و مادیات رسیده‌اند.

همکاری کلیه دستگاه‌های اجرایی و فرهنگی و مدیریتی و دانشگاه‌ها برای یک ریل‌گذاری صحیح لازم است. بدون شناخت هرگز نمی‌توانیم آینده‌ای ممکن و ایده‌آل را ترسیم کرده آن را تحقق بخشیم. یک نقد من به دوستان دانشگاهی برمی‌گردد، دانشگاه‌ها در برخی از رشته‌ها، بخصوص رشته‌های معماری و شهرسازی به انبوهی از دیپارتمان‌های تاریخ غرب و لشگری از تاریخ‌نگاران مجهزاند که بیشتر مقلد غرب هستند و ترویج اندیشه‌های آن‌ها را می‌کنند. ما دنبال برگشت به گذشته نیستیم و چشمانمان را به تکنولوژی‌های تازه وارد نمی‌بندیم. جاده تکنولوژی حداقل یک قرن در کشور ما یک‌طرفه بوده و هیچ تلاش علمی و فرهنگی در مقابل آن برای بومی‌سازی نبوده و ما در مواجهه با فرهنگ غرب کاملاً منفعل عمل کرده‌ایم. امروز که داریم یک حرکت جدیدی را به عنوان تمدن اسلامی-ایرانی انجام می‌دهیم این را باید به عنوان یک حرکت مبارک شروع کنیم و انشاءالله به نتایج آن برسیم.

نزدایی: از اساتید گرامی تشکر و قدردانی می‌کنیم.

طلب می‌کنند که در سال گذشته ما خودمان آمدیم کمک دادیم، این اقدامات خوب و ارزشمند و با کیفیت را انجام دادیم، پس شما هم بیایید کمک بدهید محله‌های بعدی را سامان بدهیم و همین‌طور لایه‌به‌لایه این‌ها به هم نشت می‌دهد و کل شهر را دربر می‌گیرد و این یک اقدام ترویجی و اجرایی است که همین امروز می‌توانند مدیران شهری ما عمل کنند و انشاءالله به نتیجه برسند.

مهدیزاده: سؤال کردید که اگر الان بخواهیم به مجموعه مدیریت شهری موضوعی را برای تحقق معماری یا شهرسازی ایرانی-اسلامی بگوییم چه موضوعی را می‌فرمایید. ببینید ما تا الان هیچ الگویی که واجد کیفیت و خصوصیات شهرسازی ایرانی-اسلامی باشد را در شهرهایمان پیدا نکرده‌ایم که این الگو را به شهرداری نشان بدهیم و بگوییم این الگو مناسب است و حالا شما بروید پیاده کنید. موضوع دیگری که خیلی روی آن تأکید دارم این است که شهرداران ما حقوق عامه را به منفعت فردی ترجیح بدهند. فکر می‌کنم که نکته کلیدی هم در اجرای پروژه‌های عمرانی، هم در ساخت‌وساز، هم در اجرای ضوابط طرح جامع و تفصیلی است. این در واقع همان اصولی می‌شود که در مبانی نظری مطرح شد. معماری اسلامی در شهرسازی چیزی جدا از شهر سبز و شهر پایدار نیست. آن‌ها براساس اصول انسانی شکل می‌گیرد. شهرسازی اسلامی هم هیچ تفاوتی با شهر سالم، شهر سبز، شهر پایدار و توسعه پایدار ندارد. بنابراین اگر شهرهای ما انسان‌محور باشد حقوق عامه و منفعت عامه مردم را به منفعت فردی ترجیح بدهند که گام بزرگی را در مسیر شهر ایرانی اسلامی برداشته‌ایم.

نزدایی: آقای دکتر صارمی لطفاً در پایان بحث جمع‌بندی از مطالب مطرح شده ارائه بفرمایید.

صارمی: مشکلاتی که امروز شهرهای کشور با آن مواجهه‌اند به نظر بسیاری از متخصصان ناشی از کمبودها و اشکالاتی است که در سیستم آموزشی دانشگاهی کشور وجود دارد. اجرای سیاست‌ها و تحقق اهداف توسعه به دلایل مختلف در طرح‌های توسعه شهری، طرح‌های موضعی و موضوعی نیازمند یک پویا شهری سریع شهرنشینی با تعریف شهراسلامی است. یک بحثی که زیاد به آن پرداختیم این است که شهرسازی ایران چقدر متأثر از غرب است. اتخاذ الگوی متناسب با توجه به اقلیم، فرهنگ، مذهب و سایر ویژگی‌هایی سرزمینی از نیازهای امروز است. نیازمندیم که یک مبانی نظری در اصول معماری و شهرسازی ایرانی-اسلامی داشته باشیم و یک ضرورتی برای در دست داشتن معیاری برای دستیابی به این الگو در سطح شهر و معماری (که ما به اصل ایرانی-اسلامی خودمان برگردیم) وجود دارد. در زمینه شهر ایرانی-اسلامی مدارک و تحقیقات زیادی انجام نشده همچنین تعدد و تکرر قوانین کمی در این زمینه است.

بحث نسبت اسلام با فرایندهای انسانی مطرح شد که اسلام در همه مختصات و فرایندها برای انسان‌ها طرح و

معاصر سازی الگوی مکان سازی در محلات شهری مبتنی بر رهیافت های شهر ایرانی - اسلامی

نمونه موردی: محله نوغان شهر مشهد

* مریم میرنژاد، کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

چکیده

میدانی، مشاهده و پرسش‌نامه بر اساس صفات شهر ایرانی-اسلامی و مؤلفه‌های مکان نهایتاً به تبیین معاصر سازی الگوی مکان‌سازی در محلات شهری ایرانی - اسلامی پرداخته است. یافته‌های پژوهش و نظرسنجی مردمی حاکی از آن است که برای دستیابی به مکان در محلات شهری بایستی به این نکته توجه داشت که در عین وجود تمایل از سوی شهروندان به فرهنگ اصیل و شهرسازی ایرانی-اسلامی، بایستی نیازشان در عصر حاضر در طراحی شهری لحاظ گردد. لذا الگوهای مکان‌سازی مستلزم تغییر و متناسب‌سازی با نیاز روز است. بعنوان مثال غریب‌گری (یکی از صفات طراحی ورودی و شبکه راه‌های داخلی محلات شهر ایرانی-اسلامی است که در عصر حاضر از سوی شهروندان قابل قبول نبوده و خواهان نمایانی و خوانایی آن می‌باشند.

واژه‌های کلیدی:

مکان‌سازی، شهر ایرانی-اسلامی، محله، پاسخ‌دهی فضای شهری، حیات شهری

سرزندگی و جریان حیات شهری در محله به عنوان اولین صحنه‌ی نمایش زندگی اجتماعی، در شهرهای گذشته تصویر دقیقی از یک کیفیت ساختاری ویژه است که برگرفته از هویت ساکنین آن بوده است و نمود کالبدی آن برگرفته از نیاز و سبک زندگی می‌باشد. لذا رابطه‌ی محلات شهری و محتوای اجتماعی-مکانی آن یک رابطه‌ی دو سویه در یک بازه‌ی زمانی مشخص و بر اساس نیاز آن عصر است. امروزه هم سو شدن محتوای اجتماعی و مکانی محلات شهری نیازمند بهره‌گیری از ارزش‌های اعتقادی و باورهای حاکم، دانش روز طراحی شهری و تلفیق این دو، برای پاسخگویی نیاز امروز شهروندان می‌باشد. لذا برای تبدیل فضاهای عمومی به مکانهای مردمی بر اساس تعالیم اسلامی، بایستی فضای فکری، عینی و عملی همسو عمل کنند. از طرفی مکان‌سازی به عنوان یک رویکرد جامع و همسو با تفکرات فراگیر اسلامی، در نیم قرن اخیر از طریق توجه هم زمان به ابعاد کالبدی، فعالیتی و معنایی تلاش برای آشتی دادن توسعه، سنت و فرهنگ داشته است.

روش تحقیق از نوع تحلیل محتوای مضمونی و پیمایشی بوده و با استفاده از شیوه‌ی جمع‌آوری داده‌های کتابخانه‌ای، مطالعات

۱- اصطلاحی خراسانی به معنی مردمی که غریبه‌ها و مسافران را به گونه‌ای آزار و اذیت می‌کنند.

ارزشمند مکان‌سازی ایرانی - اسلامی است. درصدد است تا به این سؤال اساسی پاسخ دهد که:

چگونه می‌توان به کمک ویژگی‌های مکان‌سازی بر اساس مؤلفه‌های شهر ایرانی - اسلامی، به چارچوبی مفهومی جهت بازآفرینی در بافت‌های ارزشمند و تاریخی محلات شهری (به ویژه محله نوغان در این مقاله) دست یافت؟

بایستی برای تبدیل محله از فضا به مکان شهری به عنوان یک جزء از کل تشکیل دهنده‌ی شهر تلاش صورت گیرد. مکان خود یک رویکرد کلنگر است و از طریق همپوشانی ابعادش و تکیه بر بعد معنا توانسته روح و حیات را به فضای شهری بازگرداند. شهر اسلامی منافاتی با به روز رسانی شدن در راستای برقراری نظام فکری و اعتقاداتش نداشته و با بومی‌سازی و همراستا کردن دانش روز و بهره‌گیری از آن می‌تواند جامعه‌ای ایده آل رقم زند.

مکان‌سازی در مقیاس محله

ایده‌ها و مفاهیمی که مکان‌سازی بر آن‌ها استوار شده است ریشه در افکار دهه‌ی ۱۹۶۰ دارند. زمانی که متفکرانی چون جین جیکوبز، ویلیام هولی وایت و بعدها کوین لینچ، کریستوفر الکساندر، فراسیس تیبالدز و بان‌گل ایده‌های نو، خلاقانه و مردمی را درباره طراحی شهرها و فضاهای عمومی بیان کردند. موسساتی چون پروژه فضاهای عمومی (PPS: Project for Public Spaces)، مکان‌سازی شیکاگو (RUDI.net)، مجله (ing Chicago)، شبکه مجازی رودی (RUDI.net)، مجله اینترنتی (places.designobserver) در پدیدار شدن این ایده‌های طراحی و ساختن فضاهای عمومی بهتر و تغییر نگرش جزم‌اندیشانه طراحان بسیار موثر بوده‌اند. مکان‌سازی رویکردی چندوجهی و عمومی به برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت فضاهای عمومی دارد. به زبان ساده، شامل "نگاه کردن به"، "گوش دادن به" و "پرسش از" افرادی است که در مکان‌های مشخصی از یک جامعه زندگی، کار و بازی می‌کنند؛ به این اعتبار، مکان‌سازی کشف نیازهای مردم، منابع الهام و باورهای آن‌هاست؛ که در نهایت (پس از جمع‌آوری آن‌ها، تجزیه، تحلیل و تفسیر مستدل) موجب خلق و ایجاد بینشی عمومی و پنداره‌ای همگانی برای ارتقای کیفیت فضایی - کالبدی آن خواهند شد. این بینش، می‌تواند سریعاً به استراتژی اجرایی شود به طوریکه به وسیله‌ی آن می‌توان در کوتاه‌ترین زمان، سود، منفعت و یا کیفیتی ملموس و تحقق‌پذیر را برای فضاهای عمومی کوچک مقیاس و کاربران‌شان به همراه داشته باشد. مکان‌سازی روی داشته‌های فیزیکی و نمایان جامعه‌ی محلی (مکان‌های موجود و فعالیت‌های جاری)، باورها و ارزش‌های کاربران آن سرمایه‌گذاری می‌کند و در نهایت می‌تواند با این مبنا فضاهای عمومی خوب، واقعی و عملی را برای بالا بردن سلامت مردم، شادی آن‌ها و ایجاد احساس‌های خوب در ایشان خلق کند (RUDI, 2011). جامعیت و توجه همزمان الگو مکان به کلیه‌ی رویکردی‌های طراحی فضاهای شهری (هم‌پوشانی ابعاد کالبدی، فعالیت و معنایی) و تأکید ویژه‌اش

مهمترین هدف همه‌ی مکاتب و جنبش‌های فکری در حوزه‌های معماری و شهرسازی، ایجاد فضاهای مردمی و ماندگار بوده است که در این خصوص تأثیر جهان‌بینی‌ها و ایدئولوژی‌ها متنوع و متعدد بر پیدایش جریان‌های معماری و شهرسازی را نمی‌توان نادیده انگاشت. در این میان اسلام به عنوان یک جهان‌بینی کامل و فراگیر توانسته کلیه‌ی ابعاد زندگی اجتماعی و انسانی را تحت تأثیر قرار دهد. بهره‌گرفتن از ارزش‌ها و اصول نهفته در تاریخ و تمدن ایرانی - اسلامی و تجارب حاصله در این زمینه، در جهت ایجاد معماری و شهرسازی انسانی یک ضرورت است. نظام طراحی شهری امروز، نیازمند توجه همزمان به هویت و گذشته، معاصرسازی، بومی‌سازی، جامعیت و هم‌پوشانی به بیانی دیگر ایجاد ارتباط میان ابعاد توسعه، سنت و فرهنگ (نظام اجتماعی حاکم و باورهای اعتقادی ایرانی - اسلامی) می‌باشد. شهر اسلامی بر پایه نظام فکری، عینی و عملی شکل گرفته و مکان‌سازی را به عنوان یک رویکرد طراحی شهری در بردارد.

مطالعات زیادی در راستای مکان‌سازی در محلات و فضاهای شهری در راستای افزایش حس تعلق، ارتقاء کیفیت عرصه‌های اجتماعی و افزایش کیفیت عرصه‌های همگانی صورت گرفته است. پایان‌نامه‌ای با عنوان طراحی مجدد محلات مسکونی با بهره‌گیری از اصول مکان‌شدن (ایرانی شاد، عارفه، پورجعفر، محمدرضا، ۱۳۹۰) و مقالاتی از جمله: تغییر پارادایم‌ها [الگوواره] در طراحی شهری؛ از مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی و اداری به رهیافت مکان‌سازی (بنکدار، احمد، قرائی، فریبا، ۱۳۹۰) و نقش پیاده‌راه‌سازی در بهبود حس مکان (رضایی، محمود، ۱۳۹۲) و راهنمای طراحی محلات مسکونی شهری با تأکید بر ارتقاء حس تعلق به مکان ساکنین (بزرگر، محمدرضا و دیگران، ۱۳۹۴) و سایتهای تخصصی places.designobserver.com، ppps.org، com.designobserver.com و ... که بر روی پروژه‌های موفق مکان‌سازی در سطح جهانی، مطالعاتی در راستای گونه‌های جدید مکان‌سازی (استراتژیک، خلاقانه، تاکتیکی)، آموزش، به اشتراک‌گذاری منابع و ابزار مؤثر آن، آماده‌سازی محل و پشتیبانی فنی و تحقیقاتی و ... کار میکنند. موارد اندکی به بررسی شاخص‌های مکان‌سازی ایرانی - اسلامی پرداخته‌اند. در مقاله‌ی تبیین الگوی مکان‌سازی در شهر اسلامی (نمونه موردی سبزه میدان زنجان) ابتدا به معرفی ویژگی‌های شهر اسلامی پرداخته شده و سبزه میدان زنجان به عنوان نمونه‌ای از فضای شهر اسلامی در نظر گرفته شده است و سپس به تبیین الگوی مکان‌سازی در این فضا پرداخته و کوشش شده تا از این طریق کیفیت شهرسازی این فضا ارتقا داده شود. در انتها پیشنهادهایی اجرایی مطابق با اصول مکان‌سازی و صفات شهر اسلامی ارائه می‌شود (علی اوصانلو و خشایار کاشانی جو، ۱۳۹۲)

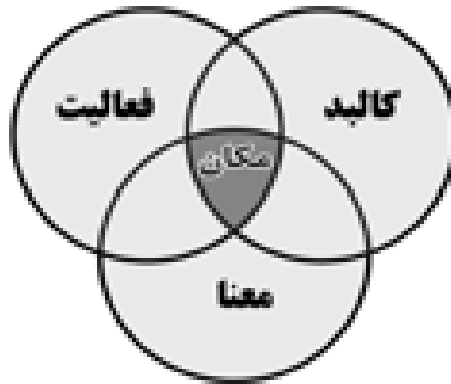
مهمترین هدف این مقاله، دستیابی به چارچوبی مفهومی از بازآفرینی محلات شهری با تکیه بر آموزه، اصول و ویژگی‌های

در پژوهشی که "جان پانتر" و "متیو کرمونا" از سال ۱۹۹۱ در مورد محتوای طراحانه برنامه‌های توسعه‌ی شهری در انگلستان به عمل آورده و نتایج آن را به صورت‌های گوناگون، از جمله در سال ۱۹۹۷ در کتابی تحت عنوان "بعد طراحانه برنامه‌ریزی" منتشر ساختند، بحث کیفیت‌های طراحی شهری مندرج در برنامه‌های توسعه‌ی شهری مورد توجه قرار داشته است. پانتر و کرمونا با استفاده از روش "تحلیل محتوا" که در مقیاس‌های گوناگون در هفتاد و سه مورد از برنامه‌های توسعه‌ی شهری انگلستان تهیه و تصویب شده بودند را مورد بررسی قرار داده‌اند. گردآوری و تحلیل داده‌های مرتبط با طرح‌های توسعه‌ی شهری نشان داده است که سرفصل کیفیت‌های پوشش داده شده در سیاست‌های طراحی شهری مندرج در برنامه‌های مزبور (که میزان فراوانی نسبی تکرارشان در هفتاد و سه طرح مورد بررسی، به صورت درصد درون پراکنش ارائه شده) به شرح زیر قابل ذکر است (جدول شماره ۱):

بر بعد معنا و بازگرداندن روح به فضاهای شهری الگویی جهت شکل‌گیری فضاهای پاسخگو است.

با اقتباس از نظریه‌ی "مکان" کانتز می‌توان گفت کیفیت طراحی شهری عبارت است از برآیند سه مؤلفه که هر یک از آن‌ها مکلف به برآورده ساختن یکی از کیفیت‌های سه‌گانه "کالبدی"، "فعالیتی" و "تصوری" محیط شهر است. مدل "حس مکان" "جان پانتر" را می‌توان از روایت‌های فرعی مدل "کانتز" دانست. براساس مدل "جان پانتر" سه مؤلفه "کالبد"، "فعالیت" و "معنی" در خلق حس مکان دخیل هستند که به نحو قابل ملاحظه‌ای با سه مؤلفه پیشنهادی "کانتز" یعنی "کالبد"، "فعالیت‌ها" و "تصورات" تشابه دارند (تصویر شماره ۱).

تصویر ۱. «مدل مکان» مأخذ: (جان پانتر، ۱۹۹۱)

جدول شماره ۱. شاخصه‌های سازنده کیفیت. مأخذ: (Carmona & Punter, ۱۹۹۷)

شاخصه‌های سازنده کیفیت	کیفیت‌های طراحی شهری
"سر و صدا" (۵۸٪)، "انرژی جهت‌گیری" (۴۲٪)، "بوم‌شناسی حفاظت طبیعت" (۴۱٪) "مصالح" (۳۴٪)، "فرم شهری" (۱۲٪) و ...	کیفیت پایداری زیست محیطی
"کاراکتر" (۷۰٪)، "بافت" (۴۰٪)، "منظر شهری" (۲۶٪)، "نشانه" (۲۲٪) "ریخت‌شناسی" (۲۱٪)، "عناصر چشم آزار" (۱۴٪)	کیفیت‌های منظر شهری
"کریدورهای دید" (۴۷٪)، "خط آسمان" (۳۶٪)، "چشم اندازه ۱" (۲۵٪)، "کنترل واحداث بناهای مرتفع" (۱۶٪)	کیفیت دیدها
"تراکم" (۶۷٪)، "توده احجام" (۴۴٪)، "عرصه زندگی خصوصی" (۳۸٪)، "نور و آفتاب‌گیری" (۳۷٪)، "اندازه قطعه" (۲۷٪)، "خط ساختمان" (۲۳٪)، "سایه‌اندازی" (۲۲٪)، "فاصله ساختمان‌ها" (۲۰٪)، "نسبت پوشش سایت / قطعه" (۱۴٪)، "محسوریت فضا" (۱۲٪)	کیفیت فرم شهر
"مقیاس" (۹۰٪)، "ارتفاع" (۵۶٪)، "فرم" (۴۲٪)، "حجم" (۲۳٪)، "اندازه" (۱۶٪)، "تیپ خانه‌ها" (۲۶٪)	کیفیت فرم ساختمان‌ها
"دسرسی" (از نظر فرش کف، نور، مبلمان، خط‌کشی عابر پیاده) (۷۲٪)، "طرح" (۷۲٪)، "ایمنی" (۵۳٪)، "بزهکاری" (۴۷٪)، "دسرسی معلولین" (۴۲٪)، "فضای همگانی" (۴۱٪)، "هبرهای همگانی" (۴۱٪)، "شبکه فضاهای باز" (خیابان، سواره، پیاده، دوچرخه) (۲۷٪)	کیفیت عرصه همگانی

الگوهای عام طراحی محلات شهری

همچنین در این مقاله الگوهای عام توسعه و شکل گیری محلات شهری در قرن اخیر مورد بررسی واقع شد. هر یک از این الگوها طراحی بر اساس معضلات جامعه‌ی زمان خود ارائه داده‌اند که به صورت مقطعی پاسخگوی نیاز شهروندان بوده و پس از چندی قابلیت راه حلی خود را از دست داده‌اند. چراکه هر کدام از الگوها در طرح‌های پیشنهادی خود تأکیدشان بر یک مؤلفه خاص بوده و همین امر عاملی جهت عدم ماندگاری‌شان است. توجه بیش از حد به یک بعد و کم رنگ شدن سایر ابعاد و گاه فراموشی آن در رویکردهای فکری که در چند دهه‌ی اخیر شاهد بوده ایم، مسبب نافرجامی آن رویکرد شده است (تصویر شماره ۲).

تصویر ۲. طبقه‌بندی الگوهای عام طراحی محلات شهری در قرن اخیر بر اساس ابعاد مکان. مأخذ: نگارندگان.

رویکردهای فکری دیگری نیز برای حل نقاط ضعف ظهور کرده‌اند که خود نیز مقطعی بودند. شهرهای گذشته ضمن تأکید بر ارزش‌های انسانی و اعتقادی توجه هم‌زمان به سایر ابعاد شهرسازی داشته و همین جامعیت سبب پاسخگویی به نیازهای مادی و معنوی انسان و مقطعی نبودن آن شده است. تلاش طراحی شهری و شهرسازی مبتنی بر فرهنگ و جهان‌بینی حاکم بر هر جامعه برای بدل شدن به مکان و تأکید بر هویت و بازگشت معنا به فضاهای شهری است. از سویی دیگر محله اولین صحنه‌ی نمایش زندگی اجتماعی، جزء تکرارشونده و تشکل دهنده‌ی شهر است. لذا مکان‌سازی در محلات شهری به عنوان اولین فضای شهری که در نگاهی جامع‌تر تمام شهر را در بر می‌گیرد، امری ضروری است.

ویژگی‌ها و عناصر اصلی مکان‌سازی ایرانی-اسلامی

محله در جامعه‌ی شهری ایرانی-اسلامی حلقه اتصال خانه و شهر به شمار می‌رود. این واحد اجتماعی به عنوان زیرمجموعه‌ی شهر، قدمتی به ازای تاریخ شهر و شهرنشینی دارد که اهمیت و جایگاه اجتماعی و فرهنگی‌اش همواره مورد توجه قرار گرفته است (فلامکی، ۱۳۶۶؛ سلطان زاده، ۱۳۶۷؛ حبیبی، ۱۳۸۰؛ توسلی، ۱۳۷۶؛ موریس، ۱۳۷۴؛ بیکن، ۱۳۷۶؛ ۱۹۶۱، ۲۰۱۰). Smith, Mumford ; در شهرهای سنتی، محله با ساختار فیزیکی-

اجتماعی خاص، کارکرد مناسبی داشته و سال‌های سال با تأمین نیازهای مادی و معنوی ساکنین جریان زندگی در شهرها را تداوم و تقویت نموده است. این مهم اهمیت پرداختن به محله و ساکنین آن را مشخص می‌کند. نقشی که آن هم به عنوان کوچکترین عنصر فضایی- فرهنگی شهر که افراد بخشی از اولین تجربه‌ی اجتماعی خود را از آن اخذ می‌کنند و از طریق روابط همسایگی و همجواری، تعلق اجتماعی، علائق و احساسات، الگوهای مشترک زندگی و در نهایت از طریق حریمی که آن را از فضاهای مجاور جدا می‌کند، به هویتی خاص دست می‌یابند. هویتی که می‌تواند به بیان نوربرگ-شولتز در بی‌قراری‌های زندگی شهری همچون پایگاه وجودی مستحکمی در زندگی روزمره‌ی ساکنان نقش ایفا نماید. (نوربرگ-شولتز، ۱۳۸۸) نظام بندی کالبدی محلات شامل مرکز محله، زیر محله‌ها، راسته محله‌ها، شبکه راه‌های محله، فضاهای خصوصی محله (هشتی‌ها و بن‌بست‌ها) است و عناصر کالبدی محله عبارتند از: میدان‌ها، گذرها، کوچه‌ها، خیابان‌ها و معابر، برج و باروها، دروازه‌ها، باغ‌ها، کوشک‌ها و خانه‌ها، سازه‌های آبی، مساجد، تکیه‌ها، امامزاده‌ها، مدارس، اماکن عمومی مانند حمام‌ها و زورخانه‌ها و مکان‌های مهم آن مانند بازارچه‌ها، تیمچه‌ها، راسته‌ها، کاروانسراها، مکان‌های تفریحی، ورزشی، صنعتی و کارگاهی و ... (توسلی، ۱۳۷۶: ۲۰).

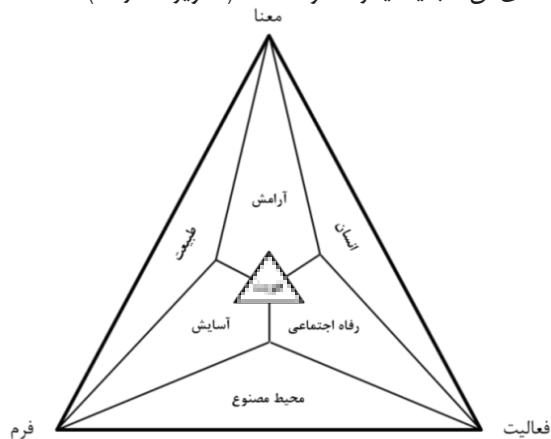
نقره‌کار محله را یکی از ارکان هویت اسلامی دانسته و به ذکر برخی ویژگی‌های محله‌ی مطلوب در احادیث می‌پردازد: (۱) توصیه به زندگی اجتماعی و در شهرهای بزرگ به دلیل برخورداری بیشتر از دین و دانش. (۲) توصیه‌ی اکید به خوش‌رفتاری و هم‌نشینی با همسایگان و برادران دینی و خلقی؛ همبستگی عملی در واحد همسایگی. (۳) توصیه به تعظیم شعائر اسلامی و ساختمان مسجد و شرکت در جماعت مسلمین. (۴) توصیه به برآوردن حاجات و نیازمندی‌های اجتماعی، ایجاد مجموعه فضاهای مورد نیاز عمومی، توصیه به وقف. (۵) توصیه به تعلیم و تعلم، دین و دانش و صنعت و هنر و مراجعه به متخصص عالم و مجتهد. (۶) ارزش‌گذاری فضاهای یک محله «بهترین محل برای نشستن، مساجد و بدترین آن، بازارها و راه‌هاست» یا محبوب‌ترین فضاها در نزد خداوند مساجد و بدترین جاها بازارهاست. (۷) پرهیز از مزاحمت سواره بر پیاده و قوی بر ضعیف. (۸) پرهیز از هر نوع مزاحمت متقابل فضاهای عمومی و خصوصی، حتی مزاحمت منار مساجد برای خانه‌ها. (۹) توصیه به رعایت تقوا بین زنان و مردان در فضاهای عمومی (نقره‌کار ۵۳۱، ۱۳۸۷-۱۳۳۲).

به طور کلی با عنایت به ارتباط جهان‌بینی و فرهنگ و معماری و شهرسازی، در جامعه‌ای با تفکر اسلامی و فرهنگ ایرانی متکی بر آن، احراز هویت جامعه در برابر بیگانه و توجه به شأن و کرامت انسان، حفظ محیط طبیعی و ایجاد رابطه‌ی مناسب بین انسان و محیط و از این قبیل امور معنوی و مادی مد نظر باشد، توجه به معماری و شهرسازی اسلامی ضرورت تام دارد (نقی زاده، ۱۳۸۸، ص. ۸). شهر اسلامی حاصل هم‌پوشانی سه اصل فضای فکری، فضای عملی و رفتاری و فضای عینی است (نقی زاده، ۱۳۹۴، ص.

به طور کلی هدف شهرسازی ایرانی - اسلامی در عصر حاضر این است که به کمک باز زنده سازی هویت و توجه به ارزش های اعتقادی و انسانی مورد تأکید در دین مبین اسلام پاسخگوی نیازهای مادی و معنوی شهروندان باشد. در این راستا نیز بایستی فرم و فعالیت در جهت معنا و هویت بخشی به کار گرفته شوند. از نظر عبدالحمید نقره کار مبانی و محتوای معماری و شهرسازی اسلامی به طور خلاصه شامل پنج اصل: خدا، انسان، طبیعت، تاریخ و جامعه می باشد که از طرف همه ی بزرگان و اسلام شناسان مثل آیت الله جوادی آملی، علامه جعفری، علامه مطهری و علامه اقبال لاهوری مطرح شده است (عبدالحمید نقره کار، ۱۳۸۷).

در نمودار زیر ابعاد مکان سازی و شهر ایرانی - اسلامی و اهداف کلان هر یک از ابعاد آن ارائه شده است. آرامش بر گرفته از تعالیم دینی در پرتو معنا بخشی به فضا و مکان زیست امکان پذیر است. آسایش در ابعاد روانی و جسمانی نیز در نتیجه ی پیشبینی فرم مناسب و پاسخ ده در برابر عملکرد مورد انتظار محقق خواهد شد. در نهایت رفاه اجتماعی برآمده از تعیین فعالیت های اجتماعی و پیشبینی عملکردها، کاربری های متناسب با نیازهای انسان حاصل خواهد شد. دستیابی به این اهداف به کمک برقراری روابط پایدار و محکم بین انسان، محیط مصنوع و طبیعت با تأکید بر هویت امکان پذیر است. راه های دستیابی به تعادل و پایداری بین این سه مؤلفه در هر فرهنگ و جامعه متفاوت است. چراکه جهان بینی، هویت و ارزش های اعتقادی آن ها با یکدیگر متفاوت است (تصویر شماره ۴).

تصویر ۴. ارائه الگو مکان سازی مبتنی بر آموزه های ایرانی - اسلامی. مأخذ: نگارندگان

الگوی طراحی مکان مبتنی بر آموزه های ایرانی - اسلامی

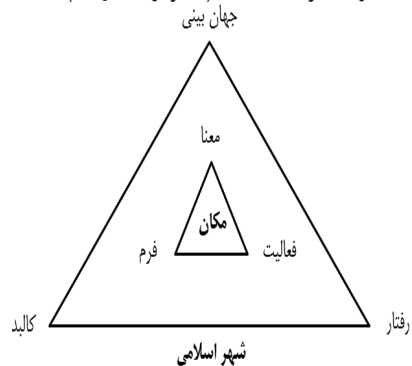
شهر اسلامی نمایش فضایی شکل و ساختمان اجتماعی است که بر اساس ایده آل های اسلامی، فرم های ارتباطی و عناصر

این مهم حاکی از آن است که ایدئولوژی اسلامی در ارتباط با شهر از همان ابتدا به طور جامع بوده و از نگاه تک بعدی به دور است. همین امر نیز مسبب پایداری آن در طی سالیان دراز گشته است. چراکه در عین پاسخگویی به نیازهای مادی شهروندان بر مبنای باورهای اعتقادی شان پرداخته، نیازهای معنوی شان را نیز بی پاسخ نگذاشته است.

از سویی دیگر شهر اسلامی توجه ویژه ای به ارزش های انسانی نشان می دهد، در حقیقت شهر اسلامی فقط کالبد نیست، بلکه انسان (مؤمن) اصلی ترین نقش را به عهده دارد و فضای فکری یا به عبارتی جهان بینی توحیدی و ایمان، مهم ترین عامل تعریف کننده ی شهر اسلامی است. در شهر اسلامی، فرم (هویت کالبدی) به تبع معنا (هویت محتوایی) تعریف می شود و کالبد، هویت خود را از محتوا اخذ می کند (بمات، ۱۳۶۹، ص ۱۱).

مکان سازی مبتنی بر آموزه های ایرانی - اسلامی گامی در راستای بهبود ساختار فضاهای شهری و بازیابی هویت است. مکان برای تجلی یافتن نیاز به همسویی فرم و فعالیت با بعد معنا در فضا دارد تا به کمک همپوشانی این ابعاد، حس مکان و روح در فضاهای شهری جریان یابد. توجه ویژه به انسان و حضور آن در فضا به عنوان اصلترین هدف شهرسازی اسلامی در عین توجه به فرم و فعالیت در طراحی فضاهای شهری برای پاسخگویی به نیازهای زیستی و روحی شهروندان می باشد. لذا مکان سازی و شهرسازی ایرانی - اسلامی به طور همسو عمل می کنند چرا که معیارهای شکل دهنده ی شهر ایرانی - اسلامی نیز جهان بینی، کالبد و رفتار است. با این تفاوت که جامعیت شهرسازی ایرانی - اسلامی فراتر از اصول و مؤلفه های مکان سازی بوده است و مکان سازی به گونه ای زیر مجموعه شهرسازی ایرانی - اسلامی است.

مؤلفه های سه گانه مکان سازی و معیارهای شکل دهنده ی فضاهای شهری ایرانی - اسلامی علاوه بر تأکید بر بعد معنا همان طور که گفته شده به طور هم زمان ابعاد فرم و فعالیت را تحت پوشش قرار می دهند. از سویی دیگر هر یک از این ابعاد به طور مجزا با دیگری در ارتباط بوده و اصلی ترین آن ها هماهنگی متقابل بین ابعاد فرم و فعالیت است که حاصل آن می تواند ایجاد معنا باشد، به طور مثال هماهنگی فرم و عملکرد یک بنا به خوانایی آن منجر شده و تصورات و ذهنیت افراد را به درستی شکل می دهد و ماندگاری بیشتری خواهد داشت (تصویر شماره ۳).

تصویر ۳. جامعیت مؤلفه های شهرسازی اسلامی بر ابعاد مکان، مأخذ: نگارندگان

ترتیبی خود را نیز در آن وارد کرده است. (بمات، ۱۳۶۹، ص. ۱۱). به این ترتیب شهر اسلامی ماهیتی است ثابت که در هر مکان و زمان تجلی ویژه خویش را خواهد داشت؛ به عبارت دیگر، شهر اسلامی ماهیتی است بالقوه که می‌تواند در هر زمان و مکانی با توجه به فناوری و مصالح و دانش و هنر و فرهنگ بومی (که با اصول و ارزش‌های اسلامی در تعارض نباشد) تفسیر و تجلی خاص خویش را داشته باشد (نقی زاده، ۱۳۸۵، ص. ۸۱). شهر اسلامی برای پدیدار شدن در عصر حاضر می‌تواند با معاصر سازی صفات و الگوهای طراحی‌اش و بومی‌سازی دانش و علم روز طراحی شهری، شهری ایده‌ال بر اساس ارزش‌های اعتقادی خود، نیاز شهروندان عصر حاضر و خواسته‌ایشان نمایان

سازد. چراکه شهر اسلامی منافاتی با اصول و معیارهای ایده آل جهانی ندارد بلکه نگاهی جامع و فراگیر داشته و با تأکید بر ارزش‌هایش، براساس نیاز جامعه و شهروندان به روز گردد.

در این بخش از مقاله هر یک از ابعاد سه‌گانه‌ی مکان و شهرسازی ایرانی - اسلامی به زیر بخش‌هایی بر اساس الگوی طراحی شهری مورد اشاره‌ی کرمانا در کتاب "ابعاد طراحی شهری" تقسیم شده است تا بتوان تلفیق مناسبی از صفات و ویژگی‌های برگرفته از مطالعات (آموزه‌های قرآنی و اسلامی، پدیدارشناسی معماری ایرانی - اسلامی، دانش روز طراحی شهری، مسائل بومی و ...) صورت پذیرد (جدول شماره ۲).

مؤلفه های مکان (صفات شهر اسلامی)	ابعاد مکان		ابعاد شهر اسلامی (نقی زاده)
	بر پایه الگوی کرمانا	بر پایه الگوی کانتز و پاتنر	
غناي حسی، آسایش، عناصر طبیعی، اکولوژی، مصالح، پاکي، نور، باد، آب، خاک، شیب، دما، آلودگی (قرآن کریم، محمدی، ۱۳۸۱، لطیفی و صفری چلبک، ۱۳۹۲، PPS، ۲۰۰۶، موگ بلارتون، ۱۹۹۶، ریچارد راجرز، ۱۹۹۷، پاتنر و کرمانا، ۱۹۹۷).	بوم شناسانه		کالبد
سلسله مراتب، پیوستگی، وحدت، یک مرتبگی، تنوع، تباین، دسترسی، قلمرو، تمرکز، پیچیدگی، استقرار، اتصال، تجمع، محصوریت، دانه بندی، ترکیب، مرکزگرایی، حریم، ارتباط، نفوذ پذیری (قرآن کریم، حبیبی، ۱۳۸۳، لطیفی و صفری چلبک، ۱۳۹۲، PPS، ۲۰۰۶، سرگنی چرامیف، ۱۹۶۴، گتون گراهام، کولین هلتر، ۱۹۹۴، ریچارد راجرز، ۱۹۹۷، هیلپیر، ۱۹۹۶، آموند نیکن، ۱۹۶۸، ایان بنثلی، ۱۹۸۵، کرمانا، هس و تائسدل، ۲۰۰۳).	فضایی		
سبک معماری محلی، نبارش، خود بسندگی، مردم داری، درون گرایی، فرم، مقیاس انسانی (قرآن کریم، پیرنیا، ۱۳۷۱، فرانسس تیبالدز، ۱۹۹۲).	ریخت شناسانه		
سیر تحول، خاطرها، آیین ها (قرآن کریم، حبیبی و مقصودی، ۱۳۸۶).	زمینه ای	فرم	
تناسب، نظم، زیبایی، تعادل، اندازه، حد، توازن، آیینگی و نورانیت، شفافیت، نفوذپذیری، نشانه، رنگ، نور، دید راهبردی، خط آسمان و ترکیب، عناصر الحاقی، میلمان، سادگی، هدایت، دوری از زشتی، میدان دید، ریتم (قرآن کریم، سلطان زاده، ۱۳۶۹، جعفری، ۱۳۶۹، کامیلوسیت، ۱۸۸۹، گوردون کان، ۱۹۶۱، راب کریز، ۱۹۷۵، آلبو روسی، ۱۹۸۲، رومدی یاسینی، ۱۹۸۴، اموس رایاپورت، ۱۹۷۷، ایان بنثلی، ۱۹۸۵، پاتنر و کرمانا، ۱۹۹۷).	بصری		مؤمن (جهان بینی)
اصالت، حسن تعلق، خوایان، تسبیح، ذکر و یادآوری، تقوی، تقدس، عدل، مبنای دینی، حس زمان، عدم تسلط مادیت و مصنوع بر انسان (قرآن کریم، بمات، ۱۳۶۹، علی مدنی پور، ۲۰۰۰، حسین بحرینی، ۱۹۹۶، حبیبی، ۱۳۸۱، کوین لیچ، ۱۹۶۰، جان لنگ، ۱۹۸۷، اثمنت، هولویل ومور، ۱۹۸۵، آرن جیکوبز و دونالد لیلبارد، ۱۹۸۷، ایان بنثلی، ۱۹۸۵).	دریافتی	معنا	
همکاری، همسایگی، روابط چهره به چهره، نظارت، تعامل، سرزندگی، برگزاری جشن ها و مراسم، فعالیت های مذهبی، مدیریت محله ای، انعطاف پذیری جمعیتی، اتحاد و همبستگی، بومی بودن و یکپارچگی جمعیتی، امنیت، همه شمول بودن، اطلاع رسانی (قرآن کریم، توسلی، ۱۳۷۶، شهیدی زاده، قلامکی، خاکساری، نفه الاسلامی و امین زاده، ۱۳۹۰، الزینکا، دین برتان، ۲۰۰۱، ریچارد راجرز، ۱۹۹۷، پاول زوکر، ۱۹۵۹، جین جیکوبز، ۱۹۶۱، ویلیام وایت، ۱۹۸۰، یان گل، ۱۹۸۷، اولدنبرگ، ۱۹۸۹، کلر کوپر مارکوس، ۱۹۹۰، آرن جیکوبز و دونالد لیلبارد، ۱۹۸۷، کرمانا، هس و تائسدل، ۲۰۰۳).	اجتماعی	فعالیت	رفتار
ترکیب، مقیاس، گوناگونی، انعطاف پذیری، ایمنی، همجواری، اختلاط، سازگاری، مطلوبیت، پاسخ دهی به محیط، زیست پذیری، استفاده شبانه، قابلیت پیاده روی، عملکرد (تجاری، مذهبی، فرهنگی، آموزشی، مسکونی، حرکتی، فضای سبز، خدماتی) (قرآن کریم، اسماعیلیان و پور جعفر، ۱۳۹۱، آندره دونای، پیتر کنز، الیزبت پلاتز زیبرگ، ۱۹۹۲، ایان بنثلی، ۱۹۸۵، کرمانا، هس و تائسدل، ۲۰۰۳).	کارکردی		

جدول ۲. چارچوب طراحی مکان مبتنی بر آموزه‌های ایرانی - اسلامی. مأخذ: نگارندگان

ارائه شده) به تحلیل تطبیقی و تفسیری مؤلفه‌های مورد مطالعه از طریق مشاهدات منظم و مطالعات میدانی در محله‌ی نوغان مشهد پرداخته شده است. برای تعیین حجم نمونه آماری از میان شهروندان مشهد ساکن محدوده‌ی مطالعاتی و تعداد معدودی از شهروندان غیر ساکن در محدوده‌ی بلافضل با استفاده از روش‌های علمی معتبر نمونه‌گیری تا حد اشباع نظری به طور متوسط تعداد ۳۰۰ پرسشنامه (طبق فرمول کوکران، با جامعه آماری ۲۵۰۰، درجه اطمینان ۵ درصد، p و q ۰٫۵، درصد خطای ۱٫۹۶) در سطح محله پخش و تکمیل شد. روش نمونه‌گیری تصادفی و به گونه‌ای است که تمامی گروه‌های سنی و اقشار جامعه را شامل می‌شود. در هر بخش از ابعاد مکان و مؤلفه‌های شهرسازی ایرانی - اسلامی

روش پژوهش

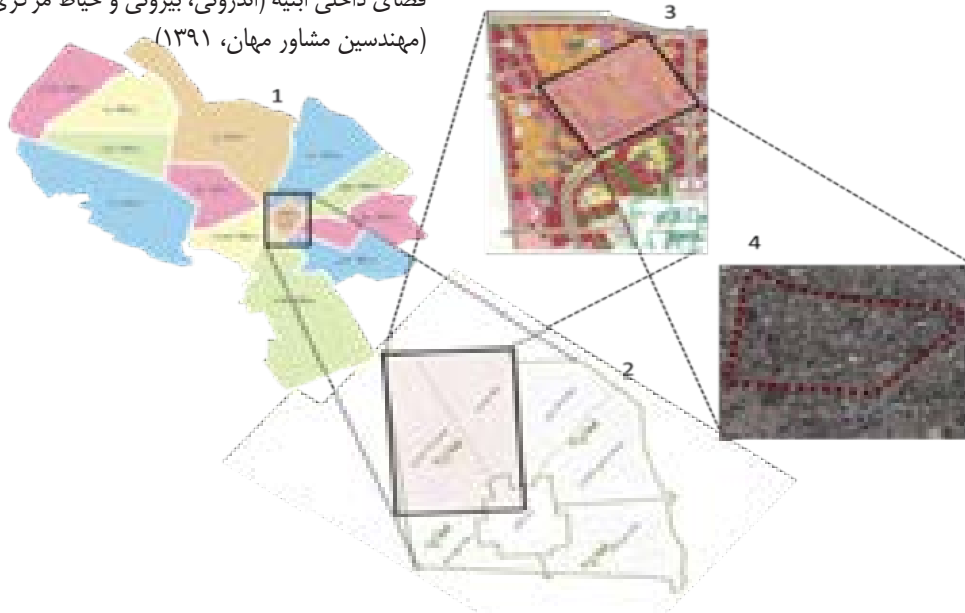
از آنجا که داده‌ها و یافته‌های این پژوهش از نوع کیفی - کمی می‌باشد، روش مورد استفاده در بخش کیفی مبتنی بر تحلیل محتوای متون اسلامی و استخراج مقولات و معیارهای مکان‌سازی ایرانی - اسلامی است. از روش پیمایشی در بخش کمی و با کمک ابزار پرسشنامه محقق یافته، استفاده شده است. روش گردآوری داده‌ها از دو روش تحقیق میدانی و مطالعات کتابخانه‌ای استفاده می‌شود. همچنین در بخش مطالعات پیمایشی با استفاده از پرسشنامه‌های منظم از پیش تدوین شده (پس از بررسی روایی و اعتبار آن، بر اساس ابعاد مکان و مؤلفه‌های الگو

معرفی نمونه موردی

محله‌ی نوغان به عنوان هسته‌ی اولیه‌ی شهر مشهد و با داشتن هویت و سابقه‌ی با ارزش، توانسته در مقابل مشکلات و معضلات شهری مقاومت کند و دستخوش تغییرات ناخوشایندی (فرسودگی، رنگ باختن هویت) طی سالیان اخیر شده است. انتخاب این محله با توجه به اهمیت به پیوند میان ویژگی‌های ارزشمند شهر ایرانی-سلامی با کالبد جدید محلات، صورت گرفته است. نوغان فعلی که بازمانده‌ی بافت اصلی و قدیم شهر است، در شمال شرق مشهد قرار دارد (تصویر شماره ۵). این محله یکی از مهمترین محله‌های مشهد است با وجود این که تغییرات زیادی به مرور زمان در آن روی داده، هنوز آثار بسیاری در این محله کهن باقی‌مانده است و به خوبی می‌توان بقایایی آداب و رسوم و لهجه و لباس و غذاهای قدیم را در آنجا ملاحظه کرد. بخش اعظم و درونی محله به واحدهای مسکونی (عمدتاً با تراکم کم و ریزدانه) و لایه‌های بیرونی محله به واحدهای اقامتی و تجاری اختصاص دارد. تنها راسته‌ی تجاری محله به راسته نوغان معروف است. راسته نوغان اصلی‌ترین خیابان محله نیز است که در جهت شمالی جنوبی قرار داشته و انتهای شمالی آن به دروازه بنوغان و انتهای جنوبی آن به چهار سوق (تقاطع کوچه سیاهان و نوغان) ختم می‌شود. از آثار دیگر موجود در این محله مسجد امام رضا (ع)، مسجد پل سنگی، مسجد محراب خان (آب انباری به نام محراب خان که در گذشته در مجاورت مسجد ساخته شده بود)، کاروانسرا، درشکه‌چی‌ها، قهوه‌خانه‌ها، کوچه پله‌ها (در تقاطعی زیبا سه کوچه را با پله به هم وصل می‌کند؛ کوچه حمام باغ، پل سنگی، کوچه حمام حاج رستم)، دبیرستان حاج تقی (به عنوان قدیمی‌ترین دبیرستان محله) است (شرکت عمران و نوسازی مسکن‌سازان ثامن، ۱۳۹۲).

در نوغان امروز هر دو نوع سبک معماری کهن ایرانی و نیز سبک معماری مدرن وجود دارد. ابنیه قدیمی محله رنگ و بوی معماری قدیم ایرانی را دارند. این ویژگی را می‌توان در فرم نما، ورودی‌ها، شکل خاص پنجره‌ها، کاشی‌کاری، آجرکاری و تقسیم فضای داخلی ابنیه (اندرونی، بیرونی و حیاط مرکزی) تشخیص داد (مهندسی مشاور مهان، ۱۳۹۱).

تصویر ۵. موقعیت قرارگیری محله نوغان، مأخذ: نگارندگان

تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش تطبیقی و هم‌پوشانی صورت می‌گیرد و نتایج حاصل از نظرسنجی ارائه می‌گردد. این نتایج تا حد زیادی اهداف پژوهش را پوشش می‌دهند.

طراحی پرسشنامه

در این پژوهش علاوه بر شناخت حاصل از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، برداشته‌ای میدانی، مطالعات پیمایشی (پرسش‌نامه) نیز برای دستیابی به اطلاعات دقیق‌تر و همچنین آگاهی از خواسته‌ها و نیاز عصر حاضر شهروندان در جهت ارائه راهکارهای طراحی شهری متناسب با نیاز روز استفاده شده است. تهیه پرسش‌نامه در جهت ارزش‌گذاری و معاصرسازی صفات شهراسلامی (مستخرج از مبانی نظری) است و پرسشنامه به گونه‌ای طراحی شده است که به طور هم زمان چند هدف را در بردارد:

- معاصرسازی صفات شهر ایرانی-اسلامی بر اساس نظرسنجی مردمی
- سنجش ابعاد مکان و مؤلفه‌های شهر ایرانی-اسلامی
- توجه به اصل مشارکت مردمی در تهیه طرح‌ها و پروژه‌های شهری
- دستیابی به داده‌های دقیق و قابل اعتماد
- تلاش برای دستیابی به نتایج پایدار
- افزایش حس تعلق شهروندان

سؤالات پرسشنامه در سه بخش فرم، فعالیت و معنا طبقه‌بندی شده است. در هر بخش با توجه به زیر مؤلفه‌های آن، سعی بر آن شد تا تمامی صفات مورد سنجش قرار گرفته شود. از سویی دیگر محله دارای عناصر کالبدی خاص خود است و تمامی این صفات در فضای میانی این بستر جریان خواهد داشت لذا سؤالاتی در قالب عناصر شاخص محلی و سبک طراحی آن مورد سنجش قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش سؤالات پرسشنامه (چندگزینه‌ای، کوتاه پاسخ، طیف لیکرت) به همراه نتایج آماری حاصل از نظرسنجی مردمی در سه بخش کالبدی، معنایی و فعالیتی (شامل دو مؤلفه‌ی اجتماعی و کارکردی) ارائه می‌گردد (جدول شماره ۳).

در این بخش ابتدا عملکرد شاخص مسیر اصلی محله مورد سنجش واقع شده که اولویت اول شهروندان طراحی مسیر سبز و دوم قرارگیری کاربریهای فرهنگی- مذهبی در طول مسیر است. همچنین الگوی طراحی فضاهای جمعی از نگاه شهروندان میدانچه و در وهله‌ی بعد پیشخان بوده و مسجد به عنوان اصلیتزین عنصر مرکز محله پیشنهاد شده است.

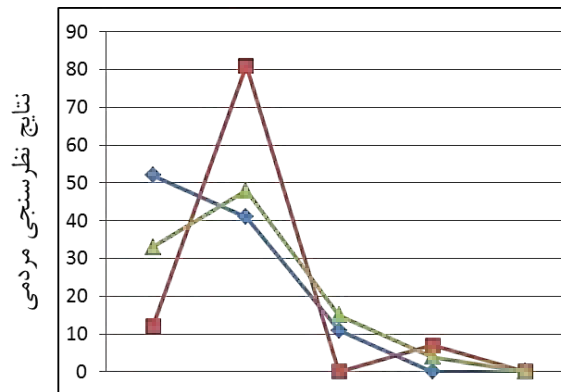
جدول ۳. سنجش مؤلفه‌های بعد کالبدی و نتایج حاصل از نظرسنجی مردمی، مأخذ: نگارندگان

گونه‌های پیشنهادی طراحی و نتایج نظرسنجی مردمی					سنجش مؤلفه‌های طراحی
آموزشی	فرهنگی - مذهبی	تجاری	فضای سبز و سبزه‌راه	خدماتی	عملکرد شاخص گذر اصلی محله
15%	37%	0%	41%	7%	الگوی طراحی فضای جمعی
میدانچه	پیش‌خان	چهارسو	خطی		
33%	26%	22%	19%		عنصر اصلی مرکز محله
فضای سبز و بوستان	تجاری - خدماتی	مسجد	مدرسه	0%	
22%	30%	52%			

در نمودار شماره‌ی ۲ دو سه اصل خوانایی، شفافیت و اصالت در طراحی فضاها مورد سنجش واقع شده است. همان طور که مشاهده می‌شود؛ اکثریت شهروندان تمایل به وجود دیده‌ای راهبردی، خوانایی فضاها، شفافیت و همچنین خواهان یادآور بودن فضا و اصالت آن می‌باشند. همچنین در بخش معنا، عوامل بازگرداننده‌ی هویت ایرانی- اسلامی به عنوان سؤال کوتاه پاسخ مورد سنجش قرار گرفته و نتایج حاصله به شرح زیر می‌باشد:

در نمودار شماره‌ی ۱ دو اصل منظرسازی، وحدت و ارتباط بین عناصر در طراحی فضاها مورد سنجش واقع شده است. همان طور که مشاهده می‌شود؛ میزان تمایل شهروندان به طراحی فضاهای شهری مرتبط و دارای انسجام کالبدی-فضایی و همچنین زیباسازی جداره‌ها بسیار زیاد است. مؤلفه‌ی سوم مورد سنجش، پاکی و میزان تلاش شهروندان برای حفظ پاکیزگی است که تمایل شهروندان در سطح بالایی می‌باشد.

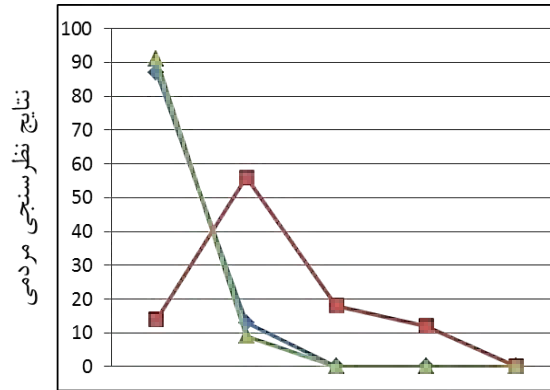
نمودار ۱. میزان تمایل مردم با سنجش‌های طراحی بعد کالبدی، مأخذ: نگارندگان

مؤلفه‌ی مورد سنجش	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
تمایل به منظرسازی و زیباسازی جداره‌ها	52%	41%	11%	0%	0%
تجمع و ارتباط بین عناصر محلی	12%	81%	0%	7%	0%
تمایل به پاکیزگی و تلاش برای حفظ آن	33%	48%	15%	4%	0%

نمودار ۲. میزان تمایل مردم با سنجه‌های طراحی بعد معنا، مأخذ: نگارندگان

مؤلفه‌ی مورد سنجش	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
وجود دید راهبردی و نشانه‌های بصری	87%	13%	0%	0%	0%
اصل شفافیت عناصر اصلی (رویت فضای درونی)	14%	56%	18%	12%	0%
یادآور بودن اصالت و هویت توسط فضاها	91%	9%	0%	0%	0%

از نگاه مردم مسجد پررنگترین عنصر همه شمولی است که در محله وجود دارد و بعد از آن مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت می‌تواند به عنوان فضایی همه شمول ایفای نقش کند. همچنین اهالی هر محله تمایل به مشارکت با مسئولین شهری جهت برقراری امنیت دارند. اکثریت شهروندان خواهان بستری مناسب برای گذران اوقات فراغت به همراه خانواده هستند.

نظرات مردمی را در چهار بخش کلی؛ معماری ایرانی - اسلامی، عناصر ایرانی - اسلامی، باورهای اعتقادی ایرانی - اسلامی، آموزش می‌توان طبقه‌بندی کرد. به بیانی دیگر از جمله عوامل بازگرداننده‌ی هویت ایرانی - اسلامی از نگاه مردم توجه و بازگشت به معماری ایرانی - اسلامی و تأکید بر عناصر شکل‌دهنده‌ی فضاها و محلات شهری می‌باشد. از موارد دیگری که به آن اشاره شده است، باور داشتن به اصول و ارزش‌های اسلامی و همچنین باززنده‌سازی آن به کمک آموزش است (جدول شماره ۴).

جدول ۴. سنجش مؤلفه‌های بعد فعالیتی-اجتماعی و نتایج حاصل از نظرسنجی مردمی، مأخذ: نگارندگان

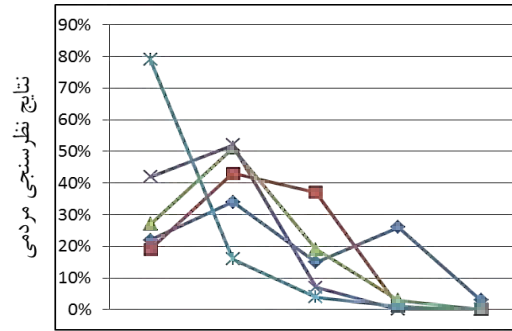
مؤلفه‌ی مورد سنجش					گزینه‌های پیشنهادی پرسش و نتایج نظرسنجی مردمی				
فضاهای همه شمول (از نگاه مردم)					مسجد	مراکز تفریحی و فضای سبز	مراکز آموزشی	مراکز مذهبی	مراکز تجاری
					54%	17%	7%	10%	12%
تمایل شهروندان به نظارت و برقراری امنیت (چشمان ناظر)					توسط مردم و مسئولین			توسط مسئولین	
					81%			0%	
چگونگی گذران اوقات فراغت و طراحی متناسب فضاها با آن					به تنهایی	با خانواده	با دوستان	سایر	
					4%	85%	11%	0%	

است. همچنین مسجد را عاملی قوی جهت ارتقاء همبستگی و تعاملات اجتماعی می‌دانند و به حضور و کارایی مثبت عناصر مذهبی سنتی ایرانی-اسلامی در محله اعتقاد دارند.

در نمودار شماره‌ی ۳ مؤلفه‌های فعالیتی-اجتماعی مورد سنجش واقع شده است. میزان تمایل شهروندان به برقراری روابط همسایگی، بسترسازی و ایجاد فضایی جهت رویداد روابط همسایگی مثبت بوده و احساس تعلقشان به محله در سطح بالایی

نمودار ۳. میزان تمایل مردم با سنجه‌های طراحی بعد فعالیتی-اجتماعی، مأخذ: نگارندگان

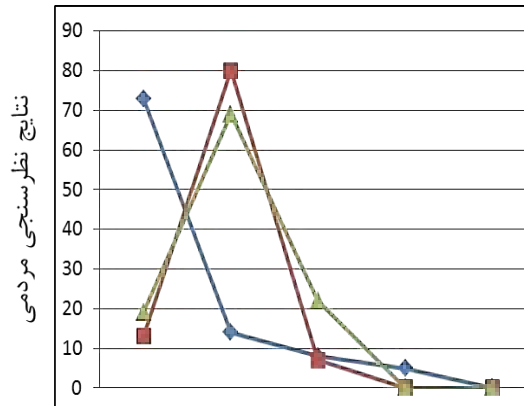

مؤلفه ی مورد سنجش	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
همسایگی تمایل به داشتن روابط	3%	26%	15%	34%	22%
تمایل به وجود فضاهای نیمه عمومی - نیمه خصوصی	0%	1%	37%	43%	19%
میزان حس تعلق	0%	3%	19%	51%	27%
باور مثبت به حضور عناصر محلی از جمله: هیأت های مذهبی، تکایا و حسینیه ها	0%	0%	7%	52%	42%
میزان باور به مسجد به عنوان عاملی جهت ارتقاء همبستگی و تعاملات اجتماعی	0%	1%	4%	16%	79%

در نمودار شماره ۴ مؤلفه‌های فعالیتی- کارکردی مورد سنجش واقع شده است. در این بخش خواسته‌های شهروندان شامل نیازشان به وجود فضاهای ۲۴ ساعته و خدمات شبانه روزی، ایجاد مسیر سبز ویژه پیاده روی و در نهایت تزریق کاربری‌های فرهنگی و خانه محله می‌باشد. در اینجا نیاز به بروزرسانی ویژگی‌های شهرسازی ایرانی- اسلامی به چشم می‌خورد. چراکه نوع خواسته‌ها، جزء ویژگی‌های اصیل شهرسازی ایرانی- اسلامی نبوده است.

کلیه نتایج حاصل از نظرسنجی در بالا به گونه‌ای حاکی از آن است که انتخاب شهروندان عصر حاضر تا حد بسیار زیادی به طور خودآگاه یا ناخودآگاه با اصول و ویژگی‌های شهرسازی ایرانی-اسلامی همسو عمل بوده است. این امر می‌تواند برگرفته از روحیه‌ی شکل گرفته از فرهنگ ایرانی-اسلامی و جریان آن در زندگی شهروندی باشد.

نمودار ۴. میزان تمایل مردم با سنجه‌های طراحی بعد فعالیتی-کارکردی، مأخذ: نگارندگان

مؤلفه ی مورد سنجش	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
تمایل به ۲۴ ساعته بودن فضاها	0%	5%	8%	14%	73%
تمایل به ایجاد مسیر ویژه پیاده روی	0%	0%	7%	80%	13%
حضور و باور به کارآیی مثبت خانه محله و مراکز فرهنگی	0%	0%	22%	69%	19%

و فرهنگی-مذهبی است. الگوی انتخابی جهت طراحی فضای سبز الگوی پهنه‌ای یوده است. همچنین ترجیح شهروندان برای طراحی مسیرهای اصلی محله تأکید بر حضور پیاده است. تا اینجا تمامی موارد انتخابی از سوی شهروندان در راستای تأیید و تأکید اصول شهرسازی ایرانی-اسلامی می‌باشد؛ اما الگویی که شهروندان برای طراحی ورودی محله و شبکه راه‌های محلی و دسترسی انتخاب کرده‌اند، نمایانی و قابلیت رؤیت ابتدا و انتهای مسیر می‌باشد. به طوری که در شهرسازی ایرانی - اسلامی غریب‌گز بودن ورودی محلات و ناخوانا بودن مسیرهای داخلی محله برای همگان جزء اصول اصلی بوده است. این تمایز حاکی از آن است که در عصر حاضر میزان و نوع درونگرایی مورد توجه شهرسازی ایرانی-اسلامی به حالتی دیگر بدل شده و نمایانی آن در طراحی شهری به گونه‌ای دیگر تظاهر می‌یابد (جدول شماره ۵).

اما باید متذکر شد، ویژگی‌های شهرسازی ایرانی-اسلامی منافاتی با اضافه شدن خدمات رفاهی از این قبیل ندارد در طراحی محلات شهری مبتنی بر آموزه‌های ایرانی-اسلامی ندارد. لذا این پژوهش خواهان دستیابی به معاصر سازی الگوی مکان در محلات شهری مبتنی بر رهیافت‌های شهر ایرانی - اسلامی می‌باشد.

نتایج سنجش مؤلفه‌های بعد فعالیتی-کارکردی به شرح زیر می‌باشد که در جدول ۵ به آن اشاره شده است. تمایل شهروندان در خصوص جایگیری مسجد به عنوان اصلیت‌ترین عنصر محله در مرکزیت و تأکید بر آن و همچنین همجواری مسجد با فضاهای آموزشی و فضاهای سبز می‌باشد. الگوی انتخابی از سوی شهروندان برای طراحی فضاهای تجاری، الگوی منسجم و سرپوشیده است. سبک معماری سنتی و الگوی ویلایی برای طراحی منازل مسکونی مورد تأیید مردم واقع شده است. اصلیت‌ترین فضای دلخواه جهت گذران اوقات فراغت، فضاهای سبز و تفریحی

جدول ۵. سنجش مؤلفه‌های بعد فعالیتی-کارکردی و نتایج حاصل از نظرسنجی مردمی، مأخذ: نگارندگان

الگوهای پیشنهادی طراحی و نتایج نظرسنجی مردمی				سنجش مؤلفه های طراحی
محدوده قلمرو محله - تأکید بر آن	محدوده قلمرو محله - ترکیب با سایر عناصر	مرکزیت محله - تأکید بر آن	مرکزیت محله - ترکیب با سایر عناصر	موقعیت قرارگیری مسجد
22%	30%	37%	11%	الگوی طراحی فضاهای تجاری
منسجم - سرپوشیده	منسجم - سرباز	بافاصله و پراکنده		
74%	22%	4%		سبک معماری
الگوی سنتی	الگوی مدرن			
74%	26%			الگوی طراحی بافت مسکونی
ویلایی	آپارتمانی ۲-۳ طبقه	آپارتمانی ۳-۴ طبقه	آپارتمانی بالای ۴ طبقه	
78%	4%	7%	11%	الگوی طراحی ورودی محله
نمایان	غریب‌گز			
85%	15%			الگوی طراحی مسیرهای اصلی منتهی به عناصر شاخص محلی
پیاده	سواره	هر دو با تأکید بر پیاده	هر دو با تأکید بر سواره	
11%	0%	70%	19%	الگوی طراحی شبکه راه های محلی
قابلیت رؤیت ابتدا و انتها مسیر	عدم وجود دیدهای مستقیم در مسیر			
89%		11%		الگوی طراحی فضای سبز محلی
خطی	پهنه ای			
33%	67%			کاربری همجوار با مسجد
مسکونی	فضای سبز	فرهنگی-مذهبی	تجاری	
0%	30%	9%	7%	
بازار و مراکز تجاری	فضای سبز و تفریحی	فرهنگی - مذهبی	قدم زدن و پیاده روی	فضاهای گذران اوقات فراغت
11%	56%	22%	11%	

طراحی جداره و نمای ابنیه، تمایل به وجود ارتباط و پیوستگی بین عناصر اصلی محله، توجه به پاکیزگی و نظافت و تلاش برای حفظ آن، نمایانی و خوانایی بصری، شفافیت و نورانیت در طراحی عناصر شاخص محلی، مردم واری، همه شمولى، روابط همسایگی، رعایت سلسله مراتب فضایی (وجود فضاهای نیمه عمومی-نیمه خصوصی)، نظارت و برقراری امنیت (چشمان ناظر)، گذران اوقات فراغت در کنار خانواده، فضای سبز پهنه‌ای، حس تعلق، الگوی منسجم و سرپوشیده برای کاربری تجاری، الگوی خانه‌های ویلایی و معماری سنتی برای کاربری مسکونی، هیأت، تکیه و حسینیه به عنوان عناصر محله، تأکید بر حضور و سهولت حرکت پیاده، همجواری مسجد با فضای آموزشی.

از جمله‌ای این تفاوت‌ها: مکان‌یابی و ترکیب فضای سبز با کاربری مذهبی و آموزشی در گذر اصلی، تزریق کاربری‌های شبانه و ۲۴ ساعته بودن فضاها، نمایانی ورودی محله، مسیر

در این بخش نتایج حاصل از بررسی نظرسنجی مردمی تحت عنوان معاصر سازی الگوی مکان‌سازی در محلات شهری ایرانی-اسلامی در قالب جدول تحت عنوان ابعاد فرم، معنا و فعالیت ارائه شده است که شامل تمایلات و خواسته‌ای شهروندان در عصر حاضر برای طراحی محلات شهری و تبدیل آن به مکان می‌باشد. نتایج حاصله در قیاس با ویژگی‌های محله و بافت قدیم شهرهای ایرانی - اسلامی دارای شباهت‌ها و تفاوت‌هایی است که برای سازگاری، زیست پذیری و بازگرداندن سرزندگی و حیات شهری به محلات شهری عصر حاضر بایستی از این شباهت در راستای هویت بخشی و اصالت و از تفاوت‌ها در راستای بهبود بخشی، رفع نقاط ضعف و معاصر سازی متناسب با نیاز روز شهروندان استفاده کرد. از جمله‌ای این شباهت‌ها: پذیرش مسجد به عنوان عنصر اصلی مرکز محله، میدان و پیش خان کاربری‌ها به عنوان فضای مکث و محل برقراری تعاملات، زیباسازی و

ویژه پیاده‌روی، قابلیت رؤیت ابتدا و انتهای مسیر در الگوی شبکه راه‌های محلی، وجود خانه‌ی محله و فرهنگسرا در محله، افزایش عناصر خدماتی و مورد نیاز محله، ایجاد فضاهای تفریحی و سبز جهت گذران اوقات فراغت، همکاری و مشارکت مردم با مسئولین شهری.

براساس موارد فوق به دو نکته بایستی توجه شود:

- یکی تمایل و نزدیکی نظراتشان با اصول و مبانی شهرسازی ایرانی - اسلامی که گاه اطلاعاتی نیز در این زمینه نداشته و صرفاً به نوع نگاه، جهان‌بینی و فرهنگ شان برمی‌گردد. به عنوان مثال: داشتن حس تعلق ساکنین محله علی‌رغم وجود کاستی‌ها، معایب و نارضایتی‌ها و تمایل آنان به مشارکت در احیاء بافت نشان‌دهنده‌ی فرهنگ، علاقه و توجه آنان به بحث هویت بخشی و بازگشت به اصالت است.

- و دیگری اختلاف نظرشان با برخی از نمودهای کالبدی و عملکردی که نشأت گرفته از نوع روابط و نیازهای عصر حاضر است که با گذشت زمان دیگر پاسخگوی نیاز مردم نیست و باید مورد بازبینی قرار گیرد.

به عنوان مثال: به دلیل رنگ باختن روابط چهره به چهره و شناختی که در گذشته بین اهالی یک محله وجود داشته و در عصر حاضر بسیار کم رنگ شده است. برخی از صفات و ویژگی‌های محلات ایرانی - اسلامی نیاز به بازنگری دارد چراکه تأثیر رفتارها و روابط اجتماعی حاکم بر کالبد و طراحی شهری به اثبات رسیده است. به طور مثال اصل غریب‌گری، کوچه‌های تنگ و باریک و پر پیچ و خم، دالان‌هایی که چند خانه را به هم مرتبط می‌ساختند و ... دیگر به فضاهایی ناامن و بدون استفاده بدل شده‌اند (جدول شماره ۶).

جدول ۶. معاصر سازی و تبیین الگوی مکان‌سازی در محلات شهری ایرانی - اسلامی، مأخذ: نگارندگان

ابعاد مکان	بر پایه الگوی کرم‌مونا	مؤلفه های مورد بررسی	شاخصه ها	نتایج حاصل (معاصر سازی)	
فرم	بوم شناسانه	یابی و تلاش برای حفظ آن	یابی و عدم آلودگی محیطی	تمایل به پاکیزگی و تلاش برای حفظ آن	
	فضایی	تجمع و ارتباط بین عناصر محلی	ترکیب، پیوستگی و اتصالات	وجود ارتباط و اتصال بین فضاها و عناصر اصلی	
		فرم فضاها، مکتب، استراحت و برقراری تعاملات اجتماعی	الگوی طراحی فضای جمعی	میدانچه و پیش خان	
		عملکرد شاخص گذر اصلی محله	دسترسی و عملکرد	فضای سبز خطی و سبزهاها و در کنار آن کاربری مذهبی	
		عناصر اصلی مرکز محله	تأکید، هویت بخشی	مسجد و بعد فضاها تجاری-خدماتی و فضاها سبز	
	ریخت شناسانه	موقعیت فراگیری مسجد	وحدت، تأکید، ترکیب	تأکید ویژه بر مسجد	
		سیک معماری	شبهه و الگوی طراحی	الگوی سنتی	
	زمینه ای	تعداد طبقات	الگوی طراحی بافت مسکونی	خانه ویلایی و کاملاً آپارتمانی	
		برگزاری آیین ها و مراسم مذهبی	توجه آداب و سنن	پایبندی به آداب و سنن	
	بصری	منظر سازی، طراحی و زیباسازی چداره ها	تمایل به زیبایی	منظر سازی، زیباسازی چداره ها به کمک طراحی نمای آینه، دیوار نوشته ها، نقاشی ها و ...	
دید راهبردی و نشانه های بصری		خوانایی عناصر شاخص و نفوذ پذیری بصری	تأکید بر اصل خوانایی		
معنا	شفافیت و نوریت	رویت فضای درونی عناصر اصلی	موافق اصل شفافیت و نوریت		
	دریافتی	حس تعلق	تمایل به ادامه سکونت در محله	تمایل به مشارکت در احیاء بافت و بازگشت سرزندگی و حیات شهری	
		نمایانی اصالت و هویت در فضاها شهری	ذکر، یادآوری، تسبیح	هویت بخشی به فضاها شهری و بازگرداندن اصالت	
		عوامل بازگرداننده ی هویت ایرانی - اسلامی	تمایل به هویت و اصالت	آموزش، باورها، اعتقادی، عناصر و معماری ایرانی - اسلامی	
	فعالیت	شفافیت و نوریت	رویت فضای درونی عناصر اصلی	موافق اصل شفافیت و نوریت	
		اجتماعی	فضاهای همه شمول	وجود فضاها جمعی همه شمول	مسجد
			روابط همسایگی	روابط و تعاملات اجتماعی	تمایل به برقراری روابط همسایگی
		کارکردی	فضاهای نیمه عمومی - نیمه خصوصی	فضای اختصاصی جهت روابط همسایگی	شکل گیری فضایی مختص روابط همسایگی
			نظارت و برقراری امنیت	تمایل مردم در حفظ امنیت محله	تمایل به مشارکت با مسئولین انتظامی
			حس تعلق	تمایل به ادامه سکونت در محله	تمایل به ادامه سکونت
خانه محله و مراکز فرهنگی			حضور و باور به کارایی مثبت خانه محله و مراکز فرهنگی	تشکیل خانه محله و مراکز فرهنگی	
هیات های مذهبی، تکلیف و حسینیته ها	باور مثبت به حضور عناصر محلی		هیات، تکیه و حسینیته به عنوان عناصر محلی		
کارکردی	طراحی فضاها گذران اوقات فراغت	تناسب نوع فضاها با نیاز	فضاهایی متناسب برای حضور خانواده ها		
	مسجد	عاملی جهت ارتقاء همسایگی و تعاملات اجتماعی	عامل ارتقاء همسایگی و تعامل		
	فرم فضاها تجاری	الگوی طراحی فضاها تجاری	منسجم و سرپوشیده، گاه پراکنده		
	مسیر های پرت تردد محلی	الگوی طراحی مسیرهای اصلی منتهی به عناصر شاخص محلی	تردد سواره و پیاده با تأکید بر پیاده		
	شبکه راه ها و دسترسی محلی	الگوی طراحی شبکه راه های محلی	نمایانی و قابل شناسایی برای همه		
	ورودی محله	الگوی طراحی ورودی محله	نمایانی و قابل شناسایی برای همه		
	عناصر خدماتی و مورد نیاز محله	وجود عناصر خدماتی در محله	درمانی، انتظامی، آموزشی، ورزشی و...		
	فضاهای گذران اوقات فراغت	نوع فضای گذران اوقات فراغت	فضاهای سبز و تفریحی		
	کاربری همجواری با مسجد	سازگاری و مطلوبیت	همجواری مسجد با کاربری آموزشی و فضای سبز		
	فضای سبز محلی	الگوی طراحی فضای سبز	الگوی پهنه ای		
کارکردی	کاربری شبانه	۲۴ ساعته بودن فضاها	توزیع کاربری های شبانه، درمانی، خدماتی، انتظامی و تجاری		
	مسیر ویژه پیاده روی	پیاده محوری، سلامت و سرزندگی	وجود مسیر ویژه پیاده در محله		

منابع

- اشرف، احمد (۱۳۵۳). ویژگی‌های شهرنشینی در ایران دوره اسلامی. نامه علوم اسلامی، تهران، شماره ۴.
- اوصالو، علی و کاشانی جو، خشایار. (۱۳۹۲). تبیین الگوی مکان‌سازی در شهر اسلامی (نمونه موردی سبزه میدان زنجان)، دومین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی، تبریز، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- ایرانی شاد، عارفه، پورجعفر، محمدرضا و مهدویژاد، محمدرضا. (۱۳۹۰). طراحی مجدد محلات مسکونی با بهره‌گیری از اصول مکان‌شدن (نمونه موردی: محله کاشانک تهران)، پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.
- بذگر، محمدرضا، حسینپور، محمد، ایزدی، حسن و رضایی، مهشید. (۱۳۹۴). راهنمای طراحی محلات مسکونی شهری با تأکید بر ارتقاء حس تعلق به مکان در ساکنین، همایش بین‌المللی معماری، عمران و شهرسازی در آغاز هزاره‌ی سوم ۱۳۹۴.
- بemat، نجم‌الدین (۱۳۶۹). شهراسلامی. مترجم: محمد حسین حلیمی و منیژه اسلامبولچی. تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- بنگدار، احمد، قرانی، فریبا. (۱۳۹۰). تغییر پارادایم‌ها در طراحی شهری؛ از مؤلفه‌های کالبدی، اجتماعی و اداری به رهیافت مکان‌سازی، فصلنامه معماری و شهرسازی، ص. ۵۱.
- پورجعفر، محمدرضا، پورجعفر، علی و صدیقی، سیمیا. (۱۳۹۴). انواع شهر اسلامی و اشاراتی به نحوه‌ی شاخص‌سازی در راستای شهر آرمانی - اسلامی، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی. شماره هشتم، پائیز ۱۳۹۴. سال سوم - توسلی، محمود (۱۳۷۶). اصول و روش‌های طراحی شهری و فضاهای مسکونی در ایران. جلد اول، تهران: مرکز تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- رضایی، محمود. (۱۳۹۲). سبزه‌های پیاده‌زیری (نقش پیاده راه‌سازی در بهبود حس مکان)، نشریه هنرهای زیبا؛ معماری و شهرسازی، دوره ۱۸، شماره ۲، ص. ۱۵-۲۴.
- شرکت عمران و نوسازی مسکن سازان ثامن، طرح نوسازی و بهسازی بافت فرسوده پیرامون حرم مطهر حضرت رضا (ع)، ۱۳۹۲.
- شولتس، نوربرگ - کریستیان (۱۳۸۸)، "معماری: حضور، زبان و مکان"، ترجمه احمدیان، سیدعلیرضا، موسسه معمار نشر، تهران.
- قرآن کریم، سوره ی کهف، آیه ی ۱۷. سوره ی فرقان، آیه ی ۴۸. سوره ی نور، آیه ی ۳۵. سوره ی حجر، آیه ی ۱۹. سوره ی رعد، آیه ی ۲۸. سوره ی نور، آیه ی ۴۱. سوره ی انبیاء، آیه ی ۳۰.
- نقره‌کار، عبدالحمید. (۱۳۸۷). درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی - دفتر معماری و طراحی شهری - شرکت طرح و نشر پیام سیما.
- تقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۴). آموزه‌های قرآنی و شهر آرمانی اسلام، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، شماره هشتم، پائیز ۹۴، سال سوم.
- نقی زاده، محمد. (۱۳۹۲). الگو، مبانی، ارکان، صفات و اصول شهر اسلامی، نشریه فیروزه اسلام، سال اول، شماره ۱، ص. ۳۳.
- نقی زاده، محمد (۱۳۸۸). شهر و معماری اسلامی (تجلیات و عینیات). اصفهان: سازمان نظام مهندسی.
- نقی زاده، محمد (۱۳۸۵). معماری و شهرسازی اسلامی (مبانی نظری). اصفهان: راهیان.

- Canter, D. (1986). Putting Situations in their Place Foundations for a Bridge Between Social and Environmental Psychology In .A-Furnham)Ed, (Social Behavior in Context, London: Allyn & Bacon. -Canter, D. (1977). (the psychology of place, "new York: St. martin's Press.
- Carmona, M, Heath, T, Oc, T & Tiesdell, S. (2003) Public Place-Urban Space. Nottingham: Architectural press.
- Douglas, Mike. (2003). Urban Space in Globalization era.
- Gehl, Jan. (1978). Life Between Buildings :Using Public Space, island.
- Jacobs, Jane " Tod und Lebengrober Amerikanischer Stadte ",Verlage unlstein GmbH, Frankfurt.
- Punter J. V & M. Carmona" (1997). The Design Dimension of Planning :Theory, Content and Best Practice for Design Policies," London : E & FN Spon.
- Relph, E" (1976). Place and Paclelessness, " pion :london28.
- RUDI " (2011). PLACEmaking :2010/11 Celebrating Quality and Innovation in Urban Life. "Retrieved from :www.rudi.net
- Smith, M. E. (2010). The Archaeological Study Of Neighborhoods And Districts in Ancient Cities. Journal of anthropological archaeology, vol ,29. issue ,2 pp.154 -137 .
- Tibbalds, francis. (2001). Making Pepole Friendly Towns :improving the public environment in towns and cities. Spon press, London press.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی این پژوهش باز زنده‌سازی و جانبخشی دوباره به حیات شهرهای ایرانی عصر حاضر به کمک به روز رسانی و معاصر سازی ویژگی‌های ساختاری آن بر اساس جهان‌بینی (اسلامی)، فرهنگ و نیاز مردم است؛ که در این راستا ادبیات نظری مورد بررسی و پژوهش قرار گرفت که نتایج حاصل از آن «چارچوب طراحی مکان مبتنی بر آموزه‌های ایرانی - اسلامی» است. در ادامه شناخت و تحلیل محله نوغان بر اساس چارچوب طراحی مکان مبتنی بر آموزه‌های ایرانی-اسلامی به کمک اسناد فرادست، پرسشنامه و نظرسنجی مردمی صورت گرفت. نظرسنجی بر اساس ویژگی‌ها، صفات و عناصر شهرهای ایرانی - اسلامی در چارچوب مکان‌سازی صورت گرفته است. پس از تحلیل داده‌ها، نتیجه طی عنوان «معاصر سازی و تبیین الگوی مکان‌سازی در محلات شهری ایرانی - اسلامی» ارائه شد. نتایج حاصل از پژوهش که با جهان‌بینی ایرانی - اسلامی به عنوان تفکری اصیل و رویکرد مکان‌سازی برای احیای دوباره‌ی حضور و تجلی معنا و در عین حال نمود کالبدی آن تلاش می‌کند؛ تغییر برخی از الگوهای طراحی فضاهای شهری ایرانی-اسلامی (در راستای پیشرفت فناوری و امر جهانی شدن و نیاز جامعه به فناوری و فناوری روز) و همسویی با صفات سازنده‌ی شهر ایرانی - اسلامی از نگاه مردم (توجه و دل‌بستگی به هویت و ارزش‌های اعتقادی) است. به بیانی دیگر پاسخ مثبت شهروندان به صفات و مؤلفه‌های طراحی شهری ایرانی-اسلامی مورد سنجش در پرسشنامه حاکی از روحیه‌ی سرزنده‌ی ایرانی-اسلامی است با این تفاوت که در جهان امروز، در راستای پیشرفت فناوری و جهانی شدن خواه‌ناخواه هر فرهنگ و شیوه‌ی زندگی تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. این امر در نظرسنجی مردمی پژوهش کاملاً مشهود بوده است و نیاز به تغییر برخی از ویژگی‌های طراحی شهری ایرانی-اسلامی و الحاق برخی معیارهای به روز در آن دیده می‌شود. لذا برای طراحی فضاهای شهری ایرانی-اسلامی در عصر حاضر، علاوه بر بازنده‌سازی اصول و قواعد کلی، نیازهای متناسب با شهر امروز بایستی مورد بررسی قرارگیرد.

پی‌نوشت

۱. Making Place
۲. Utopia
۳. Village Urban
۴. Unit Neighbourhood
۵. Urbanism New
۶. Growth Smart
۷. Transit Oriented Development (TOD)
۸. Garden City
۹. (TND) Design Neighborhood Traditional
۱۰. (PUD) Development Unit Planned

جایگاه زیبایی‌شناسی نمادهای شهری در معماری ایرانی-اسلامی

معصومه قربانی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران

بهمن طهماسبی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران

چکیده:

المان‌های شهری برگرفته از فضای فکری حاکم بر تاریخ و هویت یک شهر بوده و به عبارتی، این عناصر شهری نماد هویت، اصالت و معرف پیشینه آن شهر می‌توانند باشند. المان‌های شهری به‌عنوان عنصر شاخص از شهر، ابزاری ارزشمند برای معرفی هویت شهر بوده و در مباحث شهری، المان‌ها عناصری مهم از لحاظ معماری و طراحی هستند که در داخل شهر و در حیطه‌ی یک تجربه قراردادی مابین شهروندان معنا گذاری می‌شوند و از آنجا که بیانگر هویت شهر، کشور و حتی مذهب در یک ساختار نمایان بوده در خوانش شهروندان از شهر و محیط زیستی‌شان تأثیر مستقیم بر جای می‌گذارند. این در حالی است که امروزه توجه به شاخص‌ها و نمادهای ایرانی-اسلامی در طراحی شهرها کمتر مورد توجه قرار گرفته و در مقابل نمادهای مدرن، ناسازگار با هویت ایرانی-اسلامی افزایش یافته است که این مسئله، بستری لازم را برای نگارش پژوهش حاضر فراهم کرده است. از این رو، پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و باهدف ارائه راهکارهایی جهت تقویت هویت ایرانی-اسلامی شهرهای امروزی شکل گرفته است که غالب مطالعات آن از نوع اسنادی (کتابخانه‌ای) استوار بوده است. نتایج کلی تحقیق حاکی از آن است که با توجه به تأثیر المان‌های شهری بر ذهن مردم و شهروندان، بهره‌مندی از آن‌ها در محیط‌های کالبدی شهر به سبک و سیاق امروزی و نوین آن، می‌تواند با توجه به شاخص‌های ایرانی-اسلامی طراحی گردیده تا بر هویت و خوانایی شهر و نیز افزایش ارتباط شهروندان با شهر خویش مؤثر باشند.

۱. مقدمه و بیان مسئله:

در روزگار ما، انسان به جهت زندگی شهرنشینی از زندگی در طبیعت دور شده است. ساخت‌وسازها و زندگی ماشینی سبب ایجاد بحران هویت در زندگی معاصر شده است. شهرها در طول تاریخ و بر اساس رخدادهای خاصی شکل گرفته‌اند. شکل ظاهری و کالبدی شهرها حاصل این وقایع و در دوره‌های اخیر حاصل تصمیم‌گیری‌های خاصی بوده است. یک شهر از توده و فضاهای ساخت دست بشر که با اعمال یک سری ضوابط و قوانین ساخته می‌شوند، تشکیل شده است. یک شهر به‌عنوان زیستگاه انسان‌های امروزی هر لحظه از سوی ساکنین خود خوانش می‌شود و نقاط شاخص شهری و کاربری‌های

خاص که در سازمان فضایی شهر نقش کلیدی ایفا می‌کنند در شکل‌گیری تصویر ذهنی شهرها نقش بسزایی ایفا می‌کنند. از آنجایی که شهرها حاصل تعاملات اجتماعی افراد هستند و ساختار بسیاری از شهرها بر اساس روابط اجتماعی بین شهروندان شکل می‌گیرد، می‌بایستی رابطه‌ای خاص در شکل‌گیری آن‌ها دخیل باشد. مکان‌هایی که روابط اجتماعی به هر نحوی در آن‌ها شکل می‌گیرند دارای هویتی مجزا از سایر عناصر شهر هستند. دیرزمانی نیست که موضوع هویت ایرانی - اسلامی، به دغدغه‌ای برای متولیان، متخصصان و اندیشمندان حوزه‌های مختلف بدل شده است. با وجود آنکه مباحث مرتبط با هویت در معماری معاصر از حدود دهه ۱۳۴۰ (به جهت گرایش جهانی به مباحث هویتی) در محافل معماری کشورمان مطرح شده است، لیکن این موضوع پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، هیچ موقع به تمامی ابعاد هویتی فرهنگ غنی کشور نپرداخت و با جداسازی فرهنگ ایرانی از فرهنگ اسلامی و نیز استقبال از ورود مظاهر فرهنگ غربی (که از مدت‌ها قبل آغاز شده بود) مباحث هویت منسجم ایرانی - اسلامی را هر روز کمرنگ‌تر نمود.

پس از انقلاب اسلامی ایران به واسطه گرایش بیش‌ازپیش به فرهنگ غنی اسلامی و نیز توجه به ابعاد مختلف آن، توجه به هویت اسلامی سبب شد تا این موضوع به دغدغه بسیاری از مسئولان نیز تبدیل گردد. بدین ترتیب این موضوع از برنامه‌های توسعه کشور (برنامه چهارم و پنجم توسعه) و تأکیدات مقام معظم رهبری تا بخشنامه‌ها و توصیه‌نامه‌ها را شامل می‌شود. از این دست می‌توان به بندهای معینی از برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه کشور که تا پایان سال ۱۳۸۹ ادامه یافت، اشاره نمود که در دو محور کلی یعنی هویت‌بخشی به سیما و کالبد شهرها و حفظ و گسترش فرهنگ معماری و شهرسازی (مندرج در بند الف از ماده ۳۰) و شناسایی اصول و ضوابط شکل‌گیری معماری ایرانی - اسلامی در شهرها (بند ز از ماده ۱۰۹) اشاره داشت. در محور دوم نیز یعنی شناسایی اصول و ضوابط شکل‌گیری معماری "چستی معماری ایرانی - اسلامی در شهرها، به تدوین بیانیه دفتر معماری و طراحی شهری تحت عنوان انجام تعدادی پژوهش با این موضوع در وزارتخانه‌ها و دانشگاه‌ها و در نهایت"، ایرانی - اسلامی مستندسازی ابنیه تاریخی اکتفا شده است که این نشان از عدم تحقق اهداف این برنامه و عدم دستیابی به اصول و ضوابط معماری ایرانی - اسلامی داشته است. عمده فعالیت‌ها در زمینه بحران هویت و ارائه راهکارهای بهبود وضع موجود در حوزه معماری بوده و در حوزه فضاهای باز شهری و معماری منظر فعالیت خاصی صورت نگرفته است.

افزون بر این متخصصان نیز بر این موضوع صحنه گذاشته و وضعیت معماری و شهرسازی امروز ایران را در شرایط ناگوار توصیف می‌نمایند که بخشی از آن به جهت شرایط کلی دوران معاصر و روزگار مدرن در سراسر دنیا است و بخشی دیگر به شرایط اختصاصی کشور بازمی‌گردد. از سویی در جهانی به سر می‌بریم که انگاره‌های مادی بر تمام وجوه زندگی انسان غالب شده و تملک

حقوقی، اولین نسبت در راستای ایجاد پیوند بین انسان و یک مکان است. در نتیجه تنزل زندگی انسانی تا حد نیازهای جسمانی نشانه زندگی امروزی شده و این تمام آن چیزی است که می‌توان آن را رخت بر بستن معنا از زندگی نامید.

به نظر می‌رسد، بحران موجود در معماری این دوران (پس از دوران سنتی) بیش از آنکه به دلیل ناآشنایی و تسلط معماران در تنظیم فیزیکی فضا باشد، معلول بی‌توجهی به عامل اصلی در طراحی است؛ این اصل که هر اثر معماری، تنها یک داعیه دارد و آن ارتقای کیفیت زندگی انسان است. انسان در روزگار معاصر از نیازهای معنوی خود غافل است. این غفلت تنها از طریق تغییر کالبد معماری جبران نمی‌شود، بلکه با تغییر منش در زندگی محقق خواهد شد. به‌عنوان مثال؛ انسان روزگار سنتی به جهت دوری از منیت‌های انسانی، طالب مسکنی است که در نمای خارجی کمترین بروز را دارد؛ در این نوع زندگی غنی و فقیر در کنار یکدیگر در محلات زندگی می‌کنند. این در حالی است که انسان معاصر به دنبال قدرت است، محلات فرادست و فرودست تشکیل شده و هرکس به دنبال معرفی خود از طریق نمای ساختمان است. این امر گویای آن است که نه تنها کالبد معماری تغییر یافته است، بلکه انسان دوران معاصر نیز متفاوت شده است.

در نتیجه تنها با تغییر کالبد معماری به‌تمامی آنچه الگوی معماری ایرانی-اسلامی نیاز دارد، نخواهیم رسید. این بدان معنا نیست که احاله به امر محال شود، بلکه با در نظر داشتن پیچیدگی موضوع، بایستی الگوی ایرانی-اسلامی معماری متناسب با شرایط موجود در کشور و نیز در نظر داشتن نحوه نگرش انسان معاصر تدوین گردد.

۱. مفاهیم و مبانی نظری:

۲. هویت ایرانی اسلامی

ورود اسلام به ایران بر تکوین هویت ایرانی-اسلامی تأثیر می‌گذارد. پس از ورود اسلام به ایران، هویت دینی ایرانیان خود را در سازگاری و همراهی با هویت اسلامی قرار می‌دهد و هرچند هویت ملی نیز کماکان در کنار این عنصر سازنده هویتی به حیات خود ادامه می‌دهد و بر آن تأثیر می‌گذارد و تأثیر می‌گیرد. تولید انواع تلفیق‌های راهگشا و سازنده باعث ایجاد ترکیب‌های متعددی چون حفظ و گسترش عناصر اخلاقی دین زرتشت در دوران اسلامی، حفظ آئین‌ها، جشن‌ها و اعیاد و حفظ اعتقادات دینی ایرانیان به منجی عالم بشریت در آئین زرتشتی و ظهور مجدد آن در آئین تشیع شده است. در این راستا به تدریج ایرانیان به پیوند بین ادب و فرهنگ ایرانی با اسلام و تأثیر از عرفان اسلامی و حضور معماری مذهبی در دوران باستانی در دوره اسلامی تعاملات میان علم و دین و ایجاد نهادهای دینی می‌پردازند و سهم خود را در خلق فرهنگ و تمدن بزرگ اسلامی در عصر صفوی نیز اسلام و تشیع مبنای هویت ایرانی قرار گرفت و پایه‌های تشکیل نخستین دولت متمرکز و مقتدر را پس از نهمصد سال فترت و تجزیه سیاسی ایران به وجود آورد. مذهب تشیع که به دست بنیان‌گذاران صفوی

به‌صورت دین رسمی درآمد، نقش بزرگ تاریخی در حفظ هویت ایرانی و همبسته کردن اجزای پراکنده کشور ایجاد یکپارچگی سیاسی را داشته است. در قرون معاصر نیز به‌رغم مذهب سنی یا غیرمذهبی بودن دولت‌های قاجاریه و پهلوی، اسلام همچنان جزء تفکیک‌ناپذیر هویت ایرانی مانده است (گل‌دار، ۱۳۹۰).

۱. عوامل هویت‌بخشی شهرها:

هویت شهری وجه تمایز یک شهر از شهر دیگر بوده و موجب حس تعلق مکانی شهروندان و مشارکت آن‌ها در توسعه‌ی شهر می‌شود، بنابراین هر یک از آثار تاریخی اعم از جغرافیایی و کالبدی شهر ریشه در تاریخ کهن دارد و حتی بدون توجه به مضامین و مفاهیمی که این آثار بیان می‌کنند و فقط به این خاطر که میراث گذشته‌ی ما هستند، می‌توان از آن عنوان عناصر هویت‌بخش شهر یاد کرد.

شهرها دارای ابعاد طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی هستند که هر کدام از این ابعاد می‌تواند در حوزه شناخت هویتی قرار گیرد هویت مکان به عنوان یکی از راه‌های ارتباط بین انسان و مکان از طریق فرهنگ، سابقه تاریخی، خاطرات جمعی، نوع و ماهیت فناوری ساخت، عملکردها، نشانه‌ها و نمادها، فرم‌های شهری و ویژگی‌های بصری و کالبدی گردد (رحیم‌یون، ۱۳۹۰).

۲. مفهوم الگوی ایرانی-اسلامی:

امروزه وقتی سخن از معماری ایرانی-اسلامی به میان می‌آید، به کیفیت اشاره می‌شود که فارغ از زمان و مکان بوده و به‌نوعی ثابت قلمداد می‌گردد. لیکن این مفهوم در بستر خود نیز پویا و در حال تغییر بوده است. آن چیزی که معماری ایرانی-اسلامی را متمایز می‌کند، اصولی است که این معماری همواره از آن تبعیت کرده است. ضروری است تا مفاهیم هویت و الگو نیز مشخص شود تا حدود مفهومی نظیر "الگوی اسلامی-ایرانی" مشخص گردد.

۳. هویت کالبدی

آنچه موجب تمایز معماری یک جامعه با معماری جوامع دیگر می‌گردد، عناصر عینی و ملموس آن است که به آن هویت کالبدی می‌گویند. هویت دارای عواملی بیرونی است که هر یک از آن‌ها وجه تمایز اجتماعات انسانی باهم می‌باشد. این عوامل عبارت‌اند از طبیعت، نژاد، تاریخ و تمدن.

هویت کالبدی در هماهنگی کامل محیط مصنوع با محیط طبیعی ایجاد می‌شود. این مهم به‌وسیله شناخت کیفیات عینی طبیعت حاصل می‌شود. کیفیات عینی یادشده قابل تجربه برای عموم بوده و مفاهیم مشترکی را برای ساکنان ایجاد می‌نماید. با تجربه کیفیت عناصر محیط با ادراک عناصر و ادراک کلیت مجموعه قابل دستیابی است (عطایی همدانی و فتحی آذر). از این رو می‌توان این چنین نتیجه‌گیری کرد که بر اساس تعریف؛ هویت کالبدی به مشخصاتی از بنا و یا شهر اطلاق می‌شود که به‌صورت فیزیکی قابل مشاهده باشد.

۴. بحران هویت در معماری معاصر ایران

بعد از تحول اجتماعی غرب در پی انقلاب صنعتی، تحولات اجتماعی ایران در نتیجه افزایش ارتباط با غرب اتفاق افتاد. تغییر

توسعه‌ی روابط اجتماعی و نیز تولید مظاهر فرهنگ و تمدن به‌ویژه در آثار هویت‌مند هنری تجلی‌یافته است.

۷. زیبایی معماری اسلامی

شکوه و زیبایی معماری ایران به‌ویژه در دوره اسلامی، به‌ترین و آرایش آن بستگی دارد. هنرهای والای اسلامی از هنرهای تزیینی و کاربردی گرفته تا احداث بزرگ‌ترین بناهای مذهبی اهمیت و اعتبار ویژه‌ای دارد. تزئیناتی چون آئینه‌کاری، آجرکاری، گچ‌بری، کاشی‌کاری، حجاری، منبت‌کاری و نقاشی در سراسر دوران اسلامی رواج داشته و در هر دوره‌ای با امکانات آن روزگار پیشرفت کرده است.

معماری دوران اسلامی علاوه بر ظاهری زیبا، باطنی عمیق و انسانی و باصفا دارد و همچنین معماری این دوره ضمن رعایت دستاوردهای علوم تجربی با روح و دل‌انگیز است به این معنا که حس، عقل و روح را تغذیه می‌کند. اصل عنصر فضا در معماری دوران اسلام محل حضور انسان است و سایر عناصر نظیر بدنه‌ها و اجزاء ساختمان بر مبنای آن هویت می‌یابند.

در معماری دوران اسلام فضاها برحسب کارکردشان درجه‌بندی می‌شوند و مکان‌یابی می‌شوند. در داخل بناها و خانه‌ها هم فضاهای جمعی در محور اصلی و فضاهای فردی و خدماتی و عبوری در حاشیه قرار می‌گیرند. از ساختن هر چیز بیهوده و غیرمفید در دوران معماری دوران اسلامی به‌شدت پرهیز می‌شود و درعین‌حال سعی بر تأمین مجموع نیازهای مادی و معنوی انسان‌ها خواهد بود. همچنین در این دوره از تزئینات نامناسب و ناهنجار و غیرضروری به مفهوم تزئین آنچه زمینی و مادی است استفاده نمی‌شود ولی همواره فاخر و غنی است و از کلام الهی، اشعار عارفانه، نقوش و بافت‌های هندسی و از رنگ‌های متنوع و مناسب به‌طور شایسته و به‌جا بهره‌برداری می‌کند. این معماری علاوه بر اینکه بافت‌های هندسی و از رنگ‌های متنوع و مناسب به‌طور شایسته و به‌جا بهره‌برداری می‌کند. هماهنگ با محیط‌زیست و اقلیم طراحی می‌شود، تأمین‌کننده مجموع نیازهای مادی و روحی انسان‌ها است. همچنین معماری دوران اسلامی به دلیل اصالت بخشیدن به نیازهای فطری و نوعی انسان‌ها و درعین‌حال احترام به دستاوردهای تجربی و تربیتی و کسبی آنان، قابلیت کاملی برای جهانی‌شدن دارد. در بیان ویژگی‌های معماری دوران اسلامی که می‌تواند این معماری را بین‌المللی کند باید گفت: حکمت نظری اسلام چون فطرت بالقوه و نوعی، انسان‌ها را به‌عنوان اصول ازلی، ابدی، فرازمانی، فرامکانی و مبتنی بر وحی و کلام الهی که عقل کل است پذیرفته و از طرفی حکمت عملی اسلام بر اساس عدل به معنای قرار دادن هر چیز در جای مناسب و شایسته خود استوار است.

۸. تعریف المان

المان یا نماد شهری، ترکیبی است پیکره‌وار که در ساخت آن از ویژگی‌های درونی احجام و اشکال هندسی. صفحات قائم یا منحنی، اجزای سازه‌ای، پوترها و فریم‌ها و به‌طور کلی هر آنچه می‌تواند جنبه تزئینی داشته باشد به‌صورت کلیت یکپارچه و تلفیقی از موارد فوق استفاده می‌شود و قبل از هر چیز این ترکیب دارای

چهره‌ی شهرها از جمله این تحولات بود (طاقی، ۱۳۷۴: ۲۱۳). درواقع با ورود مدرنیته به ایران تقابل دو معیار سنجش سنتی و مدرن بر روی معماری تأثیر گذاشت و جواب‌های متفاوت این دو دیدگاه در مورد چپستی معماری، بحران هویتی را در ایران و شهرهای آن خصوصاً تهران ایجاد کرد. در نمونه‌های معماری معاصر در کشور ما، چالش ارتباط با زمینه بسیار زیاد است، این در حالی است که معماری گذشتگان ما در هماهنگی کاملی با بستر خود بوده‌اند، ضمن اینکه، از هویت درخشان پیشینیان خود خبر می‌دادند. گسست معماری معاصر ایران با پیشینه‌ی تاریخی مهم‌ترین عامل بحران هویت در تاریخ معماری و شهرسازی معاصر ایران بوده است و راه‌حل قابل‌ارائه برای این مهم، تمرکز توأمان و هم‌زمان بر جنبه‌های کالبدی و بخصوص جنبه‌های محتوایی (مبتنی) بر هویت ایرانی - اسلامی است (مهدوی نژاد و ناگهانی، ۱۳۹۰).

در تهران مدرن و امروزی مسئله وضوح بصری و خوانش فرم و انتظام شهری (هویت کالبدی) که درگذشته سیمای شهر تهران وجود داشت به‌گونه‌ای نادیده گرفته‌شده است و به نظر می‌رسد که حلقه گم‌شده در این بین ویژگی‌های زمینه‌گرایی است که چهره معماری و شهرسازی امروز تهران را این‌گونه آشفته کرده است. (نصر، ۱۳۸۵: ۷۰).

۵. معماری ایرانی اسلامی

معماری ایرانی-اسلامی به‌گونه‌ای از معماری اطلاق می‌شود که در مرتبه‌ی مفهوم منبعث از اصول دین اسلام، در مرتبه معنا دارای ارزش‌های پایدار مبتنی بر بینش عرفانی ایرانی و در مصداق مبتنی بر ویژگی‌های بستر طبیعی، تاریخی و فرهنگی سرزمین ایران بوده و در هر یک از بازه‌های زمانی متناسب با ویژگی‌ها و نیازمندی‌های مراتب گوناگون معنوی و مادی جوامع سرزمین ایران بوده و در هر یک از بازه‌های زمانی مناسب با ویژگی‌ها و نیازمندی‌های مراتب گوناگون معنوی و مادی جوامع انسانی و با استفاده بهینه از علوم، فناوری و مهندسی شکل می‌گیرد. هدف از ایجاد این‌گونه معماری فراهم آوردن زمینه مناسب جهت تکامل و تعالی انسان مطابق با آموزه‌های دین اسلام بوده و نمونه‌های آن را می‌توان پس از ظهور اسلام تا آغاز سال ۱۳۰۰ هجری خورشیدی در حوزه فرهنگی ایران ملاحظه کرد (مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری کشور، ۱۳۹۲).

۶. شهر ایرانی اسلامی:

به شهری اطلاق می‌شود که مکان تحقق تمدن بوده و از نظر مفهومی منبعث از اصول دین اسلام و در معنا دارای ارزش‌های پایدار مبتنی بر بینش عرفانی ایرانی و در مصداق مبتنی بر ویژگی‌های بستر طبیعی، فرهنگی و تاریخی بوده و در هر یک از بازه‌های زمانی متناسب با ویژگی‌ها و نیازمندی‌های مراتب گوناگون معنوی و مادی جوامع انسانی و با استفاده بهینه از علوم، فناوری و مهندسی شکل می‌گیرد. هدف از ایجاد این‌گونه از شهرسازی فراهم آوردن زمینه مناسب جهت تکامل و تعالی انسان‌ها مطابق با آموزه‌های دین اسلام بوده و در این زمینه

● المان بیانی:

همان‌طور که از نام آن پیداست هدف طراح از خلق این اثر بیان مطلب خاصی می‌باشد. به عبارت دیگر قطعاً مفهومی در پس آن نهفته است و طراح اثر رسالتی را در انتقال پیامی خاص دنبال می‌کند. حال این می‌تواند ثبت واقعه‌ای خاص در مکان موردنظر باشد و یا مفهومی خاص را با توجه به نام و ویژگی‌های منطقه به بیننده القا کند. ویژگی بسیار مهم المان‌های بیانی در عام‌گرایی آن‌هاست یعنی می‌بایست بتوانند با مخاطب عام و عادی که از هنر سررشته‌چندانی ندارد نیز ارتباط برقرار کند و لذا دقت نظر طراح در خوانایی و شیوایی بیان مطلب در عین انتزاعی بودن فرم‌ها و استفاده از آرایه‌های معمارانه (که پیش‌تر در مورد آن گفته شد) از اهمیت والایی برخوردار است. مکان‌گرایی این نوع المان‌ها طبعاً برای برقراری ارتباط بیشتر با مخاطبین وسیع‌تر در جامعه در سطح شهر و به‌ویژه در میادین شهری است. معمولاً المان موردنظر با نام میدان یا منطقه‌ی شهری موردنظر ارتباط دارد. ویژگی مشترک این نوع المان‌ها و المان‌های نمایشی تنها در به‌کارگیری نظامی مشترک برگرفته از هندسه - آرایه‌ها - اشکال و احجام هندسی و تلفیق و ترکیب آن‌ها به شکلی زیبا و نظام‌منداست.

● المان عملکردی:

این نوع از المان تا حدی از تعاریف فوق فاصله می‌گیرد چرا که عنصر عملکرد برای ما محدودیت‌هایی به لحاظ قوانین فرمی ایجاد خواهد نمود و در این مرحله خلق فضا با استفاده از همان آرایه‌ها و عناصر بصری را خواهیم داشت. فضایی که انسان ولو برای مدتی درون آن و یا در اطراف آن استقرار می‌یابد و از آن عملکرد استفاده می‌نماید لذا می‌بایست اصول و قوانین زیستی انسان و استانداردهای طراحی محیط‌زیست می‌بایست در آن‌ها رعایت شود. طراحی چنین فضاهایی نیاز به تحقیقات بیشتر و همچنین یک برنامه‌ی فیزیکی مدون دارد. به عبارت دیگر برای طراحی این‌گونه فضاها طراح ملزم به دانستن یک سری از نیازهای خاص انسان در ارتباط با ثابت‌ها و استانداردهای بدنی و نیازهای انسانی برای استفاده‌ی بهینه از موضوع مورد طراحی می‌باشد. ویژگی دیگر این‌گونه المان‌ها در تعداد بیشتر آن‌ها در سطح شهرها می‌باشد. چرا که عنصر عملکرد ایجاد می‌کند در هر مکانی که نیاز به موضوع موردنظر باشد نمونه‌ای از آن وجود داشته باشد به‌طور مثال ایستگاه‌های اتوبوس - مترو - کیوسک‌های تلفن (دکه‌های روزنامه‌فروشی) سردرها و مکان‌های خدمات و اطلاع‌رسانی در سطح شهرها و همچنین انواع چراغ‌ها و تأسیسات خاص شهری در صورتی که موارد فوق دارای طراحی قوی (منحصربه‌فرد) شاخص و با استفاده از اجزاء و نظام‌های هندسی و بصری که پیش‌تر ذکر آن رفت توسط متخصصین و هنرمندان ساخته شوند و ویژگی‌های بصری و هنری باز هم اولین عامل در بازشناسی یک اثر ماندگار است. در صورتی که یک سازه‌ی عملکردی دارای زیبایی و نظام هنری باشد می‌تواند برای

یک نظام هندسی و تعادلی پایدار و زیبا است به‌گونه‌ای که پس از خودنمایی در سطح شهر افراد را به‌گونه‌ای جذب خود می‌نماید و ذهنشان را درگیر خود می‌کند که تا مدت‌ها در آن منطقه از شهر به‌صورت سمبلیک مشخصه‌ای برای شناخت شهر در منطقه موردنظر می‌گردد. در واقع جزء شاخصه‌های شهری می‌گردد. به‌گونه‌ای که ذهن با برده شدن نام منطقه مذکور ناخودآگاه به دنبال شاخصه‌ها و ویژگی‌های خاص آن منطقه المان موردنظر را خود تصویرسازی خواهد کرد (ایزد بین، ۱۳۹۱).

اما ویژگی دیگر این‌گونه نمادها ایجاد یک فضای زیبا و یک اتمسفر هنری در سطح شهرها می‌باشد که قسمت‌های مختلف شهرها را از حالت یکنواختی و تکراری شدن خارج می‌نماید. به هر بخش از شهر یک هویت و ویژگی خاص می‌بخشد، در کالبد شهر روح زندگی می‌دمد و مهم‌تر از همه به محیط‌های شهری مقیاس زیستی و انسانی می‌بخشد. در فضایی که با هنر عجین شده انسان راحت‌تر نفس می‌بخشد چرا که هنر در خون هر انسان است و ناخودآگاه جذب عظمت و زیبایی می‌شود.

گاهی المان‌ها را در قالب مجسمه شخصیت‌های بزرگ تاریخی و فرهنگی و گاهی به شکل نمادها و نشانه‌هایی دیده‌ایم که علاوه بر زیبایی، دارای مفهومی عمیق هستند و برای لحظاتی ما را وادار به توقف و خیره شدن به خود کرده‌اند. این تندیس‌ها و پیکرها در بیشتر موارد به نماد و نشانه‌ای برای محلی که در آن قرار گرفته‌اند تبدیل شده‌اند و همه شهروندان آن نقطه از شهر را به آن نشانی می‌شناسند.

۹-۱. انواع المان:

● المان نمایشی:

المان‌های نمایشی همان‌گونه که از اسمشان برمی‌آید صرفاً جنبه‌ی نمایشی - هنری و زیبایی دارند، مفهوم خاصی را اصولاً بیان نمی‌کنند و هدف و رسالتی برای القاء مطلبی به بیننده و یا انتقال پیامی به وی را دارند. این‌گونه از المان‌ها ترکیباتی هستند انتزاعی از برخورد توده‌ها - احجام - اجزاء سازه‌ای و صفحات (به‌نوعی بازی با خط و حجم و صفحه با توجه به ویژگی‌های هندسی و روابط درونی آن‌ها) که تنها به لحاظ ویژگی‌های زیبایی‌شناسانه و تعادل بصری و هنری می‌توانند با گروهی خاص از انسان‌ها ارتباط برقرار کنند. این خاص بودن مخاطب از ویژگی‌های منحصربه‌فرد یک المان نمایشی می‌باشد؛ یعنی در هر مخاطبی احساس تعلق و تأمل را به وجود نمی‌آورد لذا به دلیل نوع مخاطبین آن که طبعاً افرادی هستند که بیشتر درگیر مسائل هنری‌اند و تعادل‌ها و نظام‌های هندسی را می‌شناسند و در مورد سبک‌های هنری و هنر مفهومی و انتزاعی مطالعه دارند این‌گونه المان‌ها در سطح شهرها کمتر دیده می‌شوند و مکان استقرار آن‌ها نیز طبعاً گالری‌های هنری - نمایشگاه‌های آثار هنری و به‌طور کلی مکان‌هایی می‌باشد که مخاطب خود را پیدا کنند.

به فراموشی سپرده است. به عبارت دیگر، با توسعه تمدن، پیشرفت صنایع و بالطبع دگرگونی‌های فرهنگی، نشانه‌ای کهن معنا و شکل خود را ازدست داده و یا کاربری دیگری یافته‌اند.

نشان‌ها و نمادها از کهن‌ترین، پیچیده‌ترین، پرنفوذترین و جالب‌ترین ابزارهایی بوده‌اند که در جهت ظهور و آشکارسازی مسائل پنهان جهان مادی و معنوی به کار گرفته شده‌اند. بشر توانسته است به کمک این ابزارها، اندیشه و حتی خیال خود را به صورت هنر پدیدار سازد. نشان‌های معماری، همانند هر نماد دیگر، دارای دو عملکرد «بیان معنا» و «ایجاد حس هویت» هستند. هر نشانه‌ای به بیان معنایی فراتر از خود می‌پردازد و حس تعلق به جامعه‌ای خاص را اظهار می‌دارد. این نشانه‌ها به دلیل آنکه در زندگی روزمره تکرار می‌شوند، حس خاصی از معنا و هویت را نیز تقویت می‌کنند (پورمند و موسیوند، ۱۳۸۹).

فضاهای معماری و فضاهای شهری تجلیگاه فرهنگ، تمدن و پیشرفت علمی و فرهنگی هر جامعه به شمار می‌آیند. سیمای شهری و نمادهای موجود در آن نمودار شخصیت، منش، کارکرد و فرهنگ ساکنان آن‌اند و از همین روست که جلوه‌های معنوی شهر و به‌ویژه نشان‌ها و سمبل‌های اعتقادی و مرتبط با جنبه‌های ماوراء مادیات اعتباری شایان توجه دارند. اگرچه برخی معتقدند که بدون فراهم ساختن حداقل نیازهای زیستی شهروندان تلاش برای معنویت بخشی بسیار کم اثر و حتی بی‌فایده خواهد بود، لیکن نباید فراموش ساخت آنچه فضای معنوی را از فضای غیر معنوی متمایز می‌کند، القائاتی است که عموماً جنبه مادی و ملموس ندارند. گرچه ممکن است برخی عوامل مادی به‌عنوان ابزاری برای دستیابی به حال و هوای معنوی در فضای فیزیکی استفاده شود.

۱۱. تأثیر المان در هویت بخشی ایرانی - اسلامی
انسان‌های امروزی در شهر و فضای شهری به دنبال عناصر و پدیده‌هایی آشنا، به بیانی دیگر عناصری که هویت خود را در آن جستجو کنند، هستند تا خستگی‌های بصری و روحیشان که به علت آشفتنگی‌های بصری موجود در شهر ایجاد شده برطرف سازند. اینجاست که طراحی المان‌های شهری راهگشاست. عناصری که با بهره‌گیری از شاخص‌های ایرانی-اسلامی در ترویج این فرهنگ می‌تواند کارگشا باشد. در بازشناسی هویت ایرانی-اسلامی همواره با دو رویکرد، ملی‌گرایی و دین‌گرایی مواجهیم. پاسخ اسلام به مسئله‌ی هویت این بود که این دین با ویژگی‌های اصیل و ذاتی و جهان‌شمول خویش باعث اصالت دادن به هویت فراگیر و مشترک معنوی انسان‌ها گشته و آن را عمومی ساخته است. پس با ارتقای جایگاه هنر شهری در مناسبات و تعاملات فرهنگی، جامعه‌شناختی و مباحث شهرنشینی و مردم‌شناسی و به‌کارگیری ویژگی‌های اصیل و ذاتی اسلام در قالب المان‌های شهری و قرارگیری آن بدنه شهر، در برخورد با شهروندان که مخاطبان اصلی این آثار هستند می‌توان، موجب بازگرداندن هویت ایرانی - اسلامی و به القای نمودها و شاخص‌های آن به‌طور غیرمستقیم پرداخت. این در حالی است که طراحی و ساخت فضاهایی عاطفه‌انگیز و

هر شهر به سبک خود طراحی شده و با سایر شهرها متفاوت باشد (مثلاً بگویم در فلان شهر ایستگاه‌های اتوبوس یا دکه‌های روزنامه‌فروشی به این شکل ساخته شده‌اند و این خود یکی از ویژگی‌ها و شاخصه‌های آن شهر می‌شود) از این نظر و به دلیل گستردگی تعداد المان‌های عملکردی در سطح شهرها و سطح وسیع‌تری از مخاطبین که پوشش می‌دهند می‌توانند نشان از اهمیت و موقعیت خاص این نوع از المان‌ها داشته و مسئولیت دقت نظر بیشتری را از متولیان زیباسازی و برنامه‌ریزی شهرها می‌طلبد. مکان قرارگیری این نوع المان‌ها در سطح شهرها و هر جا که انتظار کاربری موردنظر می‌رود می‌باشد و متناوباً به چشم می‌خورند.

ویژگی مشترک تمام المان‌ها علاوه بر استفاده از آرایه‌های هندسی و معمارانه در قالب بازی با صفحات، فرم‌ها و احجام مقیاس انسانی می‌باشد که می‌بایست داشته باشند به‌عبارت‌دیگر المان‌ها با توجه به فاصله‌ای که به‌طور معمول و استاندارد انسان‌ها از کنار آن عبور می‌کنند یا از آن فاصله به آن‌ها نگاه می‌کنند - عمق میدانی که در آن قرار دارند - وسعت فضایی که پوشش می‌دهند همچنین عملکرد و اهمیتی که از آن‌ها انتظار می‌رود دارای ابعاد - ارتفاع و استانداردهای منحصر به فرد می‌باشند که می‌بایست علاوه بر اینکه در منطقه موردنظر کاملاً جلوه نمایند افراد از نگاه کردن به آن‌ها احساس آرامش و حظ بصر داشته باشند. درواقع المان‌ها می‌بایست به محیط مقیاس انسانی بدهند.

۹. نمادها و نشانه‌ها در هنر ایرانی

زمینه‌های پیدایش نماد در هنرهای تجسمی و به‌طور خاص در هنر ایران را می‌توان در دو بستر عمده بررسی نمود: "اسطوره‌ها" و "آیین‌ها" بنا به سرشت و ویژگی‌های مشترکشان با نماد پیوندی ذاتی دارند؛ زیرا همان‌گونه علم‌شناسی، امروزه سعی دارد تا با طرح نظریه‌های مختلف، به روشی برای طبقه‌بندی گونه‌های متفاوت نشانه‌ای دست یابد و بر اساس ویژگی‌ها، قوانین و فرآیندهای دلالتی، آن‌ها را مشخص نموده و راه رمزگشایی و شناخت مفاهیم را نشان دهد (کفشچیان مقدم و یاحقی، ۱۳۹۰). نمادگرایی ابتدا در هنر ظهور کرد و به تبع آن در اشکال دیگر زندگی مردم از جمله شهرها نمود عینی یافت؛ (خوشحال، ۱۳۸۶).

۱۰. اهمیت المان‌ها در مناظر شهری

اهمیت نشانه‌ها و نمادها در ارتباطات به‌اندازه‌ای است که گاه ماهیت ارتباط، خود تحت تأثیر نمادها قرار می‌گیرد (محمدی، ۱۳۹۱). بدون آن‌ها انسان‌ها هویت ملی نخواهند داشت. به‌عنوان مثال، پرچم هر کشور، نشان یا نماد و مظهر ابدیت ساکنان آن سرزمین است و به وجود آورنده پیوند نسل‌های آن در قرون متعادی می‌گردد (کریمیان، ۱۳۸۹). نمادها و نشان‌ها در تمدن‌های مختلف ارزش و اهمیت متفاوتی دارند و هنگامی ارزش ملی می‌یابند که موردقبول اکثریت اعضای جامعه باشند. همچنان که تمدن انسانی در گذر تاریخ دستخوش تحولات گشته، انسان به‌تدریج نمادهای طبیعی (مانند جغد، مار، مورچه، آهو) و ... را

و نشاط در فضاهای شهری است. مجسمه می‌تواند این هر دو را در صورت وجود سایر شرایط به فضا ارزانی دهد.

۴. ارتقای آگاهی‌های عمومی و معرفی نمادها و ارزش‌های فرهنگی: المان‌ها و توضیحات متصل به آن‌ها می‌توانند سطح دانش و آگاهی‌های عمومی شهروندان در خصوص حوادث فرهنگی یا سایر هزینه‌ها ارتقاء ببخشند به‌عنوان مثال می‌توانند مردم یک منطقه را باشخصیت‌ها یا رویدادهای تاریخی یک منطقه آشنا سازند یا نمادهای فرهنگی آن منطقه را معرفی کنند.

۵. معرفی عملکرد و روحیه میدان یا محدوده پیرامون آن، یا تداعی عملکرد تاریخی یا فرهنگی آن: بسیاری از میداین محل وقوع حوادث تاریخی منحصر به فرد هستند، مجسمه‌هایی که موضوع آن این رویداد تاریخی باشد تا سال‌ها بعد از آن می‌تواند تداعی‌گر این واقع باشد همچنین عملکرد فعلی می‌تواند به‌وسیله المان بیان شود. مثلاً نصب المان کوهنورد در میدانی که مبدأ عزیمت کوهنوردان به کوهستان است بیانگر روحیه ورزشی حوزه پیرامونی میدان است.

۶. تعریف مرکز ثقل و نقطه تمرکز میدان: المان‌ها به‌عنوان عنصری در مرکز میدان از هر دو طرف دیده و درک می‌شود و می‌تواند نمایانگر مرکز میدان باشد. به همین دلیل است که حتی در میداین خالی از خودرو نیز بسیاری از طراحان، المان را در مرکز ثقل میدان نصب می‌کردند تا حس مرکزیت را تقویت و نوعی نظم بصری به وجود آورند.

۷. ایجاد یک نشانه شهری: نشانه از عناصر اصلی سازنده سیمای شهر است. خصوصیات نشانه باید چنان باشد که بتوان آن را از میان عوامل بسیار بازشناخت. اگر نشانه‌ها فرمی واضح داشته باشند با زمینه خود متضاد و به اطراف خود غالب و مسلط باشند شناخت آن‌ها به‌آسانی میر است و احتمال بیشتری است که بر آن‌ها معنایی متصور باشد. المان‌ها در بسیاری از موارد به‌ویژه اگر اندازه آن‌ها بزرگ باشد می‌توانند به‌عنوان نشانه در سطح محله، منطقه یا حتی شهر مطرح شوند.

۸. ایجاد انگیزه برای بهسازی محیط توسط شهروندان: نصب المان‌های مطلوب در میدان و بهسازی آن موجب می‌شود که ساکنان اطراف میدان انگیزه‌ای برای کیفیت‌بخشی به محیط خود پیدا کنند و تلاش کنند که محیطی متمایز به وجود آورند.

۹. مکان نمایی: منظور از مکان نمایی این است که طراح، المان و پیرامون آن را به نحوی طراحی کند که تداعی‌کننده یک فضای به‌خصوص مثلاً میدان جنگ یا یک چراگاه باشد.

حای عناصر، آرایه‌های هنری برجسته و البته متناسب با فضای محیطی خود می‌تواند در تسکین بی‌نظمی و اغتشاش بصری فضاهای شهری، مفید باشد. بی‌شک مهم‌ترین کارکرد یک اثر هنر شهری، زیباسازی فضای محیطی آن است به‌گونه‌ای که از لحاظ فرم و شیوه اجرا و البته ابعاد اثر، متناسب با فضا باشد و از لحاظ بصری، خود بر اغتشاش فضا نیفزاید. یکی از نکات مهم در طراحی المان‌ها پیامی است که از طریق آن‌ها منتقل می‌شود همان‌طور که می‌تواند بیانگر پیامی به‌منظور حفظ ارزش‌ها باشد، با طراحی نادرست می‌تواند زمینه‌ساز ترویج تفکر غرب که متناقض با دیدگاه ماست باشد. پس می‌توان با شناخت الگوهای ایرانی - اسلامی و به‌کارگیری آن در المان‌ها نه به‌طور مستقیم بلکه به‌طوری که کمی تفکر را در فرد ایجاد کنیم، به عبارتی موجب نهادینه شدن فرهنگ ایرانی - اسلامی در ذهن فرد شویم و از این طریق به هویت‌بخشی شهرها کمک کنیم. در شهرهای کهن ایران به زیباترین وجه نمونه‌ای این هویت را می‌توان مشاهده نمود، این شهرها بیانگر هویت کالبدی و بصری برای درک کارکردهایشان بوده‌اند؛ درحالی که امروزه منظر شهرها فاقد چنین هویتی‌اند. به‌عبارت‌دیگر، سیمای بیرونی عناصر شهرهای معاصر انعکاس‌دهنده هویت ساکنان آن‌ها نیست و چنین به نظر می‌رسد که هیچ تلاش آگاهانه و هدف‌داری به‌منظور هویت‌بخشی به آن‌ها صورت نپذیرفته است. در این شهرها، بسیاری از نشان‌ها و نمادهای هویت فرهنگی یا به‌کلی از بین رفته‌اند و یا به‌شدت کمرنگ شده‌اند و اینجاست که با یک حرکت کوچک ولی فکر شده طراحی المان‌های شهری با رویکردی ایرانی اسلامی می‌توان به این مسائل پایان داد و یا تا حدی موجب بهبود شرایط کنونی گشت.

۱۲. نقش و کارکردهای المان:

۱. تقویت حس مکان: یکی از مهم‌ترین کارکردهای المان ایجاد حس مکان تعریف‌شده، القاء روحیه‌ی خاص در فضا یا تقویت روحیه‌ی یک فضا است. «مکان بخشی از فضا است که به‌وسیله شخص یا چیزی اشغال شده است و دارای معنایی ارزشمند است.» در صورت هماهنگی المان با محیط و تقویت انسجام بصری محیط پیرامون، شهروندان احساس رضایت و آرامش بیشتری می‌کنند و حس مکان تقویت می‌شود.

۲. تعریف و هویت‌بخشی به فضاهای شهری: «هویت‌بخشی یعنی محل معین حدی که شخص می‌تواند یک مکان را به‌عنوان مکان تمایزی از سایر مکان‌ها شناخته و یا بازشناسی کند؛ به‌طوری‌که شخصیتی مشخص، بی‌نظیر و یا حداقل مخصوص به خود را دارا شود.» المان‌هایی که از طراحی خلاقانه و هنرمندانه‌ای برخوردارند می‌توانند هویت‌بخش باشند.

۳. ارتقای کیفیت و ایجاد سرزندگی فضاهای شهری: فضای خالی از هنر جذابیت ندارد و فقدان جذابیت از کیفیت فضا می‌کاهد و مانع ایجاد حس سرزندگی

ترویج این فرهنگ می‌تواند راهگشا باشد.

در بازشناسی هویت ایرانی-اسلامی همواره با دو رویکرد ملی‌گرایی و دین‌گرایی مواجهیم. پس با ارتقای جایگاه هنر شهری در مناسبات و تعاملات فرهنگی، جامعه‌شناختی و مباحث شهرنشینی و مردم‌شناسی و به‌کارگیری ویژگی‌های اصیل و ذاتی اسلام در قالب المان‌های شهری و قرارگیری آن در بدنه شهر در برخورد با شهروندان که مخاطبان اصلی این آثار هستند می‌توان موجب بازگرداندن هویت ایرانی-اسلامی و به القای نمودهای شاخص‌های آن به‌طور غیرمستقیم پرداخت.

یکی از نکات مهم در طراحی المان‌ها پیامی است که از طریق المان‌ها منتقل می‌شود. همان‌طور که می‌تواند بیانگر پیامی به‌منظور حفظ ارزش‌ها باشد، با طراحی نادرست می‌تواند زمینه‌ساز ترویج تفکر غرب که متناقض با دیدگاه ما است باشد. پس می‌توان با شناخت الگوهای ایرانی-اسلامی و به‌کارگیری آن در المان‌ها نه به‌طور مستقیم بلکه به‌طوری که کمی تفکر را در فرد ایجاد کنیم به‌عبارت‌دیگر موجب نهادینه شدن فرهنگ ایرانی-اسلامی در ذهن فرد شویم و از این طریق به هویت‌بخشی شهرها کمک کنیم.

در شهرهای کهن ایران به زیباترین وجه می‌توان نمونه این هویت را مشاهده نمود. این شهرها بیانگر هویت کالبدی و بصری برای درک کارکردهایشان بوده‌اند. درحالی‌که امروزه منظر شهرها فاقد چنین هویتی‌اند. به‌عبارت‌دیگر سیمای بیرونی عناصر شهرهای معاصر انعکاس‌دهنده هویت ساکنان آن‌ها نیست و چنین به نظر می‌رسد که هیچ تلاش آگاهانه و هدف‌داری به‌منظور هویت‌بخشی به آن‌ها صورت نپذیرفته است. در این شهرها بسیاری از نشانه‌ها و نمادهای فرهنگی یا به‌طورکلی از بین رفته‌اند و یا به‌شدت کمرنگ شده‌اند.

۱۴. مواد قانونی مرتبط با شهر ایرانی - اسلامی مستخرج از برنامه‌های پنج‌ساله توسعه

۱-۱۴. قانون برنامه سوم کشور

● بند ب ماده ۱۳۷: به‌منظور هویت‌بخشی به سیمای کالبدی شهرها و روستاهای کشور و انطباق مشخصات کلیه‌ی ساختمان‌های مسکونی و غیرمسکونی کشور با ویژگی‌های فرهنگ معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی (بومی) و رعایت اصول و ضوابط مربوطه در ناسازی و طراحی شهری و روستایی کشور و جلوگیری از تخریب ساختمان‌ها و نماهای باارزش در شهرها، وزارت مسکن و شهرسازی موظف است به‌تدریج و حداکثر تا پایان برنامه سوم ضمن انجام مطالعه و تحقیق و با همکاری دستگاه‌ها و مراجع ذی‌ربط، نسبت به تهیه، تدوین و ارائه اصول، ضوابط و مقررات ناسازی در کلیه ساخت‌وسازهای کشور اقدام و ضوابط مذکور را به کلیه شهرداری‌ها و دستگاه‌های ذی‌ربط و تشکل‌های مهندسی کشور ابلاغ نماید.

۱۰. تناسب بخشی به نام میدان: المان‌ها در میادینی که از سابقه تاریخی خاصی برخوردار نیستند و نامی قراردادی برای آن‌ها تعیین شده است می‌توانند به نحوی طراحی شوند که نام میدان را در اذهان بینندگان تثبیت کنند. مثلاً نمادی از لاله در میدان لاله چنین کارکردی دارد.

۱۱. معرفی سبک‌ها و سنت‌های هنری: المان هنر را به میان مردم می‌آورند از این‌رو می‌توانند مردم را با سبک‌های هنری قدیمی یا جدید آشنا سازند و بر دانش هنری و سواد بصری آن‌ها بیفزایند.

۱۳. تأثیر هنر و المان‌های شهری بر شهروندان:

انسان تا زمانی که ماهیت خود را از دست نداده باشد به خاطر، احساس، خانه و وطن تعلق و نیاز خواهد داشت. لذا آنچه مکان را متفاوت کرده و به آن معنی خودی می‌دهد، همچنان اهمیت دارد و این معنای هویت است. تمایز ناشی از فضاهای شهری از جمله المان‌ها است که موجب منحصر به فرد شدن آن‌ها می‌شود. با توجه به اینکه هویت یکی از ویژگی‌های مهم معماری ایرانی است، سبب ایجاد کیفیت در طراحی فضاهای شهری می‌شود. به دنبال طراحی فضاهای با هویت "حس تعلق" و "ماندگاری" افزایش می‌یابد.

انسان‌های امروزی در شهر و فضای شهری به دنبال عناصر و پدیده‌های آشنا، به بیانی دیگر عناصری که هویت خود را در آن جستجو کنند، هستند تا خستگی‌های بصری و روحی‌شان که به علت آشفته‌گی‌های بصری موجود در شهر ایجاد شده برطرف سازند. اینجا است که طراحی المان‌های شهری راهگشا است. عناصری که با بهره‌گیری از شاخص‌های ایرانی-اسلامی در

۱۴-۲. قانون برنامه چهارم توسعه کشور

ماده ۳۰: دولت موظف است به منظور هویت بخشی به سیمای شهر و روستا، استحکام بخشی ساخت و سازها، دستیابی به توسعه پایدار و بهبود محیط زندگی در شهرها و روستاها، اقدامات ذیل را در بخش های عمران شهری و روستایی و مسکن به عمل آورد:

● **بند الف: هویت بخشی به سیما و کالبد شهرها، حفظ و گسترش فرهنگ معماری و شهرسازی و ساماندهی ارائه خدمات شهری از طریق تهیه و تدوین قانون جامع شهرسازی و معماری کشور تا پایان سال اول**

ماده ۱۰۹: دولت موظف است به منظور حفظ و شناساندن هویت تاریخی ایران و بهره گیری از عناصر و مؤلفه های هویت ایرانی به ویژه زبان فارسی، اقدامات ذیل را انجام دهد:

● **بند ز: شناسایی اصول و ضوابط شکل گیری معماری ایرانی- اسلامی در شهرها و روستاهای کشور به منظور معرفی ویژگی های هنرهای معماری ایرانی- اسلامی از طریق انجام پژوهش های مورد نیاز.**

ماده ۱۱۳: دولت مکلف است به منظور تجلی و توسعه مفاهیم و نمادهای هویت اسلامی و ایرانی در ساختار سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و علمی و نیز تعامل اثربخش میان ایران فرهنگی تاریخی، جغرافیایی و زبانی با رویکرد توسعه پایدار:

● **طرح کاربرد نمادها و نشانه ها و آثار هنری ایرانی و اسلامی، در معماری و شهرسازی و سیمای شهری، نام گذاری اماکن و محصولات داخلی را طی سال اول برنامه چهارم تهیه و در سال های بعد اجرا نماید**

● **کلیه دستگاه های اجرائی و مجریان طرح های تملک دارائی های سرمایه ای مجازند تا یک درصد (۱٪) از اعتبارات احداث بناها و ساختمان های خود را برای طراحی، ساخت، نصب و نمایش آثار هنری متناسب با فرهنگ دینی و ملی و یادمان های دفاع مقدس در همان طرح صرف نمایند.**

۱۴-۳. برنامه پنجم توسعه

الف) ماده ۱۵ سیاست های کلی برنامه: هویت بخشی به سیمای شهر و روستا، بازآفرینی و روزآمدسازی معماری ایرانی- اسلامی، رعایت معیارهای پیشرفته برای ایمنی بناها و استحکام ساخت و سازها

ب) قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه

فصل اول، ماده ۱: دولت موظف است با همکاری سایر قوا «الگوی توسعه اسلامی- ایرانی» برمدار حق و عدالت و دستیابی به جامعه ای متکی بر ارزش های اسلامی و انقلابی و تحقق شاخص های عدالت اجتماعی و اقتصادی باشد را تا پایان سال سوم برنامه تدوین و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه دهد. این الگو پس از تصویب در مجلس شورای اسلامی مبنای تهیه برنامه ششم و برنامه های بعدی قرار می گیرد.

فصل پنجم، ماده ۱۶۹: شورای عالی شهرسازی و معماری موظف است به منظور تدوین و ترویج الگوهای معماری و شهرسازی اسلامی- ایرانی:

● **بند الف- با تشکیل کارگروهی مرکب از نمایندگان دستگاه های ذی ربط و صاحب نظران و متخصصان رشته های معماری، شهرسازی و حوزوی نسبت به انجام پژوهش های کاربردی، سیاست گذاری، تدوین ضوابط و مقررات و ترویج الگوهای مورد نظر اقدام نماید.**

تبصره ۱: مصوبات شورای فوق برای کلیه دستگاه های اجرایی، شوراهای اسلامی شهر و روستا و کلیه مالکان و سازندگان لازم الاجرا است.

تبصره ۲: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سایر دستگاه های آموزشی بر اساس توصیه های شورای عالی شهرسازی و معماری نسبت به بازنگری سرفصل ها و محتوای دروس مربوطه اقدام نمایند.

فصل ششم، ماده ۱۹۴: دولت مکلف است به منظور بهبود وضعیت روستاها در زمینه سیاست گذاری، برنامه ریزی، راهبری، نظارت و هماهنگی بین دستگاه های اجرایی، ارتقاء سطح درآمد و کیفیت

موضوعات اجتماعی است که می‌تواند عناصر فرهنگی و کلیه فرایندهای ناشی از تأثیر انسان و محیط پیرامون او را دستخوش تغییر و تحول قرار دهد. شهر مفهومی مدنی دارد و ساخت مدنیت و الگوهای توسعه‌ی شهری نیازمند رجوع به منابع دینی، نظریه‌پردازی، الهام از گذشته و داشته و پیشینه تاریخی و متناسب‌سازی آن با نیازهای پیچیده و گوناگون انسان معاصر است.

ویژگی‌های شهر اسلامی، همان ویژگی‌هایی است که عقلا و اندیشمندان برای یک شهر آرمانی متصور هستند. اندیشمندان و بزرگانی چون ابونصر فارابی، خواجه‌نصیرالدین طوسی، خواجه نظام الملک و غیره در آثار و افکار خود، اتوپیا یا مدینه‌ی فاضله را جستجو کرده‌اند. شهر ایرانی-اسلامی با آنچه موردنظر متخصصان این هنر است، بسیار فاصله داشته و ضروری است تلاش مضاعفی در این زمینه از سوی دانشگاه، متخصصان و مسئولان صورت پذیرد.

منابع:

۱. ایزدیین، ن.، (۱۳۹۱). تعریف‌المان‌هایی متناسب با پیکره شهر، بنیاد علوی و فرهنگی شهروند. کرج
۲. بارانی، هانیه، (۱۳۹۳). المان عنصر سازنده سیما و منظر شهری، مؤثر بر هویت و کیفیت فضای شهری، کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار. مشهد مؤسسه بین‌المللی و معماری و شهرسازی مهرآز شهر.
۳. بانی مسعود، امیر (۱۳۹۰). معماری معاصر ایران (در تکاپوی سنت و مدرنیته)، چاپ چهارم تهران، هنر معماری قرن.
۴. بیرانوند، مسلم، (۱۳۹۳). تحلیل و بررسی جایگاه و اهمیت المان شهری در شهرسازی معاصر، کنفرانس ملی هنر و محیط زیست.
۵. تقوایی نژاد، علی اکبر و محمودی نژاد، هادی (۱۳۸۶)، برون رفت از بی‌هویتی معماری و شهرسازی با تأکید بر اجتهاد از منظر معماری و شهرسازی سنتی از هویت ایرانی، انتشارات سوره.
۶. مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری کشور، ۱۳۹۲.

زندگی روستائیان و کشاورزان و کاهش نابرابری‌های موجود بین جامعه روستایی، عشایری و جامعه‌ی شهری، حمایت لازم را از اقدامات زیر به عمل آورد:

● **بند ه ماده ۱۹۴: بهسازی، نوسازی، بازسازی و ایمن‌سازی ساختار کالبدی محیط و مسکن روستایی مبتنی بر الگوی معماری اسلامی - ایرانی با مشارکت مردم، دولت و نهادهای عمومی**

۱۵. نتیجه‌گیری

بدون شک فرهنگ ایرانی آمیختگی زیادی با فرهنگ اسلامی دارد و آنچه امروز تحت عنوان فرهنگ اسلامی از آن یاد می‌شود حقیقتی است که در زندگی ما آشکار است. در فضاهای شهری نیاز به تفاوت‌گذاری و تمایز یابی احساس می‌گردد. نشانه‌ها و نمادها بهترین منبع برای این امر هستند. شهر معاصر گرچه با کثرت معانی روبه‌رو است اما فاقد معنی مشترک است. بنابراین ضروری است که اجزای شهر را به‌گونه‌ای متصل کرد و ساختاری از آن‌ها را ایجاد نمود که واجد معنی مشترکی باشد. از این‌رو باید برای شهر زنجیره‌ای استعاری یافت.

توجه به محورهای اصلی شهر و قرار دادن عناصر شاخص ملی-مذهبی در آن محورها می‌تواند سبب توجه بیشتر به ارزش‌های فرهنگی و ملی گردد که احساس مذهبی و ملی را در شهروندان افزایش می‌دهد.

همچنین با توجه به رشد سریع نوآوری و جهانی‌شدن و درعین‌حال لزوم تأکید بر حفظ هویت ملی-مذهبی و رعایت اصول ایرانی-اسلامی باید ضمن توجه به شاخص‌های ایرانی-اسلامی و حفظ ارزش‌های فرهنگی، با به‌کارگیری طرح‌هایی نوین با پشتوانه مفهوم ایرانی-اسلامی در المان‌های شهری موجبات جذب شهروندان، به‌عنوان مخاطبان اصلی زمینه حفظ هویت ایرانی-اسلامی را فراهم آورد.

یک المان شهری به‌مثابه‌ی هنر مردمی، از لحاظ کیفی تأثیر به‌سزایی در پویایی یا ایستایی فضاهای شهری دارد و بسته به نوع آن باعث استقبال یا عدم استقبال مردم از آن فضا می‌شود. از طرفی یک المان شهری موفق می‌تواند به تقویت ابعاد اجتماعی و اقتصادی اطراف خود نیز بیانجامد.

به‌طور کلی باید گفت شهر و شهرنشینی، امروزه از مهم‌ترین

تبیین مفاهیم کلیدی شهر اسلامی در تفکر مدینه‌ی فاضله فارابی

* مرضیه الزهرا نصیریپور

گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

* محمد نقی زاده،

استادیار گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

* زهرا سادات سعیده زربادی

دانشیار گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

دوران معاصر نیز قابل استفاده باشد. این نظریه، از فرایندی کامل و پیچیده، به منصفی ظهور می‌رسد و نقاط عطف آن، مفاهیم «توحید»، «انسان» و «سعادت» هستند.

پس از بررسی منابع و تحلیل نتایج، مفاهیم کلیدی نظریه فارابی برای «شهر اسلامی» در سه دسته اصلی: آرمان متعالی، مسیر حرکت و ابزار عملیاتی، تبیین گردیده است. این مفاهیم عبارت‌اند از: الگوی جهانی، تعالی انسان، عدالت، سیاست، و... در نهایت با استفاده از این مفاهیم، زمینه و هدف، رویکرد و فرم و ابزار، سازمان و محتوای مفهوم «شهر اسلامی» تعریف شده است.

واژگان کلیدی: شهر اسلامی، شهر آرمانی، مدینه‌ی فاضله،

فارابی.

۱ مقدمه و بیان مسئله

منابع تاریخی منتشره نشان می‌دهد که در قرون اخیر، برخی سیاست‌های استعماری در سرزمین‌های اسلامی، حکومت افراد نالایق بر جوامع مسلمان، به وجود آمدن شکاف میان عقاید آسمانی و نظام زندگی اجتماعی و... تغییرات عمده‌ای در نگرش و نحوه‌ی زندگی مسلمانان به وجود آورده است. به این ترتیب، پس از دورانی که مسلمانان در اثر توجه به تعلیم دینی خود، پیشرفته‌ترین تمدن را در جهان شکل داده بودند، دچار فقر مادی و فرهنگی گردیده، در اغلب زمینه‌های علمی، فرهنگی، هنری و... به از خودبیگانگی و عقب‌ماندگی گرفتار شدند (همفر ۱۳۸۰، سید قطب ۱۳۹۰).

هم‌زمان با این تحولات علمای اسلامی با مجاهدت بسیار، تلاش نمودند با تکیه بر اسلام اصیل (کتاب و سنت)، جوامع مسلمان را به سوی توسعه‌ی انسانی و اسلامی سوق دهند (موتقی ۱۳۷۷). این روند آگاه‌سازی و مبارزه، طی ادوار مختلف، پیگیری و کامل تر گردید. مسلمین آگاه، به این نتیجه رسیدند که تنها مسیر پیشرفت، نجات بشریت از گرفتاری‌های نفسانی و حرکت ابناء بشر به سمت تعالی حقیقی، بازگشت به تعلیم الهی است.

توسعه‌ی مکتوبات علمی با تکیه بر تعلیم الهی و تأکید بر محوریت جهان‌بینی توحیدی، در سال‌های اخیر، در حوزه‌ی دانش «شهرسازی» و «معماری» نیز، مورد توجه قرار گرفته و اندیشمندان در پی شرح و گسترش مفهوم «شهر اسلامی» بوده‌اند. با این حال، همچنان کمبود مبانی نظری تدوین شده بر مبنای متون مقدس، در حوزه مطالعات «شهر اسلامی» مشهود است.

چکیده

با وجود مطالعات بسیار، کمبود منابع جهت استواری پایه‌های نظری مفهوم «شهر اسلامی»، همچنان مهم‌ترین معضل این بخش از دانش شهرسازی است. بدین جهت، بازخوانی و واکاوی آثار اندیشمندان بزرگ مسلمان که نظریات آن‌ها عمدتاً مبتنی بر تعلیم اسلامی است، ضروری به نظر می‌رسد.

پژوهش بنیادی حاضر، باهدف کمک به توسعه‌ی مبانی نظری «شهر اسلامی»، نظریه مدینه‌ی فاضله‌ی فارابی را با استفاده از مطالعات اسنادی، مراجعه به منابع دست‌اول و بر اساس روش تجزیه و تحلیل کیفی، مورد مطالعه قرار داده است.

فارابی حکیم مسلمان ایرانی (قرن چهارم ه.ق) ملقب به «معلم ثانی»، جامع علوم و دانش‌های عصر خود بوده است. وی در کتب «آراء اهل المدینه الفاضله» و «سیاسة المدینه»، به شرح علمی مفهوم «شهر آرمانی» می‌پردازد. او طرح مدینه‌ی فاضله خویش را مطابق با «نظام عالم هستی» پی‌ریزی نموده و همین امر موجب گردیده است که اندیشه‌ی وی برای شهرهای

(پور احمد و همکاران ۱۳۹۱) آرای فارابی و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری را بررسی نموده و اذعان داشته است که دیدگاه فارابی، بخصوص در امر مشارکت شهروندان، با دیدگاه اندیشمندان معاصر تشابه زیادی دارد.

رساله دکتری (محتشم امیری ۱۳۹۲) صفات شهر مطلوب اسلامی در آرای حکمای مسلمان (ابن خلدون، فارابی و سهروردی) را مورد مطالعه قرار داده است. این پژوهش برخی مفاهیم اندیشه‌ی مدینه‌ی فاضله‌ی فارابی همچون موقعیت جغرافیایی و تأثیر آن بر سرشت انسان‌ها، کمال و سعادت انسان، و... را بررسی نموده است. پژوهش (بیات ۱۳۹۳) در نظریات متفکران مسلمان متقدم و معاصر (ابن خلدون، فارابی و ابراهیم)، انسان (مسلمان)، فضای اجتماعی و فضای کالبدی را به‌عنوان سه مؤلفه‌ی شهر اسلامی تأکید می‌نماید.

در پژوهش (Bukier ۲۰۱۸)، از نظر نویسنده شباهت‌هایی میان نظریه‌ی آرمان‌شهر توماس مور با مدینه‌ی فاضله فارابی وجود دارد؛ از جمله: پایبندی به اصول انسانی، اثرپذیری از فلسفه‌ی یونان، انعکاس پایبندی‌های مذهبی در نظریه و جهت‌گیری به سمت فضیلت. همچنین وی فرضیه‌ی احتمال تأثیرپذیری مور از فارابی را در ارائه نظریه آرمان‌شهر (با توجه به شرایط زمانی و سطح مطالعات مور و همچنین شهرت حکیم فارابی در جهان آن روز) مطرح نموده، تفاوت در ادبیات نوشتاری این دو منبع را وجه مشخصه‌ی اثر فارابی می‌داند.

مقاله (Tanabayeva ۲۰۱۵) اندیشه‌ی فارابی را درباره‌ی سیاست، آزادی، شادی و نیاز به کمک متقابل بین مردم، علم، کمال فکری و اخلاقی انسان و جامعه، را بسیار برای جوامع امروز، ضروری شمرده است.

در پژوهش خود، نگرش فلسفی-مذهبی (Shahsavari ۲۰۱۲) فارابی به آموزش در مدینه‌ی فاضله و مفاهیمی همچون هدف، برنامه، روش و ویژگی‌های معلم و شاگرد را در این نظام فکری تشریح نموده است.

مقاله (Cevik ۲۰۱۰) پس از بحث درباره‌ی اصول نظریه‌ی فارابی مبتنی بر تشبیه جامعه به بدن انسان، نگرش فارابی به زندگی اهل مدینه‌ی فاضله پس از مرگ را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد.

پژوهش حاضر به تناسب مطلب، از منابع فوق‌الذکر بهره‌مند خواهد شد. تفاوت این پژوهش با تحقیقات انجام‌شده قبلی، در آن است که پس از استخراج مفاهیم نظریه‌ی مدینه‌ی فاضله‌ی فارابی، بنا دارد با تحلیل و بررسی آن‌ها و انطباق با ادبیات شهرسازی امروز، کاربرد آن‌ها را به‌عنوان بنیان نظری برای مفهوم «شهر اسلامی» تسهیل نماید.

۳ مبانی نظری

واژه‌ی «شهر» در فارسی امروز، بر مقیاسی از سکونت‌گاه انسان مشتمل بر «خیابان‌ها و کوچه‌ها و خانه‌ها و دکان‌ها و سکنه بسیار» و «دارای سازمان‌های اداری و انتظامی» دلالت می‌کند

در راستای کمک به توسعه‌ی مبانی نظری مرتبط با مفهوم «شهر اسلامی»، پژوهش حاضر نظریه «مدینه‌ی فاضله» را به‌عنوان یکی از کامل‌ترین نظریات درباره‌ی ویژگی‌های شهر آرمانی که «فارابی» توانسته در قالب یک «رساله علمی» آن را نظام بخشد، انتخاب نموده است.

در میان اندیشمندان مسلمان، «فارابی» دانشمند فرزانه‌ای است که به جهت جامعیت علمی، نظم فکری و عدم وابستگی اندیشه‌ی وی به شرایط زمان خود، نظریاتش همچنان می‌تواند برای مسائل امروز راهگشا باشد. طراوت اندیشه او، موهون و امداری به علوم و معارف اسلامی است، چراکه این معارف بر فطرت الهی انسان استوار گردیده و فطرت، امر نهادینه‌ای است که در گذر نسل‌ها و عصرها تغییر نمی‌کند.

این پژوهش در پی آن است که مفاهیم کلیدی اندیشه «مدینه‌ی فاضله» فارابی را برای تبیین ابعاد «شهر اسلامی» واکاوی نماید.

۱٫۱ پرسش‌های تحقیق

در این پژوهش سؤالات زیر مطرح هستند:

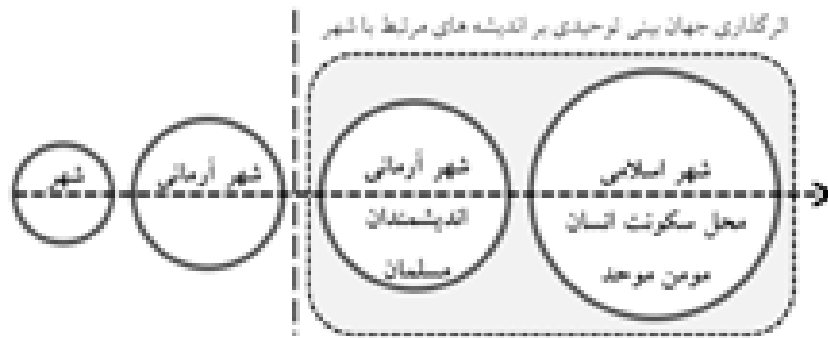
۱. مفاهیم کلیدی نظریه‌ی «مدینه‌ی فاضله» فارابی کدامند؟
۲. این مفاهیم در تبیین مبانی نظری و تعریف مفهوم «شهر اسلامی» چگونه ایفای نقش خواهند نمود؟

۱٫۲ روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، جزء پژوهش‌های بنیادی است و از لحاظ شیوه‌ی نگرش و پرداختن به مسئله تحقیق یک پژوهش توصیفی تحلیل محتوا محسوب می‌شود. ابزار مطالعه کتابخانه‌ای (با تأکید بر مراجعه به منابع دست‌اول) برای بررسی متون و محتوای مطالب و تدقیق آن‌ها بهره‌گیری و دستیابی به نتایج تحقیق با استفاده از روش تجزیه و تحلیل کیفی میسر شده است. در راستای پاسخ به سؤالات تحقیق، ابتدا، مفهوم شهر آرمانی و سابقه پرداختن به آن در میان فلاسفه‌ی یونان و آراء اندیشمندان مسلمان بررسی گردیده است. سپس با رجوع به متن اصلی کتاب فارابی و همچنین کتب و مقالات ارزشمندی که آثار فارابی را از جنبه‌های مختلف مورد مطالعه قرار داده‌اند، مفاهیم کلیدی اندیشه مدینه‌ی فاضله وی استخراج گردیده، با تحلیل منطقی مطالب، این مفاهیم در دسته‌بندی سه‌گانه جمع‌بندی شده‌اند. در نهایت، جایگاه این مفاهیم در تعریف مفهوم «شهر اسلامی»، مشخص گردیده است.

۲ پیشینه‌ی پژوهش

در حوزه مطالعه بر روی نظریات حکیم «فارابی»، منابع متعددی با تکیه بر بخش‌های مختلف اندیشه‌ی وی، مانند اخلاق، سعادت، سیاست و... تدوین گردیده است. با توجه به موضوع اصلی پژوهش حاضر، در ذیل به برخی منابع که آراء «فارابی» در مقوله «شهرنشینی» و «مدنیت» را مورد بررسی قرار داده‌اند، اشاره می‌گردد:

دنیا» و «آرمانی عالی» تقسیم می‌نماید (نقی‌زاده ۱۳۹۶، ۱۰۴-۱۲۹، ۱۳۹۴، ۳۹-۵۰).

این نظریه‌پردازان، هرکدام با توجه به تخصص و مشکلاتی که در زمان و مکان زندگی خود، با آن سروکار داشته‌اند، به ارائه راه‌حلی برای پاسخ به وضع موجود پرداخته‌اند. برخی منابع آرمان شهر را بازآفرینی ذهنی جامعه به قصد انتقاد از نظام مستقر و محکی برای سنجش وضع موجود و آشکار ساختن نارسایی‌ها و ناروایی‌های آن دانسته‌اند (محمودی و همکاران ۱۳۹۷).

اما شهر آرمانی اسلام، شهری جهان‌شمول است، به مکان یا زمان خاصی تعلق ندارد و صرفاً یک یا چند بعد از زندگی بشر را در نظر نمی‌گیرد بلکه با نگاهی کلی و جامع، سعی در پاسخگویی به فطرت انسان‌ها دارد. در عین حال زمینه را برای بروز استعدادها و ایجاد تنوع در زندگی جوامع مختلف آزاد می‌گذارد. متون اسلامی، جمال صوری را فرع انگاشته، طراحی این جمال را به عهده‌ی ذوق و خرد انسان، در پهنه‌ی اعصار نهاده تا با رجوع به اصول (سنن الهی) فرم را از معنا اخذ نماید (بلخاری قهی ۱۳۹۵).

۳-۲ شهر آرمانی فلاسفه یونان

شاید بتوان اولین مباحث در مورد شهر آرمانی را در میان متون فلسفی یونان یافت. افلاطون مشکل جامعه‌ی خود را کنار نهادن فلاسفه دانسته، پس از بررسی و ردّ انواع نظام‌های سیاسی، ثبات را در جامعه‌ای می‌بیند که فرمانروایش به مقام درک حقایق (مُثُل) رسیده است؛ چراکه به واسطه‌ی اتصال با عالم حقیقت، مصالح مردم را بهتر از خودشان تشخیص می‌دهد.

افلاطون نظام شهر آرمانی خود را در تفاوت سرشت و گوهر انسان‌ها می‌داند. وی طبقات پیشه‌وران، سپاهیان و سیاستمداران را به ترتیب به آهن، نقره و طلا تشبیه نموده است و نگهداری و تربیت فرزندان سیاستمداران را در محله‌ای جداگانه توسط پرستاران پیشنهاد می‌دهد (اکبری مطلق ۱۳۹۱، ۹۳-۹۱).

ارسطو، شاگرد افلاطون، معتقد است رابطه و پیوند دوسویه، میان سعادت فرد و اجتماع وجود داشته و بهترین نوع زندگی، از کار و کوشش پدید می‌آید، اما کار را محدود به فعالیت‌های مادی نمی‌کند. او «اندیشیدن» را که باهدف درست زیستن صورت

(دهخدا ۱۳۷۷، معین ۱۳۸۶، عمید ۱۳۸۹).

این واژه، تغییر یافته‌ی واژه اوستایی «خَشَرًا» است که اشاره به ملک و قلمرویی آسمانی، و نمادی از کلیت عالم و ارتباط این شهر با نظم موجود در عالم بالا دارد (امین زاده ۱۳۸۷). تعریف باستانی این واژه، با دو مفهوم اصلی ملتزم است: اول، توجه به عالم ملکوت و دوم، وجود شهریار یا ملکی که این قلمروی ملکوتی و آسمانی را مدیریت و حکم‌فرمایی می‌نماید. این موضوع مشابهت تعریف شهر در اوستا و کتیبه‌های باستانی را به تعاریف شهر آرمانی آشکار می‌کند.

در بررسی تعریف اصطلاحی «شهر» دو گروه از تعاریف را می‌توان برشمرد:

الف. تعاریف اندیشمندان «شهرسازی» که شهرهای موجود را به‌طور عام در چارچوب تعریفی گرد هم می‌آورد و روایت یا ابزاری برای تشخیص و تمایز شهرها از سایر مکان‌های اجتماعات انسانی است؛

ب. تعاریفی که «شهر آرمانی» را به‌عنوان محلی برای زندگی که مورد نیاز و آرزوی انسان‌ها (فضایی «کامل» و بی‌نقص) است، تبیین می‌کند.

بر اساس میزان شمول و جامع بودن تعاریف، سلسله‌مراتبی میان این تعاریف از شهر عام تا شهر اسلامی می‌توان در نظر گرفت (نمودار ۱). با توجه به‌عنوان این پژوهش، در این مقام صرفاً به تعاریف دسته دوم پرداخته و علاقه‌مندان را به منابع مربوطه، جهت مطالعه‌ی تعاریف دسته اول ارجاع می‌نماید.

۳-۱ شهر آرمانی

شهرهای آرمانی در قالب واژگانی چون مدینه‌ی فاضله، آرمان‌شهر، یوتوپیا، ایکاری، شهر خدا، شهر آفتاب، گنگ دژ، خوبستان و... همه در پی یافتن راهی به‌سوی زندگی بهتر برای انسان تلاش نموده‌اند.

نظریه‌پردازان شهر آرمانی، مانند افلاطون، ارسطو، خواجه نصیر طوسی، کامپانلا، بیکن، کانت، هگل، راسل و... هرکدام به نحوی در پی تبیین ابعاد شهر رؤیایی خود بوده‌اند (مکارم ۱۳۷۷، ۲۷). برخی منابع، صاحبان این آراء را در هفت گروه، و این گروه‌ها را به سه دسته «تحقق‌پذیر در عالمی دیگر»، «تحقق‌پذیر در این

مشابهت‌ها، و در برخی موارد تفاوت‌های اساسی و بنیادین با نظر اندیشمندان یونانی دارد، چراکه بر پایه‌ی تعلیم وحیانی و شناخت دقیق از ابعاد وجودی انسان و هدف خلقت او بنا شده است.

آرمان‌شهر اسلامی، در پی ترسیم رابطه انسان با خدا، اجتماع، محیط و خود است. آرمان‌شهر مبتنی بر تفکر دینی و توحیدی، در پی طراحی بنیانی است که با تکیه بر توحید، تکثر جهان ناسوت را به وحدت فضای ملکوت تبدیل نماید (منتظر القائم ۱۳۸۷).

محتوای متون مقدس دینی، این امکان را تأیید می‌نماید که هدف از به تصویر کشیدن ویژگی‌های بهشت (و حتی دوزخ) در قرآن کریم، ارائه‌ی الگو (یا متضادی) برای سامان دادن به زندگی دنیایی انسان‌ها باشد:

بهشتیان، در سرزمین‌هایی آباد، میان باغ‌ها و بوستان‌ها (آل عمران: ۱۵، نساء: ۱۳، مائده: ۸۵)، با اخلاق خوب و سخن‌های زیبا، از دیدن روی همدیگر شاد هستند و به یکدیگر سلام و درود می‌فرستند (رعد: ۲۳، یونس: ۱۰، ابراهیم: ۲۳)؛ با خداوند سخن می‌گویند و در مقامات امن (و مختلفی) جای دارند (دخان: ۵۱)؛ نزد خداوند متعال مرزوق هستند (غافر: ۴۰):

برخلاف آن‌ها، دوزخیان خوراک ناپاک و محل زندگی نامناسب دارند (دخان: ۴۳، فرقان: ۶۶)؛ به هم ناسزا می‌گویند (اعراف: ۳۸)، در رنج و عذاب‌اند، یکدیگر را آزار می‌دهند و جز پشیمانی و حسرت ندارند؛ به آن‌ها خطاب می‌شود از درگاه خداوند دور شوید و سخن مگوئید (مؤمنون: ۱۰۸) و...

هر کدام این صفات را می‌توان ترسیم‌کننده تصویر نوعی محل زندگی (مناسب یا نامناسب)، با ویژگی‌های کامل آن‌ها دانست. منابع مختلف، امکان ایجاد شهر آرمانی از دیدگاه متون اسلامی را مورد بحث قرار داده‌اند. جهت رعایت اختصار مطلب، علاقه‌مندان را به مطالعه منبع اصلی ارجاع می‌نماید (نقی‌زاده ۱۳۹۴).

محتوای متون مقدس مذهبی (آیات و روایات)، مبنای شکل‌گیری کلام و اندیشه‌ی صاحب‌نظران مسلمان گردیده است. در میان اندیشمندان مسلمان افراد متعددی مانند ابن خلدون، ابن رشد، سهروردی، ابن‌سینا، امام محمد غزالی، نظامی، فردوسی و... به شرح ویژگی‌های جامعه آرمانی پرداخته‌اند. در این میان، آراء «فارابی» در مورد شهر آرمانی، حکیمانه‌تر، معروف‌تر و نظام‌مندتر است و با تدوین کتب و رسالاتی به تبیین علمی نظریه‌ی «مدینه‌ی فاضله» پرداخته است.

۳-۴ مدینه‌ی فاضله‌ی فارابی

پیش از ورود به بحث «مدینه‌ی فاضله»، شایسته است درباره جایگاه و نقش «فارابی» در توسعه و پیشرفت علمی مطالبی ارائه گردد. هیچ زندگینامه‌ای به قلم خود باقی نگذاشته، اما طی قرون متمادی، در شرق و غرب عالم، همیشه بنا به دستاوردهای فکری‌اش مورد ستایش بوده است (نتون ۱۳۹۵، ۱۴).

از دید تمام مترجمان و شرح‌حال‌نگاران، وی جامع دانش‌های عصر خود بوده است. برای فارابی، مجموعه‌ی این دانش‌ها حقیقتی منظومه‌ای را سامان داده است، به گونه‌ای که هر جزئی

می‌گیرد، نوعی «کار» می‌داند (ارسطو ۱۳۴۹، ۲۹۱-۲۸۶).

از دیدگاه ارسطو، بهروزی و بزرگی شهر و کشور، به فراوانی جمعیت نیست بلکه، به میزان توانایی و شایستگی افراد بستگی دارد و کشوری بهتر است که «کار خود را بهتر انجام دهد».

او می‌گوید: «نباید افراد هر طبقه‌ای را جزو جمعیت کشور به حساب آورد، زیرا در هر شهر بندگان، مهمانان و بیگانگان بسیاری زیست می‌کنند، این‌ها را نباید شهروند شناخت».

همچنین تأکید دارد عظمت شهر به کسانی وابسته است که عناصر ویژه و جزء گسست ناپذیر شهر هستند. میان دو مفهوم بزرگ و پرجمعیت تفاوت قائل می‌شود و بزرگی و عظمت شهر را وامدار ساکنان و اهل آن شهر می‌داند (ارسطو ۱۳۴۹، ۲۹۲). از نظر او، این افراد و اهالی شهر و نتایج فعالیت‌ها و تعاملات آن‌هاست که بزرگی و عظمت برای شهر به ارمغان می‌آورد.

ارسطو به اهمیت موقعیت شهرها در ارائه‌ی نظریات خود واقف بوده، ملاک‌هایی چون دسترسی برای حمل و نقل بار و مقاصد نظامی را مدنظر داشته است (ارسطو ۱۳۴۹، ۲۹۵). وی علاوه بر وجود ارتباط شهر با دریا، خشکی و سراسر مملکت، ساخت شهرها بر روی زمین شیب‌دار را پیشنهاد نموده تا چهار شرط بهداشت، موقعیت مناسب سوق‌الجیشی و سیاسی، دسترسی به آب و سلامت مردمان، محقق شود. همچنین ترکیبی از طرح هیپوداموس (شبکه دسترسی منظم) با طرح‌های قدیمی (شبهه دسترسی نامنظم) را برای تأمین هم‌زمان زیبایی و ایمنی می‌پسندد (ارسطو ۱۳۴۹، ۳۰۷-۳۰۶).

در بررسی مقایسه‌ای می‌توان گفت، شهر آرمانی افلاطون بر مفاهیم کلیدی چون حکومت فیلسوفان بر جامعه، تأکید بر جامعه‌ی طبقاتی، توجه به تربیت (البته با ویژگی جوامع سوسیالیستی، بدون تأکید به نقش خانواده)، و عدم توجه به زنان استوار است.

از سوی دیگر، ارسطو به جنبه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و کالبدی توجه داشته است. شهر آرمانی ارسطو شهری است که توسط دانایان و افراد بافضیلت اداره می‌شود. اساسی‌ترین ویژگی‌های این شهر، بهداشت، عدالت و امنیت هستند، اما این امتیازات به‌طور مشخص باید در اختیار قشر خاصی از جامعه (ثروتمندان و شهروندان اصلی) قرار گیرد.

گرچه باید این نظریات را، با توجه به زمان ارائه، جزء نظریات مترقی دانست، اما به دلیل وجود تناقضاتی که در برخی از آن‌ها با اصول مسلم عقلی و انسانی وجود دارد (از جمله بحث تقسیم کردن جامعه به طبقات مختلف و ارائه حقوق متفاوت به این طبقات)، این نظریات از کمال کافی برخوردار نیستند. همچنین مهم‌ترین اشکال به تفکر ارسطو، پذیرش برده‌داری از سوی او، به رسمیت شناختن و به‌نوعی ایجاد چارچوب نظری برای آن است.

۳-۳ شهر آرمانی اندیشمندان مسلمان

سیر تحول تعریف شهر آرمانی، پس از یونان، به نقطه‌ی عطف ظهور اسلام و گره خوردن مفهوم «تمدن» با مفهوم «شهر» می‌رسد. آنچه در متون مقدس اسلامی به‌عنوان ویژگی‌های شهر و محل سکونت مطلوب انسان تعریف شده است، در بعضی موارد

۲-۴-۳ انسان و اجتماع در مدینه فاضله

در تفکر فارابی، انسان مانند سایر موجودات عالم دارای مراتبی است. اجتماع، وسیله‌ای برای رسیدن انسان به سعادت دنیا و آخرت است. چراکه برای او «اخلاق»، «قانون» و «عدالت» در رابطه با هم‌نوعان او معنا می‌یابد. در منظومه فکری فارابی، انسان تنها با میانجیگری «شهر» می‌تواند به نیازهای فطری خویش پاسخ گوید و به خیر و سعادت برسد (ندری ابیانه ۱۳۸۴، تورانی و همکاران ۱۳۹۱).

وی درباره نیاز انسان به اجتماع و تعاون می‌گوید:

«ممکن نیست انسان به کمالی که در سرشت طبیعی او قرار داده شده نائل آید، مگر در زندگی اجتماعی. [یعنی] بسیاری از مردم که با یکدیگر تعاون دارند، گرد هم آیند و هرکس بعضی از نیازهای دیگری را برآورده سازد.

در نتیجه‌ی یاری و جمع شدن کل اجتماع، تمام چیزی که هرکس برای قوام و کمال به آن‌ها نیازمند است، فراهم گردد» (فارابی ۱۹۹۵، ۱۱۲).

فارابی اجتماعات را به دو بخش کامل و ناقص تقسیم می‌نماید:

الف. اجتماع کامل شامل: شهرستان، حکومت، و حکومت جهانی،
ب. اجتماع ناقص، شامل: اجتماع روستایی، محل (کوی و برزن) و خانواده (فارابی ۱۹۹۵، ۱۱۳).
وی اولین فیلسوفی است که موضوع تشکیل حکومت جهانی (نمودار ۲) را در نظریات خود ارائه می‌نماید (مدرسی چهاردهی ۱۳۵۳، ۵۱۵).

او رابطه‌ی اهالی آرمان‌شهر را به رابطه‌ی میان اعضاء بدن انسان، همکاری بین آن‌ها و نقش عملکردی آن‌ها به‌صورت جزء از کل، تشبیه نموده است. همچنین بر وجود رابطه «تعاون» میان اجزاء مدینه فاضله تأکید می‌نماید و توضیح می‌دهد که مهم‌ترین تفاوت میان کارکرد اندام‌های بدن و بخش‌های مدینه، به ترتیب در طبیعی و ارادی بودن این کارکردها است (فارابی ۱۹۹۵، ۱۱۴، فخری ۱۳۹۵، ۱۵۱، Tanabayeva ۲۰۱۵).

۳-۴-۳ هدف مدینه فاضله

رویکرد اصلی فلسفه‌ی فارابی در موضوع مدینه فاضله را می‌توان «سیاست» دانست. او مانند افلاطون چاره‌ی مشکلات جامعه مدنی خویش را در اصلاح نگرش انسان به سیاست دانسته، و مثل ارسطو انسان را مدنی بالطبع می‌داند؛ اما درعین حال «مقصودش این نیست که وجود آدمی مظهر تغییر و تحولات اجتماعی است، بلکه برعکس مقصود او این است که وجود مدن، فرع بر طبیعت آدمی است و مدینه از آن جهت وجود دارد که طبع آدمی آن را اقتضا می‌کند». به‌عبارت‌دیگر «مدینه و ترتیب اجزاء آن و سیاست و تدبیر مدینه، نسبتی با طبع آدمی دارد که این هم

در جای خود قرار گرفته است و منطبق درونی معینی بر آن حاکم است. فارابی در علوم مختلفی چون حکمت، فلسفه، منطق، عرفان، سیاست، ادبیات و شعر، فقه، کلام، جغرافیا، هیات و نجوم، سرآمد زمان خود بوده و آثار او بر این مدعا دلالت دارد (مهاجر نیا ۱۳۸۰، ۱۴).

فارابی در تاریخ فلسفه‌ی اسلامی و حوزه فلسفه‌ی سیاسی تقریباً همتایی ندارد. به نقل اکثر منابع، «فارابی» مؤسس فلسفه اسلامی است (داوری ۱۳۹۶ق/۱۹۷۷م، کرد فیروزجایی ۱۳۹۲، ۸۸). او برخی مطالب را از افلاطون گرفت، و به دلیل اهمیت نظریاتش پس از ارسطو (معلم اول) به لقب «معلم ثانی» در جهان فلسفه شهرت یافت. اما عقاید سیاسی وی اساساً با یک جهان‌بینی مذهبی الهی بنیان نهاده شد (Bukier ۲۰۱۸، Cevik ۲۰۱۰).

زندگی فارابی تلاشی برای تحمیل نظم بر بستری از بی‌ثباتی‌ها و تغییرات پی‌درپی بوده است، او به‌منزله‌ی نویسنده چند اثر نامدار به شهرت رسیده که «آراء اهل مدینه فاضله» از جمله‌ی آن‌هاست (فخری ۱۳۹۵، ۱۵۰، خراسانی ۱۳۸۳، ۵۳، نتون ۱۳۹۵، ۲۰).

اولین مطلب قابل‌توجه در نظریه‌ی «مدینه فاضله»، کل‌نگری و توجه فارابی به «عالم معنا» قبل از توجه به «عالم ماده»، در ارائه‌ی نظریه است. برخلاف آنچه معمول است که اندیشمندان نظریات خود را با توجه به ملاحظات سیاسی و مقتضیات اجتماعی ارائه می‌نمایند، نظام موجودات در نظر فارابی هیچ مناسبتی با نظام اجتماعی، مدنی و سیاسی زمان او ندارد. فارابی طرح مدینه فاضله را مطابق با نظام عالم می‌داند (داوری ۱۳۵۴، ز). صفات و ویژگی‌های مدینه فاضله او حقیقتاً بیان‌کننده‌ی شهری است که از نظر معنوی، بر سایر شهرها فضل و برتری دارد.

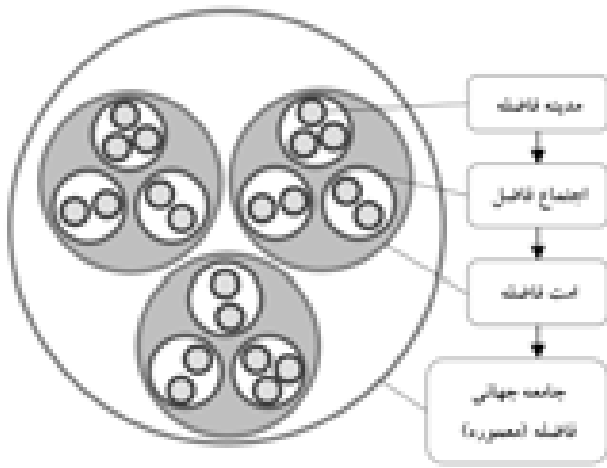
۱-۴-۳ نظام فکری مدینه فاضله

فارابی نگاهی کامل به زندگی و سعادت انسان با برقراری پیوندی فلسفی میان دنیا و آخرت داشته است (Siddiqi ۲۰۱۴). اگرچه وی جایگاه سعادت حقیقی را در زندگی اخروی دانسته، وصول به این سعادت حقیقی را تنها از حیات مبتنی بر عقل و وحی در همین زندگی دنیوی میسر می‌داند.

او شهر آرمانی خود را به صورتی نظام‌مند تشریح می‌کند: «نظام مابعدالطبیعه را بر نظام طبیعت، نظام طبیعت را بر نظام آفرینش انسان و نظام آفرینش انسان را بر نظام اجتماعی و سیاسی حاکم می‌داند».

سلسله‌مراتبی که فارابی در ارائه مطالب به کار بسته است مانند زنجیری عالم معنا و ملکوت را به عالم ماده متصل می‌نماید (مقدم و محمدی اشیانی ۱۳۹۶، ۵۴).

فارابی پس از بحث مبسوط درباره‌ی «توحید» و عظمت خداوند، «مراتب موجودات» از عالم ملکوت تا عالم طبیعت، به توضیح «انسان»، اجزاء نفس انسانی، تعقل، اراده و اختیار، «سعادت» و نیاز انسان به «زندگی اجتماعی» می‌پردازد (فارابی ۱۹۹۵).

شماره ۴ نظام جهانی اندیشه فارابی برای مدینه فاضله

به نوبه خود متناسب با عالم وجود و مراتب کائنات است» (داوری ۱۳۹۶ق/۱۹۷۷م، ۲۵).

فارابی پس از سخن درباره‌ی انسان و ضرورت زندگی اجتماعی برای او، مفهوم سعادت و کمال انسانی را مطرح می‌کند.

اگرچه سیاست، مهم‌ترین بخش فلسفه‌ی فارابی است، اما هدف اعلاء فارابی تحصیل «سعادت» است، از طریق اکتساب فضائل است (ندری ایبانه ۱۳۸۴، تورانی و همکاران ۱۳۹۱، بهارنژاد ۱۳۹۰).

بدین ترتیب چنانچه در (نمودار ۲) مشاهده می‌شود، فارابی «مدینه‌ی فاضله» را چنین تبیین می‌نماید:

«مدینه‌ای که ساکنانش با تعاون و یاری یکدیگر آهنگ کارهایی می‌کنند تا به سعادت حقیقی نائل گردند، «مدینه‌ی فاضله» است، و اجتماعی که به سبب آن همکاری برای وصول به سعادت انجام گیرد، آن «اجتماع فاضل» است و امتی که همه مدینه‌های آن برای رسیدن به سعادت حقیقی با یکدیگر یاریگری کنند، آن «امت فاضله» است و این چنین است «معموره (جامعه جهانی فاضله)» و آن، هنگامی محقق می‌شود که همه امت‌های آن برای رسیدن به سعادت حقیقی با یکدیگر همکاری نمایند» (فارابی ۱۹۹۵، ۱۱۳).

۴-۳-۴ رئیس مدینه‌ی فاضله

یکی دیگر از اصول محوری مدینه‌ی فاضله، «رئیس مدینه» است. فارابی جایگاه او را در جامعه به مقام «قلب» در بدن تشبیه نموده و یک باب از کتابش را به توصیف صفات او اختصاص داده است. او همان «انسان کامل» است که حکومت را مطابق «وحی» اداره می‌کند (فارابی ۱۹۹۵، ۱۱۶). فارابی دوازده صفت فطری و شش خصلت اکتسابی برای شرایط رهبر و پیشوای مدینه، معین نموده است (مدرسی چهاردهی ۱۳۵۳، ندری ایبانه ۱۳۸۴، خراسانی ۱۳۸۳).

معلم ثانی، چهار نوع فضیلت شامل: فضائل نظری، فکری، اخلاقی و عملی را معرفی می‌نماید. فضائل نظری و فکری، از طریق تعلیم به وجود می‌آید و فضائل اخلاقی و عملی، از طریق اقتناع و تأدیب.

آن که همه این فضائل را دارد و در مدینه ایجاد می‌کند، «رئیس اول»، معلم، مربی و مؤدب اهل مدینه است (داوری ۱۳۹۶ق/۱۹۷۷م، ۲۸، بهارنژاد ۱۳۹۰، ۸۰).

در صورتی که شخصی با تمام شرایط ذکر شده برای رئیس اول وجود نداشته باشد، فارابی رهبری فردی تحت عنوان «رئیس دوم» و در حالت فقدان او، شورایی از «رؤسای افاضل» برای مدینه پیشنهاد نموده است (فارابی ۱۹۹۵، ۱۲۶-۱۲۴).

۵-۳-۴ مضادات مدینه‌ی فاضله

فارابی برای تمییز بهتر آرمان شهر خود، مدینه‌های متضاد با آن را ذیل عناوین «مدینه‌ی جاهله»، «مدینه‌ی فاسقه»، «مدینه‌ی متبدله» و «مدینه‌ی ضاله»، معرفی نموده و برای هر کدام از آن‌ها

زیرمجموعه و ویژگی‌هایی را شرح می‌نماید (فارابی ۱۹۹۵، ۱۲۷-۱۳۰).

«افراد مدینه‌ی فاسقه، سعادت را می‌شناسند و به آن معتقدند اما در عمل بر وفق اهوای خود و اهداف مدن جاهلیه عمل می‌کنند. مردم مدینه‌ی جاهله و فاسقه از لحاظ عملی همانند یکدیگر، اما از لحاظ نظری متفاوت‌اند، زیرا که مردم مدن فاسقه، سعادت را می‌شناسند ولی مردم مدینه‌ی جاهله نسبت به سعادت جاهل‌اند. مدینه‌ی متبدله همان مدینه‌ی فاضله استحال شده‌ای است، که در اثر رسوخ عقاید و افکار غلط، تغییر ماهیت و هویت داده و به واسطه جهل و نادانی مردمان، آغشته به انحرافات و تباهی‌ها شده است.

مدینه‌ی ضاله نیز مدینه‌ای است که مردم آن در اثر تلقین افکار و اعتقاداتی، اصول و مبادی سعادت برایشان منقلب شده و به طریقی کشانده شده‌اند که به هیچ‌وجه راه به سعادت نمی‌برند» (پور احمد و همکاران ۱۳۹۱، به نقل از خوشرو).

نکته‌ی جالب‌توجه آن است که برخی عناوین فوق‌الذکر و ویژگی‌های آن‌ها با بسیاری از شهرهای امروز تطبیق دارد. به‌عنوان مثال «مدینه‌ی جاهله» شهری است که مردم آن جز تمتع لذات، سلامتی ابدان، جمع‌آوری ثروت، تعظیم و تکریم ظاهری، سعادت نمی‌شناسند، برخلاف آن، فقر، عدم تمتعات از لذات ظاهری، بیماری و خواری ظاهری را عدم سعادت می‌شمارند.

«مدینه‌ی بدّاله» که نوعی از انواع مدینه‌ی جاهله است، شهری است که اهل آن غایت و هدفی جز جمع‌آوری ثروت ندارند و ثروت، غایت حیات آن‌هاست (فارابی ۱۹۹۵، ۱۲۷). جهت مطالعه تفصیلی این بحث، خوانندگان را به مطالعه منبع اصلی دعوت می‌نماید.

۶-۳-۴ آگاهی‌های مشترک اهل مدینه‌ی فاضله

اهل مدینه، به جهت اشتراک در خون، سرزمین، قوم، آداب و منافع، اجتماع نکرده‌اند؛ زیرا در مدینه فاضله هیچ‌یک از این عوامل، اسباب برتری نیست. عامل ائتلاف و ارتباط اهل مدینه، اشتراک نظر درباره اشیاء مشترکی است که خود عامل افعال مشترک گردیده است؛ یعنی علم و عمل به اشیاء واحد، خصیصه

مشترک آن‌هاست (مدرسی ۱۳۹۱).

سلسله‌مراتب متفاضل آنان در قدرت، ریاست و طبقات چندگانه مدینه‌ی فاضله، فارابی نظرات خویش را با رویکردی انسانی و نوعی (نه با نگرشی جنسیتی) بیان نموده است (پور احمد و همکاران ۱۳۹۱، ۱۷).

۴ اصول و مفاهیم کلیدی «مدینه‌ی فاضله» فارابی

پس از بررسی منابع دست‌اول و مراجعه به منابع مستقیم مرتبط با اندیشه‌ی «مدینه‌ی فاضله»، می‌توان چنین گفت که این نظریه در اصل، برداشتی از متون مقدس دینی (آیات و روایات اهل‌بیت) با تعیین چارچوب‌های فلسفی برای آن است. شهر آرمانی او دارای یک چارچوب کلی است: از سویی به مسئله‌ی توحید و نظام کلی عالم (در ترکیب ملک و ملکوت) توجه دارد، از سویی دیگر، این نظام ملکی و ملکوتی را به وجود آورنده‌ی طبیعت انسان می‌شناسد.

او انسان را دارای ویژگی تأثیرگذاری بر شهرهای محل سکونت خود می‌داند و به همین علت انسان را مبدأ تغییر و تحولات اجتماعی معرفی می‌کند. سپس بر مبنای طبیعت انسان، سعی در تبیین نظام سیاسی و اجتماعی دارد. هدف شهر آرمانی او سعادت انسان است و روش مورد‌استفاده برای رسیدن به این سعادت، سیاست و تبیین چارچوب‌هاست.

جمع‌بندی مطالعات این پژوهش که در قسمت مبانی نظری به تفصیل مطرح شد نشان می‌دهد، «فارابی» در ارائه نظریه مدینه‌ی فاضله‌ی خویش، به مفاهیمی کلیدی همچون: «کل‌نگری، برنامه‌ریزی برای شکل‌گیری یک الگوی جهانی، تعالی انسان، سیاست، نظام اجتماعی، عدالت، مدیریت شهری و آموزش شهروندی» توجه نموده و رهنمودهایی ارائه کرده است.

این مفاهیم کلیدی مستخرج از اندیشه «مدینه‌ی فاضله» را می‌توان در سه گروه اصلی دسته‌بندی نمود: «آرمان متعالی، مسیر حرکت و ابزار عملیاتی».

برخی از مفاهیم می‌توانند به‌عنوان آرمان و هدف متعالی برای مفهوم «شهر اسلامی» مطرح شوند، برخی از آن‌ها ساختار و مسیری که می‌توان از طریق آن‌ها به این هدف متعالی دست‌یافت و برخی دیگر، ابزار ملموسی که می‌توان از آن‌ها برای دستیابی به آرمان متعالی «شهر اسلامی»، از طریق مسیر حرکت، استفاده نمود (نمودار ۳).

مشروح مفاهیم زیرمجموعه هر کدام از این عناوین، در جدول ۱ به نمایش درآمده است.

فارابی تمام آنچه در مورد مدینه‌ی فاضله شرح داده را در یک نگاه کلی به‌عنوان آگاهی‌های مشترک بین اهل مدینه‌ی فاضله معرفی می‌نماید. وی در باب سی و سوم از کتاب مدینه‌ی فاضله به جمع‌بندی آنچه اهل مدینه‌ی فاضله شایسته است به‌طور مشترک بدانند، می‌پردازد: «معرفت خداوند، معرفت عوالم وجود و عالم طبیعت، انسان، نفس انسان و عقل، اراده و اختیار، رئیس اول، وحی، رؤسای جایگزین رئیس اول، معرفت مدینه‌ی فاضله و اهل آن و سعادت که به آن می‌رسند، شهرهای متضاد مدینه‌ی فاضله و عاقبت مسیر حرکت آن‌ها» (فارابی ۱۹۹۵، ۱۴۳-۱۴۲).
فارابی مردم مدینه را به پذیرش عقاید واحدی (به‌وسیله برهان و دلیل عقلی و به جهت رسیدن جامعه به سعادت) مکلف نموده است؛ پس از رسیدن به وحدت رأی، بر ایجاد انسجام عملی مردم در مدینه، در مرحله بعد ایجاد نوعی رابطه‌ی عاطفی فراگیر، حس صمیمیت و محبت در جامعه تأکید می‌نماید.

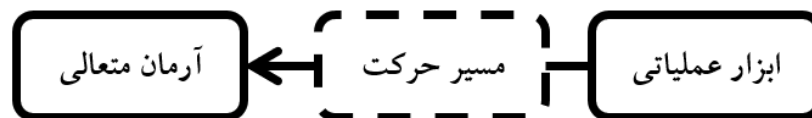
در نتیجه، تضمین حیات و بقای جامعه از درون، به دلیل اشتراک مردم در فضیلت‌های اخلاقی و عملی و لذت همگانی حاصل از این همزیستی محبت‌آمیز، صورت می‌پذیرد (مقدم و محمدی اشپانی ۱۳۹۶). فارابی عقیده دارد هر شخص از اهل مدینه به تناسب بهره‌ی عقلی، از داشتن این آگاهی‌ها سود می‌برد و مدینه‌ی فاضله را در جهت تحقق اهداف خودیاری می‌نماید.

۷-۳-۴ عدالت در مدینه‌ی فاضله

حکیم، عدالت را لازمه‌ی ساکنان مدینه‌ی فاضله برمی‌شمارد، خصوصیتی که با عشق همراه است (خراسانی ۱۳۸۳، ۵۸-۵۷). در نگاه فارابی، مفهوم محوری عدالت را وسطیت، تناسب و هماهنگی یا قرار گرفتن هر چیزی در جای خود، رعایت حدود هر چیزی، پرهیز و دوری از افراط و زیاده‌روی تشکیل می‌دهد.

سایر مفاهیم مدنظر فارابی نیز در نگاه او معمولاً از مصادیق عدالت تلقی می‌شوند. به‌عنوان مثال رعایت اهلیت‌ها، احقاق حقوق، رعایت استحقاق‌ها، برابری و تساوی خیرات همه از مصادیق عدالت تلقی می‌شوند (جمشیدی ۱۳۸۰، ۳۰۲-۳۰۰).

از نظر فارابی زن و مرد در مدینه‌ی فاضله ی‌کسان هستند، اگرچه در دنیوی خشم و مهربانی از یکدیگر جدایی دارند، اما هر دو در نیروهای حس، تخیل و خرد یکسان‌اند.
در زمینه‌ی نابرابری و تفاضل انسان‌ها در فنون، علوم، حرفه‌ها،

نمودار ۳: دسته بندی کلی مفاهیم کلیدی اندیشه مدینه فاضله

جدول ۱: مفاهیم کلیدی در نظریه شهر آرمانی مدینه‌ی فاضله فارابی

جایگاه	مفهوم	ابعاد
آرمان متعالی	کل‌نگری	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد پیوند فلسفی میان سعادت دنیا و آخرت با استفاده از حیات مبتنی بر عقل و وحی ابتناء طرح مدینه‌ی فاضله بر نظام عالم هستی و نه بر نظام مدنی و سیاسی زمانه شناخت انسان به‌عنوان مبدأ تغییر و تحولات اجتماعی و تأثیرگذار بر شهرها تبیین یک نظام جهانی (و نه صرفاً یک شهر) برای رسیدن به سعادت حقیقی
	الگوی جهانی	<ul style="list-style-type: none"> توجه و تأکید بر تشکیل حکومت جهانی مسلمانان
	تعالی انسانی	<ul style="list-style-type: none"> تعریف شهر به‌عنوان فضای بالفعل شدن صفات پسندیده انسانی
مسیر حرکت	سیاست	<ul style="list-style-type: none"> توجه به سیاست به‌عنوان ابزاری برای رساندن انسان به کمال و تعالی تأکید بر ضرورت وجود مشروعیت الهی برای منصب سیاست اجتماعی و نه مقبولیت اجتماعی
	نظام اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> تعریف اجتماع در مدینه‌ی فاضله به‌عنوان زمینه پاسخگویی به نیازهای اجتماعی و تحقق کمال انسانی تقسیم اجتماعات کامل و ناقص و در نظر گرفتن سلسله‌مراتب برای آن‌ها تأکید بر تعاون میان جزء و کل در اجزاء مدینه‌ی فاضله تعریف همکاری اعضای اجتماع (هر مقیاسی از اجتماع) برای رسیدن به سعادت، به‌عنوان شرط فضل و برتری و فاضله بودن اجتماع
	عدالت	<ul style="list-style-type: none"> توجه و تأکید بر عدالت جنسیتی و لحاظ رویکرد انسانی برای تفکیک مشاغل و حرفه‌ها و علوم میان جنسیت‌های مختلف
ابزار عملیاتی	مدیریت شهری	<ul style="list-style-type: none"> تأکید بر مدیریت شهر توسط انسان کامل و تبیین شرایط در مورد فقدان وی تعریف شهر به‌عنوان پاسخی برای طبع آدمی که متناسب با کائنات است تبیین مضادات (متضادهای) مدینه‌ی فاضله جهت معرفی بهتر مدینه‌ی فاضله
	آموزش شهری	<ul style="list-style-type: none"> تأکید بر آموزش شهروندان و ایجاد عقاید واحد میان آن‌ها (توسط برهان و دلیل عقلی) به‌عنوان شرط رسیدن به سعادت تبیین اطلاعات مشترکی که همه اهالی شهر باید بدانند و به تناسب عقل خود بهره ببرند

چنانچه ساخت شهرها، به‌مثابه الگویی منحصر به فرد از شهر اسلامی (و نه شهر تقلیدی)، به‌عنوان آرمان و هدف مراجع تصمیم‌گیری، طراحی، اجرا و... مدنظر قرار گیرد، همه‌ی امکانات و فرصت‌های مادی و معنوی، در راستای رسیدن به این هدف یکسو و هماهنگ خواهد گردید. در آن صورت می‌توان امید داشت که در آینده‌ای نه‌چندان دور، چنین جایگاهی برای شهر و شهرسازی اسلامی، محقق خواهد شد.

فارابی در قرن چهارم هجری قمری اولین سنگ بنای نظریه مدینه‌ی فاضله‌ی خود را با رویکردی جهانی بنا نهاد. پس چرا مسلمانان به‌عنوان وارثان اندیشه‌های بزرگ، نتوانند پس از قرن‌ها چنین آرمان‌هایی را جامه‌ی عمل ببوشانند؟! البته دیدگاه فارابی برگرفته از اندیشه‌های اسلامی است که بیان می‌دارد روزی کل زمین را عدل، داد و حکومت الهی فرا خواهد گرفت.

تمام مفاهیمی که به‌عنوان مفاهیم کلیدی اندیشه‌ی فارابی استخراج گردیده‌اند، امروزه می‌توانند مفاهیم کلیدی متعالی برای شکل‌گیری و توسعه‌ی «شهر اسلامی» باشند. این مفاهیم خود در بردارنده‌ی مؤلفه‌ها، معیارها و سنجه‌هایی هستند که بازشناسی و تدوین آن‌ها جهت تبیین ابعاد مختلف مفهوم «شهر اسلامی»، به‌عنوان نمونه ارتباط برخی از مفاهیم مطرح‌شده با مسائل شهرهای امروزی به شرح ذیل تبیین می‌گردد:

۱-۴ الگوی جهانی

توجه به این مسئله که شهرهای محل سکونت مسلمانان باید الگویی برای جهان باشند، بسیار حائز اهمیت است. چراکه «شهر اسلامی» موفق، نمونه‌ای قابل‌ارائه به بشر حق جو و حق طلب، از چگونگی اندیشه و نگرش انسان مسلمان است. علاوه بر این، افق دید وسیع‌تر، نگرش انسان را بلندتر می‌کند و به او امید و انگیزه می‌دهد.

تعریف «فارابی» از شهر و هدف‌گذاری او برای آن، به‌عنوان «فضایی برای بالفعل شدن صفات پسندیده‌ی انسان»، بسیار حائز اهمیت است.

این موضوع می‌تواند نوعی چشم‌انداز کلان، برای تعیین اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت در برنامه‌ریزی و طراحی شهرها باشد.

بدین نحو که برخلاف تصمیمات مدیریت شهری امروز، که صرفاً باهدف سرگرمی یا جلب‌توجه و... برای اهل شهر صورت می‌گیرد، مفهوم کلیدی برای تعیین چشم‌انداز شهرها و سیاست‌گذاری، مسئله «تعالی انسان» تعریف گردد.

به‌عنوان مثال: زیباسازی‌های شهری می‌تواند با دیدگاه فوق، حالت آموزنده به خود بگیرد، یا زمینه را برای بعضی مشارک‌های اجتماعی که باعث تقویت روحیه همدلی و برادری می‌گردد، آماده نماید.

تبلیغات در سطح شهر که به‌نوعی به دنبال تسخیر روح و ذهن اهل شهر هستند، محدودتر و با شیوه‌های مشخص‌تری صورت گیرد. در طرح‌های توسعه شهری، برخی کاربری‌ها (مذهبی، فرهنگی و اجتماعی) اهمیت بیشتر به خود بگیرد و در مکان‌های مناسب و به شیوه‌ی جذاب‌تری احداث گردد.

۲-۴ عدالت

بر مبنای مطالعات انجام‌شده، عدالت در مدینه‌ی فاضله شامل عدالت اجتماعی، عدالت سیاسی، و عدالت کالبدی و... است. فارابی بر عدالت جنسیتی و ملاحظه‌ی رویکرد انسانی برای تفکیک مشاغل، حرفه‌ها و علوم میان جنسیت‌های مختلف تأکید نموده است.

همچنین عدالت را وجه مشخصه‌ی مدینه‌ی فاضله می‌داند که بر مبنای آن هر چیز دقیقاً در جای خود قرار گرفته و از هرگونه افراط و تفریط پرهیز گردیده است. این موضوع می‌تواند در عدالت سیاسی و عدالت کالبدی نمود پیدا کند.

در شهرهای امروز، گروه‌های مختلف اجتماعی (سنی و جنسی)، در برنامه‌ریزی و طراحی‌ها موردتوجه جدی قرار نمی‌گیرند. تقریباً تمام گروه‌های اجتماعی از دست‌یابی به حداقل نیازمندی‌های خود (در سطوح مختلف مادی و معنوی) که شهر باید آن‌ها را تأمین نماید، محروم شده‌اند. دلیل این امر، صرفاً عدم توجه به نیازهای طبیعی و فطری هرکدام از این گروه‌هاست (اول به‌مثابه انسان و دوم به‌مثابه فردی که در جایگاه مشخص خود، کامل‌کننده بخشی از اجتماع مسلمانان است).

ذیل عنوان عدالت سیاسی این مطلب حائز اهمیت است که در شهرهای ما، مدیریت شهری در بخش‌های کلان و میانی، اغلب به افرادی سپرده می‌شود که تخصص کافی (برای موقعیتی که در آن قرار گرفته‌اند) ندارند، حال آنکه قرار گرفتن هر چیز در جای خویش (عدل و نظم)، از اصول اولیه دین اسلام است. این مسئله نباید موضوع کم‌اهمیتی قلمداد گردد. زیرا مدیر شهری که صلاحیت مکفی جهت انجام مسئولیت محوله نداشته باشد،

برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی انجام می‌دهد که زندگی عده‌ی زیادی از اهل شهر و در بعضی موارد نسل‌هایی از اهل شهر را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

به همین ترتیب، عدم توجه به مسئله‌ی عدالت کالبدی که بلای جان شهرهای امروز گردیده، در واقع می‌توان گفت که در این شهرها هیچ‌چیز در جای خود قرار نگرفته و این امر موجبات بی‌نظمی و اغتشاشات بصری، آلودگی‌های زیست‌محیطی، افزایش انواع بیماری‌های جسمی و روانی و ... را برای شهروندان ارمغان آورده است.

۳-۴ آموزش شهروندی

فارابی بر آموزش شهروندان جهت ایجاد عقاید واحد میان آن‌ها به‌وسیله‌ی برهان و دلایل عقلی تأکید نموده و آن را شرط رسیدن جامعه به سعادت دانسته است.

او همچنین عناوین اطلاعات مشترک میان اهل شهر را تعیین کرده و اعلام نموده که تفاوت درک و بهره‌هوشی، نباید مانع از ارائه این اطلاعات به فردی از افراد جامعه شود، بلکه سطح عقل افراد، میزان بهره‌مندی آنان از این آموزش‌ها را تعیین خواهد نمود. این امر نباید موجب تفاوت در سطح دسترسی افراد به عناوین آموزش‌های معین شده باشد.

این بحث می‌تواند مقدمه‌ای برای پژوهش دیگری در مسئله اطلاعات، علوم ارتباطات و استفاده از آن در مدیریت شهری باشد. با پیشرفت فناوری‌های نوین، زمینه ارتباطات میان انسان‌ها در جوامع ملی و بین‌المللی گسترش یافته و سهولت دسترسی به اطلاعات برای همگان، در زمان و مکان‌های مختلف، یکی از نقاط قوت آن است.

اما همچنان برنامه‌ای جهت استفاده مناسب از قوت‌ها و ظرفیت‌های این بستر (مخصوصاً در سطوح کلان مدیریت شهر)، برای هدایت و سمت دهی جامعه به‌سوی اهداف مشخص، تعالی معنوی و پیشرفت مادی وجود ندارد.

این برنامه می‌تواند شامل: «انتخاب زمینه و بستر انتقال اطلاعات»، «انتخاب محتوای اطلاعاتی که (با توجه به هدف) باید به اشتراک گذاشته شود»، و «انتخاب روش و نحوه ارائه اطلاعات» باشد.

۵ نتیجه‌گیری

نظریه‌ی «مدینه‌ی فاضله» که بستر استواری برای مفهوم «شهر اسلامی» است، در اندیشه‌ی حکیم فارابی از یک فرایند کامل و درعین‌حال پیچیده به‌منصه‌ی ظهور می‌رسد. وی این فرایند را از نظام کلی عالم خلقت استنباط می‌نماید. نقطه شروع این فرایند به‌طور مشخص، «توحید» و عظمت خداوند متعال است.

در مرحله‌ی بعد، تبیین سلسله‌مراتب موجودات از عالم ملکوت تا عالم ماده و طبیعت، به نقطه‌ی عطف «انسان» منتهی می‌گردد. نفس انسانی دارای اجزاء مشخصی است. مفاهیمی همچون تعقل، اراده و اختیار در مورد انسان تعریف می‌شود.

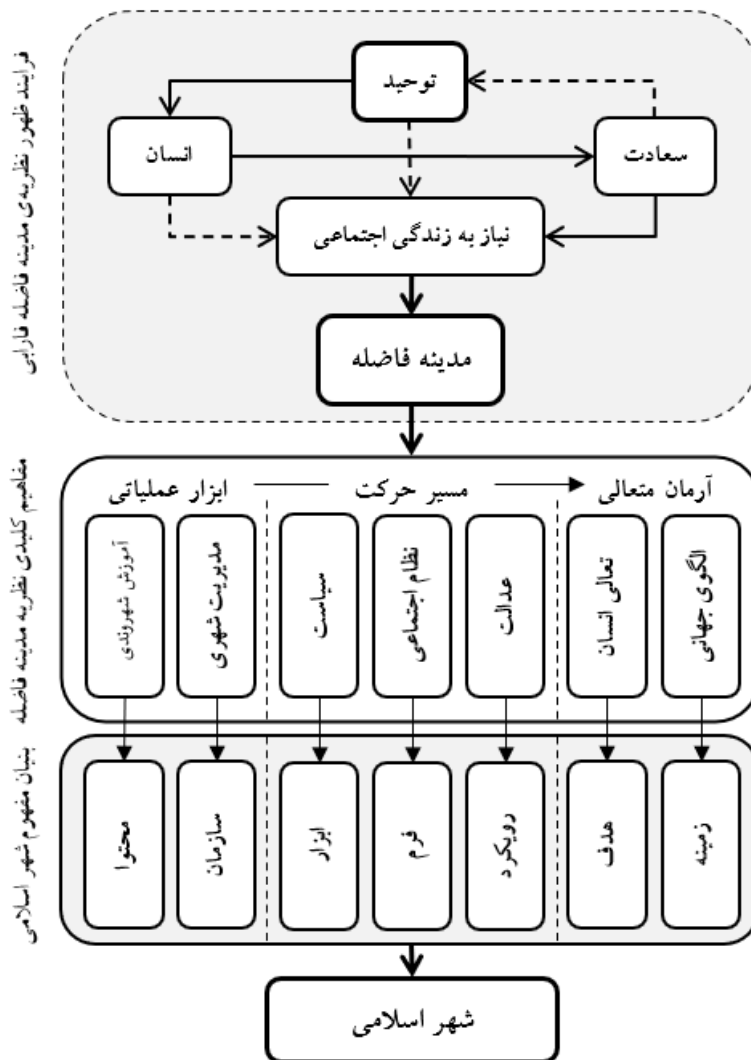
بر اساس تحلیل آنچه فارابی در تبیین نظریه و مفهوم مدینه‌ی فاضله آورده است، علاوه بر استخراج مفاهیم کلیدی برای شهر اسلامی، جهت تعیین جایگاه مفاهیم فوق‌الذکر در تعریف و تبیین مفهوم «شهر اسلامی»، نتایج ذیل قابل‌ارائه است:

۱. **زمینه** شکل‌گیری و توسعه‌ی شهر اسلامی، یک بستر جهانی است.
۲. **هدف** شهر اسلامی، تعالی انسان و سعادت اوست.
۳. **وسیله‌ی** رسیدن به این هدف، سیاست است.
۴. **فرم** شهر اسلامی، داشتن نظام اجتماعی مشخص است.
۵. **روش** یا رویکرد کلی شهر اسلامی، عدالت است.
۶. **سازمان** شهر اسلامی را مدیریت شهری (با اهداف مبتنی بر جهان بینی توحیدی) تشکیل می‌دهد.
۷. **محتوای** این قالب را آموزش‌های شهروندی مشخص می‌کند.

بدین ترتیب «سعادت» انسان، نقطه‌ی عطف دیگری در فرایند ظهور مفهوم «مدینه‌ی فاضله» یا «شهر اسلامی» است. انسان برای رسیدن به سعادت نیازمند «زندگی اجتماعی» است. اینجاست که به‌عنوان زمینه‌ی شکل‌گیری زندگی اجتماعی، مفهوم «مدینه‌ی فاضله» متولد می‌شود.

در نتیجه‌ی بررسی نسبتاً کامل اندیشه‌ی مدینه‌ی فاضله‌ی فارابی، مفاهیمی همچون: کل‌نگری، الگوی جهانی، تعالی انسانی، سیاست، نظام اجتماعی، عدالت، مدیریت شهری و آموزش شهروندی، به‌عنوان بنیان‌ها و اساس نظری مفهوم «شهر اسلامی» به دست آمد.

هرکدام از این مفاهیم دارای ابعاد مختلف بوده و همچنین قابلیت توسعه در چارچوب مؤلفه‌ها و معیارها برای اندیشه، طراحی، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در مورد «شهر اسلامی» را خواهد داشت.

نمودار ۵: فرایند ظهور مفهوم مدینه‌ی فاضله،

تبیین مفاهیم کلیدی اندیشه‌ی مدینه فاضله به مثابه بنیان مفهوم شهر اسلامی

۲۰ کرد فیروزجایی، یارعلی. "نقدی بر تفسیر کمال نهایی به شکوفایی عقلانی در فلسفه یونان و اسلامی." مجله علمی-پژوهشی فلسفه دین. دوره دهم شماره اول، ۱۳۹۲: ۱۰۲-۸۱.

۲۱ محتشم امیری، سعیده، بررسی و تحلیل ویژگی‌های شهر مطلوب در آراء حکمای مسلمان، رساله دکتری شهرسازی، با راهنمایی محمد نقی زاده و بهناز امین زاده. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۹۲.

۲۲ محمودی، سمیرا، و همکاران. "چیستی آرمان شهر شیعی در آرای ملاصدرا و آیه الله جوادی آملی." فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهر ایرانی-اسلامی ۸ (۳۲)، تابستان ۱۳۹۷: ۱۶-۵.

۲۳ مدرسی چهاردهی، مرتضی. "مدینه فاضله فارابی." ماهنامه وحید شماره ششم دوره دوازدهم، ۱۳۵۳: ۵۱۶-۵۱۳.

۲۴ مدرسی، سید محمدرضا. "جایگاه اخلاق در مدینه‌ی فاضله‌ی فارابی." معرفت اخلاقی ۳ (۴)، پاییز و زمستان ۱۳۹۱: ۸۴-۷۵.

۲۵ معین، محمد. فرهنگ معین. چاپ چهارم. تدوین توسط عزیز الله علیزاده. تهران: ادنا کتاب راه نو، ۱۳۸۶.

۲۶ مقدم، قاسم، و محمدرضا محمدی ایشانی. "ابتنای مدینه‌ی فاضله فارابی بر اصالت انسان متصل به وحی." فصلنامه علمی-پژوهشی حکمت اسلامی ۴ (۱)، ۱۳۹۶: ۷۰-۵۱.

۲۷ مکارم، محمدحسن. مدینه‌ی فاضله در متون اسلامی. چاپ اول. قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷.

۲۸ منتظر القائم، اصغر. مجموعه مقالات نخستین همایش آرمان شهر اسلامی. اصفهان: دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۷.

۲۹ موثقی، احمد، علل و عوامل ضعف و انحطاط مسلمین در اندیشه‌های سیاسی و آرای اصلاحی سید جمال‌الدین اسدآبادی. چاپ دوم. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷.

۳۰ مهاجر نیا، محسن. دولت در اندیشه سیاسی فارابی. تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۰.

۳۱ نتون، ایان ریچارد. مکتب فارابی. چاپ اول. با ترجمه محمدرضا مرادی طادی. تهران: نشر علم، ۱۳۹۵.

۳۲ ندری ایبانه، فرشته. سیری در حکمت عملی (ارسطو-فارابی-بوعلی سینا). همدان: دانشگاه بوعلی سینا، ۱۳۸۴.

۳۳ نقی زاده، محمد. "آموزه‌های قرآنی و شهر آرمانی اسلام." فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی ۳ (۸)، پاییز ۱۳۹۴: ۶۷-۴۶.

۳۴ —. "تاملی در چیستی شهر اسلامی." فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهر ایرانی-اسلامی (۱)، پاییز ۱۳۸۹: ۱۴-۱.

۳۵ —. شهر اسلامی از اندیشه تا ظهور. چاپ اول. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۹۶.

۳۶ همفر. خاطرات همفر، جاسوس انگلیسی در ممالک اسلامی. پنجم. با ترجمه محسن مؤیدی. تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۰.

نحوه‌ی ارتباط میان مراحل مختلف فرایند ظهور مفهوم «مدینه‌ی فاضله» و چگونگی شکل‌گیری بنیان مفهوم «شهر اسلامی»، با استفاده از مفاهیم کلیدی در نظریه‌ی «مدینه‌ی فاضله»، در (نمودار ۴) به نمایش درآمده است.

مطالعه و توجه به آثار دانشمندان بزرگ مسلمان، می‌تواند بنیان‌های اندیشه‌ی شهر اسلامی را بر بنای درست استوار سازد و به نسل حاضر باری رساند تا از نتایج تحقیقات آنان استفاده نموده، مسیر صحیح حرکت برای امتداد اندیشه و مطالعه را انتخاب نمایند. به‌عنوان زمینه‌ای برای پژوهش‌های آتی، به علاقه‌مندان پژوهش‌های بنیادین در دانش شهرسازی پیشنهاد می‌گردد که علاوه بر مواردی که در متن اشاره گردید، روش مطالعه‌ی حاضر را برای بررسی و تبیین مفاهیم کلیدی «شهر اسلامی» در آثار سایر اندیشمندان بزرگ اسلامی، پیگیری و تکمیل نمایند.

۶ فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. ارسطو، سیاست، چاپ دوم. با ترجمه حمید عنایت. تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی، ۱۳۴۹.
۳. اکبری مطلق، جواد. "نقد و بررسی آرمان‌شهر افلاطون در پرتو مدینه‌ی فاضله مهدوی." معرفت سیاسی سال چهارم شماره دوم (۱۳۹۱): ۸۹-۱۰۴.
۴. امین زاده، بهرام. "شهر و شار." نامه انسان‌شناسی ۴ (۸)، ۱۳۸۷: ۱۶-۷.
۵. بلخاری قهی، حسن. فلسفه، هندسه و معماری. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۵.
۶. بهار نژاد، زکریا. "عقل و دین از دیدگاه فارابی." فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه قم ۱۲ (۴)، ۱۳۹۰: ۸۸-۹۶.
۷. بیات، بهرام. "رویکرد اسلامی به شهر؛ ویژگی‌های شهر اسلامی." فصلنامه علمی-پژوهشی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان (۱) ۴ (۱)، بهار و تابستان ۱۳۹۳: ۱۶۷-۱۳۷.
۸. پوراحمد، احمد، و همکاران. "نظریات فارابی و کاربرد آن در باب مشارکت شهروندی." فصلنامه علمی پژوهشی باغ نظر ۹ (۲۱) (مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر)، ۱۳۹۱: ۱۳-۲۰.
۹. تورانی، اعلی، و همکاران. "رابطه سعادت و سیاست از دیدگاه فارابی." آموزه‌های فلسفه اسلامی (۱۰) (دانشگاه علوم اسلامی رضوی)، ۱۳۹۱: ۱۰۷-۱۲۰.
۱۰. جمشیدی، محمدحسین. نظریه عدالت از دیدگاه ابونصر فارابی، امام خمینی و شهید صدر. چاپ اول. تهران: پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی، ۱۳۸۰.
۱۱. "محدودیت‌های تاریخی آرمان‌شهر فارابی." درآمدی بر چالش آرمان و واقعیت در فلسفه سیاسی فارابی در، توسط شرف‌الدین خراسانی، با ترجمه بدرالسادات شاهرزایی، ۵۱-۵۸. تهران: کویر، ۱۳۸۳.
۱۲. داوری، رضا. فارابی مؤسس فلسفه اسلامی. تهران: انتشارات انجمن فلسفه ایران، ۱۳۹۶/ق ۱۹۷۷م.
۱۳. —. فلسفه مدنی فارابی. تهران: شورای عالی فرهنگ و هنر (مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی)، ۱۳۵۴.
۱۴. دهخدا، علی‌اکبر. لغت‌نامه دهخدا. تدوین توسط محمد معین و سید جعفر شهیدی. جلد دهم. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران با همکاری انتشارات روزنه، ۱۳۷۷.
۱۵. سید قطب. آینده در قلمرو اسلام. با ترجمه سید علی خامنه‌ای. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۰.
۱۶. علیزاده، هوشمند، و کیومرث حبیبی. "عوامل شکل‌دهنده شهرهای اسلامی-تاریخی مسلمانان." فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهر ایرانی-اسلامی (۳)، بهار ۱۳۹۰: ۷۶-۷۱.
۱۷. عمید، حسن. فرهنگ عمید. چاپ اول. تدوین توسط عزیز الله علیزاده. تهران: راه رشد، ۱۳۸۹.
۱۸. فارابی، ابی نصر. آراء اهل المدینه الفاضله و مضاداتها. الطبعه الاولی. تدوین توسط علی بوملحم. بیروت لبنان: دار و مکتبه الهلال، ۱۹۹۵.
۱۹. فخری، ماجد. فارابی: بنیان‌گذار نو افلاطون‌گرایی اسلامی. چاپ اول. با ترجمه محمدرضا مرادی طادی. تهران: نشر علم، ۱۳۹۵.

37. Bukier, Dr. Abdulla A. "Utopian Literature of the Ideal Society, A Study in Al-Farabi's Virtuous City and More's Utopia." *Andalus Magazine for humanity and society Sciences* 5(18), April 2018: 5-40.
38. Cevik, Ass.Prof.Dr.Mustafa. "Farabi's Utopia and It's Eschatological Relations." *Journal of Islamic Research* (2) 3 Islamic University of Europe, (December.173-178 :2010
39. Shahsavari, Mahmood. "Al-Farabi Educational Ideas about the Foundations of Education) Objectives, Programs, Methods, Teacher and Student". (Journal of Basic and Applied Scientific Research) (9) 2 TextRoad Publication.9569-9572 :2012
40. Siddiqi, Ahmed Ali. Politics, Religion, and Philosophy in Al-Farabi's Book of Religion, Thesis Presented to the Faculty of the Graduate School of the University of Texas at Austin. Edited by Thomas Lee Pangle. The University of Texas at Austin. 2014
41. Tanabayeva, Anar. "Al-Farabi's Humanistic Principles and "Virtuous City". "The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences) Future Academy, (January:2015 .124-129

شهر ایرانی اسلامی، آسایشی در آرمانشهر پیشرو

✍️ عمار داودی

گفتگو با مسعود نصرتی قزوینی‌نژاد، جانشین رئیس و معاون توسعه منابع و پشتیبانی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور

دکتر نصرتی متولد ۱۳۴۷ شهر قزوین و دانش‌آموخته‌ی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری است. ایشان دارای سوابق بسیاری است که به اهم آنها اشاره می‌شود: شهردار شهرهای قزوین و رشت، رئیس مجمع جهانی شهرهای اسلامی، رئیس مجمع جهانی شهرهای جاده ابریشم، قائم مقام موزه تاریخ تمدن جهان اسلام و... آخرین تالیف ایشان کتاب معنویت و الگوی شکوفایی شهرهای ایرانی اسلامی پایدار است.

تجربیات: شهر ایرانی اسلامی را چگونه تعریف

می‌کنید؟

نصرتی: شهر ایرانی اسلامی، بیانگر تاریخ و فرهنگ شهرنشینی و توانایی ایرانیان در سازماندهی فضای کالبدی و قلعه ایمان است. در شهر ایرانی اسلامی، نقش تاریخی، فرهنگی و مذهبی شهر بر سایر اهداف آن در اولویت است. شهر پایدار ایرانی-اسلامی تنها محل نمایش نمادهای تاریخی و فرهنگی ایرانیان در طول زمان و نیز عناصر مذهبی نیست بلکه این شهر به دنبال انتظام و تعادل بین مجموعه عناصر تشکیل‌دهنده‌ی جامعه‌ی شهری و ایجاد توازن و هماهنگی در عموم ساختارها، رفتارها و کنش‌ها و واکنش‌های افراد و سامانه‌های شهری است تا در سایه تعالیم آسمانی، زیستگاهی بهتر و خدا محور برای شهروندان فراهم کند.

برای یافتن الگوی ایرانی-اسلامی در جهت دستیابی به هویت، نخست باید معماری را فرای ساخت‌وسازهای کم کیفیت و کم‌ارزش موجود، در جایگاه والای خود و در جهت تعالی بخشی به وجود انسان، در نظر گرفت. سپس فارغ از شکل‌ها، مصالح و نمادهای اولیه، به جستجوی الگوی واقعی رفت و در نهایت به جهت دستیابی به هویتی که از معماری برخاسته و تشخیص ایرانی-اسلامی را به بنا ببخشد، اصول این معماری را بررسی نمود. به‌بیانی دیگر، برای اینکه بتوانیم روند رشد و شکوفایی معماری اسلامی را که در یک قرن اخیر دچار بی‌توجهی و رکود عظیمی شده است از سر بگیریم باید اصول و جوهر معماری اسلامی را بشناسیم. این اصول خدشه‌ناپذیرند و در هر مکان و زمان می‌توانند توسط معماران مسلمان در هر برنامه مورد استفاده قرار بگیرند.

تجربیات: ویژگی‌های شهرسازی در سرزمین‌های

اسلامی چیست و از چه چیزی نشأت گرفته است؟

نصرتی: نظام شهرسازی در شهرهای اسلامی از نظام اعتقادی-دینی نشأت گرفته است که بستر مناسبی را برای تفکر و تأمل انسان در خود و تدبیر ایشان در صنع حضرت باری تعالی رقم می‌زند. ایجاد ساختار فضایی و کالبدی شهرها به‌شدت با نحوه‌ی تفکر مردم در ارتباط است، بدین معنا که محیط ساخته بشر با توجه به اندیشه‌های او سرشته شده است. از سوی دیگر، محیط و شخص در رابطه‌ای متقابل باهم قرار دارند و این کالبد ساخته‌شده با تفکر موجود، تأثیرات ویژه خود را بر افرادی که در رابطه با آن قرار دارند اعمال می‌کند.

عنوان شهر اسلامی بر خواسته از ضرورت و نیاز راهبردی است. شهر اسلامی، براساس احساس دینی از زندگی، استقلال مؤمنان، حرمت حریم خانواده و اهمیت خلوت‌گزینی شکل گرفته بود. این طرز تفکر از زندگی، کاملاً در ساخت اکولوژیکی شهرهای اسلامی مؤثر بوده است و مرزهای پردوام محلات و خانه‌ها، شکل کوچه‌ها و محلات، انتخاب نوعی استقلال در واحدهای مسکونی و زندگی مشترک همه مردم محله، همگی از نمونه‌های روشن آن است.

تجربیات: راهکار برون‌رفت از چالش‌های ناشی از

شهرسازی مدرن چیست؟

نصرتی: باوجود پیشرفت‌های کارساز و ارزشمند در نظام شهرسازی جدید، چند اتفاق ناروا به وقوع پیوسته است که قافله شهرسازی را دچار مشکل ساخته است. یکی از بهترین گزینه‌ها برای برون‌رفت از این فرآیند و احیای شهرها بررسی مباحث مربوط به شهرهای پایدار اسلامی، بهره‌وری عالمانه و مدبرانه از پشتوانه‌های تاریخی و رجوع به ویژگی‌های شهرهای اسلامی است. در این شهرها، روابط و انتظام زندگی اساساً در چهار سطح روابط تعریف می‌شود که عبارت‌اند از سطح روابط با خدا، روابط انسان با انسان، روابط انسان با خودش و روابط انسان با طبیعت که برای هر سطح، ضوابط و قوانین خاصی ارائه شده است. به بیانی دیگر، شهر دارای ویژگی‌های اسلامی، ساکنان خود را به آسمان مشترک اعتقادات دینی متوجه می‌سازد و به تبع آن بسیاری از ویژگی‌های شهرنشینی که حاصل روابط شهروندان با یکدیگر و شهر است به وجود آمده و شهری با معیاری‌های اسلامی و انسانی ساخته می‌شود که آسایش و آرامش همه‌ی شهروندان در آن خواهد بود.

نقد و بررسی: آیا در ایران نمونه و مصداقی از شهر ایرانی-اسلامی وجود دارد؟

نصرتی: در ایران چندین مثال می‌توان نام برد که از نظر من نمونه بارز شهر ایرانی - اسلامی شهر قزوین است. سکونت در شهر قزوین به شش هزار سال قبل از میلاد بازمی‌گردد و در دوره مادها از حوزه‌های تمدن ایران بوده است. این شهر از دیرباز شهر دانشمندان و هنرمندان بزرگ ایران بوده و طی سال‌های بسیار، این شهر یکی از مراکز آموزش علوم اسلامی در جهان اسلام به شمار می‌رفته و در آن مدارس متعددی برای آموزش علوم اسلامی و دینی وجود داشته است. شهر قزوین در طول سده‌های گذشته، در معماری و شهرسازی و عینیت دادن به بخشی از آرمان‌های اسلامی، گوی سبقت را از سایر شهرها ربوده و توانسته بسیاری از اندیشه‌های شهر ایرانی اسلامی را پیاده کند و همچنین در چند سال گذشته با همکاری مجمع جهانی شهرهای اسلام و سازمان ملل و سایر دستگاه‌های اجرایی نیز طرح‌های بسیار خوبی برای بازآفرینی محلات ایرانی اسلامی مانند محله‌های تاریخی دیمج و آخوند در این شهر انجام گرفت.

نقد و بررسی: جایگاه شهر ایرانی-اسلامی در قوانین و مقررات و سیاست‌های کلی نظام را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

نصرتی: هویت‌بخشی به کالبد و سیمای شهر و روستا و بازآفرینی و روزآمدسازی معماری ایرانی-اسلامی همواره مورد توجه و تاکید در قوانین شهرسازی و معماری بوده که یکی از آن‌ها سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (ماده ۱۶۹) است که می‌گوید شورای عالی شهرسازی و معماری موظف است به‌منظور تدوین و ترویج الگوهای معماری و شهرسازی اسلامی-ایرانی: الف- با

تشکیل کارگروهی مرکب از نمایندگان دستگاه‌های ذی‌ربط و صاحب‌نظران و متخصصان رشته‌های معماری، شهرسازی و حوزوی نسبت به انجام پژوهش‌های کاربردی، سیاست‌گذاری، تدوین ضوابط و مقررات و ترویج الگوهای مورد نظر اقدام نماید. ب- طرح‌های مناسب‌سازی ساختمان‌ها و فضاهای شهری و روستایی برای معلولین جسمی و حرکتی را بررسی، تهیه و تدوین نماید. شهرداری‌ها و دهیاری‌ها موظف‌اند بر اساس ضوابط و طرح‌های موضوع این بند نسبت به مناسب‌سازی معابر و فضاهای عمومی شهری و روستایی اقدام نمایند. همچنین سند چشم‌انداز توسعه بیست ساله کشور، سیاست‌های کلی شهرسازی مصوب ۱۳۸۹ و چندین مصوبه دیگر تاکید بر ویژگی‌ها و هویت معماری اسلامی و ایرانی دارند.

همچنین باید گفت که توجه به نمادها و جلوه‌های ظاهری در شهر یکی از مهم‌ترین تأکیدات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای شوراهای اسلامی با ایشان است؛ لذا پرداختن به شکل و چگونگی اجرای پروژه‌های عمرانی و پارامترهای معماری شهری متناسب با فرهنگ ایرانی-اسلامی بسیار مهم است.

نقد و بررسی: عوامل مؤثر در تسریع روند شکل‌گیری شهر ایرانی اسلامی چیست؟

نصرتی: در شکل‌گیری شهرهای اسلامی عوامل متعددی مؤثر هستند. یکی عوامل طبیعی است که در شکل‌گیری هر شهری از جمله شهرهای اسلامی می‌تواند دخیل و تأثیرگذار باشد. از آن جمله می‌توان به اقلیم، نظام ناهمواری، مواد و مصالح ساختمانی موجود و قابل استفاده و هویت تاریخی و ... اشاره نمود که در بیشتر موارد تشابهات عوامل طبیعی نتایج مشابهی را در شکل دادن به شهرها به لحاظ ریخت‌شناسی موجب شده است. دسته دیگر، عوامل مصنوع است که به دو دسته عوامل مؤثر در فیزیک شهر و عوامل مؤثر در بنیاد و باطن شهر اسلامی قابل تقسیم است.

عواملی چون تکنیک‌های ساخت‌وساز ابنیه و شهرها و قواعد و اسلوب آن به لحاظ تجربی و فیزیکی و قوانین منبعث از شریعت و فقه اسلامی که همواره حاوی دستورالعمل‌هایی برای ساخت ابنیه شهری بوده و با تأثیر در ظاهر شهری می‌تواند باطن شهر را نیز سامان بدهد و مهم‌ترین وجه تمایز شهر ایرانی اسلامی از سایر شهرها، بُعد معنویت است.

نقد و بررسی: آیا شما با مفهوم شهر پایلوت در اجرایی ساختن شهر ایرانی-اسلامی موافق هستید؟

نصرتی: بنده اساساً با شهر پایلوت موافق نیستم. باید گفت که هر شهری دارای ویژگی‌های خاص خودش است و مثلاً یک شهر در جنوب کشور را نمی‌توان پایلوت قرارداد سپس از نتایج به دست آمده برای شهرهای شمالی و مرکزی کشور استفاده کرد. البته در هر شهری می‌توان محله‌ای را پایلوت قرار داد، سپس در صورت موفقیت، می‌توان آن را به سایر محلات آن شهر تعمیم داد. هر شهری حتماً ظرفیت خاص خودش را دارد و

جامعه‌ی شهری است. با توجه به اینکه شهروندان و جامعه محلی به‌عنوان کارفرمایان معماران تلقی می‌شوند، بنابراین آموزش شهروندان جهت ارتقای سطح فرهنگ و شناساندن اهمیت اجرای شهری با معماری اسلامی ایرانی و بومی بسیار حائز اهمیت است، زیرا معماران طرحی را اجرا می‌کنند که شهروندان و جامعه محلی از آن‌ها انتظار دارد و در حقیقت خواسته خود شهروندان است و این امر مصداق برنامه‌ریزی توسعه از پایین به بالا و مشارکت دادن مردم است.

شهریارها: به نظر شما راهکار اجرایی شدن شهر ایرانی-اسلامی در کشور ما چیست؟

نصرتی: برای تحقق شهر ایرانی اسلامی ابتدا باید در هر شهر و روستا مطالعات خاص هر منطقه انجام گیرد و بعد برنامه‌ریزی بلندمدت انجام داد و تقسیمات حوزه‌ای و محلی و پروژه‌های خاص هر محله تعریف گردد. وظایف هر دستگاه دخیل در این امر کاملاً مشخص و تبیین و ابلاغ و پیگیری شود.

متأسفانه یکی از مهم‌ترین چالش‌های مدیریت شهری در ایران عدم ثبات مدیریت شهری در کشور است. به بیانی دیگر خود شهردار به طور کامل مطمئن نیست که آیا بر سمت خود باقی خواهد ماند و از زمان برکناری و یا ماندن خود بر سمت مدیریت شهر آگاهی ندارد و تا زمانی که این چالش برطرف نشود پژوهش کردن و مطالعه و بررسی در این زمینه کارایی لازم را نخواهد داشت و اغلب شهرداران به سمت پروژه‌های کوتاه مدت که نمود سریع و عینی داشته باشد سوق خواهند یافت. برطرف ساختن این چالش نیازمند بازنگری قوانین و مقررات و همچنین بهره‌گیری از تجربیاتی است که در حال حاضر وجود دارد. باید از این تجربیات در کوتاه‌مدت بهره گرفت، آن‌ها را اصلاح و سپس اجرایی کرد.

شهریارها: از فرصتی که در اختیار ما گذاشتید تشکر و قدردانی می‌کنیم.

دارای ابتکار عمل و خلاقیت مختص به خود است و در این زمینه مدیران شهری باید ظرفیت مشارکت شهروندان را مد نظر قرار دهند و باید مشارکت مردم را داشته باشند. برای مثال در شهر کاشان ۸۰۰ خانه قدیمی داریم که ۴۰۰ خانه توسط خود مردم با ظرفیت‌های حداقلی مرمت و در واقع بازآفرینی شده است.

با توجه به تنوع اقلیمی و فرهنگ غنی در پهنه‌ی گسترده‌ی کشور، پتانسیل تبدیل‌شدن شهرها به مامن آسایش و آرامش به‌همراه معنویت و فرهنگ والا و رفاه اقتصادی که از نتایج شهر اسلامی ایرانی است در همه شهرهای ایران وجود دارد اما نکته‌ای که باید به آن توجه داشت، این است که نمی‌توان نسخه واحدی را برای همه شهرها پیچید و هر شهری باید برنامه و سیاست‌های مدیریتی با توجه به ویژگی‌ها و پتانسیل‌های مختص به خود را داشته باشد.

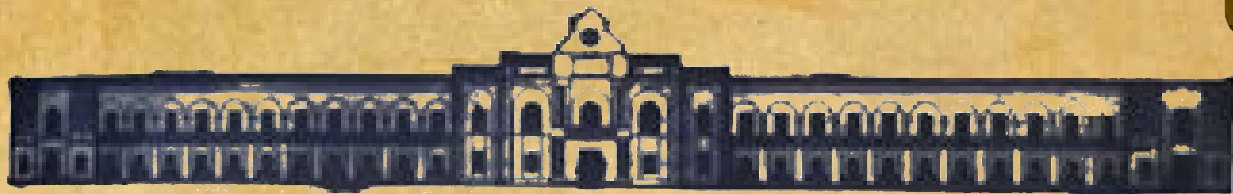
شهریارها: از دیدگاه جنابعالی موانع پیش روی شهرداری‌ها و مدیریت شهری در تحقق شهر ایرانی-اسلامی چیست؟

نصرتی: از دیدگاه بنده، قوانین و مقررات شهری، جزیره‌ای، پراکنده و فاقد جامعیت، یکپارچگی و انسجام لازم است و تمامی موضوعات و قواعد لازم، در نظام حقوق شهری پیش‌بینی نشده است. مسئله اصلی دیگر، عدم ضمانت اجرایی قوانین موجود است. همچنین برخی قوانین و مقررات ناشی از تصمیمات مقطعی، سلیقه‌ای و فارغ از دوراندیشی لازم بوده است که مانع از پیشبرد اهداف مدیریت شهری منسجم و کارآمد است. چالش دیگر مدیریت شهری کنونی، عدم وجود نظارت و کنترل کافی بر عملکرد سازمان‌ها و نهادهای اجرایی به ویژه در شهرداری‌ها است. در خصوص تحقق شهر ایرانی اسلامی باید گفت که یکی از مهم‌ترین راه‌های برون‌رفت از این چالش‌ها به منظور تحقق شهر ایرانی-اسلامی پایدار، فرهنگ‌سازی و آموزش شهروندان به‌عنوان مهم‌ترین سودبران [=ذینفعان]

بازار بزرگ ایرانی اسلامی شهر اندیشه

سیمای ایرانی - اسلامی تهران

عمار داودی

و انتصاب یکی از دانشمندان عصر ناصری بنام علیقلی میرزای اعتضادالسلطنه به عنوان نخست‌وزیر و حرکت‌هایی چون تاسیس چاپخانه و نشر کتاب و روزنامه، برپایی کتابخانه‌ها و موزه‌ها و ... ، سیمای فرهنگی تهران را آماده‌ی تغییراتی کرد.

تهران شیعه در زمان خلافت ناصرالدینشاه مورد توجه علما و مراکز مذهبی قرار گرفت و حاکمان این شهر برای کسب مقبولیت از جامعه، بر برگزاری سنت‌های مذهبی تأکید داشتند. بدین سبب همه‌ی آیین‌ها و مراسم‌های مذهبی از رونق بسیار برخوردار بودند. وجود امامزاده‌های درون دارالخلافة (امامزاده یحیی، امامزاده زید، امامزاده سیدنصرالدین و...) تا امامزاده‌های خوش آب و هوای بیلاقات البرز (امامزاده صالح در تجریش، امامزاده قاسم گلابدره، امامزاده داوود در شمال فرحزاد) در مناسبات و مراسمات مذهبی خاص، نه تنها اهالی تهران بلکه از شهرهای دور و نزدیک علاقه‌مند به حضور در این شهر داشتند.

در ادوار مختلف پایتخت، حاکمان، امیران و شخصیت‌های سیاسی و اجتماعی در گوشه کنار شهر، مساجد و تکایایی برپا کردند که به مناسبت‌های مختلف اعم از اعیاد و عزارداری، مرکز نقل و انتقال فرهنگی و حیات مذهبی تهران بود.

برپایه‌ی آمار سال ۱۳۰۱ خورشیدی، ۱۸۰ واحد مسجد، ۳۰ واحد مدرسه‌ی قدیم، ۱۱ باب امامزاده، ۶ مقبره‌ی درون‌شهری و تکیه و حسینیه در تهران وجود داشته است که یکی از مهمترین آنها تکیه دولت است. این تکیه پنجاه و دو ذرع طول و سی و دو ذرع عرض داشت. برخی از پژوهشگران، تکیه‌ی دولت را تقلیدی از تماشاخانه‌ی آلبرت هال (لندن) دانسته‌اند و عده‌ای دنباله‌ی همان معماری ایرانی با اقتباس از اپراهای فرنگی بشمار آورده‌اند. کوتاه سخن اینکه معماری خاص تهران در دوران مختلف تاریخی این شهر دستخوش تغییرات زیادی شده است که نشان از نوع و نگاه معماران این منطقه و همچنین نگاه حاکمان آن دارد و سبک معماری ایرانی-اسلامی در گوشه و کنار این شهر به چشم می‌خورد.

منطقه‌ی تاریخی تهران (ری) به علت موقعیت خاص جغرافیایی، محل برخورد اندیشه‌ها و عقیده‌ها و باورهای گوناگون مذهبی بوده است زیرا با قرار داشتن در مسیر راه ابریشم که شرقی‌ترین و غربی‌ترین نقطه‌ی جهان آن روزگار را بهم پیوند می‌داد، هر نوع دیانتی از این منطقه گذر می‌کرد. همچنین آثار پیدا شده از عهد باستان در این منطقه و نیز نوشته‌ی مورخان گذشته، نشاندهنده‌ی اعتقادات مزدپرستی و زرتشتیگری ساکنان منطقه و آداب و رسوم رایج در میان آنها بوده است.

با ظهور اسلام و فتح ری در سال ۲۲ هـ. ق کم کم مردم منطقه به دین جدید گرایش یافتند و از همان آغاز، فرق و مذاهب گوناگون اسلام (شیعه و سنی) در کنار هم زندگی کرده‌اند. مردم روستاهای ری، قصران، ونک، فرحزاد و طرشت و پاره‌ای از روستاهای دیگر شیعه‌نشین بوده و وجود امامزاده‌های متعدد در کوهستانهای قصران از دلایل مشهود این امر است.

در دوره‌های بعد بخصوص بعد از حمله‌ی مغولان به ایران، از مردم این منطقه اعم از شیعه و سنی، کشتار وسیعی شد و پس از ویران شدن ری، مردم به روستاهای شمال تهران فرار کردند و با اقامت در این روستاها آداب و رسوم آنان را پذیرفتند. بتدریج در دوره‌ی صفویان، تشیع مذهب عمومی منطقه شد و اماکن مقدس شیعیان مانند امامزاده صالح، امامزاده حمزه در تهران و اطراف و دهها امامزاده‌ی دیگر مرمت شد.

در اواخر دوره‌ی صفویه فرهنگ باورها و نهادهای آموزشی حتی سبک معماری و خانه‌سازی با آنکه در حرکت سنتی خود پایدار بود، در معرض آشنایی با نظام‌های مغرب زمین و پاره‌ای دگرگونی‌ها قرار گرفت و شیوه‌های مدرسه‌سازی، مکتبخانه و ساختمان‌سازی متحول شد. در سال‌های بعد (دوره‌ی قاجار) که تهران دارالخلافة بودن خود را در عصر ناصری آغاز کرد، تمام نهادهای آموزشی و فرهنگی دیگرگون شدند. تاسیس مدرسه‌های جدید پس از مدرسه‌ی دارالفنون و ایجاد وزارت علوم (۱۳۲۲ هـ. ق)

امام زاده صالح تجریش

پل تجریش

سر در باغ ملی

امام زاده داوود

دار الفنون

پایه نگاشته :

تکمیل همایون؛ ناصر / تاریخ اجتماعی و فرهنگی تهران

پرسش‌ها و پاسخ‌های حقوقی

حسین پرستار

برای فضاهای آموزشی - مصوب ۱۳۸۴/۰۱/۲۲، نیز تسری دارد. فلذا در مواردی که به موجب قوانین دیگری برای فضاهای آموزشی معافیت مجدد برقرار گردد از جمله بند "د" تبصره ۹ قانون بودجه سال ۱۳۹۹، اعمال معافیت و سایر موارد مرتبط با آن در محدوده اجرای قانون اخیر التصویب ممکن بوده و نمی‌توان به معافیت‌های منسوخه سابق استناد نمود. ضمناً وفق صدر بند مذکور معافیت مقرر برای املاک متعلق به وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی جاری بوده و شامل املاک متعلق به اشخاص حقیقی و حقوقی غیر از وزارتخانه‌های مذکور نمی‌شود. در این راستا تبصره ۶ ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی بند (د) تبصره (۹) قانون بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور نیز مقرر می‌دارد: «مفاد این آیین‌نامه صرفاً در مورد آن دسته از املاک، ساختمان‌ها و فضاهای آموزشی، تربیتی و ورزشی اجرا می‌شود که مطابق اسناد رسمی، مالکیت آن متعلق به دولت جمهوری اسلامی ایران با نمایندگی وزارت آموزش و پرورش، وزارتخانه‌ها یا دانشگاه ذی ربط باشد.

با توجه به معافیت از عوارض مقرر در جزء ۲ بندچ ماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه اشخاص مورد حمایت در خصوص خیرین مسکن ساز چگونه باید احراز شود؟
 بنا به تصریح مندرج در مقرر مذکور خیرین مسکن ساز برای ساخت مسکن برای افراد تحت پوشش نهادها و سازمان‌های حمایتی از معافیت مذکور برخوردار هستند و لذا تحت حمایت بودن افراد مورد نظر خیرین مسکن ساز باید بواسطه اسناد و مدارک متقن و رسمی برای شهرداری قابل احراز باشد.

در حال حاضر تخفیف یا پرداخت عوارض صدور پروانه ساختمانی برای املاک نهادهای آموزشی به چه نحو می‌باشد؟

با توجه به مفاد قانون تجمیع عوارض و تبصره (۳) ماده (۵۰) قانون مالیات برارزش افزوده - مصوب ۱۳۸۷/۰۳/۱۷، قوانین و مقررات مربوط به اعطاء تخفیف و معافیت از پرداخت عوارض یا وجوه مربوط به شهرداری‌ها ملغی و برهمن اساس کلیه معافیت‌های خاص و عام لغو گردیده است؛ بنابراین حکم تبصره صدر الذکر، به معافیت از عوارض موضوع ماده واحده قانون صدور مجوز احداث بنا (پروانه ساختمانی و بر و کف)

بررسی و جمع‌بندی قوانین و مصوبات مرتبط با شهر ایرانی-اسلامی

مقدمه :

مدیریت تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های توسعه و عمران شهری و روستایی.

۴- تأمین منابع پایدار برای توسعه و عمران و مدیریت شهری و روستایی با تأکید بر نظام درآمد- هزینه‌ای و در چارچوب طرح‌های مصوب.

۵- حفظ هویت تاریخی در توسعه موزون شهر و روستا با احیاء بافت‌های تاریخی و بهسازی یا نوسازی دیگر بافت‌های قدیمی.

۶- جلوگیری از گسترش حاشیه‌نشینی در شهرها و ساماندهی بافت‌های حاشیه‌ای و نامناسب موجود.

۷- تقویت و کارآمد کردن نظام‌مهندسی.

۸- ایمن‌سازی و مقاوم‌سازی محیط شهری و روستایی.

۹- رعایت هویت تاریخی و معنوی شهرها در توسعه و بهسازی محیط شهری به‌ویژه شهرهایی از قبیل قم و مشهد.

۱۰- سطح‌بندی شهرهای کشور و جلوگیری از افزایش و گسترش بی‌رویه کلان‌شهرها.

۱۱- رعایت نیاز و آسایش جانبازان و معلولان در طراحی فضای شهری و اماکن عمومی.

۲. سند «چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی»

جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت: توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی .

رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار خود با شهردار و اعضای شورای اسلامی شهر تهران در آغازین ماه‌های فعالیت شورای چهارم در دی ماه سال ۹۲ به موضوع معماری و ساخت و سازها در تهران اشاره کردند و گفتند: حقیقتاً معماری و نمای تهران، نمای یک شهر اسلامی نیست و شهرداری و شورای شهر باید این موضوع را جزو جدی‌ترین مسائل خود بدانند. رهبری با یادآوری تأثیرگذاری معماری و نمای ساخت و سازها بر فضای سبک زندگی بیان کردند: باید هرچه ممکن است محیط زندگی شهر، به گونه‌ای طراحی و ساخته شود که تحقق سبک زندگی اسلامی راحت تر، امکان پذیر باشد.

۱. سیاست‌های کلی نظام در حوزه مسکن و شهرسازی

متن کامل این سیاست‌های ابلاغی که به‌عنوان راهنمای دستگاه‌های اجرایی، تقنینی و نظارتی، خطمشی و جهت‌گیری نظام را در بخش مذکور تعیین می‌کند، به شرح زیر است:

۱- مکان‌یابی توسعه شهرها در چارچوب طرح آمایش سرزمینی و بر اساس استعدادهای اقتصادی و با رعایت معیارهای زیست‌محیطی و مراقبت از منابع آب‌و خاک کشاورزی و ایمنی در مقابل سوانح طبیعی و امکان استفاده از زیرساخت‌ها و شبکه شهری.

۲- تعیین ابعاد کالبدی شهرها در گسترش افقی و عمودی با تأکید بر هویت ایرانی-اسلامی و با رعایت ملاحظات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی، حقوق همسایگی و امکانات زیربنایی و الزامات زیست‌محیطی و اقلیمی.

۳- هماهنگ‌سازی مقررات و ایجاد هماهنگی در نظام

۳. مواد قانونی مرتبط با شهر ایرانی - اسلامی مستخرج از برنامه‌های پنج‌ساله توسعه
۱-۳. قانون برنامه سوم کشور

✓ بند ب ماده ۱۳۷: به‌منظور هویت بخشی به سیما و کالبد شهرها و روستاهای کشور و انطباق مشخصات کلیه ساختمان‌های مسکونی و غیرمسکونی کشور با ویژگی‌های فرهنگ معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی (بومی) و رعایت اصول و ضوابط مربوطه در نماسازی و طراحی شهری و روستایی کشور و جلوگیری از تخریب ساختمان‌ها و نماهای بارز در شهرها، وزارت مسکن و شهرسازی موظف است به‌تدریج و حداکثر تا پایان برنامه سوم ضمن انجام مطالعه و تحقیق و با همکاری دستگاه‌ها و مراجع ذی‌ربط، نسبت به تهیه، تدوین و ارائه اصول، ضوابط و مقررات نماسازی در کلیه ساختمان‌های کشور اقدام و ضوابط مذکور را به کلیه شهرداری‌ها و دستگاه‌های ذی‌ربط و تشکل‌های مهندسی کشور ابلاغ نماید.

۲-۳. قانون برنامه چهارم توسعه کشور

ماده ۳۰: دولت موظف است به‌منظور هویت بخشی به سیما و شهر و روستا، استحکام بخشی ساخت و سازها، دستیابی به توسعه پایدار و بهبود محیط زندگی در شهرها و روستاها، اقدام‌های ذیل را در بخش‌های عمران شهری و روستایی و مسکن به عمل آورد:
✓ بند الف: هویت بخشی به سیما و کالبد شهرها، حفظ و گسترش فرهنگ معماری و شهرسازی و ساماندهی ارائه خدمات شهری از طریق تهیه و تدوین قانون جامع شهرسازی و معماری کشور تا پایان سال اول

ماده ۱۰۹: دولت موظف است به‌منظور حفظ و شناساندن هویت تاریخی ایران و بهره‌گیری از عناصر و مؤلفه‌های هویت ایرانی به‌ویژه زبان فارسی، اقدام‌های ذیل را انجام دهد:

✓ بند ز: شناسایی اصول و ضوابط شکل‌گیری معماری ایرانی - اسلامی در شهرها و روستاهای کشور به‌منظور معرفی ویژگی‌های هنرهای معماری ایرانی - اسلامی از طریق انجام پژوهش‌های موردنیاز.

ماده ۱۱۳: دولت مکلف است به‌منظور تجلی و توسعه مفاهیم و نمادهای هویت اسلامی و ایرانی در ساختار سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و علمی و نیز تعامل اثربخش میان ایران فرهنگی تاریخی، جغرافیایی و زبانی با رویکرد توسعه پایدار:

✓ طرح کاربرد نمادها و نشانه‌ها و آثار هنری ایرانی و اسلامی، در معماری و شهرسازی و سیما شهری، نام‌گذاری اماکن و محصولات داخلی را طی سال اول برنامه چهارم تهیه و در سال‌های بعد اجرا نماید

✓ - کلیه دستگاه‌های اجرائی و مجریان طرح‌های تملک دارائی‌های سرمایه‌ای مجازند تا یک درصد

۱٪) از اعتبارات احداث بناها و ساختمان‌های خود را برای طراحی، ساخت، نصب و نمایش آثار هنری متناسب با فرهنگ دینی و ملی و یادمان‌های دفاع مقدس در همان طرح صرف نمایند.

۳-۳. برنامه پنجم توسعه

الف) ماده ۱۵ سیاست‌های کلی برنامه: هویت بخشی به سیمای شهر و روستا، بازآفرینی و روزآمدسازی معماری ایرانی - اسلامی، رعایت معیارهای پیشرفته برای ایمنی بناها و استحکام ساخت‌وسازها

ب) قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه

فصل اول، ماده ۱: دولت موظف است با همکاری سایر قوا «الگوی توسعه اسلامی - ایرانی» برمدار حق و عدالت و دستیابی به جامعه‌ای متکی بر ارزش‌های اسلامی و انقلابی و تحقق شاخص‌های عدالت اجتماعی و اقتصادی باشد را تا پایان سال سوم برنامه تدوین و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه دهد. این الگو پس از تصویب در مجلس شورای اسلامی مبنای تهیه برنامه ششم و برنامه‌های بعدی قرار می‌گیرد.

فصل پنجم، ماده ۱۶۹: شورای عالی شهرسازی و معماری موظف است به‌منظور تدوین و ترویج الگوهای معماری و شهرسازی اسلامی - ایرانی:

✓ بند الف- با تشکیل کارگروهی مرکب از نمایندگان دستگاه‌های ذی‌ربط و صاحب‌نظران و متخصصان رشته‌های معماری، شهرسازی و حوزوی نسبت به انجام پژوهش‌های کاربردی، سیاست‌گذاری، تدوین ضوابط و مقررات و ترویج الگوهای موردنظر اقدام نماید.

• تبصره ۱: مصوبات شورای فوق برای کلیه دستگاه‌های اجرایی، شوراهای اسلامی شهر و روستا و کلیه مالکان و سازندگان لازم‌الاجرا است.

• تبصره ۲: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سایر دستگاه‌های آموزشی بر اساس توصیه‌های شورای عالی شهرسازی و معماری نسبت به بازنگری سرفصل‌ها و محتوای دروس مربوطه اقدام نمایند.

فصل ششم، ماده ۱۹۴: دولت مکلف است به‌منظور بهبود وضعیت روستاها در زمینه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، راهبری، نظارت و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی، ارتقاء سطح درآمد و کیفیت زندگی روستائیان و کشاورزان و کاهش نابرابری‌های موجود بین جامعه روستایی، عشایری و جامعه شهری، حمایت لازم را از اقدامات زیر به عمل آورد:

✓ بند ۵ ماده ۱۹۴: بهسازی، نوسازی، بازسازی و ایمن‌سازی ساختار کالبدی محیط و مسکن روستایی مبتنی بر الگوی معماری اسلامی - ایرانی با مشارکت مردم، دولت و نهادهای عمومی

<p>مقدمه</p>	<p>سند ملی معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی "در راستای باز یابی، احیاء و تقویت هویت ایرانی - اسلامی در شهر و معماری معاصر، متناسب با شأن و جایگاه آن در فرهنگ و تمدن اسلام و ایران و باهدف ایجاد زمینه تحقق شهر و معماری متعادل در وجوه و مراتب مختلف، ارتقاء کیفیت فضایی شهر و معماری به مثابه عامل زمینه ساز ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان، تحقق شهر و معماری هویت‌اند، قانونمند نمودن به کارگیری مبانی اندیشه ایرانی - اسلامی و توجه به کیفیت در شهر و معماری و حفاظت از بناها و بافت‌های تاریخی - فرهنگی در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۵ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسیده و به دستگاه‌ها ابلاغ گردید.</p>
<p>فصل اول: سیاست‌ها</p>	<ol style="list-style-type: none"> ۱. تدوین و تصویب و رعایت سبک معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی بر مبنای میراث معنوی مشترک ایران اسلامی و با استفاده از فنون و مهارت‌ها و شیوه‌های پدید آمده در ادوار تاریخ ایران و پاسخگوی نیازها و مقتضیات عصر حاضر در راستای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۲. نهادینه‌سازی و توسعه روابط و تعاملات خانه، مسجد، مدرسه، محله و مراکز فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی با مرکزیت مسجد ۳. ایجاد کرسی‌های نظریه‌پردازی و قطب‌ها و مراکز علمی، عملی و پژوهشی جامع، ارتقای سطح دانش و توانمندی‌های فنی، اصلاح و بازنگری در محتوا، رشته‌ها، گرایش‌ها و شیوه‌های آموزشی در حوزه معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی ۴. توجه و اهمیت به پدافند غیرعامل و آمادگی در حوادث غیرمتربقه و پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح فضاهای ناامن شهری در معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی ۵. حفاظت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی شهری و روستایی به‌عنوان مهم‌ترین مصادیق و الگوهای هویت‌بخش معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی ۶. ارتقاء کیفیت شاخص‌های عدالت در مسکن و شهرسازی و تأمین آن برای اقشار گوناگون اجتماع و رصد دائمی آن در معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی ۷. مدیریت فضای زیست شهری و روستایی در جهت زیبا سازی و تأمین نشاط در زندگی شهری و روستایی ضمن پرهیز از تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری و سبک زندگی غیر اسلامی در معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی ۸. ارتقاء بینش و افزایش آگاهی‌های عمومی در خصوص ویژگی‌ها، اصول و ارزش‌های شهر و روستا و معماری ایرانی - اسلامی و اهمیت آن در ارتقاء کیفیت زندگی معاصر ۹. بازنگری سیاست‌ها، قوانین، برنامه‌ها، آیین‌نامه‌ها، ضوابط و الگوهای معماری و شهرسازی و متناسب‌سازی آن‌ها مبتنی بر (مبانی اندیشه ایرانی - اسلامی در معماری و شهرسازی معاصر) هویت تاریخی، فرهنگی و طبیعی ۱۰. ایجاد زمینه‌های قانونی و اجتماعی بر اساس تقدم مصالح اجتماعی بر منافع فردی و جلوگیری از سوداگری‌های غیرقانونی در عرصه معماری و شهرسازی ۱۱. ترغیب، گسترش و حمایت از نهادها و تشکل‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی و مردمی و فراهم کردن زمینه‌های نظارت همگانی و مطالبات مردمی در ارتقاء شهرسازی و کیفیت محیط شهری و روستایی ۱۲. تدوین و تصویب پیوست فرهنگی طرح جامع شهرها
<p>فصل دوم: سیاست‌گذاری، نظارت و اجرا</p>	<ol style="list-style-type: none"> ۱. سیاست‌گذاری و نظارت کلان در حوزه معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی به عهده شورای عالی انقلاب فرهنگی است. ۲. سیاست‌گذاری اجرایی و ایجاد نظام مدیریت اجرایی و عملیاتی کردن سیاست‌های این سند در راستای ایجاد سبک و الگوی معماری و شهرسازی جمهوری اسلامی با همکاری و هماهنگی وزارت راه و شهرسازی به عهده شورای عالی شهرسازی و معماری است. ۳. تعیین وظایف هر یک از دستگاه‌ها و نهادها به‌منظور تحقق راهبردها و انجام اقدامات و همچنین اولویت‌بندی اقدامات و تعیین سازوکار هماهنگی میان دستگاه‌ها با تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری انجام خواهد شد. ۴. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران موظف‌اند با تدوین و اجرای سیاست‌های رسانه‌ای نسبت به ارتقاء بینش و افزایش آگاهی‌های عمومی در خصوص ویژگی‌ها، اصول و ارزش‌های معماری ایرانی - اسلامی و اهمیت آن در ارتقاء کیفیت زندگی، از طریق رسانه‌های جمعی به‌ویژه رسانه‌های تصویری اقدام و همچنین جشنواره معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی و اعطاء جایزه جهانی معماری و شهرسازی ایرانی - اسلامی را با همکاری شورای عالی شهرسازی و معماری برگزار نمایند.

۵. شورای عالی معماری و شهرسازی

معماری ایران ورعایت سبک‌های مختلف معماری سنتی و ملی و ارائه ضوابط و جنبه‌های اصیل آن با در نظر گرفتن روش‌های نوین علمی و فنی و در نتیجه یافتن شیوه‌های اصولی و مناسب ساختمانی در مناطق مختلف کشور با توجه به شرایط اقلیمی و طرز زندگی و مقتضیات محلی بوده است.

• در ماده ۱ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۲ هدف از تأسیس این شورا هماهنگ کردن برنامه‌های شهرسازی به منظور ایجاد محیط زیست بهتر برای مردم به منظور اعتلای هنر

عنوان مصوبه	خلاصه‌ای از مصوبه
اولین مصوبه پس از انقلاب	اولین مصوبه ی شورای عالی شهرسازی پس از انقلاب اسلامی مورخ ۱۳۵۸/۴/۱۸ میباشد که در آن موضوع «بحث کلی نسبت به مسائل عمده ی طرح‌های جامع و تفصیلی شهری» مطرح شده است
اولین مصوبه شورای عالی با ذکر نام جمهوری اسلامی	در مصوبه ی ۶۰/۲/۲۶ با موضوع «ادامه ی بحث پیرامون مباحث کلی و اساسی شهرسازی و...»، اولین بار لفظ جمهوری اسلامی به کار رفته است. این مصوبه به ضرورت هماهنگی شورای عالی شهرسازی و برنامه های شهری «با اعمال سیاست عدم تمرکز و در چارچوب نظام اجتماعی جمهوری اسلامی» اشاره نموده است.
حفظ ارزش‌های اسلامی بافت	در مصوبه ی مورخ ۶۲/۱/۲۲ با موضوع «افراز و تفکیک باغات و مزارع واقع در محدوده‌ی شهری و...» عبارت «حفظ ارزش‌های اسلامی بافت و مسائل ایمنی» وارد اصطلاحات شده است.
تدوین ضوابط بر پایه احیای بافت های با ارزش اسلامی	مصوبه ی ۶۲/۲/۱ با موضوع حدود و اختیارات شورای شهرسازی استان‌ها و ضرورت تدوین ضوابط کلی «تعریف واژه‌ها» بر این تأکید گردید که ضوابط باید بر پایه ی نگرش به ابعاد گسترده موضوع (تعریف واژه‌ها و بازشناسی و احیای ارزش‌های بافت‌های با ارزش اسلامی که مبین روند و خطوط کلی در طراحی آتی طرح‌های شهری باشد.
هماهنگی شهرسازی با موازین اسلامی	مصوبه ی ۶۲/۲/۱۵ با موضوع اقدامات لازم در رابطه با استقرار نظام صحیح شهرسازی با تأکید بر استقرار این نظام مستلزم بهره گیری از قوانین و مقررات هماهنگ با نظام خاص سیاسی، حقوقی جمهوری اسلامی و... است
تشکیل کمیسیون اماکن متبرکه	مصوبه ی ۶۲/۱۲/۲۵ با موضوع تشکیل کمیسیون اماکن متبرکه شامل نماینده‌ی روحانیت، اوقاف، سازمان تبلیغات، وزارت مسکن، وزارت ارشاد، آموزش عالی، استانداری و شهرداری
حفظ کلیات معماری توجه به فرهنگ	مصوبه ی ۶۶/۱۲/۴۵ با موضوع «دستورالعمل تشخیص اساس طرح جامع» از موارد مبنایی در تهیه ی طرح جامع شهرها کلیات معماری سیمای شهری، بافت و ساختمان با توجه به سنن فرهنگی و ویژگی‌های اقلیمی ذکر شده است.
توجه به ارزش‌های اسلامی در شهرسازی	اولین مصوبه شورای عالی که با عنوان «توجه به ارزش‌های اسلامی در شهرسازی» مورخ ۱۳۷۵/۷/۲ می‌باشد که در آن با اشاره به منشور نماز و اهمیت مسجد به این موضوع پرداخته که ضوابط طراحی شهری و معماری بر اساس معیارها و ارزش‌های ایرانی تهیه و به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری برسد.
ضوابط و مقررات مکان‌یابی مساجد در طرح‌ها	در مصوبه ی ۶۰/۲/۲۶ با موضوع «ادامه‌ی بحث پیرامون مباحث کلی و اساسی شهرسازی و...»، اولین بار لفظ جمهوری اسلامی به کار رفته است. این مصوبه به ضرورت هماهنگی شورای عالی شهرسازی و برنامه‌های شهری «با اعمال سیاست عدم تمرکز و در چارچوب نظام اجتماعی جمهوری اسلامی» اشاره نموده است.
ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری ایرانی-اسلامی (مصوب ۱۳۷۵)	۱- مطالعه مستمر درباره شهرها و معماری اسلامی گذشته و حال ایران و جهان به منظور دسترسی به اصول و ارزش‌های حاکم بر ساختار آنها و تطبیق این اصول با دانش نوین بشری و دستیابی به ارزش‌ها و اصول طراحی جدید شهری و معماری؛ ۲- ظرف سال جاری اصول و ضوابط طراحی شهری و همچنین اصول و ضوابط معماری ساخت و ساز بناها براساس معیارها و ارزش‌های پویای اسلامی با هدف رشد و اعتلای طراحی شهری و معماری اسلامی و ایرانی تهیه و به تصویب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران برسد. این اصول و ضوابط پس از تصویب شورای عالی شهرسازی از سوی کلیه مهندسان مشاور و مهندسان دارای پروانه فعالیت مهندسی در تهیه طرح‌های جامع، تفصیلی و هادی، تهیه طرح‌های شهرک‌سازی و طراحی بناها اعم از مسکونی، خدماتی، عمومی، اداری و تجاری لازم‌الرعایه است. ۳- با توجه به نقش ویژه عنصر مسجد به عنوان نماد اساسی شهر اسلامی محل سکونت مسلمانان ضروری است، مسجد به عنوان نقطه عطف مرکزی شهرها، مناطق و محلات در کلیه طرح‌های کاربری اراضی اعم از طرح‌های جامع، تفصیلی، هادی و آماده سازی منظور شود.
ضوابط بازیابی هویت شهرسازی و معماری اسلامی-ایرانی	در مصوبه ی ۱۳۹۱/۱۲/۱۴ شاخص‌های لازم جهت نیل به شهرسازی و معماری اسلامی-ایرانی در ۵ بند شامل: ۱. کلیات (دامنه کاربرد، حوزه شمول، اهداف، تعاریف)، ۲- ضوابط و شاخص‌ها (ضوابط و شاخص‌های کلی، ضوابط و شاخص‌ها در حوزه شهرسازی و حوزه معماری)، ۳- تدقیق و بومی‌سازی، ۴- نظارت و پایش، ۵- بازنگری.
ضوابط «احداث نمازخانه در اماکن اداری، تجاری و...»	مصوبه ی ۱۳۹۲/۳/۶ ضوابط مربوط به «احداث نمازخانه در اماکن اداری، تجاری و خدماتی» که شامل تمامی اماکن اداری، تجاری و خدماتی قیدشده در طرح تدوین تعاریف و مفاهیم کاربری‌های شهری و تعیین سرانه‌ی آن‌ها با مساحت حداقل زیربنای ۵۰۰ مترمربع که جدیدالاحداث بوده و یا مورد تخریب و نوسازی قرار می‌گیرند.

اسلامی در معماری و شهرسازی و ...
ماده ۹ طرح حمایت از هنرمندان و استادکاران صنایع دستی:
بر اساس این ماده دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده ۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و شهرداری‌ها مکلفند در طراحی فضاهای عمومی شهری از نمادهای صنایع دستی و هنرهای سنتی متناسب با معماری ایرانی و اسلامی استفاده نمایند.

۶ قانون نظام مهندسی و کنترل اجرای ساختمان مصوب اسفند ماه ۱۳۷۴
بند ۱ ماده ۲: اهداف و خط مشی این قانون عبارتند از: تقویت و توسعه فرهنگ و ارزش‌های اسلامی در معماری و شهرسازی و ...
بند ۱ ماده ۱۵: اهم وظایف و اختیارات هیأت مدیره به شرح زیر است: برنامه‌ریزی در جهت تقویت و توسعه فرهنگ و ارزش‌های

بردسکن؛

شهر میوه‌های بهشتی

الهام ودادی

و بهار این منطقه را که مملو از زیبایی و طراوت است از دست ندهند.

نردیبا: بردسکن در چه سالی شهر شده است؟ و شما چندمین شهردار بردسکن هستید؟

■ شهرداری بردسکن در آبان ماه ۱۳۳۹ کار خودش را با آقای عبدالرضا مشیری آغاز نموده و تا زمان انتخاب بنده از سوی اعضای محترم شورای اسلامی شهر، سی و یک شهردار در این شهر خدمت کرده‌اند و هر کدام به طریقی در آبادانی شهر قدمی برداشته‌اند. اینجانب نیز سی و دومین شهردار بردسکن بوده و امیدوارم بتوانم با یاری خداوند و تلاش همکاران عزیزم و همچنین حمایت‌هایی که همیشه از سوی منتخبان مردم در شورای اسلامی شهر و شهروندان عزیز شامل حال بنده بوده است، قدمی هر چند کوتاه برای آبادانی، پیشرفت و زیبایی شهر بردسکن و خدمت به مردمان متدین و نازنین این خطه بردارم.

نردیبا: منابع مالی و درآمدی شهرداری چگونه است؟

■ منابع مالی و درآمدی شهرداری‌ها در شهرهای کوچک که سطح درآمدی بالا نیست، معمولاً با مشکلاتی مواجه است. در شهرداری بردسکن نیز کمک‌های دولتی، عوارض نوسازی و صدور پروانه‌های ساختمانی منابع مالی را تشکیل می‌دهند. البته لازم به ذکر است در بدو ورود من به شهرداری با اقداماتی نظیر اورهال (=بازسازی) کارخانه آسفالت تمام اتوماتیک و شن‌شویی شهرداری، راه‌اندازی کارخانه تولید محصولات بتنی، راه‌اندازی سیستم متمرکز انبارداری، راه‌اندازی سازمان مدیریت حمل و نقل شهری و خرید یک دستگاه مینی‌بوس و حذف بسیاری از مراحل زاید و هزینه‌بر، نصب جی پی اس بر روی ماشین آلات سبک و سنگین و آتش‌نشانی شهرداری تا حدود بسیار زیادی از تحمیل

محمد حسین مدیح - متولد ۱۳۶۲، یزد، تحصیلات مقدماتی را در نیشابور گذرانده و لیسانس مهندسی معماری و فوق لیسانس برنامه‌ریزی شهری دارد و سی و دومین شهردار بردسکن است.

نردیبا: برای خوانندگان مجله بفرمایید شهر شما در کدام استان است و فاصله آن از مرکز استان چقدر است؟

■ بردسکن یکی از شهرهای استان خراسان رضوی است و در فاصله حدود ۲۷۵ کیلومتری مرکز استان قرار دارد. البته با توجه به مسیرهای دیگر این فاصله متغیر است و از مسیر بردسکن - سبزوار - نیشابور - مشهد ۳۷۰ کیلومتر و از مسیر بردسکن - کاشمر - نیشابور - مشهد ۳۱۰ کیلومتر با مرکز استان فاصله دارد.

نردیبا: جمعیت شهر چند نفر است؟ آیا جوان است؟ مهاجرت فرست است یا مهاجر پذیر است؟

■ شهرستان بردسکن با جمعیت حدود ۱۰۰ هزار نفر و شهر بردسکن جمعیتی حدود ۳۰ هزار نفر دارد. غالب مردم منطقه به مشاغل همچون کشاورزی و باغداری و دامداری مشغول‌اند و از آنجا که همیشه در زمینه تولید میوه‌هایی همچون انجیر، انار، انگور، پسته و زعفران، گندم، جو، و پنبه دارای وضعیت مطلوبی است، لذا بردسکن را با نام "شهر میوه‌های بهشتی" نیز می‌شناسند. البته در چند سال گذشته با توجه به خشکسالی‌هایی که در کل کشور اتفاق افتاد روند تولید این محصولات را با مشکلات مختصری مواجه نمود و همین عامل نیز باعث شد تا مهاجرت از سمت روستا به شهر اتفاق افتد. اما، خوشبختانه در حال حاضر با توجه به بارندگی‌های ۲ سال گذشته و حفر چاه‌های عمیق، همچنین همت و تلاش مضاعف کشاورزان زحمتکش، تولید این محصولات نیز جانی دوباره گرفته است و باعث خرسندی شهر و مردم منطقه شده است و بحث مهاجرت به شهر نیز سیر نزولی یافته است. در همین جا فرصت را مغتنم می‌شمارم و از همه هموطنان عزیزم دعوت می‌کنم تا شهر میوه‌های بهشتی را حتماً در مسیر سفر خود قرار داده و از میزبانی مردم خون‌گرم و مهربان بردسکن بهره‌برند

هزینه‌های بی‌مورد به شهرداری جلوگیری گردید و این مهم کمک بسیار خوبی برایمان شد و تلاش شد تا با وجود مشکلات متعدد، با نظر مساعد اعضای محترم شورای اسلامی شهر، برای بهبود وضعیت رفاهی و معیشتی پرسنل خدمت شهرداری گام‌هایی برداشته شود. لذا تاکنون با همکاری مجموعه مدیریت شهری، اقدامات و پروژه‌های خوبی انجام شده که از جمله می‌توان به ساخت پیاده‌روهای خانواده در بلوار شهید سردار سلیمانی، آسفالت معابر، پیاده‌روسازی و موزاییک فرش خیابان‌های اصلی سطح شهر (خیابان‌های قائم - شهید مطهری - بلوار امام رضا (ع) - بلوار امام علی (ع) - شهدا - عدالت و...)، کف‌سازی و تایل فرش کوی شهید باهنر، بهسازی عمده میدان صاحب الزمان (عج)، احداث مرکز شماره ۲ آتش نشانی و بسیاری اقدامات دیگر که از حوصله این بحث خارج است، اشاره نمود.

توجه! شما بومی هستید یا غیر بومی؟ از نظر شما مزایا و معایب بومی بودن چیست؟

■ بنده اصالتاً متولد استان یزد هستم. روشن است که بومی بودن و شناخت جامع از شهر، فرهنگ و آداب و رسوم و عادات شهروندان منطقه همیشه می‌تواند چاره ساز و یاریگر هر مدیری در حوزه کاری خود باشد، با این حال آشنایی با شهروندان و خویشی بین شهروندان و مدیران نیز همیشه می‌تواند در زمینه اجرای کامل قوانین و مقررات مشکلات و وقفه‌هایی ایجاد کند. با این حال سعی کردم در شهر به دور از هرگونه افراط و تفریط در پیشبرد بهتر پروژه‌های عمرانی، خدماتی و فرهنگی - اجتماعی و رسیدن به اهداف شهرداری و ساخت شهری زیبا اقدام کنم.

توجه! با توجه به اینکه شما معماری خوانده‌اید، وضعیت معماری شهر بردسکن چگونه است؟ آیا الگوی شهر ایرانی - اسلامی در شهر شما وجود دارد یا این الگو در شهر قابل اجرا است؟ حتی در بخش کوچکی از شهر؟

■ از کل محدوده ۷۵۰ هکتاری شهر حدود ۵۰ هکتار جزء محدود بافت تاریخی و فرسوده و مابقی بافت جدید و دارای عمر متوسط است. به لحاظ معماری و شهرسازی، شهر بردسکن اغلب به صورت افقی رشد داشته و ساختمان‌های مرتفع کمتر به چشم می‌خورد، مشکلی که متأسفانه در شهر کمابیش وجود دارد ناهنجاری معماری و تقابلی است که بین معماری سنتی و مدرن اتفاق افتاده است، البته شهرداری تلاش می‌کند موضوع را مدیریت کرده و طوری به پیش برد که شهروندان ترغیب شوند بافت تاریخی و اسلامی خود را به همان صورت احیا نمایند. بعنوان مثال می‌توان به احیا کوی شهید باهنر که در بین ساکنان قدیمی شهر به کوی آسیاب شهرت دارد، اشاره کرد که به همان صورت سنتی بازسازی شد و همچنین احیا عناصر قدیمی مانند مسجد جامع و آب انبار سید باقر، ساخت و راه‌اندازی بازارچه سنتی عرضه صنایع خانگی و سنتی نیز در حال انجام است که امیدواریم هر چه زودتر به بهره برداری رسد.

به لحاظ فرهنگ ایرانی - اسلامی نیز شهر بردسکن یکی از

نمونه‌های بارز شهر ایرانی اسلامی است که تمام جنبه‌های همسایه مداری، مسایل فرهنگی، اعتقادی، در آن رعایت می‌شود و به نظر من اصل شهر ایرانی- اسلامی باید در فرهنگ رخ بدهد که خوشبختانه این مهم در شهر ما بسیار رعایت می‌شود.

نزداریا: مشکلات پیش روی شما به عنوان یک شهردار برای اجرایی ساختن الگوی شهر ایرانی - اسلامی که شهر شما را به یک شهر با مشخصات ضامن آسایش و آرامش و رفاه برای شهروندان تبدیل می‌کند چیست؟

■ اصلی‌ترین نکته‌ای که وجود دارد این است که سلیق مردم متفاوت است و آنها کارفرمای اجرای پروژه‌های خودشانند و لذا راضی کردن همه سلیقه‌ها برای اصلاحات در معماری همیشه با مشکلاتی همراه است، با این حال در مجموعه شهرداری تلاش می‌شود تا معماری و فرهنگ اصیل ایرانی- اسلامی را در شهر نهادینه‌سازی شود و طوری عمل کنیم تا رضایت نسبی برای همگان فراهم گردد، مخصوصاً شهروندانی که در بافت قدیمی شهر ساکن هستند و از آنجا که مردم منطقه ترشیز کهن که شامل بردسکن، خلیل آباد، کاشمر و کوهسرخ دارای گرایشات مذهبی اسلامی هستند، به نظر می‌رسد پیاده کردن الگوی شهر اسلامی ایرانی مطلوب واقع گردد.

نزداریا: از آثار تاریخی و گردشگری شهر بردسکن بگویید؟

■ دره بسیار زیبای ارغوان، کفه نمکی که بی‌نظیر است، رباط کبودان، مسجد جامع، آب انبار سید باقر، مناره فیروز آباد، برج علی‌آباد کاشمر، امامزاده سید طاهر حسینی، آبشار سربرج، امامزاده سید باقر و حوض انبار روستای کوشه از دیگر موارد گردشگری منطقه است.

نزداریا: با توجه به پیشینه تاریخی بردسکن، چرا این شهر تقریباً ناشناخته مانده است؟

■ به نظرم عدم وجود راه‌های مواصلاتی مناسب تا چند سال پیش می‌تواند مهمترین عامل باشد. لذا با توجه به مرتفع شدن این مشکلات و تبدیل شدن شهر به چهارراه مواصلاتی کشور، به سرمایه‌گذاران عزیز این نوید را می‌دهم که شهر بردسکن، با توجه به منابع موجود آن از جمله معادن فلزات گرانبهایی همچون طلا و مس و آهن و ظرفیت بی‌نظیری که در روستاهای بیلاقی و جلگه‌ای و همچنین کویر مجاور وجود دارد، می‌تواند یک هدف ایده آل برای سرمایه‌گذاری باشد.

نزداریا: در زمینه گردشگری چه کارهایی انجام داده‌اید؟

■ احیا بافت تاریخی و فرسوده شهر از جمله مسجد جامع و مسجد قدیمی شهر و بهسازی آب انبار سید باقر، ساخت و زیبا سازی معبر ورودی‌های شرقی و غربی شهر و سایر معابر، ساخت فضاهای فانتزی، فراهم کردن زیرساخت فضاهای بومگردی، احداث پارک‌های جدید، رسیدگی جدی به پارک‌های قدیمی برای بهبود وضعیت اسکان مسافران را می‌توان از جمله اقدامات این حوزه دانست.

شهرسازی دفاعی و الگوی ایرانی - اسلامی

امین اله خادمی پور

۱- مقدمه

ایمنی و امنیت از ابتدایی‌ترین اصول برای دستیابی به استانداردهای مطلوب آسایش شهری است و اصولاً توجه به پدافند غیرعامل شهرها در مقابل تهدیدات انسان‌ساخت امری است که از آغاز شکل‌گیری شهرها همواره مورد توجه بوده است.

جنگ‌ها از بارزترین تهدیدات جامعه بشری بوده‌اند که همواره به عنوان یک پدیده اجتماعی در جوامع بشری حضور داشته‌اند. توجه به ایمن‌سازی شهرها در مقابل تهدیدات انسان‌ساخت، همچنان به عنوان یک نیاز جدی و اجتناب‌ناپذیر محسوس بوده و باید مورد توجه قرار گیرد. به نظر می‌رسد امروزه از تجارب و الگوهای موجود به نحو مؤثری در ایمن‌سازی شهرها بهره‌برداری لازم نشده و متأسفانه شاهد ساخت و سازهای غیراصولی و بسیار آسیب‌پذیر مانند تمرکز در تأسیسات و زیرساخت‌های شهری، عدم رعایت حریم از مراکز پرخطر، ساختمان‌های مرتفع با نماهای شیشه‌ای، عدم رعایت مولفه‌های دفاعی و امنیتی در قطارهای شهری و غیره هستیم که در هنگام وقوع تهدیدات انسان‌ساخت مانند بمباران‌های هوایی، حملات موشکی، حملات تروریستی و غیره موجب خسارات و تلفات سنگین به زیرساخت‌های شهری، تأسیسات، تجهیزات و از همه مهم‌تر جمعیت شهری خواهد شد. از این‌رو، باید برای شناسایی آسیب‌پذیری‌های شهری در برابر تهدیدات انسان‌ساخت قدمی مؤثر و کارآمد برداشت و ساخت و سازهای شهری را با توجه به این مهم برنامه‌ریزی و طراحی نمود.

۲- پدافند غیرعامل شهری

در منابع لاتین عبارت دفاع شهری برابر با Civil Defense است که مفهوم دو بعدی دارد. در مفهوم اول، دفاع شهری به معنای حفاظت از غیرنظامیان در شرایط جنگ معرفی می‌شود و از این‌رو مشتمل بر بخشی از دفاع ملی است که در پی تمهیدات لازم به منظور کسب آمادگی کافی در برابر هرگونه حمله احتمالی به یک کشور است. طبق این تعریف، دفاع شهری باید ایمنی اکثریت جمعیت غیرنظامی کشور و ادامه حیات آنان در زمان جنگ را تامین نماید. در این مفهوم، نحوه مقابله و مواجهه با آثار ناشی از حملات نظامی مورد تأکید قرار دارد و از این‌رو، عبارت دفاع شهری از نظر مفهومی معادل با عبارت پدافند غیرعامل، محسوب می‌گردد. اما در مفهوم دوم دفاع شهری بر حفاظت از شهروندان در برابر آثار کلیه تهدیدات چه طبیعی و چه انسان‌ساخت تأکید می‌نماید.

شهر در دفاع، نماد کشور در دفاع است با این تفاوت که در این جا تراکم جمعیت و ثروت، مسئله اصلی را تشکیل می‌دهد. هر شهری هر چقدر هم کم جمعیت و کم اهمیت، ناچار به دفاع از خود است.

در فرانسه دفاع شهری برای جلوگیری و کاهش آسیب‌پذیری در برابر تهدیدات طبیعی و غیرطبیعی، هشدارهای جمعیتی، حفاظت از افراد، سرمایه‌ها و محیط زیست در برابر مخاطرات و حوادث است. در این راستا اعتبارات لازم توسط دولت و نهادهای منطقه‌ای و محلی تامین می‌شود.

دفاع شهری در دوران جنگ جهانی دوم و در تلاش‌هایی که برای مقابله با حملات هوایی، تدارک پناهگاه و هشدار برای غیرنظامیان صورت می‌گرفت، به وجود آمد. در حال حاضر، کشورهای مختلف نظیر ژاپن اقدام به تهیه طرح‌های آمایشی با رویکرد پدافند غیرعامل نموده‌اند. طرح حفاظت شهری توکیو یکی از این نمونه طرح‌ها است که در آن موارد زیر مورد توجه قرار گرفته است.

- پیش‌بینی‌های اضطراری برای حملات نظامی و تروریستی،
- تمهیدات اضطراری از طریق تشکیل سازمان‌ها و نهادهای متولی این امر،
- تخلیه ساکنین و امدادسانی به آن‌ها،
- به حداقل رساندن خسارات به تأسیسات حیاتی و سرمایه‌های ملی،
- پیشگیری از اقدامات تروریستی،

تقویت تأسیسات دفاعی شهری، تعبیه راه‌های گریز از خطر، بهبود وضع خدماتی که در زمان دفاع ضرورت می‌یابد و غیره و همچنین اهداف آمایشی همچون کاهش احتمال در معرض خطر بودن انسان‌ها و سرمایه‌ها از دیگر اقدامات پدافندی است که در دفاع شهری مورد توجه قرار می‌گیرد. راهکارهای دفاعی ابتدا به راه‌حل‌هایی کالبدگرایانه چون ساخت و آمایش تأسیسات و پناهگاه می‌انجامد. در این چارچوب آنچه مهم است، تأسیسات، تجهیزات و زیرساخت‌هایی است که غالباً شریان اصلی هر شهری را تشکیل می‌دهند؛ یعنی سامانه‌های حمل و نقل، شبکه‌های تهیه، انبار و توزیع کالا، تجهیزات و تأسیسات آب و فاضلاب، برق، گاز، سوخت‌رسانی، ارتباطات و مخابرات و شبکه‌های بهداشت و درمان. بنا به عقیده اکثر متخصصین شهرسازی دنیا، هنوز هیچ‌گونه طرح هادی کامل، ایده آل و بدون نقصی در امر شهرسازی به وجود نیامده است و شهرهای جدید نیز گاهی مورد آمایش شهری قرار

و یگانگی است. هر یک از عناصر متشکله بنا بر اهمیت خود با دیواری جدا می‌شده است.

۲- شار میانی: مجموعه‌ای مرکب از محلات خاص برای استقرار طبقات ممتاز با خانه‌هایی کم‌وییش مشابه، بازاری در میان و همه محصور در دیواری سنگین با دروازه‌هایی برای ورود و خروج به شار میانی.

۳- شار بیرونی: مجموعه‌ای مرکب از محلات و خانه‌ها، بازارها، باغات و مزارع پراکنده در سطحی وسیع بوده است. این مجموعه معمولاً به وسیله حصارهای طبیعی، کوه، تپه، رودخانه، جنگل و غیره از فضای بیرون خود جدا می‌گشته و محل استقرار اکثریت جامعه شهری آن روزگاران بوده که به علت در دسترس نبودن اطلاعات دقیق نمی‌توان حکمی قطعی از چگونگی سکنی‌گزینی و سازمان فضایی آن جامعه صادر کرد. ولی شواهدی کم و بیش گواه بر آن هستند که استفاده وسیع از آجر، خشت و گل رایج بوده و شاید فضایی را شبیه به روستاهای کنونی یعنی روستاهایی نسبتاً بزرگ قابل تصور باشد.

در مورد دوره شهرسازی ایران بعد از ورود اسلام به ایران، می‌توان این‌طور بیان کرد که به طور کلی معماری و شهرسازی اوایل اسلام در ایران متأثر از معماری قبل از اسلام به ویژه دوره ساسانی است. در شهرهای اسلامی اعم از شهرهای تغییر یافته و شهرهای نوین، عامل دفاعی و پدافندی همچنان مورد توجه بوده، به طوری که هر شهر اسلامی از سه بخش تحت عنوان کهن دژ، شارستان و ریض تشکیل می‌گردید که مهم‌ترین این بخش‌ها کهن دژ یا ارگ بوده که عبارت بود از قلعه‌ای که در وسط یا گوشه شهر قرار داشته و معمولاً از یک سو به باروی شهر متصل بوده تا همواره برای دفاع آماده باشد. به علاوه هر یک از شهرهای اسلامی از چندین محله تشکیل می‌شد که آن‌ها نیز گاهی دارای برج و بارو و دروازه مخصوصی بودند. معمولاً ایجاد شهرهای نوین در دوره اسلامی بدین صورت بوده که مسلمین، قلعه‌ها یا اردوگاه‌های نظامی را در کنار شهرهای فتح شده ایجاد می‌کردند. این اردوگاه‌ها به تدریج به صورت شهر یا شهرک در می‌آمدند یا اینکه شهر جدیدی در کنار شهر قدیمی ایجاد می‌شد. از جمله این شهرها می‌توان به فسطاط بهره، کوفه و قیروان اشاره نمود.

کهن دژ یا قهندژ به معنای ارگ شهر و قلعه کهن است و نیز به قلعه‌های مستحکمی که در قرون وسطی در وسط بعضی از شهرهای بزرگ واقع بود، گفته می‌شود مانند قهندژهای سمرقند، بخارا، بلخ و نیشابور. ضمناً کهن دژ منطقه حاکم‌نشین یعنی جایگاه فرماندار و نزدیکان او بوده است. کهن دژ گاه خود شهر کوچکی بوده و بخشی از مردم در آن جا زندگی می‌کردند. پیوستگی کهن دژ از یکسو با باروی شهر به منظور آمادگی برای دفاع بوده است.

شارستان یا شهرستان عبارت بود از مرکز و قسمت اصلی شهر که در میان باروی خاصی قرار گرفته و به عبارت دیگر آن قسمت از شهر بوده که در درون بارو و حصار قرار می‌گرفت و از یک سمت به دیوار حصار وصل بود.

می‌گیرند.

در اینجا آمایش شهری به معنای تنسيق ارتباطات منطقی اماکن با شرایط جغرافیایی و با یکدیگر است. آنچه مهم است شناخت عوامل و عناصر شهری مرتبط با موضوع و بررسی خصوصیات و ویژگی‌های آن‌ها به منظور برقراری ارتباط منطقی میان آن‌ها است.

بنابراین، در تعریف پدافند غیرعامل شهری می‌توان گفت که پدافند شهری شامل تعیین راهبردها، ارائه راهکارها و اقداماتی است که به تامین اهداف تعیین شده (کاهش آسیب‌پذیری، تسهیل مدیریت بحران، استمرار خدمات ضروری، بازدارندگی دفاعی و ارتقاء پایداری) در برابر تهدیدات انسان‌ساخت، از سوی مراجع مربوط در مقیاس شهر می‌پردازد که در سه بخش اصلی می‌تواند مورد مطالعه قرار گیرد:

- بخش برنامه‌ریزی شهری،
- بخش طراحی شهری،
- بخش مدیریت شهری.

۳- شهرسازی دفاعی در ایران باستان و ایران اسلامی

از دوران باستان تا قرون اخیر، در تاسیس و ساخت شهرها توجه جدی به عوامل پدافندی و جنبه‌های نظامی شده است و هرچه به عقب بازگردیم تاثیر عوامل یاد شده را در شکل، ساخت، بافت و شبکه شهر بیشتر و به گونه‌ای چشم‌گیرتر شاهد هستیم. بارزترین مظاهر توجه به مسائل دفاعی و نظامی در شهرها علاوه بر بنای قلعه‌ها، رباط‌ها، حصارها، برج‌ها، باروها و خندق که دور شهر جلوه‌گر شده‌اند، استحکامات پدافندی مشترکی مانند دیوارها و سدهای دفاعی بوده است که همگی در دوره‌های پیش از اسلام ساخته شده‌اند. علاوه بر آن دولت‌ها در مرزهای کشور خود و مناطقی که بر سر راه مهاجمین قرار داشت و از نظر راهبردی واجد اهمیت ویژه‌ای بود، به ایجاد قلعه‌های دفاعی می‌پرداختند که به عنوان پادگان نقش اساسی آن‌ها جلوگیری از پیشروی دشمن در داخل کشور بود.

چهره کالبدی و ساخت فضایی شار پارسی، تبلور بارز و روشن روابط حاکم بر جامعه پارسی روزگاران کهن است. چهره‌ای که شارهای پس از خود را آماده کرده و شهر - قدرت و شهر - معبد را با استقرار چهار طبقه ممتاز اجتماعی یعنی اشرافیت دودمانی، مغان و روحانیون، اشرافیت دهقانی، بازرگانان و پیشه‌وران در آن نمودار شد. این چهره از دیدگاه ریخت‌شناسی شهری از فضاهای زیر ترکیب شده است.

۱- دژ حکومتی: مجموعه‌ای مرکب از کاخ‌ها، معابد، دیوان‌ها، تأسیسات نظامی و اداری، ذخایر و انبارهای آذوقه بوده است. این دژ در با اهمیت‌ترین نقطه سوق‌الجیشی شهر قرار می‌گرفته و با دیوارهای سترگ و محکم محافظت می‌شده است. در صورت نبود عوارض طبیعی، صفحه‌هایی مصنوعی برای استقرار چنین دژی برپا می‌شده است. دژ مظهر دولت پارسی و مظهر قدرت، وحدت

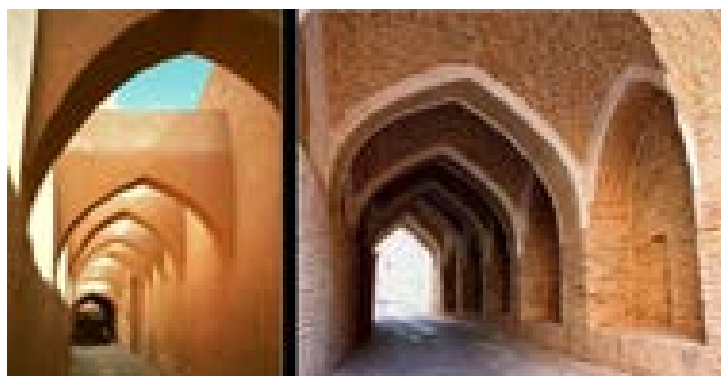

ریض قسمتی میان باروی داخلی و باروی خارجی بوده که در فارسی به گرداگرد شهر تعبیر می‌شود. به عبارت دیگر به بخش‌هایی که از باروی شهر بیرون بود ریض می‌گفتند؛ یعنی اطراف خارج شهر و دیوار گرد آنکه امروزه ریض به عنوان حومه شهر ترجمه می‌شود.

رباط به معنای بستن و پیوند دادن است و بیشتر به معنای بستن حیوان در نقطه‌ای برای نگهداری و محافظت به کار رفته و سپس به همین تناسب به محافظت و مراقبت به طور کلی آمده است. مرابطه به معنای محافظت از مرزها و همچنین مراقبت از هر چیز دیگر می‌آید و به همین تناسب کاروانسرا را رباط می‌نامند. رباط از بناهای دفاعی صدر اسلام است و قلعه‌های نظامی سرحدی را نیز در دوران معینی رباط گویند مانند رباط نصیبین که بر سر حد میان ایران و روم شرقی بنا شده بود و نگهبانان آن از دیلمان می‌آمدند. بنابراین رباطها نخستین استحکامات سازه‌ای بودند که در نقاط بی‌حفاظ مرزی می‌توانستند پناهگاه گروهی باشند. ساختمان رباط در ساده‌ترین شکل، شامل یک دیوار استحکاماتی در اطراف، اتاق‌های مسکونی، انبارهای اسلحه، انبارهای تدارکات و برج برای علامت دادن بود. با توجه به موقعیت مرزها و تهدیدشان از سوی

دشمنان، تعداد رباطها تغییر می‌کرد. ساختن رباط امری مردمی و پرهیزکارانه بود و زاهدان نخستین به ساختن رباط اقدام و تدافعات آن را تقویت می‌کردند و مردم را نیز به شرکت در دفاع یا جهاد برمی‌انگیختند. پس از تثبیت اسلام در مناطق اسلامی و برطرف شدن تهدید از سوی غیرمسلمانان، در مرزها معنی واژه رباط با معنی مسجد یکی شد. توجه به عامل دفاعی و پدافندی و جنبه نظامی در معماری و شهرسازی ایران و تنوع و فراوانی بناهای استحکاماتی در این کشور از روزگاران قدیم، از یک‌طرف ناشی از غریزه و ذات است که در نهاد هر بشری وجود دارد و از طرف دیگر به سبب تجاوزات برخی از همسایگان و حملات متعدد دشمنان این مرزبوم بوده است. نظر به اینکه این عوامل و تهدیدات به اشکال مختلف و روش‌های نوین همچنان به قوت خود باقی است. لہذا در عصر حاضر نیز توجه به بعد دفاعی شهرها و مناطق مسکونی با استفاده از بهترین وسایل و مناسب‌ترین شیوه‌های پیشرفته کنونی ضروری است.

خلاصه‌ای از شیوه ساخت شهرها در دوره‌های مختلف در جداول و اشکال زیر نشان داده شده است.

شکل ۱: ایجاد سباباطها و گذرگاه‌های مسقف با ارتفاع کوتاه برای جلوگیری از تاخت‌وتاز سواران

جدول ۱: تأثیرات ملاحظات دفاعی و پدافند غیرعامل در ساخت شهرها

نام دوره	شیوه ساخت شهر
فوران باستان	قلعه‌شهر
میان‌سده‌ها	شکل‌گیری حندق، حصار و برج‌های نگهبانی
سلاوگیان و انگلیزان	اغلب به شکل یادگان نظامی، منور و دو طبقه دارای دو حصار داخلی و خارجی و حندق بین دو حصار
مسلمانان	به شکل زودکاه و قلعه دارای طرح و نقشه از قبل تعیین شده، مستطیل شکل، وجود حصارهای سرازیر برج و حندق
اسلامی	متشکل از سه بخش: کهنه‌ساز، شارساز و ریض، گلی دارای محله‌هایی با برج و بارو و دروازه‌های مخصوص
قاجار	ورود سلاح‌های گرم، حذف استحکامات دفاعی، رشد افقی شهرها
پهلوی	حذف استحکامات دفاعی، پیرامون شهرها طرحی برمی‌سازند، زبانی همچون شهرک ایستاد، طراحی یادگان‌ها و بخش‌های مسکونی مراکز نظامی

شکل ۲: نمونه‌ای از ساخت دیوار گرداگرد شهر برای دفاع از شهر

شکل ۳: نمونه‌هایی از استحکامات دفاعی و ملاحظات دفاعی که در لایه‌های مختلف شهرهای گذشته صورت می‌گرفته است.

۴- نتیجه گیری

سوابق ساخت‌وساز و شهرسازی ایران در دوران قبل و بعد از اسلام نشان می‌دهد که ایران به عنوان یک کشوری که دارای منابع غنی و موقعیت جغرافیایی و سیاسی خاصی است، همواره از سوی دشمنان مورد حمله و تهدید واقع شده است. بنابراین یکی از مهم‌ترین موضوعات در حوزه شهری، در نظر گرفتن الزامات و تمهیدات دفاعی و پدافند غیرعامل در شهرسازی است که ارتباط مستقیمی با حفاظت از جان مردم و زیرساخت‌های شهری دارد.

در ضوابط شهرسازی و طرح‌های توسعه و عمران شهری، محورهایی که می‌بایست برای آن تمهیدات و الزامات پدافند غیرعامل در نظر گرفت، به صورت زیر می‌باشند:

- ۱- برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری
- ۲- بافت و سازمان فضایی
- ۳- نما و جداره‌های شهری
- ۴- برنامه‌ریزی زیرساخت‌های شهری (حمل و نقل، آب، برق، گاز و ...)
- ۵- برنامه‌ریزی فضاها و باز و عمومی شهری با هدف بهره‌برداری چند منظوره
- ۶- برنامه‌ریزی و مکان‌یابی مراکز، مجتمع‌ها و صنایع شهری (مسکونی، صنعتی، تجاری، اداری، درمانی، نظامی و ...)
- ۷- ساماندهی بافت‌های ناکارآمد شهری
- ۸- برنامه‌ریزی جهت‌گیری توسعه شهرها و گسترش کالبدی آن‌ها (عمودی و افقی)

۹- تخلیه جمعیت و توزیع بهینه مراکز اسکان اضطراری

جمعیت

۱۰- ساماندهی مراکز خطرزای شهری

۱۱- تسهیل دسترسی به مراکز امداد و نجات

۵- منابع

- ۱- بیطرفان، مهدی (۱۳۹۱). بررسی سبک‌های معماری و تدوین شاخص‌های معماری سازگار با اصول دفاع غیرعامل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران.
- ۲- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۹). سیاست و فضا. انتشارات پژوهشکده امیرکبیر، تهران.
- ۳- بمانیان، محمدرضا (۱۳۸۸). امنیت و طراحی شهری. انتشارات هله، تهران.
- ۴- جلالی، غلامرضا (۱۳۸۹). پدافند غیرعامل در آیین‌نامه‌ها و مقررات. سازمان پدافند غیرعامل کشور، تهران.
- ۵- فرزام شاد، مصطفی و عراقی زاده، مجتبی (۱۳۹۱). مبانی برنامه‌ریزی و طراحی شهر امن از منظر پدافند غیرعامل، انتشارات علم آفرین، تهران.
- ۶- موغلی، مرضیه و حسینی امینی، حسن (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از منظر پدافند غیرعامل (شهرسازی دفاعی). بوستان حمید، تهران.
- ۷- کارگر، بهمن (۱۳۸۴). امنیت شهری. انتشارات سازمان جغرافیایی وزارت دفاع، تهران.
- ۸- سازمان پدافند غیرعامل، معاونت امور شهری (۱۳۹۷). آنچه شهرداران باید از پدافند غیرعامل بدانند، تهران.

مدیریت منظر شهر ایرانی؛ چالش‌ها و راهکارها

موسی پژوهان، دکتری در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

پیشدرآمد

منظر^۱ شهر ایرانی با تمام مشکلات و نابهنجاری‌هایی که در نیم قرن توسعه شهری اخیر بدان تحمیل شده است، در یک ویژگی بسیار مهم، یعنی منظر تاریخی، برجسته می‌باشد. گستره مفهومی منظر تاریخی در برگرفته مولفه‌های وسیعی است که عمدتاً میراث‌دار دوره‌های تاریخی قبل از شکل‌گیری دولت مدرن، قبل از ۱۳۰۰ هجری شمسی، و مداخلات کالبدی عمیق در شهرها هستند. معماری فاخر به همراه تمامی اجزا و عناصر آن، مصالح بوم آورد، رنگ‌های هم‌نشین با طبیعت و محیط، هویت مندی ساختمان و خیابان و ... از جمله مولفه‌هایی هستند که در بطن تطور تاریخی شهر ایرانی همواره با آن همراه و هم زبان بوده‌اند. با این وجود آنچه موجبات کوچ این عناصر هویت بخش و تاریخی را از روح و کالبد شهر ایرانی فراهم آورد، فرایندهای برون‌زای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی قرن اخیر است که حاصل آن آشفتگی بصری، یکنواختی منظر در همه مقیاس‌ها از نمای یک ساختمان تا منظر یک خیابان بزرگ، بیگانگی شهروند ایرانی با شهر ایرانی و فقدان حس تعلق به محله و شهر، قربانی شدن منظر شهری توسط منافع حاصل از ساختمان‌سازی و در نهایت منظر مغشوش، ناخوانا و سردرگم امروز شهر ایرانی است. با توجه به اهمیت بنیادین ریشه‌یابی مسئله منظر در حال افول شهر ایرانی جهت دستیابی به راه‌حل‌های موثر و پایدار، در این مقاله سعی شده است تا ضمن واکاوی چالش‌های فراروی منظر شهری، راهکارهای احتمالی نیز بررسی و پیشنهاد گردند.

چالش‌های فراروی مدیریت منظر شهری چالش مفهومی

منظر شهری ابزاری است که به وسیله آن می‌توان شهر را به مثابه یک متن قرائت نمود و به همین اعتبار معانی آن را کشف و یا تأویل نموده و در نیت سازندگان آن کندوکاو نمود و در نهایت زیبایی یا نازیبایی آن را مورد قضاوت قرار داد. اهمیت منظر شهری از آنرو است که کلیت شهر را به مثابه یک «متن» آشکار ساخته

امکان «قرائت» و «خوانش» این متن را فراهم می‌آورد. تنها در آینه منظر شهری است که ابعاد ناملموس حیات مدنی، همچون فقر و غنا، سلطه نهادها و ارزش‌های معین، سلیق زیباشناختی خرده‌فرهنگ‌ها، عمق تاریخی شهر، میزان ایمنی و امنیت جامعه، چگونگی احترام جامعه به قراردادهای اجتماعی و غیره از طریق نظامی از «نشانه»ها امکان تجلی و بروز خارجی یافته و ارزیابی مثبت و یا منفی را میسر می‌سازد.^۲ منظر شهری، به عنوان قابل رویت‌ترین لایه فضای شهری، محصول کنشگری و نقش‌آفرینی ده‌ها موسسه و نهاد دولتی، خصوصی و عمومی و نیز افراد و خانوارهاست که در نهایت بر زیبایی شهر به عنوان غایی‌ترین کیفیت مورد انتظار شهروندان تأثیر دارد. لذا کیفیت آن نیز متأثر از تصمیماتی است که به صورت عمومی و در قالب فرایندهای رسمی اعم از برنامه‌ها و اقدامات شهرداری‌ها و دولت و یا به صورت غیر رسمی و از طریق تصمیمات فردی یا گروهی گرفته می‌شود و محصول آن جلوه و کالبدی است که در فضای شهری متجلی شده و برآیند آن منظر شهر است. این موضوع از چنان اهمیت و جایگاهی برخوردار است که می‌توان بر اساس علائم آن، شامل رنگ شهر، به سامانی یا نابسامانی خیابان و میدان و فضای عمومی، نظم بصری فضاهای عمومی، نظم یا آشفتگی تبلیغات محیطی و ...، به بیماری یا سلامت در نظام تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری شهری پی برد.^۳ در فرایند توسعه شهری، منظر شهری هم به عنوان ظرف و هم مظلوف عمل می‌کند. ظرفی که فعالیت‌ها، رفتار و برداشت‌های شهروندان به طور عام و در مقابل آن تصمیمات واکنشی سیاستگذاران و سایر کنشگران را شکل می‌دهد و مظلوفی که خود از اقدامات کنشگران گوناگون جامعه مانند توسعه‌گران، تولیدکنندگان و سیاستگذاران شهری شکل می‌گیرد. به همین دلیل مسئله منظر شهری و فرایند شکل‌گیری و تأثیرپذیری آن را باید در سطحی وسیع‌تر، عمیق‌تر و کلان‌تر از ابعاد قابل رویت بصری و کالبدی آن در مقام یک فرآورده نهایی و ایستا مورد تحلیل قرار داد.^۴ گستردگی مفهوم و ابعاد منظر شهری موجب شده تا نه تنها عرصه تأثیرگذاری آن تمامی فضاهای فیزیکی و ذهنی شهر را به همراه بازیگران مختلف اعم از کنشگران برنامه‌ریزی و مدیریت (حوزه عمومی) تا فعالان حوزه

۲. گلکار، ۱۳۹۵

3. Nasar, 1998

۴. عبدالله خان گرچی، ۱۳۸۸

۱. در منابع مختلف علمی و حتی در ادبیات شفاهی کشور اسامی مختلفی برای منظر شهری به کار برده می‌شود؛ سیمای شهر، نمای شهری، سیما و منظر شهری و ... با این حال به نظر می‌رسد، واژه منظر شهری دارای ظرفیت مفهومی و کارکردی مناسب‌تری است چرا که هم اشکال مختلف منظر اعم از ذهنی، عینی، رفتاری و ... را در بر می‌گیرد و هم می‌توان تعاریف مختلف اعم از سیما، نما، تصویر ذهنی و عینی شهر و ... را در قالب آن بیان نمود.

چالش مدیریت متفرق و جزیره‌ای

مساله دشوار دیگر در فقدان مدیریت یکپارچه منظر شهری و نتیجتاً عدم انطباق فرایند توسعه شهرهای ایران بر محور هویت شهروندی و روابط متقابل شهروند و مدیریت شهری است که راه را برای سلطه منافع خصوصی بر منابع جمعی در توسعه شهرها باز کرده است. در چنین محیطی از هم گسیخته‌ای به لحاظ مدیریت منظر شهری، شهرهای تاریخی کشور نخستین قربانیان این فقدان رویکرد یکپارچه در سیاست‌گذاری و مدیریتی توسعه فضایی هستند. تفرق مدیریتی که امروزه شاهد آن هستیم مشتمل بر نظام جزیره ای برنامه ریزی و مدیریت با تولی‌گری بیش از ۲۵ نهاد دولتی، عمومی و نیمه عمومی است که هر یک با نظام تصمیم‌گیری و تاثیرگذاری خاص و جزیره‌ای خود بر منظر شهر در شهرهای مختلف کشور بویژه شهرهای بزرگ و کلانشهرها حکمرانی می‌کنند بدون اینکه نظامی هماهنگ کننده بین آنها وجود داشته باشد.^۱ در کنار این کنشگران رسمی، کنشگران غیر رسمی شامل افراد، خانوارها و توسعه دهندگان بخشی خصوصی هستند که در این فضای مدیریتی نامسجم و متفرق به دنبال کسب بالاترین سود در مجموعه فعالیت‌های خود بوده و زیبایی شهر، به دلیل سطح نازل سواد بصری و ذائقه زیبایی‌شناختی پرورش نیافته، شاید آخرین دغدغه آنها محسوب شود.

تفرق در مدیریت منظر شهری و تکه تکه شدن مدیریت آن بین نهادهای مختلف اعم از شهرداری، نهادها و دستگاه‌های دولتی و سایر نهادهای سودبران و صاحب در منظر شهرهای کشور بویژه کلانشهرها در کنار ضعف در نظام تولید، هدایت و کنترل طرح‌های توسعه شهری کیفیت مدار و همچنین ضعف تئوریک در بومی‌سازی الگوهای برنامه‌ریزی و طراحی منظر شهری موجب شده تا امروز منظر شهری شهرهای کشور نه تنها از دیدگاه متخصصان بلکه از دیدگاه عامه شهروندان جذاب و خوانا و هویت‌مند نباشد. علاوه بر این سابقه شکل‌گیری و رشد فیزیکی عمده شهرهای بزرگ کشور که متأثر از دوره‌های رشد شتابان شهرنشینی بدون برنامه‌ریزی بوده، مجال برای تفکر و اقدام در زمینه ارتقای کیفیت محیط شهری باقی نگذاشته است و مزید بر علت شده تا امروز هم منظر ذهنی و هم منظر عینی شهر ایرانی بی‌کیفیت و نامطلوب باشد.

راهکارهایی برای تفکر و کاربست

راهکارهای احتمالی برای برون رفت تدریجی از معضلات حوزه منظر شهری را می‌توان در دو دسته کلی کوتاه و میان مدت طبقه‌بندی نمود: راهکار نخست که در کوتاه مدت می‌توان بدان دست یافت و ضرورتی تام در شرایط فعلی نیز دارد، تدوین قوانین و ضوابط مناسب برای هدایت منظر شهری در مقیاس خرد بنا تا مقیاس کلان بافت است. تهیه سند راهنمای منظر شهری پیوست طرح‌های توسعه شهری باید به یکی از ارکان اصلی و تفکیک‌ناپذیر نظام رسمی برنامه‌ریزی توسعه شهری کشور تبدیل شود. متعاقباً

خصوصی تا حتی افراد و خانوارها را با گرایش‌ها و باورهای مختلف و گاه متضاد در بر گیرد، بلکه برداشته‌ای متنوع و وسیع از آن سبب شده تا مفرهای بسیاری برای برخورد سلیقه‌ای و سطحی با آن چه توسط نهادهای عمومی و دولتی و چه توسط افراد وجود داشته باشد. این مساله که هویت و بوم‌گرایی در منظر یک ساختمان یا یک خیابان و میدان، آخرین و بی‌اهمیت‌ترین موضوع در فرایند توسعه فضاهای شهری است، نشان از همین برداشته‌ای متفاوت و عمدتاً حداقلی از مفهوم و کارکرد منظر دارد. همچنین فقدان یک تعریف فراگیر و عمیق از منظر شهری و کارکردهای آن برای توسعه شهری امروز کشور بر اغتشاش و سردرگمی عملکردی نهادهای متولی هدایت توسعه شهری و نیز افراد و خانوارهای متقاضی نوسازی مسکن خود منفی‌ترین تاثیرات را بر جای نهاده است. موضوع زمانی حیاتی‌تر می‌شود که هر یک از این بازیگران عرصه منظر شهری در فقدان یک رویه راهنما به سهم خود، متأثر از برداشت خود و در مقیاس‌های مختلف از تک ساختمان گرفته تا بافت شهر، بر منظر کالبدی شهر تاثیرگذارند و در واقع سازندگان دائمی و پویای منظر شهری محسوب می‌شوند. لذا فقدان قوانین و اسناد هدایتی برای منظر شهری می‌تواند این تاثیرگذاری را به منفی‌ترین وجه خود برساند که اینک در شرایط فعلی نیز کمابیش این وضعیت در شهرهای کشور وجود دارد.

چالش قانونی و سیاست‌گذاری

آنچه امروز در منظر شهرهای کشور و بخصوص شهرهای بزرگ و پرجمعیت کشور ساری و جاری است، سلسله‌مراتبی از ناهنجاری‌ها و نارسایی‌ها در فرایند توسعه شهری است که منشا بخش مهمی از آنها محصول پرورش نیافتگی و نگاه‌های سطحی در فرایند سیاست‌گذاری مدیریت منظر شهری و در نتیجه فقدان قوانین و ضوابط یکپارچه برای هدایت و راهبری منظر شهری است.^۱ امروزه در بسیاری از کشورهای دنیا اسناد هدایت منظر شهری بخش اساسی و جدی اسناد هدایت توسعه شهری در نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری محسوب می‌شود و در بیشتر مواقع این اسناد تحت عنوان طرح جامع سه بعدی، طرح جامع مدیریت بصری شهر^۲ و ... دارای جایگاه ویژه‌ای در فرایند توسعه شهر هستند. این در حالی است که در کشور بجز قانون شهرداری، مصوب سال ۱۳۳۴، می‌توان گفت قانون پایه‌ای دیگری وجود ندارد.^۳

۱. عبدالله خان گرجی، ۱۳۸۸

۲. ذکاوت، ۱۳۸۵

۳. با آنکه مصوباتی از جمله مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران درخصوص سند جامع ارتقای کیفی سیما و منظر شهری وجود دارد اما با توجه به تعداد کم اینگونه مصوبات و برخورد کلی آنها با مفهوم گسترده و فراگیر نما، جای خالی قوانین و ضوابط دقیق و تفصیلی همچنان در کشور بطور جدی باقیست.

۴. آخوندی و دیگران، ۱۳۹۰

هدایت و نظارت قوام یافته‌ای و مداومی بر فرایندهای جاری که توسط انواع کنشگران رسمی و غیر رسمی در حال شکل‌دهی به منظر شهرهای کشور است وجود ندارد و همچنان زیبایی و هویت‌مندی تاریخی شهرهای دست‌خوش تغییرات مداوم و تضاد منافع عمومی و خصوصی می‌شود.

بنابراین رسیدن به مدیریت یکپارچه شهری و ذیل آن مدیریت یکپارچه بصری شهر راهکاری پایدار برای مدیریت منظر شهرهای کشور بویژه حفظ منظر تاریخی آنهاست که به نوعی میراث ملموس فرهنگی شهر نیز محسوب می‌شوند.

منابع

- آخوندی عباس احمد، برک پور ناصر، اسدی ایرج، طاهرخانی حبیب اله، بصیرت میثم و زندی گلزار، (۱۳۸۶): حاکمیت شهر - منطقه تهران: چالش‌ها و روندها، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۹
- عبدالله‌خان گرجی، بهرام (۱۳۸۸): سیمای شهری، بعد انکارشده سیاست‌های شهری در ایران، مجله آبادی، شماره ۵۳ ویژه نامه منظر شهری
- زکاوت، کامران، ۱۳۸۹: چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر، مجله آبادی، شماره ۵۳ ویژه نامه منظر شهری
- شورایعی شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۸۷: آیین ساماندهی سیما و منظر شهری
- کوروش گلکار، مدیریت بصری شهر لندن، (۱۳۸۸): مجله آبادی، شماره ۵۳ ویژه نامه منظر شهری

- Nasar, J. L. (۱۹۹۸), The Evaluative Image of the City. Journal of the American Planning Association

ضوابط و مقررات راهنمای منظر شهری بنا بر محیط تاریخی، جغرافیایی و اجتماعی و اقتصادی هر شهری باید به عنوان سند زیر دستی تمامی طرح‌های موضوعی و موضعی و همچنین مجوز نمای ساختمان‌ها قرار گیرد. به نظر می‌رسد با تعبیه ساختارهای مناسب مانند آنچه در قالب کمیته‌های نما در شهرداری تهران در حال تجربه شدن است، حداقل بسیاری از ناپایداری‌ها در زمینه اشکال نامانوس در نمای ساختمان‌ها، ناهماهنگی فرمی با مجاورین، بکارگیری رنگ‌های نامناسب با محیط و مصالح ناپایدار و غیرمناسب پیشگیری کرد. با این وجود، تهیه سند جامع مدیریت بصری شهر بگونه که راهنمای ارتقای کیفیت منظر شهری باشد نخستین و ضروری‌ترین گام در این زمینه است.

راهکار میان مدت و بسیار اساسی دوم طراحی و اجرای ساختار مدیریت یکپارچه منظر در مدیریت شهری شهرهای کشور است. در کشورهای پیشرفته با اهمیت یافتن بن‌مایه‌های اجتماعی و فرهنگی و اصالت انسان به عنوان کنشگر شهری بویژه از دهه‌های ۸۰ و ۹۰ میلادی بدین سو موضوع منظر شهری نیز ابعاد عمیق تری به خود گرفته و متناسب با آن نیز مدیریت آن منسجم تر شکل گرفته است. بویژه اینکه به دلیل وجود مدیریت یکپارچه شهری در این کشورها موضوع منظر به عنوان یکی از زیرسیستم‌های آن بخوبی توانسته مدیریت شود و کنشگران مختلف تحت هدایت و راهبری چنین مدیریت منسجمی به ایفای نقش و تاثیر خود در چارچوب زیبایی شهر می‌پردازند. اما این مهم در ایران به دلیل تفرق مدیریتی و این واقعیت که مدیریت شهری بطور عام و مدیریت منظر شهری بطور خاص در بین نهادهای مختلف دولتی و عمومی پراکنده شده است هیچ‌گاه سیاست‌گذاری یکپارچه‌ای برای هدایت منظر شهری انجام نشده است. گرچه از زمان تهیه نخستین طرح‌های جامع شهری در کشور همواره موضوع کیفیت فضاهای عمومی شهر یکی از دغدغه‌های مهم این طرح‌ها بوده اما به دلیل فقدان مدیریت یکپارچه منظر شهری،

معماری اسلامی و طراحی شهری؛ مروری بر تجارب کشور مالزی

بهمن طهماسبی
دانشجوی دکتری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران
معصومه قربانی
دانشجوی دکتری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران

Malaysia

قیمت در ساخت بناها مخالف با ارزش‌های اصیل اسلامی قلمداد می‌شود.

کلیدواژه‌ها: معماری اسلامی، طراحی شهری، پوتراجایا، مالزی

مقدمه

در دهه‌های اخیر، در مجامع علمی رسانه‌ها یک گفت‌وگو سیاسی در مورد ظهور و گسترش یک جنبش رو به رشد اسلامی در کشور مالزی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. نمودهای عینی این گرایش به اسلام در معماری و شهرسازی تجلی یافته است چیزی که کمتر بدان پرداخته شده است (Rasdi, 2005; King, 2008; Liau & Goh, 2009; Moser, 2012). آسیای جنوب شرقی بخش قابل توجهی از مسلمانان جهان را در خود جای داده، به طوریکه، دو کشور مالزی و اندونزی به تنهایی بیش از ۲۱۰ میلیون جمعیت مسلمان دارند (Effendy, 2003). از زمان ورود اسلام به جنوب شرقی آسیا در قرن سیزدهم، مسلمانان منطقه با استفاده از مواد محلی و روش‌های ساخت و ساز، سبک‌های بومی و غنی از معماری مساجد اسلامی را توسعه داده‌اند (Rasdi, 2000).

اما طی دوره‌هایی که کشور مالزی مستعمره کشورهای اروپایی به ویژه بریتانیا بوده است این نوع معماری رنگ باخته است. پس از دوره‌های طولانی استعمار و نوسازی، در سال‌های اخیر تغییر چشمگیر در طراحی و معماری شهری رخ داده که در آن برای طراحی فضاهای شهری از عناصر و همچنین معماری اسلامی به ویژه سبک‌های معماری خاورمیانه تا حد زیادی الهام گرفته شده است. بنابراین اکثر سبک‌های معماری دوران استعمار و قرن بیستم از سوی مقامات دولتی و همچنین طراحان شهری متوقف شده و از سوی دیگر سبک‌های اسلامی مانند استفاده از گنبدها و قوس‌ها در طراحی رواج بیشتری پیدا کرده است. این نوع طراحی در جاهای مختلف مانند مساجد و اماکن مذهبی، ساختمان‌های دولتی، مراکز خرید، پل‌ها، هتل‌ها و سایر مناظر مهم شهری مورد استفاده قرار می‌گیرد. معماری و طراحی شهری

چکیده

منطقه آسیای جنوب شرقی تعداد قابل توجهی از جمعیت مسلمانان را در خود جای داده است. در این میان مالزی از جمله کشورهای با جمعیت بالای مسلمان است به طوریکه بیش از ۶۰ درصد جمعیت این کشور را مسلمان‌ها تشکیل داده است. با وجود اینکه از قرن سیزدهم اسلام به این منطقه وارد شده است و همزمان سبک‌های معماری اسلامی خود را در طراحی فضاهای شهری نشان داده است. اما در یک دوره که کشور مالزی مستعمره بریتانیا بوده است استفاده از معماری اسلامی رنگ می‌بازد. بعد از استقلال کشور مالزی و در زمان نخست وزیر ماهاتیر محمد اراده جدی از سوی مقامات دولتی برای بازگشت به معماری اسلامی در طراحی فضاهای شهری شکل می‌گیرد و در همین زمینه اقدامات مهمی صورت پذیرفته است. در همین راستا، شهر تازه تاسیس پوتراجایا به عنوان پایتخت اداری کشور مالزی مهمترین نماد بازگشت به معماری اسلامی در طراحی شهری این کشور است. در طراحی این شهر از مهمترین نمادهای معماری جهان اسلام از سایر کشورهای مسلمان مانند ایران، ترکیه، مصر و ... الهام گرفته شده است. عملیات اجرایی این پروژه در اوایل دهه ۱۹۹۰ آغاز شده است. در حال حاضر بسیاری مقامات دولتی و شهروندان آن را یک نمونه موفق می‌دانند که توانسته است بین ارزش‌های ملی، مذهبی، سنت‌ها و پیشرفت‌های تکنولوژی معاصر تعادل ایجاد نماید. الگو برداری از این پروژه در برخی دیگر از ایالت‌های مالزی شروع شده است. علاوه بر این مورد توجه دیگر کشورهای مسلمان نیز واقع شده است و کشور اندونزی اجرای یک پروژه طراحی شهری با الگو برداری از شهر پوتراجایا را در دستور کار قرار داده است. این پروژه علاوه بر نمادسازی هویت اسلامی به عنوان یکی از مقاصد اصلی گردشگران نیز تبدیل شده است. با این وجود انتقادهایی هم در مورد نحوه طراحی شهر پوتراجایا وجود دارد از جمله اینکه مخالفان بر این عقیده هستند که سایر گروه‌های مذهبی در این پروژه به فراموشی سپرده شده‌اند و این مغایر با ادعای کشور مالزی در جهت ایجاد یک دموکراسی چندفرهنگی در فضاهای شهری است. همچنین نحوه طراحی نمادها از جمله گنبد‌ها و طاق‌های بزرگ و استفاده از مواد گران

سلطان صلاح الدین عبدالعزیز در شهر شاه عالم است، شهری که با رعایت اصول برنامه‌ریزی در دهه ۱۹۸۰ به عنوان مرکز استان سلانگور^۳ و پیش از شهر پوتراجایا ساخته شده است. گفته می‌شود این مسجد ظرفیت پذیرش حداکثر ۲۴۰۰۰ نمازگزار را دارد، به عنوان بزرگترین مسجد کشور مالزی شناخته می‌شود و بلندترین مناره‌ها در بین مساجد جهان را دارد. در حالی که تلاش برای به کارگیری سبک معماری اسلامی در دهه ۱۹۸۰ به طور آزمایشی در برخی پروژه‌ها مورد استفاده قرار گرفت، ولی در دهه ۱۹۹۰ بود که دولت این کشور به صورت جدی معماری و نمادهای اسلامی را برای نشان دادن هویت ملی مورد استفاده قرار داد. برج‌های پتروناس^۴ از جمله پروژه‌های مهمی است که حرکت به سمت سبک‌های اسلامی را نشان می‌دهد. این برج‌ها که از بلندترین ساختمان‌های جهان به حساب می‌آیند و طراحی آن‌ها توسط سزار پللی^۵ انجام شده است، براساس هندسه‌های قابل تشخیص اسلامی طراحی شده‌اند. سبک جدید معماری ملی - اسلامی در کشور مالزی را می‌توان برگرفته از منابع مختلف معماری اسلامی از جمله عرب، عثمانی، مغول، آسیای میانه، عراقی و فارسی دانست. وجه اشتراک سبک‌های اتخاذ شده این است که همه آنها منحصراً خارجی هستند، از مهمترین نمادهای فرهنگ‌های مختلف مسلمان به شمار می‌روند و نمونه‌هایی هستند که معمولاً در کتب متنی هنر و معماری عالی اسلامی ارائه شده‌اند. (1978, Michell; Bloom and Blair, 1994; Hillenbrand, 1994; Petersen, 2003; Chap- and Carey, 1999; Hartung and Fuess, 2010; Mozzati, 2010; man, 2010).

شهر پوتراجایا^۶ به عنوان پایتخت جدید مالزی جلوه‌ای مهم از ادغام هویت اسلامی با هویت مالایی است که در زمان ماهاتیر محمد رخ داده است. عملیات توسعه شهر پوتراجایا از اوایل دهه ۱۹۹۰ شروع شده است. پوتراجایا در یک مکان که سابقاً مزارع روغن نخل و کائوچو بوده واقع شده است که ۳۰ دقیقه با قطار پر سرعت از کوالالامپور^۷ فاصله دارد، پوتراجایا در حوالی دریاچه مصنوعی ساخته شده است و برای اسکان ۳۵۰۰۰۰ ساکن، عمدتاً کارمندان دولت، کارگران و خانواده‌های آنها طراحی شده است. در حال حاضر، نزدیک به ۱۰۰۰۰۰ نفر به پوتراجایا نقل مکان کرده‌اند و همه وزارتخانه‌های دولت فدرال، از جمله دفتر نخست وزیر^۸، از کوالالامپور به این شهر منتقل شده است (تصویر ۱).

- 1 - Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah Mosque
- 2 - Shah Alam
- 3 - Selangor province
- 4 - Petronas Towers
- 5 - Cesar Pelli
- 6 - Putrajaya
- 7 - Kuala Lumpur
- 8 - Prime Minister's office

به دلیل ماهیت بصری و نمادین، رسانه‌ای قدرتمند برای بیان انواع ایدئولوژی هستند. اهداف اصلی در برنامه‌ریزی‌های کلان شهرها، ایجاد ارتباط بین عناصر شهری و شهروندان و نمادسازی هویت ملی قابل درک برای شهروندان از طریق طراحی مطلوب است. بنابراین، نوع معماری و طراحی شهرها بیانگر این است که دولت و همچنین شهروندان خود را چگونه تصور می‌کنند و همچنین می‌خواهند چگونه توسط دیگران دیده شوند (Rasdi, 2000, 2007; Tajudeen, 2008 Bin). این مطالعه نیز به مرور تحولات معماری و طراحی شهری در کشور مالزی با تأکید بر شهر پوتراجایا پایتخت سیاسی کشور پرداخته است. جایی که تحت تاثیر مضامین اسلامی طراحی فضای شهری نیز با تغییر و تحولاتی نسب به دهه‌های قبل همراه بوده و در معماری این شهر تازه تاسیس عمدتاً از عناصر و سبک‌های اسلامی بهره گرفته شده است.

معماری بومی مسلمانان در آسیای جنوب شرقی

آسیای جنوب شرقی دارای یک معماری غنی و متنوع است که منعکس کننده بسیاری از فرهنگ‌ها، مذاهب و شیوه‌های زندگی است. با استفاده از مصالح موجود و تکنیک‌های معماری بومی که در پاسخ به شرایط آب و هوای گرمسیری ایجاد شده، سبک‌های بکر و منحصر بفرد معماری مذهبی طی قرن‌ها در این منطقه پدید آمده است (Rasdi, 2000, 2007; Imran, 2008).

با گذشت نزدیک به دو هزار سال، منطقه بسیاری از دگرونی‌ها و تاثیرات بیرونی (مانند زبان، دین و فرهنگ مادی) را به خود جذب کرده که حاصل آن یک فرهنگ منطقه‌ای است که محققان آسیای جنوب شرقی آن را بسیار همگرا می‌دانند (Reid, ۱۹۹۳a). معماری منطقه منعکس کننده موقعیت آسیای جنوب شرقی به عنوان یک چهارراه فرهنگی بوده و تنوع فوق العاده‌ای از اعتقادات مذهبی و گستردگی تاثیرات فرهنگی را به نمایش می‌گذارد (Waterson, 1990/1998).

اسلام در حدود قرن سیزدهم وارد آسیای جنوب شرقی شد و مانند سایر ادیان منطقه، فرم مکان‌های مذهبی را متناسب با نیازهای مسلمانان تغییر و تطبیق داد. در آن دوران این منطقه به عنوان یک منطقه جنگلی گرمسیری، چوب به وفور یافت می‌شد بنابراین شهرها به طور سنتی کاملاً از چوب ساخته می‌شدند. در مساجد جنوب شرقی آسیا به طور سنتی هیچ گنبدی وجود نداشت (Neill, 1994). بعد از آن سبک مساجد با سقف گنبدی در سراسر مجمع الجزایر اندونزی و شبه جزیره مالایی رایج می‌شود که می‌توان گفت این سبک از طریق شبکه‌های گسترده تجارت بین‌الملل و ارتباط با مسلمان وارد منطقه شده است.

گرایش به معماری اسلامی

در کشور مالزی در اواخر دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، معماری شهری نه به سمت معماری بریتانیایی، مدرنیته به سبک بین‌المللی یا به معماری کاملاً بومی، بلکه به سمت زیبایی‌شناسی معماری اسلامی حرکت کرد، و قدم به قدم با تغییر حکومت اسلامی در مالزی از حالت تشریفاتی به مذهب رسمی کشور تبدیل شد. بنابراین سبک معماری اسلامی نیز گسترش پیدا کرد.

یکی از اولین نمونه‌های استفاده از معماری اسلامی، مسجد شاه

تصویر(۱). نمایی از میدان اصلی شهر پوتراجایا، تلفیقی از معماری مالزیایی و اسلامی

مدرن و مالایی) است که دولت مالزی دنبال کرده است. همچنین مناره‌های مسجد الهام گرفته شده از مسجد شیخ عمان بغداد^۲ است و یک دیوار زیرزمین که شبیه به مسجد شاه حسن ثانی کازابلانکا^۳ است. و سایر عناصر از منابع عربی، مصری، فارسی و ترکی الهام گرفته شده است. در زیر این مسجد نیز محلی است که "سوق"^۴ نامیده می‌شود، این محل در دنیای عرب به یک بازار متنوع و رنگارنگ در کنار یک مسجد اشاره دارد، اما این مورد در مورد پاتراجایا در واقع یک مرکز خرید سرپوشیده به همراه رستوران‌ها و کورتهای غذاخوری است. سوق (بازار) به منظور ایجاد حس بازارهای اسلامی از طریق نورپردازی خاص و با عنصر فانوس طراحی شده است که گذرگاه‌ها و فضاهای بین مغازه‌ها را تزئین می‌کند و باعث جذابیت زیاد برای گردشگران می‌شود(Moser, 2012).

آنچه که در مورد پوتراجایا اهمیت دارد این است که پروژه به صورت کامل توسط مالزیایی‌ها طراحی و اجرا شده است، البته مالزیایی‌هایی که عمدتاً در خارج از کشور تحصیل کرده‌اند (Lep-awsky, 2005)، بر خلاف پروژه‌های بزرگ قبلی که متخصصان خارجی طراحی و اجرا کرده‌اند. در واقع این فعالیت یک تلاش ملی برای هویت‌سازی ملی با بهره‌گیری از هویت و خصیصه‌های اسلامی است.

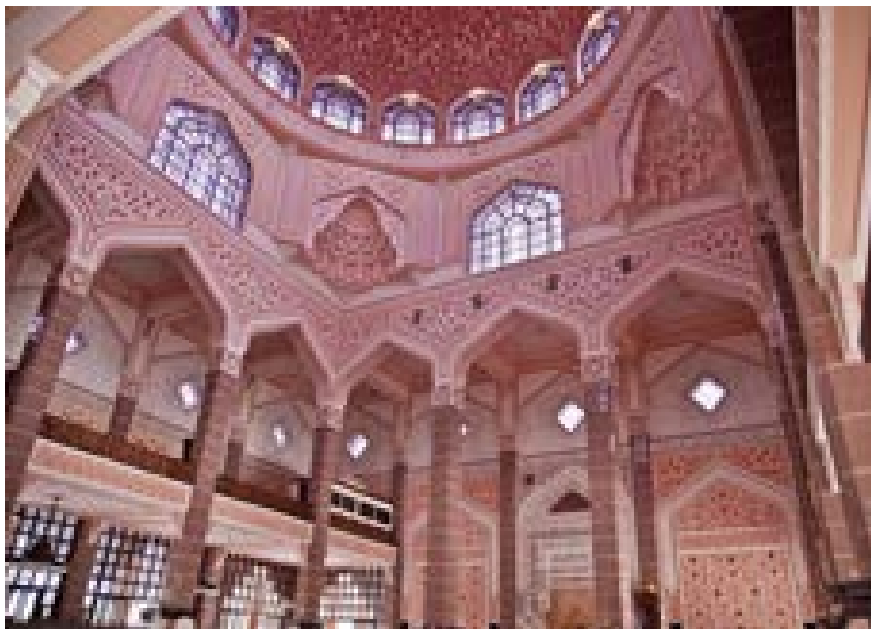
یکی از مهمترین نمادهای این شهر مسجد پوتراجایا پورتو^۱ است که از یک سمت بر روی خشکی و از سمت دیگر بر روی دریاچه قرار دارد، این مسجد دیدنی‌ترین و یک نماد برجسته در شهر است (تصویر ۲ و ۳) و نمونه بارز از معماری تلفیقی(اسلامی و

1 - Putrajaya's Putra Mosque

2 - Baghdad's Sheikh Oman Mosque
3 - Casablanca's King Hassan Mosque
4 - Souq

تصویر (۲). مسجد پوترا در شهر پوتراجایا، تلفیقی از معماری مالزیایی و اسلامی

تصویر (۳). نمای داخلی مسجد پوترا در شهر پوتراجایا، تلفیقی از معماری مالزیایی و اسلامی

پل خواجوی اصفهان الهام گرفته شده است (تصویر ۴). پل پوترا امروزه یکی مکان‌های توریستی شهر پوتراجایا به حساب می‌آید. از دیگر نمادهای مهم اسلامی شهر پوتراجایا می‌توان به ساختمان دفتر نخست وزیری (تصویر ۵) و کاخ عدالت^۲ مالزی (تصویر ۶) در این شهر اشاره کرد.

از دیگر نمادهای مهم ایجاد شده در شهر پوتراجایا که با استفاده از معماری اسلامی بنا شده است می‌توان از پل پوترا^۱ نام برد. پل پوترا یکی از طولانی‌ترین پل‌های شهر است که بلوار اصلی شهر را به میدان اصلی شهر متصل می‌کند. ساخت این پل در سال ۱۹۹۷ شروع شده است و در سال ۱۹۹۹ به بهره‌برداری رسیده است. این ۴۳۵ متر طول دارد، اصول ساخت آن بر اساس سبک معماری اسلامی بوده است و در طراحی آن از معماری

2 - Palace of Justice

1 - Putra Bridge

تصویر(۴). پل پوترا، تلفیقی از معماری مالزیایی و اسلامی با الهام از پل خواجهی اصفهان

تصویر(۵). ساختمان دفتر نخست وزیری مالزی در شهر پوتراجایا(تلفیقی از معماری مالزیایی و اسلامی)

تصویر(۶). کاخ عدالت مالزی واقع در شهر پوتراجایا (تلفیقی از معماری مالزیایی و اسلامی)

شده‌اند، وقتی که در واقع در اواخر قرن نوزدهم مالزیایی‌ها در راس قرار داشتند و عمدتاً بر اختلافات به جای ویژگی‌های مشترک آنها دامن می‌زدند (Milner, ۱۹۹۵). همانطور که قبلاً نیز اشاره شد، مالزی دارای طیف متنوعی از سبک‌های بومی و محلی است که در معماری مساکن، مساجد و سایر ساختمان‌های سنتی قابل مشاهده است. همچنین در حالی که ظاهراً این نوع تنوع از سوی دولت ستوده می‌شود و امتیازی مهم تلقی می‌شود، اما این تنوع در مالزی وقتی قرار است به عنوان نماد کشور باشد یا به عبارتی فرهنگ این کشور را از نظر معماری به نمایش بگذارید به یک چالش اساسی تبدیل می‌شود. در مالزی از یک استان به استان دیگر، و در قلمروهای تاریخی سلطنت‌های گوناگون در مالزی، تعداد زیادی از معماری‌های بومی وجود دارد و گروه‌های مختلف فرهنگی در زیر چتر مالایی^۲ طی قرن‌ها سبک‌ها و هویت‌های متمایزی را توسعه داده‌اند (Tay and Lim, ۲۰۰۰; Rasdi, ۲۰۰۰, ۲۰۰۵, ۲۰۰۷). ماهاتیر محمد با اتخاذ راهبرد ایجاد یک سبک عمومی اسلامی، تلاش کرد تا همه مسلمانان را متحد کرده و از ارجحیت یک گروه بر سایرین در مالزی جلوگیری کند.

در دهه‌های اخیر یک روایت محکم در مورد از دست رفتن قدرت و تحقیر مسلمانان وجود دارد که توسط رهبران سیاسی در مالزی و در واقع در سراسر جهان اسلام کاملاً احساس و تحریک می‌شود و زمینه لازم را برای بازخوانی هویت‌های اسلامی پیش از دوران استعمار فراهم می‌کند. طبق گفته‌های ناسیونالیستی مالایی، دوره شکوهمند اقتصادی و فرهنگی مالایی با استعمار و حضور مداوم قدرتهای غربی و چینی‌ها مختل شد. نخست وزیر پیشین مالزی، ماهاتیر محمد منتقد اصلی حضور انگلیس در مالزی و آنچه وی آن را تأثیر ناعادلانه حضور غرب در آسیا می‌داند بوده است. به این ترتیب، اسلام را می‌توان بخشی از تلاش‌های جدی مسلمانان برای فرار از تحقیر استعمار، واکنشی به استیلای جهانی غرب، و همچنین تلاشی برای نشان دادن هویت مالایی، فاصله گرفتن از گذشته استعماری خود، خارج کردن محیط‌های شهری خود از کنترل بیگانگان دانست. همچنین مالزی در پیوند با تمدن‌های بزرگ اسلامی، خود را وامدار تمدن‌های قدرتمند، پیشرفته و غیر غربی می‌داند. این تلاشی است برای ایجاد آینده متفاوت، در راستای برخی از ایده‌های جهان اسلام که در آن مالزی می‌تواند جایگاه خود را بدست آورد (King, ۲۰۰۷). در ساخت پایتخت جدید، سبک معماری اسلامی عمومیت یافته است و به یک هویت ملی تبدیل شده و مشابه گذشته شکوهمند امپراطوری‌های قدرتمند مالایی است که زمانی بنادر آن محور تجارت بین‌المللی بودند.

دولت مالزی مسلمانان رادیکال را تهدیدی جدی برای قدرت و سیاست‌های توسعه و دموکراسی خود می‌داند. دولت با استفاده از استراتژی‌های سازگاری سازی و همکاری برای تحکیم و حفظ قدرت سیاسی، به افزایش اسلامی‌گرایی به عنوان هم‌چالش و هم‌فرصت پاسخ داده است (Camroux, ۱۹۹۶)، بسیاری از

با وجود اینکه، بسیاری از سنت‌های غنی در طراحی، مثبت‌کاری‌های چوبی و شیوه‌های معماری بومی وجود دارد، ولی در طراحی شهر پوتراجایا صرفاً بر این میراث تکیه نشده است. بلکه این موارد، در کنار گنبدها، طاق‌ها و مناره‌های خارق‌العاده با معماری اسلامی بر افق و نقوش هندسی پوتراجایا نقش بسته است و ساختمان‌های دولتی، مراکز خرید، پل‌ها، پیاده‌روها و پارک‌ها را تزئین کرده است. نکته قابل توجه، استفاده از معماری‌های تاریخی و نمادهای مهم اسلامی است به عبارتی نمادگرایی و هویت اسلامی را در بستر طراحی شهری بازتولید می‌کند. علاوه بر این، در حالی که در برنامه‌های رسمی پوتراجایا مکان‌هایی برای سایر مذاهب نیز تعیین شده است، ولی در حال حاضر هیچ ساختار مذهبی به جز مساجد و سایر نمادهای اسلامی ایجاد نشده است. که این امر باعث ایجاد یک تضاد با کوالالامپور شده است، که همزمان دارای معابد چینی، معابد هندوها و کلیساها است. این موارد نشان دهنده تغییر اساسی در سیاست‌های ملی برای ایجاد هویت مالزیایی / اسلامی غلبه بر دو هویت دوران استعماری و چینی است (Moser, ۲۰۱۰).

معماری به عنوان بازتابی از اسلامی شدن سیاست ملی در مالزی

بررسی سیاست ملی در مالزی، در دهه‌های اخیر بینش مهمی در مورد گرایش به معماری اسلامی در طراحی شهری دارد. با توجه به سیاست‌های استعماری که سابقاً در مالزی حاکم بوده است تعداد زیادی از مهاجران (چینی‌ها و تا حدودی کمتر هندی‌ها) را به مستعمرات جنوب شرقی آسیا (از جمله مالزی) جذب کرده است، جمعیت فعلی مالزی نشان دهنده ترکیب مهاجران دوران استعمار با مسلمانان مالزی است. به طوریکه تقریباً ۶۱ درصد از جمعیت را مسلمانان، ۲۴ درصد چینی‌ها، ۷ درصد هندی‌ها و ۸ درصد را نیز سایر گروه‌ها تشکیل می‌دهند. مالزی به عنوان کشوری که تحت سلطه انگلیس و چین بوده است، دولت حاکم مالایی بعد از استقلال سیاست‌هایی را تدوین کرده است که (دوباره) مالزی را به عنوان قدرتمندترین گروه قومی منطقه تبدیل کند. اسلام هویتی خاص به فرهنگ بومی مالزی می‌دهد که موجب تلفیقی از دوگانگی مالایی / غیر مالایی (اسلامی) است. اسلام موجب تجدید حیات در مالزی شده است و همچنین معنا و هویت خاصی به مسلمانان / غیرمسلمانان در مالزی داده است. در مالزی به نوعی، هویت قومی توسط دین محافظت می‌شود. حتی افرادی که مخالف دوگانگی و تلفیق فرهنگ مالایی / غیر مالایی (اسلامی) هستند، به هویت مسلمان متعهد هستند. این هویت تقریباً برای همه قابل قبول است زیرا تمام مالزیایی‌ها و اکثر بامپیوتراها^۱ نیز مسلمان هستند (Muzaffar, ۱۹۸۷).

برقراری مجدد حکومت متشکل از مالایی‌ها / مسلمانان / بومپیوتراها کمی مشکل ساز است، زیرا همه این گروه‌ها از دل تاریخ معاصر مالزی به عنوان یک موجودیت همگن و متحد ایجاد

۱ - اشاره به ساکنان بومی کشور مالزی دارد که قبل از ورود اسلام در این منطقه ساکن بوده‌اند (Bumiputra).

تصویر (۷). پارک تمدن‌های اسلامی در ایالت ترنگگانو طراحی شده براساس معماری اسلامی

موضوعی در جزیره‌ای در رودخانه اصلی کوالا ترنگگانو، مرکز ایالت ساخته شده است که برای ساخت آن از ۲۱ بنای مهم اسلامی، از جمله تاج محل^۵ در هند، مسجد سلیمان (مسجد آبی)^۶ در استانبول، مسجد محمد علی^۷ در قاهره، مسجد الحرام^۸ در مکه و همچنین مساجد جدیدتر در جنوب شرقی آسیا الهام گرفته شده است.

چشم اندازهای نژاد پرستانه پوتراجایا: یک میراث پس از استعمار

با وجود گذشت بیش از ۴۰ سال از استقلال کشور مالزی، ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های استعماری انگلیس همچنان در شکل‌گیری منظر شهری در مالزی و همچنین درک خود شهروندان نقش دارند. همانطور که نظریه‌پردازان پس از استعمار استدلال می‌کنند، تجربه استعمار به سادگی بلافاصله پس از پایان حکومت استعمار خاتمه نمی‌یابد، بلکه می‌تواند در شیوه‌ها و عقاید مختلف فرهنگی زنده شود. در مالزی بسیاری از فرضیات استعماری درباره نژاد درونی شده و در طراحی پوتراجایا آشکار شده است. قرار است پوتراجایا به عنوان نمادی در برابر استعمار / شهر چینی کوالالامپور خوانده شود (King, ۲۰۰۸). در حالیکه کوالالامپور دارای مناطق استعماری و چینی بزرگی است که دارای ترافیک‌های غیرقابل برنامه‌ریزی، خیابان‌های کثیف و باریک است، ولی پوتراجایا تمیز و مرتب است، با خیابان‌های عریض و با نمادگرایی اسلامی است. در طراحی شهر پوتراجایا کاملاً بر هویت اسلامی تأکید شده است، تا جایکه در برنامه جامع شهر برای ایجاد امکان مذهبی سایر ادیان هیچگونه فضایی در نظر گرفته نشده است (Moser, ۲۰۱۰). اما برنامه ریزان شهر

جنبه‌های تصمیمات مربوط به اسلامی‌سازی فرهنگ ملی پاسخی به حزب اسلامی مالزی (PAS) است، حزب اصلی مخالف که از تشکیل دولت اسلامی حمایت می‌کند. حزب اسلامی مالزی خود را تنها مدافع اصلی اسلام می‌داند. در حالی که حزب سازمان ملی متحد مالزی (UMNO)، گروه سیاسی حاکم را با ایدئولوژی غیراسلامی تلقی می‌کند. حزب اسلامی مالزی خاطر نشان می‌کند، سازمان ملی متحد مالزی نتوانسته است یک دولت اسلامی را تأسیس کند، بنابراین آن را خارج از چارچوب اسلام می‌داند، حتی تا جایی که اعضای این سازمان را کافر می‌نامد (McAmis, ۲۰۰۲). بنا به خوسته طرفداران حزب اسلامی مالزی، سازمان ملی متحد مالزی از خود به عنوان محافظ اسلام یاد می‌کند و ادعا می‌کند وسیله‌ای برای بیان ارزش‌های مسلمان است. همانطور که مک‌امیس (۲۰۰۲) پیشنهاد می‌کند، به منظور کاهش تهدید اسلام‌گرایان رادیکال، دولت مالزی تحت رهبری اکثریت همچنان به حمایت از سیاست‌های طرفداری اسلام و تشویق رویه‌های اسلامی ادامه می‌دهد. همچنین، دولت مالزی یک بانک اسلامی و دانشگاه بین‌المللی اسلامی تأسیس کرده است، تعطیلات مسلمانان را به عنوان تعطیلات ملی به رسمیت می‌شناسد و به طور مستمر در سازمان‌ها و نشست‌های بین‌المللی مسلمان شرکت می‌کند. علاوه بر این، دولت مالزی در دهه‌های اخیر نمادهای هویت ملی را از طریق ایجاد بناهای متعدد اسلامی و از طریق ساختن یک پایتخت جدید اسلامی تغییر داده است (Mutalib, ۱۹۹۰).

در دیگر استان‌های مالزی نیز پروژه‌های مهم اسلامی انجام شده است. از جمله نمونه‌های اخیر آن تأسیس پارک موضوعی تمدن‌های اسلامی^۳ در ایالت ترنگگانو^۴ است (تصویر ۷). این پارک

- 5 - Taj Mahal
- 6 - Suleyman Mosque (Blue Mosque)
- 7 - Mohammed Ali Mosque
- 8 - Al-Haram Mosque

- 1 - Parti Islam Sa-Tanah Melayu
- 2 - United Malays National Organisation
- 3 - Islamic Civilisations Theme Park
- 4 - Terengganu state

آن را به عنوان تلاش یک دولت نوظهور برای تضمین پایداری خود از طریق پیوند خود به آرمان‌های خاص فلسفی امپراتوری یونان باستان دانست. در مورد کشور مالزی نیز به این صورت است که گرایش به فرهنگ و معماری اسلامی، از طریق تقویت فرهنگ اسلامی و استفاده از عناصر فیزیکی در طراحی شهری، به دنبال پیوند با جهان اسلام و بهره‌مند شدن از دستاوردهای تمدن اسلامی است.

مورد دوم، نکته قابل توجه اینست، پوتراجایا نمایانگر تلاش دولت مالزی برای فاصله دادن کشور از سیطره فرهنگی غرب است، در واقع یک سبک معماری برای خود دنبال کنند که بتوانند در خارج از مالزی خود را با آن معرفی نمایند. در واقع، با گرایش به معماری اسلامی و به کارگیری عناصر اسلامی در طراحی شهری، دولت مالزی تفسیرها جانبدارانه از اسلام و مخالفت‌هایی را که انگلیسی‌ها یک قرن قبل انجام داده بودند و بعضاً توسط گروه‌های محلی به آن دامن زده شده بود رد کرد.

مورد سوم، معماری و فرهنگ اسلام با دیگر فرهنگ‌های وارد شده تا حد زیادی متفاوت است زیرا می‌توان آن را به عنوان نوعی خود محوری و متکی بر اصول اساسی خود و یا بازگشت به خود دانست (Moser, 2012).

پیامدهای گرایش به معماری اسلامی

با وجود اینکه، در مواردی پروژه پوتراجایا مورد انتقاد برخی صاحب نظران و رسانه‌ها قرار گرفته است، از جمله مهمترین انتقادهای وارد شده توسط مخالفان این پروژه عدم در نظر گرفتن فضاهایی متناسب با سنت و مذاهب برخی گروه‌های دیگر ساکن در مالزی از جمله چینی‌ها و هندی‌ها است. همچنین در مورد نحوه طراحی فضاهای داخلی از جمله، گنبد‌های بزرگ، طاق‌ها و اشیاء گران قیمت است که مخالف با ارزش‌های اصیل اسلامی قلمداد می‌شود. علاوه بر این، برخی از صاحب نظران معتقدند که این پروژه صرفاً برای مسلمانان طراحی شده است که این مانع از توسعه یک دموکراسی چندفرهنگی که کشور مالزی ادعا کرده است می‌شود، و همچنین آن را بیشتر از لحاظ گردشگری حائز اهمیت می‌دانند.

اما به طور کلی این شهر به عنوان یک پروژه موفقیت آمیز از سوی مقامات دولتی در مالزی، اندونزی و در مقیاس گسترده‌تر در بین کشورهای مسلمان به عنوان الگویی موفق در جهت ایجاد تعادل بین هویت دینی با مدرنیته و به کارگیری تکنولوژی پیشرفته تلقی می‌شود (Moser, 2010). پوتراجایا در حال حاضر یک نماد مهم جدید و اسلامی برای کشور مالزی است و جنبه‌هایی از آن در چندین شهر دیگر مالزی تقلید شده است. در حقیقت، پروژه‌های بسیاری شبیه به پوتراجایا که از آن‌ها با عنوان پوتراجایای کوچک^۱ نام برده می‌شود در سراسر کشور مالزی در حال ظهور هستند. همچنین مقامات رسمی و دولتمردان به پروژه پوتراجایا به عنوان یک استاندارد جدید برای شهرسازی نگاه می‌کنند (Rasdi, 2005). جنبه‌های بسیاری از پوتراجایا در

پوتراجایا در حال حاضر در مورد ایجاد محله‌های مجزا و کوچک برای گروه‌های مختلف فرهنگی - یعنی چینی‌ها و هندی‌ها بحث می‌کنند. برنامه‌ریزان معتقدند سیاست ایجاد محلات جداگانه برای گروه‌های مختلف نتایج مثبتی در پی نخواهد داشت بلکه باعث جدایگزینی مکانی نژادهای مختلف می‌شود که این را می‌توان یک سیاست قدیمی و ناکارآمد دانست. بلکه شهر پوتراجایا نیاز به یک الگوی برنامه ریزی شهری اجتماعی دارد که از این طریق بتواند به عنوان یک پایتخت همراه با دموکراسی مذهبی و قومی متنوع باشد (Telkamp & Ross, ۱۹۸۵).

بسیاری از کشورهای مسلمان در سراسر جهان معماری نوین اسلامی را دنبال می‌کنند که تمدن‌های بزرگ اسلامی را به یاد می‌آورد (Moser, ۲۰۱۲). به عنوان مثال، سبک رسمی جدید عثمانی در ترکیه برای مساجد جدید در تلاش است تا ضمن استفاده از تکنیک‌های ساختمانی و معماری معاصر، هندسه و نماهای بیرونی گنبد‌ها و مناره‌های دوره عثمانی را بازتولید می‌کند. همچنین در کشورهایی که خود از پیشینه دانشی و معماری اسلامی کمتری برای بازخوانی و طراحی مجدد آن برخوردار هستند، معماران و پیمانکاران از دیگر کشورهای جهان اسلام به کارگرفته می‌شود. به عنوان مثال، در قزاقستان که مردم تا زمان اشغال اتحاد جماهیر شوروی عشایر بودند، معماری بومی بسیار کمی وجود دارد که بتواند در نمادسازی هویت‌سازی ملی از آن استفاده شود. بنابراین دولت قزاقستان در حال وارد کردن معماران و پیمانکاران از ترکیه و در نتیجه گسترش سبک جدید عثمانی، معماری اسلامی و ساخت مساجد است. با این وجود، لازم است نمادسازی اسلامی در مالزی از برخی روندهای افراطی اسلامی‌گرایی جدید که در برخی از شهرهای جدید مسلمان در حال ظهور است، متمایز شود (Moser, ۲۰۱۲). همچنین باید از تقلید نا آگاهانه مانند دوران استعمار و دیگر تقلیدهای فرهنگی مانند تقلید آمریکا از معماری یونان متمایز و ممانعت شود، زیرا:

اول، مالزی دارای تاریخچه‌ای غنی از معماری بومی و از جمله معماری غنی اسلامی است که می‌توان در طراحی شهری آن را استفاده کرد. در حالی که تجربیاتی در مورد اتخاذ عناصر بومی در معماری شهرهای مالزی انجام شده است، اما دولت بر آن است تا به جای تاکید بر اتخاذ عناصر بومی در طراحی شهرها به صورت تلفیقی از معماری اسلامی استفاده نماید و در مواردی که نیاز باشد از معماری و نمادهای مربوط به دیگر کشورهای اسلامی نیز استفاده نماید. بر خلاف قزاقستان یا دوران اولیه در آمریکا، مالزی از سابقه معماری طولانی برخوردار است و نیازی به ابداع معماری ملی برای داشتن سبک بومی ندارد بلکه در طول دوران تاریخی گذشته معماری بومی خاص خود را داشته است که این معماری با فرهنگ آن‌ها نیز در هم تنیده شده است. در حالی که ناسیونالیست‌های آمریکایی در شرایطی معماری یونانی را اعمال کرده بودند، که آنها نه از لحاظ فرهنگی، نه از نظر ژنتیکی و نه از دین با یونان باستان همسویی داشته‌اند. در عوض، می‌توان

اسلام تبدیل شده است، الگویی که از آن به عنوان تعادل مناسب بین پیشرفت‌های تکنولوژی، سنت‌ها و ارزش‌های دینی نام برده می‌شود (Moser, 2012).

جمع‌بندی

پوتراجایا به عنوان یک شهر مترقی اسلامی شناخته می‌شود که بین نوسازی، ارزش‌های سنتی، ملی و مذهبی موازنه ایجاد می‌کند، و در مالزی، منطقه و در سطوح وسیع‌تر یعنی دنیای اسلام اثرگذار بوده است. اینگونه پروژه‌ها چشم انداز ملی وهویت اسلامی مالزی در آینده را نشان می‌دهد. نظرات بسیاری از مقامات دولتی و شهروندان در مورد پوتراجایا، نشان از رضایت شهروندان و دولتمردان دارد و اشتیاق بالایی برای پروژه‌های اسلامی در دیگر ایالت‌های با اکثریت مردم مسلمان دارند. به طوریکه تاکنون در چندین ایالت از کشور مالزی ایجاد نمونه‌هایی مانند پوتراجایا آغاز و انجام شده است. همچنین این الگوی مورد توجه دیگر کشورهای مسلمان، هم در منطقه جنوب شرقی آسیا و هم در سایر مناطق از جمله آفریقا، آسیای میانه و خاورمیانه قرار گرفته است. البته سبک معماری و طراحی شهری اسلامی در مالزی در برخی موارد با انتقاداتی نیز همراه بوده است، از جمله نحوه طراحی فضاهای داخلی که عمدتاً خیلی وسیع هستند، گنبد‌های بزرگ، طاق‌ها و استفاده از زیورآلات و مواد گران قیمت که بعضاً این موارد مخالف با ارزش‌های اصیل مسلمانان قلمداد می‌شود. علاوه بر این، برخی از صاحب نظران، معماری پوتراجایا را از نظر فرهنگی نامناسب می‌دانند که از یک طرف صرفاً برای مسلمانان طراحی شده است، این مانع از توسعه یک دموکراسی چندفرهنگی در فضاهای شهری که کشور مالزی ادعا کرده است می‌شود، و از طرف دیگر این نمادها به نوعی همانند کاخ‌های پادشاهی طراحی شده است و نمی‌توان آن را مبتنی بر سبک زندگی مردم عادی دانست. و بیشتر برای بازدید گردشگران طراحی شده است. با این وجود و به طور کلی روی آوردن به معماری و شیوه طراحی مبتنی بر فرهنگ اسلامی نشان دهنده اهداف دولت مالزی در جهت طرد آگاهانه سیطره غرب و میراث ماندگار از دوران استعمار است. این اقدامات می‌تواند در ایجاد یک هویت ملی و مذهبی با حفظ ارزش‌های سنتی و اسلامی چهره‌ای متفاوت از کشور مالزی که بخش عمده جمعیت آن را مسلمانان تشکیل می‌دهد در سطح بین‌المللی به نمایش بگذارد.

منابع

- Bin Tajudeen, A. (2008). *Adaptation and accentuation: type transformation in vernacular Nusantaraian mosque design and their contemporary signification in Melaka, Minangkabau and Singapore*. *Pace or Speed*, 143-162.
- Blair, S. S., Blair, S., & Bloom, J. M. (1995). *The art and architecture of Islam 1250-1800* (Vol. ۴). Yale University Press.
- Camroux, D. (1996) State responses to Islamic resurgence in Malaysia: accomodation, co- option, and confrontation, *Asian Survey*, 36, pp. 852-868.
- Effendy, B. (2003) *Islam and the State in Indonesia*.

نوساجایا، که یک شهر جدید است و در سال ۲۰۰۷ توسط نخست وزیر عبدالله بدوی^۲ جانشین ماهاتیر محمد آغاز شده است، در حال تقلید و تکرار شدن است. این شهر به عنوان پایتخت جدید ایالت جوهور^۳ طراحی شده است، به عنوان یک کاتالیزور برای ایجاد صنایع پیشرفته و به عنوان یک مقصد سفر برای گردشگران از سراسر دنیا است. نوساجایا در پی آن است تا با نمادسازی اسلامی مانند پوتراجایا و ایجاد کریدور چند رسانه‌ای با پروژه‌های بزرگ نخست وزیر سابق مالزی آقای ماهاتیر محمد رقابت کند.

چندین شهر جدید اندونزی که به عنوان کرسی‌های قدرت سیاسی فعالیت می‌کنند، پس از پوتراجایا، درجات متفاوتی با مدل اسلامی طراحی شده‌اند. پس از سونامی ویرانگر ۲۶ دسامبر ۲۰۰۴ که بخش عمده باندا آچه^۴، پایتخت استان آچه را نابود کرد، دولت مالزی برنامه تخصصی خود را با کمک الگوی پوتراجایا برای بازسازی این شهر ارائه داد (Bunnell & Nah, 2005). همچنین مقامات و طراحان شهری در اندونزی اخیراً در استان ریائو به وضوح به پوتراجایا به عنوان یک منبع الهام بخش برای طراحی شهر دمپاک^۵، مرکز استان جدید نگاه می‌کنند. مقامات دولتی دمپاک طی چند سال گذشته چندین بار از پوتراجایا بازدید کرده‌اند و ادعا می‌کنند که دمپاک زیباتر و باشکوه‌تر از پوتراجایا خواهد بود. دمپاک در تلاش برای کاهش و جذب بخشی از ازدحام شهر تانجونگ پینانگ^۶ ساخته شده است، و شیوه معماری اسلامی را همانند پوتراجایا اتخاذ کرده است. در ساخت بسیاری از ساختمان‌های جدید دولتی دمپاک به جای شیوه معمول دولت در ساختن یک ساختمان که به صورت بتونی و مدرن با یک سقف محلی مالایی ساخته می‌شود، این بار از پنجره‌های قوسی با معماری اسلامی استفاده می‌شود و در بالای ساختمان گنبد‌ها قرار دارند، سبکی که تا قبل از این در معماری و ساخت بناهای دولتی کمتر از آن استفاده می‌شد. پروژه دمپاک، باوجود اینکه هنوز در مراحل اولیه ساخت و ساز قرار دارد، مشخص است که دمپاک بیشتر از سایر شهرهای اندونزی به دنبال اتخاذ الگوی اسلامی با کار رفته در پوتراجایا است.

تاثیر پوتراجایا نیز در بیشتر نقاط جهان اسلام از جمله مناطقی مانند آفریقا و آسیای میانه احساس می‌شود، جایی که این الگو به عنوان یک الگوی پیشرو و پایتخت اسلامی که دارای ارزش‌های دینی است یاد می‌شود. در سال‌های اخیر، مقامات، برنامه ریزان، معماران و دانشجویان از آفریقا و آسیای مرکزی برای دیدن این شهر به پوتراجایا سفر کرده‌اند. صرف نظر از این که مالزی به هدف خود برای تبدیل شدن به یک کشور جهان اول رسیده است یا نه، پوتراجایا به الگویی برای بسیاری از کشورهای جهان

- 1 - Nusajaya
- 2 - Abdullah Badawi
- 3 - Johor
- 4 - Banda Aceh
- 5 - Dompak
- 6 - Tanjung Pinang

- Rasdi, M. T. H. M. (2000). *The architectural heritage of the Malay world: the traditional mosque*. Penerbit UTM.
- Rasdi, M. T. H. M. (2005). *Malaysian architecture: Crisis within*. Utusan Publications.
- Rasdi, M. T. M., & Tajuddin, M. (2007). Mosque architecture in Malaysia: Classification of styles and possible influence. *Journal Alam Bina*, 9(3), 1-37.
- Reid, A. (1993). Islamization and Christianization in Southeast Asia: the critical phase, 1550-1650. *South-east Asia in the early modern era: trade, power, and belief*, 151-179.
- Ross, R. J. and Telkamp, G. T. (Eds) (1985) *Colonial Essays on Urbanism in a Colonial Context*. Boston, MA: M. Nijhoff.
- Waterson, R. (1990/1998) *The Living House: An Anthropology of Architecture in South-East Asia*. New York: Whitney Library of Design.

- Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Fuess, A. and Hartung, J.-P. (Eds) (2011) *Court Cultures in the Muslim World: Seventh to Nineteenth Centuries*. London: Routledge.
- Goh, B.-L. and Liauw, D. (2009) Post-colonial projects of a national culture, *City*, 13, pp. 71-79.
- Hillenbrand, R. (1994). *Islamic architecture: Form, function, and meaning*. Columbia University Press.
- King, R. (2008) Kuala Lumpur and Putrajaya: Negotiating Urban Space in Malaysia. Copenhagen: NIAS Press.
- King, R. (2007) Re-writing the city: Putrajaya as representation, *Journal of Urban Design*, 12, pp. 117-138.
- Lim, T. N. and Tay, L. (2000) 80 Years of Architecture in Malaysia. Kuala Lumpur: Pertubuhan Akitik Malaysia.
- Lepawsky, J. (2005). Stories of space and subjectivity in planning the Multimedia Super Corridor. *Geoforum*, 36(6), 705-719.
- Carey, M. (Ed.). (2010). *The illustrated encyclopedia of Islamic art and architecture: a comprehensive history of Islam's 1,400-year legacy of art and design, with 500 photographs, reproductions and fine-art paintings*. Lorenz Books.
- Michell, G.(red.). (1978). *Architecture of the Islamic World: Its History and Social Meaning*. Thames and Hudson.
- Moser, S. (2012). Circulating visions of 'High Islam': The adoption of fantasy Middle Eastern architecture in constructing Malaysian national identity. *Urban Studies*, 49(13), 2913-2935.
- Mozzati, L. (2010) *Islamic Art: Architecture, Painting, Calligraphy, Ceramics, Glass, Carpets*. Munich: Prestel.
- Moser, S. (2010) Putrajaya: Malaysia's new federal administrative capital, *Cities*, 27, pp. 1-13.
- Muzaffar, C. (1987) *Islamic Resurgence in Malaysia*. Kuala Lumpur: Fajar Bakti.
- Milner, A. C. (1995) *The Invention of Politics in Colonial Malaya: Contesting Nationalism and the Expansion of the Public Sphere*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McAmis, R. D. (2002) *Malay Muslims: The History and Challenge of Resurgent Islam in Southeast Asia*. Cambridge, MA: W. B. Eerdmans.
- Mutalib, H. (1990) *Islam and Ethnicity in Malay Politics*. Singapore: Oxford University Press.
- Nah, A. M. and Bunnell, T. (2005) Ripples of hope: Acehese refugees in post-tsunami Malaysia, *Singapore Journal of Tropical Geography*, 26, pp. 249-256.
- O'Neill, H. (1994) South-east Asia, in: M. Frishman and H.-U. Khan (Eds) *The Mosque: History, Architectural Development and Regional Diversity*, pp. 225-240. London: Thames and Hudson.
- Petersen, A. (1999) *Dictionary of Islamic Architecture*. New York: Routledge.

مفاهیم اولیه سرمایه‌گذاری در شهرداری‌ها

■ محسن کوشش تبار- دکترای مدیریت رفتار سازمانی
 ■ احمدرضا حق پناه- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت

مقدمه

یکی از دغدغه‌های اساسی مدیران شهری انجام پروژه‌های شهری است، اما به دلایل گوناگون اجرای پروژه‌ها، دچار چالش‌های متعددی بوده است. از مهم‌ترین دلایل آن می‌توان عدم تأمین مالی و وجود جریان مناسب نقدینگی در پروژه نام برد؛ به‌ویژه در پروژه‌های شهری، به دلیل ویژگی‌های ذاتی شهرداری که مدیریت درآمد و هزینه، توأمان باید انجام گیرد، این موضوع خود را بیشتر نشان می‌دهد. از این‌رو توجه به سازوکارهای تأمین مالی پروژه‌ها و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در پروژه‌های شهری، اهمیت فراوانی دارد. از سوی دیگر با وجود ظرفیت‌های نهفته در این پروژه‌ها، عنصر مشارکت جایگاه خود را نیافته و فرض بر این است که بی‌شک منابع مالی پروژه‌ها باید به دست کارفرما (مدیریت شهری) تأمین گردد. شهرداری‌ها، یکی از نهادهای عمومی با توان مالی بالا و ظرفیت‌های متعدد می‌باشند که قادرند با بهره‌گیری از تمامی قابلیت‌ها و ویژگی‌های آن شهر ظرف توسعه اقتصادی و شهری را انباشته ساخته و پیشبرد اهداف کلان‌شهر را میسر سازند.

در این راستا آموزش شهرداری‌ها در حوزه‌های تأمین مالی و ترغیب شهرداران به فراهم نمودن زمینه جذب سرمایه‌گذاران یکی از پیش‌نیازهای اصلی برای ورود به حوزه سرمایه‌گذاری در شهرداری‌ها می‌باشد و قصد داریم سلسله مطالب کاربردی در حوزه سرمایه‌گذاری را به تناوب در شمارگان بعدی این ماهنامه ارائه نماییم. از این‌رو در ابتدا شهرداری‌ها می‌بایست با تعاریف و مفاهیم سرمایه‌گذاری آشنا باشند که در ادامه به آن می‌پردازیم.

سرمایه

سرمایه عبارت است از انواع منابع اعم از نقدی و غیرنقدی، منقول و غیرمنقول که توسط سرمایه‌گذار یا مشارکت‌کننده اظهار و تأمین می‌شود. به‌طور کلی هرگونه دارایی به‌صورت نقدی مانند پول نقد، موجودی حساب بانکی، ارزهای بین‌المللی مثل دلار و یورو و نیز دارایی‌های غیر نقدی مانند تجهیزات صنعتی، ماشین‌آلات، ملک، زمین و... سرمایه نامیده می‌شود.

سرمایه دارای تعابیر مختلفی است. البته معنای دقیق سرمایه بسته به مفهومی که کلمه سرمایه در آن استفاده می‌شود، مختلف می‌باشد. به‌طور معمول، کلیه منابع مالی و پولی و منابع قابل تبدیل به پول، سرمایه خوانده می‌شود.

جوامع و شرکت‌هایی که معمولاً دارای سرمایه بیشتری هستند، نسبت به رقبای خود که سرمایه کمتری دارند، عملکرد و

فعالیت بهتری دارند. در عصر حاضر، نیروهای انسانی نیز قسمتی از سرمایه محسوب می‌شوند. سرمایه می‌تواند هم نقدی باشد هم غیر نقدی. سرمایه نقدی همان پول نقد است و سرمایه غیر نقدی شامل انواع دارایی‌ها می‌شود که افراد در اختیاردارند. البته سرمایه با پول متفاوت است و فرق دارد. پول فقط نقدینگی می‌باشد که همیشه در دسترس است و قابل تبادل سریع است. اما سرمایه دارای مدت‌زمان و طول عمر زیادتری بوده و به‌منظور ایجاد ثروت در سرمایه‌گذاری، استفاده می‌شود.

به‌عنوان مثال: برندها، نرم‌افزارها و از این قبیل که از طریق آن‌ها می‌توان ثروت ایجاد کرد، نوعی سرمایه محسوب می‌شوند. هرچند که از سرمایه به‌منظور تولید ثروت استفاده می‌شود، ولی می‌توان به‌راحتی از طریق یک برنامه‌ریزی سالیانه و یا ماهیانه و به‌منظور ایجاد ثروت، از طریق سرمایه‌گذاران تأمین نمود.

تا زمانی که سرمایه تولید نشود، به‌تنهایی دارای وجود خارجی نخواهد بود. به همین دلیل به‌منظور ایجاد ثروت، سرمایه باید با فعالیت افرادی که با دریافت پول، مهارت خود را در اختیار شما قرار می‌دهند، ترکیب شود. سرمایه، به دلیل تولید ثروت در کوتاه‌مدت و یا بلندمدت، ارزش بالایی دارد. هر فرد و یا شرکتی، سرمایه خود را با راه و روش‌های مختلفی به جریان می‌اندازد و به‌این ترتیب می‌تواند به سوددهی موردنظر خود دست پیدا کند. روش‌های مختلفی برای بهره‌برداری از سرمایه‌های افراد و شرکت‌ها وجود دارد که بر طبق شرایط و نیازهای افراد به‌کاربرده می‌شود. افراد و شرکت‌ها، می‌توانند سرمایه خود را به شرکت و یا شخص دیگری نیز، واگذار کنند. به‌این ترتیب روند فروش و گردش سرمایه، ادامه پیدا کرده و سوددهی مطابق برنامه‌ریزی آن‌ها به دست می‌آید.

پول برای کاری که به تلاش زیادی نیاز دارد با این انتظار که درآمد یا سود اضافی به دست آید.

سرمایه‌گذار افسانه‌ای، وارن بافت (Warren Buffett) سرمایه‌گذاری را این‌گونه تعریف می‌کند: «فرایند برنامه‌ریزی برای پول تا در آینده پول بیشتری نصیب شما بشود.» هدف از سرمایه‌گذاری این است که پولتان را در یک یا چند جا انباشته کنید تا برای شما کار کند به این امید که پولتان در طول زمان رشد خواهد کرد.

سرمایه‌گذاری به معنای «هوشمندانه‌تر کار کردن است، نه سخت‌تر کار کردن.» ما در شغل‌هایمان سخت کار می‌کنیم، خواه برای یک شرکت باشد و خواه برای کسب‌وکاری که خودمان راه‌اندازی کرده‌ایم. ما معمولاً ساعت‌های زیادی کار می‌کنیم که نیازمند فداکاری است و باعث افزایش استرس می‌شود. برداشتن بخشی از پولی که به‌سختی به‌دست آمده است و سرمایه‌گذاری آن برای نیازهای آینده، بهترین روش استفاده از پولی است که کسب کرده‌ایم.

همچنین سرمایه‌گذاری به اولویت‌گذاری برای پولتان مربوط می‌شود. پول خرج کردن کار ساده‌ای است و باعث ایجاد خوشی‌های زودگذر می‌شود، برای مثال می‌توانید پولتان را صرف خرید وسایل جدید برای خانه کنید، به یک سفر تفریحی هیجان‌انگیز بروید یا در یک رستوران گران‌قیمت شام بخورید. همه‌ی این کارها فوق‌العاده هستند و زندگی شما لذت‌بخش‌تر می‌کنند اما سرمایه‌گذاری مستلزم اولویت‌بخشیدن به آینده‌ی مالی در برابر خواسته‌های کنونی است. سرمایه‌گذاری راهی است برای اینکه در دورانی که درگیر زندگی روزمره هستید مقداری پول کنار بگذارید تا برای شما کار کند و در آینده از دست‌رنج کارتان بهره‌بردار شوید. در حقیقت، سرمایه‌گذاری ابزاری است برای اینکه آینده‌ی شادتری داشته باشید.

به‌طور کلی سرمایه‌گذاری یعنی سپرده‌گذاری پول و یا دارایی باهدف دستیابی به سود بیشتر که ممکن است در کوتاه‌مدت و یا بلندمدت به دست آید. و به شکلی دقیق‌تر می‌توان گفت که سرمایه‌گذاری یعنی افراد مقدار مشخصی پول را در بخشی به کار ببرند و از این طریق نه‌تنها اصل پول و سرمایه آن‌ها حفظ می‌شود، بلکه به سود هم‌دست می‌یابند. به‌این‌ترتیب سوددهی حاصل از آن از مزیت‌های سرمایه‌گذاری محسوب می‌شود. البته شناخت و آگاهی در مورد روش‌های سرمایه‌گذاری و آگاهی از اصول و ریسک آن نیز از موارد مهمی به‌شمار می‌رود که در روند سوددهی نهایی تأثیر زیادی دارد. زیرا در صورت اشتباه و انتخاب روش‌های نادرست و عدم بررسی عواقب و یا نتیجه کار، ممکن است نتیجه خوبی به دنبال نداشته باشد. انتخاب راه درست و سرمایه‌گذاری‌های مناسب همیشه بهترین نتیجه را به دنبال خواهد داشت. سرمایه‌گذاری در علم اقتصاد به معنای خرید کالایی می‌باشد که در حال حاضر مصرف نشده و روند افزایش قیمت نیز دارد. اما ممکن است، فرد در آینده به آن کالا نیاز پیدا کند و به‌این‌ترتیب، آن کالا برای فرد قابل فروش و تبدیل می‌شود. به تعبیری، سرمایه‌گذاری، به معنای این است که فردی به‌عنوان مثال سهامی را خریداری کرده و این‌طور پیش‌بینی می‌کند که این سهام در آینده افزایش قیمت پیدا کرده و برای او سود خواهد داشت. به همین ترتیب، سهام را در آینده به قیمت بالاتر فروخته و به سود خوبی دست پیدا می‌کند.

سرمایه یکی از مهم‌ترین منابع تجاری بوده و بهترین و بزرگ‌ترین وسیله برای جذب منافع می‌باشد. به همین دلیل سرمایه اعم از نقدی و یا غیر نقدی اگر با روشی درست مورد استفاده قرار گیرد، سود حاصل از آن نیز به‌مراتب بهتر و بیشتر خواهد بود.

سرمایه‌گذار

سرمایه‌گذار عبارت است از شخص حقیقی یا حقوقی، اعم از دولتی و غیردولتی، ایرانی و خارجی که با اطلاع از توانایی و امکانات خود و طرف مقابل، در چارچوب مقررات و توافقات و قراردادهای منعقد، به سرمایه‌گذاری و مشارکت اقدام می‌نماید.

به انگلیسی investor گفته می‌شود، شخصی که دارایی خود را باهدف بازگشت اقتصادی سرمایه‌گذاری می‌کند. سرمایه‌گذاران اغلب در حوزه‌هایی مانند: سهام سرمایه، اوراق قرضه، اوراق بهادار، املاک و مستغلات، ارز و کالاهای اقتصادی، سرمایه‌گذاری می‌کنند. سرمایه‌گذار یا مشارکت‌کننده خارجی نیز اشخاص حقیقی و حقوقی هستند که بر اساس قوانین جاری کشور جمهوری اسلامی ایران، حضور و ورود منابع مالی آنان مجاز شمرده شده و می‌توانند در امر سرمایه‌گذاری در ایران فعالیت نمایند.

سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری (Investment) عبارت است از هرگونه فدا کردن ارزشی در حال حاضر (که معمولاً مشخص است) به امید به دست آوردن هرگونه ارزشی در زمان آینده (که معمولاً اندازه یا کیفیت آن نامعلوم است).

به عبارتی سرمایه‌گذار در حال حاضر، ارزش مشخصی را فدا می‌کند تا در قبال آن در آینده ارزش خاصی که مورد نظرش است به دست آورد؛ مثل پرداخت وجهی بابت خرید سهام به امید به دست آوردن سودهای مشخصی از آن در آینده.

سرمایه‌گذاری به زبان ساده عبارت است از خرید یک دارایی به امید کسب درآمد یا افزایش قیمت در آینده و یا ترکیبی از این دو مفهوم. از دیدگاه اقتصادی، سرمایه‌گذاری عبارت است از خرید یک کالای غیر مصرفی که برای ایجاد درآمد یا ایجاد ثروت به کار می‌رود. از دیدگاه مالی سرمایه‌گذاری عبارت است از خرید دارایی‌های مالی به‌منظور کسب درآمد و فروش در آینده باقیمت بالاتر. ساخت یک کارخانه تولیدی و ادامه تحصیل دو نمونه از سرمایه‌گذاری از دیدگاه اقتصادی و خرید سهام (Stocks)، اوراق قرضه (Bonds) و املاک و مستغلات نمونه‌هایی از سرمایه‌گذاری از دیدگاه مالی هستند.

در تعریف دیگری سرمایه‌گذاری یعنی: عمل اختصاص دادن

اهداف سرمایه‌گذاری

اهداف شما برای پولی که سرمایه‌گذاری می‌کنید چیست؟ آیا شما سعی در جمع‌آوری پول برای یک هدف بلندمدت مانند تحصیلات کالج برای بچه‌های خود دارید یا شاید برای یک بازنشستگی راحت برای خودتان؟ شما حتی ممکن است سرمایه‌گذاری‌های مختلف برای اهداف مختلف داشته باشید. نکته این است که قبل از تصمیم به سرمایه‌گذاری هر پول مهم است که بدانید چرا شما سرمایه‌گذاری می‌کنید و به دنبال چه نتیجه‌ای هستید. شما همچنین باید از تحمل خطر و افق زمانی خود به‌عنوان بخشی از روند تعیین هدف مطلع شوید.

سرمایه‌گذار خبره می‌داند که به چه دلیل سرمایه‌گذاری می‌کند، او انگیزه‌های معقول و احساس کامیابی پیدا کرده است. او هدف خود را می‌داند. برای موفق شدن شما نیز باید ابتدا هدف خود را به روشنی مشخص کنید. ممکن است برای دوران بازنشستگی خود سرمایه‌گذاری کنید، بنابراین هدف اصلی شما امنیت است.

همان‌طور که به دلایل خود برای سرمایه‌گذاری می‌اندیشید، اهداف مالی خود را در جایگاه مناسب قرار می‌دهید و می‌دانید که آن‌ها در درجه دوم قرار دارند؛ وسیله‌ای برای حمایت از اهداف برتر هستند. سپس از خود بپرسید که آیا از خودگذشتگی لازم برای رسیدن به آن اهداف را دارید یا اینکه آن‌ها رؤیایی بیش نیستند. تفاوت میان این دو، "انگیزه" است. یک رؤیا، چیزی است که شما دوست دارید آن را داشته باشید، اما در واقع انگیزه لازم برای رسیدن به آن در شما وجود ندارد. یک هدف، چیزی است که شما خواستار آن هستید و اغلب از کار کردن در جهت رسیدن به آن خوشحال می‌شوید.

برای سرمایه‌گذار خبره هیچ تردیدی وجود ندارد؛ او تمام زندگی خود را به‌صورت تمام‌وقت وقف سرمایه‌گذاری می‌کند. تنها چیزی که نیاز دارید این است که زمان و انرژی لازم را برای دستیابی به اهداف سرمایه‌گذاری خود، اختصاص دهید و هیچ تفاوتی ندارد که این اهداف چه چیزهایی هستند. تنها از طریق از خودگذشتگی به آن اهداف خواهید رسید. باید کاملاً آشکار باشد که از دست دادن پول تنها کار شما را برای رسیدن به هدف اصلی دشوارتر می‌کند.

از دست دادن پول چگونه ممکن است به شما در ایجاد امنیت کمک کند؟ آیا شما با پول کم، ایمن‌تر یا مستقل‌تر خواهید بود؟ واضح است که پاسخ منفی است. به همین دلیل است که همچون سرمایه‌گذار خبره، اولین هدف مالی شما باید حفظ سرمایه باشد. حفظ چیزی که دارید (خواه زیاد باشد خواه کم). به همین ترتیب، خرج کردن بیش از آن میزانی که درآمد دارید باعث از بین رفتن سرمایه شما می‌شود (یا بدهی شما را سنگین‌تر می‌کند) تنها هنگامی که سطح زندگی شما پایین‌تر از سطح دارایی شما باشد می‌توانید سرمایه را در اولویت قرار دهید، دارایی خود را حفظ کنید و سپس به آن بیفزایید. حفظ سرمایه و زندگی کردن پایین‌تر از سطح دارایی، آن دسته از گرایش‌های ذهنی نسبت به پول هستند که ثروتمند را از طبقه فقیر و طبقه متوسط جدا می‌کنند.

این گرایش‌ها مبنای ثروت هستند. پذیرفتن و اتخاذ آن‌ها تنها راه مطمئن برای رسیدن به ثروت است.

هدف سرمایه‌گذاران معمولاً، به‌منظور رشد و توسعه سرمایه خود و بهره‌مندی از منافع آن در آینده، می‌باشد. معمولاً، سرمایه‌گذاران، ممکن است سرمایه خود را به مدت طولانی و طی سال‌ها و دهه‌ها نگاه‌داشته و از سوددهی آن بهره ببرند. البته سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف دارای تعابیر مختلفی است. در اقتصاد شرکت‌ها، سرمایه‌گذاری شامل ایجاد و تأمین سرمایه اولیه و یا افزایش سرمایه در شرکت‌ها است که در انتظار پیشرفت کسب‌وکار و سود بیشتر است. هرچقدر سرمایه یک شرکت بیشتر باشد، بهتر می‌توان فعالیت‌ها را توسعه داده و در نتیجه به سود و درآمد بیشتری دست یافت.

مهم‌ترین مسئله پذیرفتن این حقیقت است که در هر نوع سرمایه‌گذاری، بدون شک ریسک هم وجود دارد. شناخت کلی و بررسی ریسک‌های احتمالی در سرمایه‌گذاری نقش مؤثری در عکس‌العمل‌های درست و منطقی دارد. از این طریق در اختصاص دادن دارایی‌ها و مدیریت سرمایه‌گذاری، بهتر می‌توان عمل کرد. نکته دیگر این است که گزینه‌ها و مواردی که قرار است در آن سرمایه‌گذاری انجام شود، با توجه به میزان ریسک آن بررسی شود. به این ترتیب می‌توان با جدیت بیشتر و به‌صورت قانون‌مند روش بهتری را انتخاب کرد. یک سرمایه‌گذار، زمانی با ریسک مواجه می‌شود که اطمینان زیادی به بازدهی و سوددهی مورد انتظار خود درآیند نداشته باشد. به همین دلیل مدیریت ریسک سرمایه‌گذاری، یکی از موارد مهم در این زمینه می‌باشد که اکثر شرکت‌ها نیز به‌منظور جلوگیری از زیان‌های احتمالی آن را به کار می‌برند.

مشارکت

یکی از روش‌های انجام سرمایه‌گذاری، مشارکت می‌باشد و مشارکت عبارت است از درآمیختن سهم شرکت نقدی و غیر نقدی متعلق به اشخاص حقیقی یا حقوقی متعدد به نحو مشاع به‌منظور انتفاع طبق قرارداد فی‌مابین. به بیان دیگر مشارکت را عمل اجتماعی، مسئولیت و تعهد خود در گروه می‌دانند.

مشارکت در جامعه محلی یعنی فرایند به‌کارگیری توانمندی‌های فردی یا گروهی ذینفعان برای دستیابی به یک هدف گروهی. در این فرایند، رفتار آگاهانه، خواست جمعی، پذیرش جمعی، انتخاب و وجود نیازهای مشترک اهمیت دارند. آنچه در یک فرایند مشارکت موفق مهم است احساس نیاز برای

فرصت سرمایه‌گذاری

پتانسیل‌هایی که شناسایی شده و در آن قابلیت‌های سرمایه‌گذاری و بازده اقتصادی وجود دارد، فرصت سرمایه‌گذاری گویند. به‌عنوان مثال اراضی بایر در سطح شهر با مالکیت شهرداری و یا بخش خصوصی و یا دیگر سازمان‌ها، این فرصت‌ها توانمندی پذیرش بارگذاری انواع کاربری و خدمات را داشته و جهت تهیه بسته سرمایه‌گذاری معرفی می‌گردد.

بسته سرمایه‌گذاری

بسته مطالعاتی در مورد طرح‌های سرمایه‌گذاری که در آن اطلاعات فنی شامل نوع کاربری‌های مصوب و پیشنهادی، تراکم‌ها و ... بارگذاری شده بر مبنای آن مطالعات اقتصادی مانند برآورد هزینه‌های ساخت، دوره ساخت، بازده، طرح و درآمد و ... محاسبه می‌گردد و به‌عنوان بسته سرمایه‌گذاری به سرمایه‌داران ارائه می‌شود.

انواع سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری را به روش‌های مختلفی تقسیم‌بندی می‌کنند:

(۱) بر اساس موضوع سرمایه‌گذاری: سرمایه‌گذاری برحسب موضوع به دودسته سرمایه‌گذاری واقعی و سرمایه‌گذاری مالی تقسیم می‌شود. سرمایه‌گذاری واقعی نوعی سرمایه‌گذاری است که فرد با فدا کردن ارزشی در زمان حاضر، نوعی دارایی واقعی به دست می‌آورد. درواقع موضوع سرمایه‌گذاری، دارایی واقعی است. خرید ملک یا آپارتمان، نمونه‌ای از این سرمایه‌گذاری است. در سرمایه‌گذاری مالی، فرد درازای فدا کردن ارزش حاضر، نوعی دارایی مالی که نتیجه آن معمولاً جریانی از وجوه نقد است به دست می‌آورد. سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار مثل سهام عادی یا اوراق مشارکت، که فرد در ازای پرداخت پول، محق به دریافت جریانی از وجوه نقد به شکل سود می‌شود، سرمایه‌گذاری مالی محسوب می‌شود.

(۲) بر اساس زمان یا مدت سرمایه‌گذاری: برحسب زمان، سرمایه‌گذاری را می‌توان به کوتاه‌مدت یا حداکثر تا یک سال و بلندمدت یا بیش از یک سال تقسیم کرد.

(۳) برحسب خطر یا ریسک سرمایه‌گذاری: از آنجا که منافع حاصل از سرمایه‌گذاری در آینده به دست می‌آید و نسبت به تحقق این منافع یقین وجود ندارد پس انواع سرمایه‌گذاری‌ها با درجاتی از احتمال عدم تحقق منافع موردنظر سرمایه‌گذار یا ریسک مواجه‌اند. بر اساس اینکه میزان یا احتمال تحقق نیافتن منافع آتی (یا ریسک) چقدر باشد، سه نوع سرمایه‌گذاری را می‌توان از یکدیگر متمایز ساخت: سرمایه‌گذاری با ریسک متناسب، سرمایه‌گذاری با ریسک نسبی بیشتر (سفته‌بازی) سرمایه‌گذاری پرخطر یا ریسکی (قمار).

سرمایه‌گذاری متناسب، نوعی سرمایه‌گذاری است که ریسک آن متناسب با بازدهی است که از آن انتظار می‌رود. سرمایه‌گذاری با ریسک نسبتاً بیشتر یا سفته‌بازی، نوعی

حل یک مشکل، شناخت آن مشکل و احساس نیاز به همکاری گروهی با توجه به میزان دانش و توانمندی افراد و شناخت آنان از توانایی‌ها و امکانات موجود و حداکثر استفاده از آن‌هاست.

اگر به مشارکت به‌مثابه یک حق (نگاه کنید به ماده ۲۷ اعلامیه جهانی حقوق بشر) بنگریم، متوجه می‌شویم که تک‌تک انسان‌ها مطابق با اعلامیه جهانی حقوق بشر حق دارند که در تعیین سرنوشت خود مشارکت کنند.

مشارکت در یک اجتماع محلی از حساس شدن آغاز می‌شود که نخستین پله مشارکت است. پله بعدی آگاه شدن و دانستن است. مردم در یک جامعه محلی حق دارند که از اتفاقاتی که در اجتماع آن‌ها می‌افتد باخبر باشند. پله بعدی، مشاوره و ارائه نظرات سوی مردم است. افراد در یک جامعه محلی در جلسات گروهی شرکت می‌کنند و نظرات خود را مطرح می‌کنند. آنان در این مرحله نیازهای خود را در اجتماع محلی فهرست می‌کنند و درباره اولویت‌ها سخن می‌گویند. گاه در این مرحله کمیته‌ها یا ساختارهایی شکل می‌گیرد. پله بعدی، نقش‌پذیری و مشارکت در فعالیت‌های اجرایی است. بعد از آن وارد پله‌ای می‌شود که می‌توان آن را "درگیر شدن فرد در جریان کار" نامید، به‌گونه‌ای که دیگر جزئی از فرایند محسوب می‌شود و نمی‌توان او را از این فرایند جدا کرد. وارد شدن در این فرایند، به معنای توانمند شدن مردم در جامعه محلی است.

اگر شناسایی نیاز مردم در سطح محلی توسط خود آنان به اقدام محلی بیانجامد منجر به مشارکت برای برآورده شدن نیاز می‌گردد درعین حال که ممکن است نیاز منجر به تقاضا یا مطالبه شود اما مشارکتی را به وجود نیاورد. در تمام جریان مشارکت، تلاش تسهیلگر این است که مردم محلی نیازهای خود را بشناسند، اولویت‌بندی کنند و خود برنامه‌ای را برای تحقق آن نیاز طراحی کنند بدون اینکه نیازهای تبدیل به مطالبات شود. درواقع نتیجه فعالیت‌های توانمندسازی محلی، باید اقدام محلی برای رفع نیازهای محلی باشد.

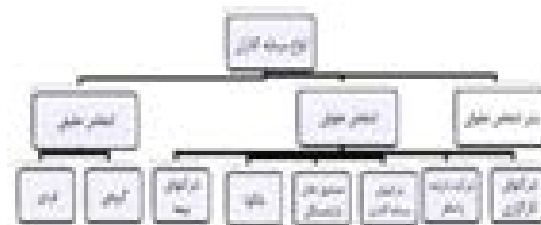
مشارکت عمومی - خصوصی

مشارکت عمومی - خصوصی (Part-Private-Public nership) مکانیسمی است که در آن بخش عمومی (دولت و سایر نهادهای حکومتی عمومی دولتی و غیردولتی) به‌منظور تأمین خدمات زیربنایی (اعم از آب و فاضلاب، حمل‌ونقل، سلامت، آموزش و...) از ظرفیت‌های بخش خصوصی (اعم از دانش، تجربه و منابع مالی) استفاده می‌نماید.

به‌بیان دیگر بخش خصوصی به نیابت از دولت در برخی از وظایف و مسئولیت‌های تأمین این خدمات نقش‌آفرینی می‌نماید. در مشارکت عمومی - خصوصی قراردادی بین بخش عمومی و بخش خصوصی به‌منظور تسهیم ریسک، مسئولیت، منافع و هم‌افزایی منابع و تخصص هر دو بخش در ارائه خدمات زیربنایی منعقد می‌گردد. در مشارکت عمومی - خصوصی نقش دولت از سرمایه‌گذاری، اجرا و بهره‌برداری در پروژه‌های زیرساختی به سیاست‌گذار و تنظیم‌کننده مقررات و ناظر بر کیفیت و کمیت ارائه خدمات تبدیل می‌شود.

سرمایه‌گذاری است که در آن سرمایه‌گذار برای کسب بازده، ریسک بیشتری تقبل می‌کند و بالاخره سرمایه‌گذاری بسیار ریسکی یا قمار، نوعی سرمایه‌گذاری است که در آن فرد برای به دست آوردن بازده‌های ولو بسیار کم، ریسک بسیار زیادی متحمل می‌شود.

سرمایه‌گذاری که به‌عنوان مثال در بازارهای معامله اوراق

بهادار وجود دارند متنوع و به شرح زیرند:

(۱) اشخاص حقیقی: گروهی هستند که بیشتر به امید انتفاع از سرمایه‌گذاری اقدام به خرید یا فروش اوراق بهادار می‌کنند. در برخی موارد، وقتی سرمایه این افراد زیاد باشد، ممکن است هدف دیگری همچون به دست گرفتن کنترل شرکت از طریق خرید درصد بالایی از سهام آن شرکت نیز دنبال شود.

(۲) اشخاص حقوقی: این اشخاص که معمولاً به دلیل وسعت عمل و حجم منابع مالی، تأثیر بسزایی در بازار سرمایه‌دارند، متنوع و برخی از مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیرند:

۲-۱- بانک‌ها: مؤسسه‌ای هستند که معمولاً به دو دلیل وارد بازار می‌شوند. دلیل اول که بیشتر رایج است، کسب بازده از وجوهی است که به شکل سپرده نزد آنان قرار دارد و دوم، که معمولاً تابع شرایط خاصی است عبارت است از ایجاد و حفظ بازاری سیال و نقدینه برای اوراق بهادار. در این نقش بانک‌ها از طریق عرضه یا تقاضای اوراق بهادار هنگامی که برای آن‌ها عدم تعادل وجود دارد، نقش متعادل کردن بازار را ایفا می‌کنند.

۲-۲- شرکت‌های بیمه: شرکت‌های بیمه با دو دسته جریان وجوه مواجه‌اند: جریان ورودی که معمولاً شامل حق بیمه‌های وصولی بابت موضوعات بیمه اشخاص و غیر اشخاص می‌گردد و جریان خروجی که عمدتاً شامل خسارت‌های پرداختی، پس‌انداز عمر افراد و نظایر آن است. برای اینکه بین این دو جریان تعادلی مطلوب برقرار شود، شرکت‌های بیمه معمولاً سعی می‌کنند بخش عمده‌ای از وجوه خود را سرمایه‌گذاری کنند. یکی از بازارهای جذاب برای این قبیل شرکت‌ها، بازار اوراق بهادار است. شرکت‌های بیمه معمولاً به لحاظ حجم قابل توجه منابع مالی، تأثیر بسزایی در این بازار دارند.

۲-۳- صندوق‌های بازنشستگی: این مؤسسات نیز مانند شرکت‌های بیمه با دو دسته جریان وجوه مواجه‌اند؛ یک دسته وصولی‌های مربوط به کسور بازنشستگی افراد که غالباً در مقایسه با جریان خروجی وجوه، رقم کمی است و دسته دوم پرداخت‌های مربوط به حقوق بازنشستگی که معمولاً رقم قابل توجهی می‌باشد

(جریان خروجی). صندوق‌های بازنشستگی برای ایجاد تعادل بین این دو جریان ورودی و خروجی، وجوه در دسترس خود را برای کسب بازده و تقویت جریان ورودی به اشکال مختلف سرمایه‌گذاری می‌کنند که سرمایه‌گذاری در انواع اوراق بهادار یکی از رایج‌ترین آن‌ها است. این مؤسسات نیز به دلیل منابع قابل توجه مالی، تأثیر بسزایی در بازار دارند.

۲-۴- شرکت‌های سرمایه‌گذاری: شرکت‌های سرمایه‌گذاری مؤسسه‌ای هستند که از طریق فروش سهم و برخی موارد، اوراق قرضه، منابع مالی پس‌انداز کنندگان و افراد را جمع‌آوری کرده، و آن‌ها را در سهام و اوراق قرضه سایر شرکت‌ها سرمایه‌گذاری می‌کنند. اهمیت این مؤسسات در این است که افراد، با پس‌انداز اندک خود، شاید به راحتی نتوانند در اوراق بهادار مورد نظر خود سرمایه‌گذاری کنند اما این قبیل شرکت‌ها، با یک‌کاسه کردن وجوه، آن‌ها را در اوراق بهادار متنوع سرمایه‌گذاری و معمولاً بازده ای بیشتر از این مجموعه عاید می‌کنند.

۲-۵- شرکت‌های دارنده یا مادر: شرکت‌های مادر یا دارنده، شرکت‌هایی هستند که سهام یک یا چند شرکت فرعی را به‌منظور کسب کنترل آن‌ها در جهت تحقق یک هدف مشترک در دست دارند. لازم به ذکر است که سهام کنترل‌کننده لزوماً ۵۱٪ نبوده و حتی ممکن است برای شرکت‌هایی که سهام آن‌ها به‌طور گسترده‌ای پراکنده شده، این میزان حتی کمتر از ۱۰٪ باشد. از آنجاکه در بازار بورس اوراق بهادار، به خاطر معاملات مستمر سهام، تغییرات مالکیتی رخ می‌دهد لذا این شرکت‌ها به‌منظور حفظ موقعیت کنترلی خود دائماً در بازار حضور می‌یابند.

۲-۶- شرکت‌های کارگزاری: واسطه‌های مالی هستند که بین خریداران و فروشندگان اوراق بهادار، نقش تسهیل‌کننده مبادله را بر عهده‌دارند. در ایران، اساسنامه این شرکت‌ها به آن‌ها اجازه داده تا میزان ۲۰٪ حجم معاملات، مشروط بر اینکه از میزان سرمایه آن‌ها تجاوز نکنند، برای خود خرید و فروش کنند.

۲-۷- سایر اشخاص حقوقی: معمولاً شرکت‌ها وجوه مازاد خود را جهت کسب بازده در اوراق بهادار سرمایه‌گذاری می‌کنند. بعضی اوقات نیز خرید بخشی از اوراق بهادار (سهام عادی یا ممتاز) یا تمام آن، به امید جذب یا ادغام شرکت مورد نظر در راستای اهداف رقابتی شرکت اصلی می‌باشد.

انواع شخصیت سرمایه‌گذاران

به‌رحال وقتی پای سرمایه‌گذاری در میان باشد، شخصیت آدم‌ها اهمیت می‌یابد. کمیسیون اوراق بهادار بریتیش کلمبیا (بی‌سی) برای ارزیابی دانش، احساس و عملکرد کانادایی‌ها در زمان سرمایه‌گذاری، پژوهشی انجام داد به نام "سرمایه‌گذار باهوش ملی" و در هنگام انجام این پژوهش متوجه شد که شخصیت سرمایه‌گذار از عناصر بسیار مهم در امر سرمایه‌گذاری است. انواع شخصیت سرمایه‌گذاران شامل ۵ شخصیت می‌باشد:

۱. بی‌باک: آدم‌های بی‌باک به‌طور خاص بسیار برون‌گرا هستند و آمادگی تجربه کردن هر اتفاقی را دارند. کسی که دارای این تیپ شخصیتی است، اغلب به‌عنوان فردی انعطاف‌پذیر شناخته

مفاهیم بیان شده، اصلی ترین تعاریف در حوزه سرمایه گذاری می باشد و امید است در سلسله مطالبی که در مقالات بعدی حضورتان خواهد شد، به تناوب انواع روش های سرمایه گذاری در شهرداری ها تبیین گردد.

منابع و مأخذ:

- کتاب روش های تأمین مالی شهرداری ها: یک راهنما برای دولت های محلی - کاترین فارواکویتکوویچ،
- کتاب مشارکتهای بخش عمومی و خصوصی و اصول سیاست گذاری و تأمین مالی - محمد آقا قوام
- مقاله نگاهی به روش ها و ابزارهای تأمین مالی با تأکید بر بازار بدهی - منوچهر مصطفوی پور
- مقاله موانع جذب سرمایه گذاری در حوزه شهری - میر ناصر میرباقری هیر، میثم سلاحوورزی - فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری - سال پنجم شماره اول
- لایحه مشارکت عمومی خصوصی
- شیوه نامه سرمایه گذاری شهرداری های کشور ابلاغی سال ۱۳۹۱
- قانون حمایت و تشویق سرمایه گذاری خارجی

می شود. آن ها بیشتر از هر شخص دیگری به سرمایه گذاری علاقه دارند، احتمال این که با یک مشاور کار کنند بسیار زیاد است، و "بهترین رفتار سرمایه گذاری" را از خود نشان می دهند.

۲. سخت کوش: آدم هایی که شخصیتی سخت کوش دارند به سرمایه گذاران بی باک شباهت دارند، اما درون گرا هستند. آدم های سخت کوش احتمالاً با یک مشاور کار می کنند. آن ها صورت حساب های خود را به طور کامل می خوانند، اما احتمالاً درخواست جبران ندارند و سوابق را بازبینی نمی کنند.

۳. عجول: آدم های عجول بسیار سازگار هستند. این تیپ شخصیتی - به همراه آدم های هیجانی - کم تر از تیپ های دیگر به سراغ سرمایه گذاری مستقل می روند. آدم های عجولی که با مشاورها کار می کنند، به احتمال زیاد صورت های مالی خود را نمی خوانند. آن ها معمولاً قبل از تصمیم گیری برای سرمایه گذاری، صبر نمی کنند و تحقیقات گسترده ای در این زمینه انجام نمی دهند.

۴. محتاط: آدم های محتاط، درون گرا هستند. آن ها هر چیزی را تجربه نمی کنند و کم تر از آدم های بی باک، سخت کوش و عجول با مشاور کار می کنند. همچنین احتمال کمی وجود دارد که آن ها با طرف سوم مشورت کنند، سوابق را بازبینی کنند یا بدانند که چه طور باید به مشاورشان پول پرداخت کنند.

۵. هیجانی: آدم هایی که شخصیت هیجانی دارند به احتمال زیاد در قدم اول سرمایه گذاری نمی کنند، اما اگر بخواهند این کار را بکنند قبل از تصمیم گیری، مناسب بودن نوع سرمایه گذاری را بررسی نمی کنند و هیچ طرح و برنامه ای ندارند. این نوع شخصیت بیش از هر شخصیت دیگری ممکن است قربانی کلاه برداری شود.

اصلاح هندسی خیابان‌ها در یزد

مدیر منطقه یک شهرداری یزد از اصلاح هندسی تقاطع محمودآباد در بلوار جمهوری خبر داد و گفت: به منظور کاهش حوادث ترافیکی، افزایش ایمنی تردد عابران پیاده و سرعت بخشیدن در آمد و شد خودروها، اصلاح هندسی و همچنین بهسازی مسیرهای عبور و مرور عابران پیاده به ویژه معلولان و توان خواهان در تقاطع محمود آباد در حال اجرا می باشد. وی اظهار امیدواری کرد: شهرداری منطقه یک با اعتباری در حدود ۴۰۰ میلیارد ریال در بخش عمرانی در سال ۱۴۰۰ بتواند اقدامات موثری با هدف کیفیت بخشی به فضاهای شهری، آسان‌سازی آمد و شد شهروندان و اتمام پروژه های نیمه تمام را انجام دهد.

جمع آوری تابلوهای غیر مجاز در طالقان

شهرداری طالقان در راستای ارتقای زیبایی محیط و حذف زوائد و ناهنجاری‌های محیطی؛ تابلوها و بنرهای غیرمجاز را از معابر شهر جمع‌آوری کرد. این تابلوها در مکان‌های غیرمجاز مثل پیاده‌روها، تیرهای چراغ برق، محوطه فضای سبز و روی المان‌های شهری نصب شده و نصب این گونه تابلوها و بنرها در حوزه شهری بدون اخذ مجوز از شهرداری خلاف مقررات بوده و علاوه بر اینکه در پاره ای از مواقع موجب عدم ایمنی برای شهروندان و بروز حوادث و خطرات احتمالی برای آنان خواهد شد، یکی از عوامل نازیبایی و ناهماهنگی مبلمان شهری محسوب می گردد.

زابل در آستانه نوروز باستانی زیبا شد

بمناسبت فرارسیدن نوروز باستانی زیباسازی شهر توسط شهرداری صورت گرفت. فضاسازی شهر با نصب بنر تبریک سال نو و عید سعید باستانی/تعویض پرچمهای میداین / تهیه ویدئو کلیپ مناسبتی از تلویزیون شهری /تهیه بروشور نوروزی / آذین بندی میداین و بعضی از بلوارها با لامپهای رنگی/لکه گیری و ترمیم آسفالت معابر/زیباسازی و رنگ آمیزی جداول میداین سطح شهر. پاکسازی و شستشوی معابر/نصب تابلوهای چلنیوم / گلفرش نمودن میداین /نصب المان های هفت سین نوروزی در میداین/بازسازی بوستان‌های نخل -گل گندم و اسلام آباد./ زیباسازی ورودی شهر (بلوار شهید نوری)/پاکسازی زمین‌های مخروبه سطح شهر

مرند

همزمان با آخرین روزهای سال ۱۳۹۹ در راستای طرح جهادی آسفالت در شهر مرند، پیش از ظهر امروز عملیات لکه‌گیری آسفالت در چایکنار (پل یالدور) تا میدان قائم - ادامه راه اردکلو - با نظارت معاونت عمران شهرداری مرند به اجرا رسید. گفتنی است همچنین هموارسازی و شن ریزی جنب موتور آب بابایی و آخر کوی اوهانی توسط ماشین آلات عمران صورت گرفت.

ابریشوم گامی موثر در مسیر اوز شهر دوستدار کودک

بنای ابریشوم با ۷۰ متر مربع زیربنا شامل فضایی برای مراقبت های بهداشتی نوزادان، اتاقی برای شیردهی مادران و سرویس بهداشتی ویژه خردسالان همراه می باشد. در این مجموعه دو اتاق برای مراقبت‌های بهداشتی کودکان در نظر گرفته شده است. یکی برای مراقبت کودکان توسط مادران و دیگری برای مراقبت کودکان توسط پدران، با این امید که ایجاد فضای مخصوص برای پدران همکاری بیشتر آن ها در مراقبت از نوزادان را تقویت کند. از آنجا که یکی از اهداف شهر دوستدار کودک ترویج تغذیه با شیر مادر است، اتاقی با محیطی آرام برای شیردهی مادران نیز در نظر گرفته شده است. عملیات اجرایی این پروژه در شهریور ۹۸ آغاز و در اسفند ۹۹ با نام " ابریشوم " آماده بهره برداری شد.

زمان استفاده عمومی از این فضا بر مبنای پروتکل های بهداشتی پاندمی کووید ۱۹ اعلام خواهد شد. انجمن دوستداران کودک اوز از آقای دلکش خیر دوستدار کودک تشکر و قدردانی می نماید که این گام مؤثر را در جهت زندگی بهتر کودکان برداشته اند.

بزرگترین کاروان گل و دوچرخه برای استقبال از بهار در نیشابور

بزرگترین کاروان گل و دوچرخه برای استقبال از بهار در نیشابور، جلوه‌های زیبایی از شادی، نشاط و مهربانی را رقم زد.

این طرح که بدلیل شرایط قرمز کرونایی در سال گذشته اجرا نشده بود، امروز و با یک دوچرخه چهار نفره تشریفاتی و ده ها دوچرخه مزین به سبدهای گل در شهر نیشابور همراه با نوای موسیقی ساز و دهل که بصورت زنده اجرا گردید مورد استقبال پرشور همشهریان قرار گرفت و در ادامه صدها گل در میدان مرکزی شهر به همشهریان اهدا شد.

در پایان یک گروه از دوچرخه‌سواران به همراه علی نجفی، شهردار نیشابور و جمعی از مدیران شهرداری با حضور در بیمارستان ۲۲ بهمن نیشابور با اهدای گل به پرستاران و کادر درمان، از تلاشهای آنان در آستانه نوروز تقدیر کردند.

شایان ذکر است پیشنهاد راه‌اندازی کاروان گل و دوچرخه در استقبال از بهار در شهرها، توسط علی نجفی شهردار نیشابور در نشست سالانه سازمان همیاریهای کشور در سال ۹۸ مطرح و باتوجه به دارا بودن پیام شادی بخش، بهارانه و توجه به محیط زیست مورد حمایت این سازمان قرار گرفت و نیشابور نیز به عنوان پایلوت اجرای این طرح در کشور انتخاب گردید.

احداث پل جاده سلامت

شهرداری بردسکن به پاس قدردانی از زحمات کادر درمان و آتش نشانان، از تندیس پرستار و آتش نشان رونمایی کرد.

عملیات راه اندازی کارخانه تولید تایل

بهسازی و زیباسازی پل کمیته امام(ره)

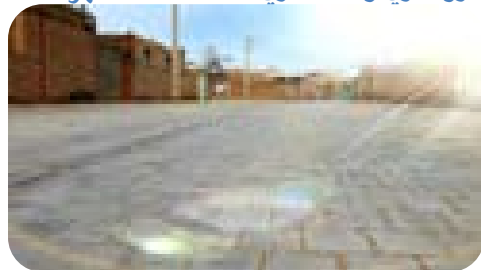
احداث کانال سرپوشیده

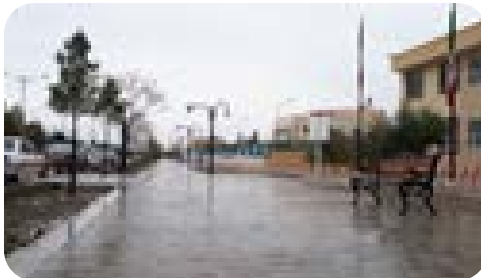
پیاده رو سازی و کف سازی نقاط مختلف شهر

بهسازی و زیباسازی میدان امام زمان (عج)

پیاده رو سازی و کف سازی نقاط مختلف شهر

پیاده رو سازی و کف سازی نقاط مختلف شهر

دوگام بزرگ مدیریت شهری در مسیر توسعه و جهش تولید؛

گام اول: رونمایی از ۹۹ پروژه شاخص شهرداری‌ها با دستور رئیس محترم جمهوری اسلامی ایران

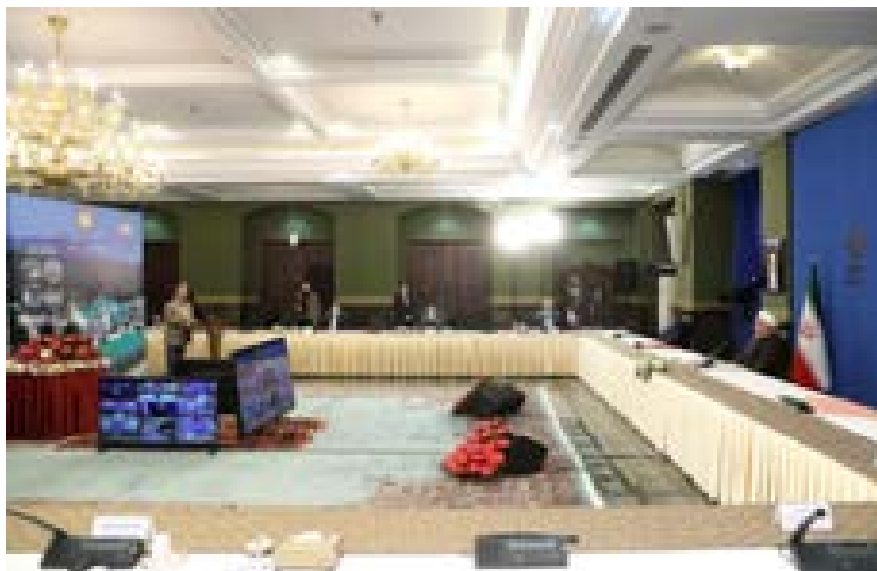
در سی و هفتمین پویش ملی تدبیر و امید برای جهش تولید و اولین آیین رونمایی از پروژه‌های مدیریت شهری که در روز پنجشنبه ۲۷ آذرماه برگزار شد، با دستور دکتر حسن روحانی رئیس محترم جمهوری اسلامی ایران، بهره برداری از ۹۹ پروژه شاخص شهرداری‌ها در حوزه های عمران، حمل و نقل و خدمات شهری و محیط زیست، آغاز شد.

در آغاز این مراسم؛ دکتر عبدالرضا رحمانی فضلی وزیر محترم کشور ضمن سپاس از ریاست محترم جمهوری، بابت فرصت ایجاد شده، به تشریح اهم اقدامات دولت محترم تدبیر و امید در حوزه مدیریت شهری پرداخت. ایشان تشکیل کمیسیون کلانشهرها در دولت را یکی از اقدامات ارزشمند دولت دانست که از طریق آن بسترهای قانونی لازم برای پویایی و بالندگی شهرداری‌ها فراهم می‌شود. ایشان قانون مدیریت پسماند، لایحه درآمد پایدار، لایحه مدیریت شهری، لایحه استخدامی کارکنان شهرداری‌ها، تهیه سند‌های متعدد آسیب شناسی در حوزه مدیریت شهری را از جمله اقدامات این کمیسیون دانست که هر یک به نوبه خود بخشی از نیازهای قانونی شهرداری‌ها را مرتفع نموده‌اند.

وزیر کشور در ادامه به اهم اقدامات دولت در حوزه‌های مختلف پرداخت و اضافه شدن ۱۷۹ کیلومتر به طول قطارهای شهری (معادل ۴۵ درصد از کل)، تاسیس ۱۱۹ ایستگاه مترو، اضافه شدن ۶۹۱ واگن مترو (معادل ۳۷ درصد از کل)، نوسازی ۱۱۶۰ دستگاه و بازسازی ۱۲۰۰ دستگاه اتوبوس و تعویض و نوسازی ۷۳۰۰۰ تاکسی را از اهم اقدامات شهرداری‌ها در حوزه

حمل و نقل و در طی دولت تدبیر و امید دانست. وزیر کشور در ادامه به واگذاری ۴۰۲۰ دستگاه انواع ماشین‌آلات خدماتی و ۳۲۸۷ دستگاه ماشین‌آلات عمرانی به شهرداری‌های کشور در دولت تدبیر و امید اشاره کرد و با توجه به سکونت ۷۴ درصد از جمعیت کشور در سکونتگاه‌های شهری، بسترسازی برای خدمات‌رسانی و زیست سالم در شهرها را بسیار حایز اهمیت دانست. وی در ادامه، راه‌اندازی ۱۸ سامانه و ۲۴ بانک اطلاعاتی در حوزه مدیریت شهری را از دیگر اقدامات وزارت کشور برای توسعه دولت الکترونیک در شهرداری‌ها دانست و در پایان نیز مجدداً از حمایت‌ها و همراهی‌ها دولت محترم با خانواده بزرگ مدیریت شهری تقدیر و تشکر نمود.

حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسن روحانی رئیس جمهور جمهوری اسلامی ایران در این مراسم که به صورت ویدیو

را صرف ارتقای استاندارد بنزین به یورو ۴ و یورو ۵ داشت. آلودگی هوای شهرها در تسهیل شیوع کرونا تاثیر دارد و لذا دولت به این موضوع توجه ویژه‌ای داشته است. همچنین ساخت نیروگاه‌های زباله‌سوز که امروز یکی از این نیروگاه‌ها در نوشهر افتتاح شد از دیگر اقدامات دولت در زمینه کاهش آلودگی هوای شهرها است. رئیس جمهور در بخش دیگر سخنان خود با اشاره به اینکه امروز سه سال است که در شرایط جنگ تمام عیار اقتصادی هستیم، گفت: از ۱۰ ماه پیش شیوع کرونا نیز شرایط را سخت‌تر کرده است اما شاهد آن هستیم که افتتاح طرح‌های مهم همچنان ادامه دارد و به امید خدا تا پایان سال طرح‌های مهم زیادی به بهره‌برداری خواهند رسید.

دکتر روحانی در ادامه با اشاره به تاکید مقام معظم رهبری بر لزوم حفظ وحدت ملی گفت: همه قوا باید تمام تلاش و توجه خود را بر افزایش وحدت ملی متمرکز کنند. اگر یک روز از عمر دستگاهی بگذرد که در آن اقدام یا سخنی برخلاف مسیر وحدت ملی بروز یابد قطعاً اقدامی خلاف منافع ملی و سخن و تاکید مقام معظم رهبری است. رئیس جمهور با بیان اینکه این وحدت ملی است که دیگران را وادار به کرنش در برابر ملت ایران می‌کند و اساس شکسته شدن تحریم‌ها است، اضافه کرد: همه باید برای بی‌اثر کردن و رفع تحریم‌ها تلاش کنیم و همانطور که مقام معظم رهبری تاکید فرمودند نباید اجازه دهیم این مهم حتی یک ساعت به تاخیر بیفتد.

دکتر روحانی تاکید کرد: دولت همه توانش را برای عمل به این رهنمود بسیار مهم مقام معظم رهبری به کار خواهد گرفت و اطمینان می‌دهم که ایستادگی و مقاومت مردم و وحدت ملی ملت ایران، موجب شکست دشمن خواهد شد.

پس از فرمایشات ریاست محترم جمهوری و وزیر محترم کشور، افتتاح پروژه‌های شاخص شهرداری‌ها در پنج شهر تهران، مشهد، نوشهر، زنجان و تبریز و با حضور مسئولین ملی و استانی به صورت ویدئو کنفرانسی شروع شد.

کنفرانسی برگزار می‌شد، ضمن تبریک ایام ولادت حضرت زینب کبری (س) و روز پرستار گفت: امروز ۹۹ پروژه با اعتبار ۷ هزار و ۹۵۰ میلیارد تومان افتتاح می‌شود.

رئیس جمهور ارائه خدمات بی نظیر به روستاها در بخش‌های برق‌رسانی، گازرسانی، آب، بهداشتی، جاده، مدارس و سایر خدمات را از افتخارات دولت تدبیر و امید برشمرد و گفت: یکی از تلاش‌های مهم این است که به روستاها خدمت کنیم تا روستاهای ما آباد شوند و بتواند این جاذبه معکوس را به وجود بیاورد که از شهر به روستا مهاجرت انجام گیرد و این کار امکان پذیر است.

رئیس جمهور با بیان اینکه موضوع خدمات و مدیریت شهری بسیار حائز اهمیت است، افزود: متأسفانه در هفته‌های اخیر مردم در برخی استان‌های جنوبی گرفتار آب‌گرفتگی شدند که یک بار دیگر به مسوولان استانداری‌ها، شهرداری‌ها و ستاد مدیریت بحران تاکید می‌کنم که همه توان‌شان را برای رفع سریع‌تر علل وقوع چنین مشکلاتی به کار بگیرند.

دکتر حسن روحانی، با تشکر از مسوولان شهری و شهرداران که در ایام شروع کرونا تلاش‌های زیادی در راستای اجرای دستورالعمل‌های بهداشتی داشتند، اظهار داشت: امیدوارم با همکاری مردم، کادر درمانی، قرارگاه عملیاتی کرونا، نیروهای بسیج و انتظامی و همه دستگاه‌های دیگر مانع از شیوع موج زمستانی کرونا شویم.

رئیس جمهور در ادامه سخنان خود، با اشاره به اقدامات اساسی دولت تدبیر و امید در زمینه ارتقای کیفیت مدیریت شهری تصریح کرد: لایحه مدیریت شهری و نیز ایجاد درآمدهای پایدار شهری برای شهرداری‌ها گام مهمی برای اداره صحیح شهرها و جلوگیری از تضییع حقوق شهروندان عزیز است. همچنین تصویب سند ملی معماری و شهرسازی ایرانی و اسلامی و اجرای آن می‌تواند به بهبود سیمای شهری به ویژه در شهرهای تاریخی و ارتقای استانداردهای زیستی و همچنین جاذبه‌های گردشگری در شهرها کمک کند.

دکتر روحانی ترافیک و آلودگی هوا را از دیگر معضلات شهری برشمرد و خاطر نشان کرد: دولت تدبیر و امید اهتمام جدی

مهدی جمالی نژاد رئیس سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور که برای افتتاح نیروگاه زباله‌سوز به شهر نوشهر حضور یافته بود با بیان اینکه توجه به مقوله محیط‌زیست شهری و پسماندها از جمله دغدغه‌های مدیریت شهری است، گفت: توسعه شهرها و رشد جمعیت، موجب افزایش نرخ تولید پسماند در کشور شده بطوری که روزانه ۸۵ هزار تن پسماند عادی در کشور تولید می‌شود. وی با بیان اینکه سرانه تولید پسماند در شهرها روزانه ۸۰۰ گرم و در روستاها ۵۰۰ گرم می‌باشد، افزود: تغییر کیفیت پسماندها موجب استفاده از تکنولوژی‌های برتر و نوین در مدیریت پسماند شده است.

جمالی نژاد ضمن قدردانی از عنایت مقام معظم رهبری در تامین اعتبارات مورد نیاز این بخش ادامه داد: با دستورات رییس جمهوری محترم لایحه کمک به ساماندهی پسماندهای عادی با مشارکت بخش غیردولتی در سال جاری مصوب و زمینه‌های سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی در اجرا و راهبری پروژه‌های مدیریت پسماند تسهیل شده است و ان‌شالله با حمایت‌های دولت محترم آیین‌نامه اجرایی قانون مصوب و ابلاغ گردد.

رییس سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور همچنین اظهار کرد: در ۸۵۰ شهر واجد شرایط، مطالعات جامع مدیریت پسماند بر اساس تهدیدات و ظرفیت‌های موجود انجام شده و بر این اساس پروژه‌های اجرایی پسماند متناسب با هر منطقه پیشنهاد شده است. وی ادامه داد: بر اساس برنامه منطقه‌بندی مدیریت پسماند کشور، حدود سه هزار محل دفن پسماند به ۷۰۰ محل کاهش یافته است. همچنین در فاز بعدی این برنامه مقرر است کل پسماندهای تولیدی کشور در ۲۸۳ منطقه مدیریت شود. در این راستا بر اساس برنامه مذکور تعداد ۱۴۳ واحد پردازش، ۴ واحد تاسیسات هاضم و ۱۵ واحد تاسیسات زباله‌سوز در مناطق یادشده پیش‌بینی شده است. وی افزود: مدیریت صحیح و بهینه پسماندها مستلزم همکاری تمامی دستگاه‌های ذی‌ربط و آحاد مردم شریف می‌باشد. جلب مشارکت‌های مردمی از اصول اجرای طرح‌های تفکیک از مبدا بوده و در این راستا بهره‌گیری از سامانه‌های

هوشمند، شرکت‌های دانش‌بنیان و تشکل‌های مردم‌نهاد در اولویت می‌باشد.

جمالی نژاد در ادامه اظهار کرد: عنایت ویژه دولت به مقوله محیط‌زیست منجر به افزایش ۳۰۰ درصدی اعتبارات مدیریت پسماند در سال‌های اخیر شده است بطوری که برای تمامی شهرها و روستاهای ۳ استان شمالی کشور پروژه‌های مدیریت پسماند در دستور کار دولت قرار گرفته است.

معاون عمران و توسعه امور شهری و روستایی وزیر کشور ادامه داد: مطالعات امکان‌سنجی نیروگاه زباله‌سوز نوشهر در سال ۹۱ انجام پذیرفته و در سال ۹۴ عملیات اجرایی این نیروگاه آغاز شده است. در این نیروگاه با پذیرش روزانه ۲۰۰ تن پسماند، علاوه بر امحای تمامی پسماندهای شهرستان‌های نوشهر و چالوس، امکان تولید ۳ مگاوات‌ساعت برق میسر می‌باشد. وی افزود: این نیروگاه با مشارکت بخش خصوصی احداث و کلیه استانداردها و ضوابط زیست‌محیطی در احداث نیروگاه رعایت شده است. جمالی نژاد در ادامه از پیشرفت ساخت نیروگاه زباله‌سوز ساری خبر داد و گفت انتظار داریم این نیروگاه در ماه‌های آتی به بهره‌برداری برسد.

پروژه‌های افتتاحی شهرداری مشهد در یک نگاه

ردیف	استان	شهر	عنوان پروژه	مبلغ اجرای پروژه (میلیارد ریال)
۱	خراسان رضوی	مشهد	کارخانه نوآوری	۱۰۰۰
۲			اردوگاه درمان معتادان متجاهر	۱۰۰
۳			پایانه پارکینگ آزادی	۲۵۰۰
۴			اتصال جلوخان فردوسی به کهن دژ	۶۰
۵			تأمین ۱۷۰ دستگاه مینی‌بوس جدید ناوگان حمل و نقل عمومی	۱۱۴۵
۶			اجرای شبکه جداسازی آب شرب از آب خام	۱۳۰
۷			تأمین ۳۱ دستگاه اتوبوس جدید ناوگان حمل و نقل عمومی	۹۳۰
۸			زیرگذر غیر همسطح شهید برونی	۳۰۰
۹			دوربرگردان غیر همسطح ابوطالب	۵۵۰
۱۰			اتصال مسیر کوشش به خلج	۳۰۰
۱۱			فاز یک تقاطع چهار سطحی آزادگان	۲۵۰
۱۲			نوسازی ناوگان تاکسیرانی (۴۹۲ دستگاه)	۴۱۶
۱۳			استفاده از موتورسیکلت های برقی جایگزین موتور های بنزینی (۵۰۰ دستگاه)	۲۵۰
۱۴			راه اندازی سامانه دوچرخه اشتراکی - ۴۰۰ دستگاه	۵۰
۱۵			پارکینگ زیرسطحی مجد	۲۰۰۰
۱۶			تقاطع غیر همسطح مصلی	۱۲۰۰
جمع کل				۱۱۱۸۱

در ادامه مراسم و در مشهد مقدس با حضور استاندار خراسان رضوی، شهردار مشهد، رئیس شورای اسلامی و جمعی از اعضای شورای شهر، ۱۶ پروژه مهم این شهر به ارزش ۱۱۱۸۱ میلیارد ریال رونمایی و افتتاح گردید. از جمله این پروژه‌ها؛ پارکینگ هوشمند زیرسطحی مجد، ۳۱ دستگاه اتوبوس، ۱۷۰ دستگاه مینی‌بوس و ۴۹۲ دستگاه تاکسی نوسازی شده و دوچرخه‌های اشتراکی بوده که با دستور ویدئوکنفرانسی رئیس جمهور افتتاح شد.

رئیس جمهور پس از استماع گزارش رییس شورای شهر مشهد در این مراسم گفت: گزارش شورای شهر و شهرداری مشهد بسیار خوب و امیدوارکننده است. وی ادامه داد: خدماتی که امروز در حوزه حمل‌ونقل افتتاح می‌شود، همچون پایانه زیرسطحی و نوسازی ۴۹۲ دستگاه تاکسی و اتوبوس و مینی‌بوس نیز بسیار حائز اهمیت است. امیدواریم شورای شهر و شهردار و استاندار محترم برای ارائه خدمات بیشتر به زائران و مجاوران مشهدالرضاع) موفقیت بیشتری داشته باشند.

پروژه‌های افتتاحی شهرداری تهران در یک نگاه

مبلغ اجرای پروژه (میلیارد ریال)	عنوان پروژه	شهر	ردیف
۶۵۰۰	مرکز همایش های رازی (جنوب تهران) همجوار با برج طغرل	تهران	۱
۲۰	مرمت خانه تاریخی افشار		۲
۳۰	بازسازی و ایمن سازی مسجد تاریخی ارک		۳
۲۰	کتابخانه تخصصی شهرسازی و معماری و مرکز اسناد (ساختمان خیابان ایتالیا)		۴
۱۰۰	تقاطع غیر همسطح ۴۵ متری شهید باقری در بزرگراه شهید خرازی		۵
۴۵۰۰	احداث فاز ۲ بزرگراه ۷۶ متری شهید رستگار به طول ۵/۴ کیلومتر		۶
۴۰	تهیه و نصب و بهره برداری تجهیزات پایش کمی کنترل سیلاب (محلاتی/ ولنجک/ مرکز تحقیقات نیرو/ نارمک/ شمیران نو/ آلستوم/ حر/ اصفهانک/ نازی اباد/ انصار/ خرگوش دره/ شریف)		۷
۹۰	جمع آوری آبهای سطحی بزرگراه جناح - میدان آزادی به روش لوله رانی بتنی		۸
۲۵	بازسازی و مرمت مسجد شیخ فضل الله		۹
۱۵۶۰	احداث بوستان زندگی		۱۰
۱۱۰	طراحی و احداث باغ ایرانی و ثوق الدوله		۱۱
۵۰	بهسازی و ساماندهی گذر دعوتی (بازآفرینی شهری)		۱۲
۱۰۰	بهسازی و ساماندهی گذر جاویدی (بازآفرینی شهری)		۱۳
۲۰	مرکز خدمات هرندی (بازآفرینی شهری)		۱۴
۴۰	مرکز خدمات بلورسازی		۱۵
۵۴۲۰	دو ایستگاه مترو برج میلاد و امیر کبیر		۱۶
۱۸۶۷۵	جمع کل		

در ادامه برنامه افتتاح ۹۹ پروژه شاخص مدیریت شهری کشور، در شهر تهران و با حضور پیروز حناچی شهردار تهران و شورای اسلامی و جمعی از مقامات ملی و استانی که در ایستگاه مترو برج میلاد حضور داشتند مجموعاً ۱۶ پروژه به ارزش ۱۸۶۷۵ میلیارد ریال افتتاح شد که مهمترین آنها ایستگاه مترو برج میلاد و ایستگاه امیر کبیر، بوستان زندگی، مرکز همایش های رازی و... بود.

استان : زنجان - شهر ابهر (کارخانه تولید واگن) شهرداری‌های بهره‌بردار: تبریز، اصفهان و شیراز	
عنوان پروژه: ساخت و تولید ۵۰ دستگاه واگن مترویی برای شهرهای تبریز، اصفهان و شیراز	
ارزش ریالی اعتبار هزینه شده: ۱۳۵۰۰ میلیارد ریال	
زمان شروع پروژه : تیرماه ۱۳۹۰ (تاریخ تنفیذ قرارداد)	زمان دقیق افتتاح و بهره برداری از ۲۰ دستگاه واگن مترویی :
	۱- ۳ قطار ساخت داخل آماده ارسال به سایت قطارشهری‌ها می‌باشد.
	۲- قطار چهارم ساخت داخل تا ۶۰ روز آینده (بهمن ماه ۹۹) آماده ارسال خواهد بود.

کیلومتر خط مترویی در ۱۰ شهر کشور با جمعیتی بیش از ۲۰ میلیون نفر در حال انجام می‌باشد که از این تعداد، خطوط ۵ شهر تهران، مشهد، شیراز، اصفهان و تبریز به طول ۳۳۸ کیلومتر در حال بهره برداریست که ۳۵ درصد آن در دولت‌های یازدهم و دوازدهم محقق شده و ۲۵۰ کیلومتر خط مترویی نیز در دست ساخت و توسعه است. وی افزود: فرایند ساخت خطوط مترویی، با استفاده از تکنولوژی‌های پیشرفته در دست انجام است و در بسیاری از مراحل ساخت خطوط، به خودکفایی و استفاده از توان داخل کشور رسیده‌ایم. وی با بیان اینکه هزینه احداث و راه اندازی هر کیلومتر خط مترویی به همراه ناوگان بالغ بر یک هزار میلیارد تومان می باشد، اظهار کرد: دولت تاکنون بیش از ۶۰ هزار میلیارد تومان به حوزه حمل و نقل ریلی درون شهری کشور کمک کرده است و از این مبلغ ۴۰ هزار میلیارد تومان در دولت یازدهم و دوازدهم در قالب انتشار اوراق مالی اسلامی، تسهیلات فاینانس و سایر کمک ها، تخصیص یافته است.

آیین افتتاح پروژه‌های شاخص شهری با حضور دکتر حسین رجب‌صلاحي، معاون امور شهرداری‌های سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور در شهر ابهر ادامه یافت. وی در مراسم تحویل ۵۰ دستگاه واگن مترویی تولیدی در شرکت ایریکوی ابهر برای متروی تبریز، اصفهان و شیراز که با حضور ویدیو کنفرانسی رییس جمهوری برگزار شد، گفت: در صورت اتمام عملیات ساخت و بهره‌برداری از خطوط مترویی در کلانشهرها نیازمند تامین حداقل ۲ هزار و ۵۰۰ دستگاه واگن هستیم که طبق برنامه ششم توسعه تامین ۲ هزار دستگاه واگن از طریق وزارت کشور و در قالب فاینانس در دستور کار قرار گرفته است. وی یادآورد شد: در راستای حمایت دولت برای توسعه خطوط مترویی قرارداد تامین ۳۱۵ دستگاه واگن برای شهرهای اصفهان، شیراز و تبریز به ارزش ۹ هزار میلیارد تومان در دست اجرا است که در همین دولت ۱۰۰ دستگاه واگن به این شهرها تحویل شده است. حسین رجب‌صلاحي در ادامه گفت: برنامه احداث ۹۳۰

پروژه‌های افتتاحی شهرداری تبریز در یک نگاه

ردیف	شهر	عنوان پروژه	مبلغ اجرای پروژه (میلیارد ریال)
۱	تبریز	احداث پل همسان کابلی	۱۲۰
۲		بهره‌برداری از ایستگاه شماره ۱۶ خط یک مترو (امام حسین (ع))	۲۱۹۰
۳		بهره‌برداری از ایستگاه شماره ۹ خط یک مترو (میدان قطب)	۱۸۰۰
۴		بهره‌برداری از ایستگاه شماره ۱۷ خط یک مترو (شهید باکری)	۱۸۸۰
۵		بهره‌برداری از ایستگاه شماره ۱۸ خط یک مترو (نور)	۱۳۹۰
۶		پارک شش هکتاری کلانتر باغی	۶۸۰
۷		احداث پل اتصال پارکینگ عون بن علی به پاسداران (به طرف میدان شهید فهمیده)	۷۰
۸		دوربرگردان اتوبان پاسداران به کوی نصر	۲۰۰
		جمع کل	۸۳۳۰

اما در تبریز و با حضور استاندار و شهردار تبریز و سایر مقامات، ۸ پروژه شاخص با اعتباری بالغ بر ۸۳۳۰ میلیارد ریال به صورت ویدیو کنفرانسی توسط رییس جمهور محترم افتتاح گردید. از جمله این پروژه‌ها چهار ایستگاه مترو امام حسین (ع)، شهید باکری، سردار ملی و نور و پارک شش هکتاری کلانتر باغی است.

شهرنشینی اشاره کرد و گفت: ۷۴ درصد جمعیت کشور در هزار و ۳۴۸ شهر سکونت دارند و بودجه شهرداری‌ها در سال ۱۳۹۹ معادل ۹۶ هزار میلیارد تومان و بودجه عمرانی کشور در همین سال معادل ۸۷ هزار میلیارد تومان بوده است که نشان دهنده نقش تاثیرگذار شهرداری‌ها در توسعه و عمران شهرهای کشور است.

دکتر رحمانی فضلی به اهمیت ارتقای کیفی محیط زیست شهرها اشاره کرد و گفت: ۳۸ درصد پروژه‌های مذکور در راستای طرح‌های حفظ محیط زیست و هوای پاک در شهرها، اجرا شده است. وی گفت: همچنین با توجه به تقارن ایام با هفته منابع طبیعی و روز درختکاری، از مجموع پروژه‌های آماده بهره‌برداری؛ تعداد ۲۶۹ پروژه به ارزش ریالی ۱۷۷۴ میلیارد تومان صرفاً به موضوع احداث بوستان‌ها و توسعه فضای سبز شهری اختصاص یافته است.

وزیر کشور در ادامه مواردی همچون؛ ساماندهی خدمات و نحوه بکارگیری نیرو و آموزش آن‌ها، تصویب طرح‌های کلان و ملی با همکاری دولت، بحث پسماند شهری، توزیع و ایجاد توازن و تعادل در حوزه خدمات شهری، توسعه سامانه‌های مورد نیاز مدیریت شهری و ایجاد منابع درآمدی پایدار شهرداری‌ها را از اهم اقدامات انجام شده دانست.

ایشان در ادامه به تقدیم لایحه قانون دهیاری‌ها به مجلس شورای اسلامی از سوی دولت و نقش آن در انسجام بخشی و انتظام امور ۳۷ هزار دهیاری اشاره کرد و تحقق مدیریت یکپارچه روستایی، درآمدزایی، هماهنگی بین دستگاهی و رفع خلاها و تناقضات قانونی را از جمله مهم‌ترین موارد مطرح شده در این لایحه دانست.

در ادامه این مراسم و با حضور ریاست محترم جمهوری دیگر طرح‌ها نیز در ۲۹ استان و ۲۷۷ نقطه شهری کشور و با حضور مسئولان استانی به بهره‌برداری رسید. این طرح‌ها در زمینه‌های محیط زیست و هوای پاک، زیرساخت و عمران شهری، ایمنی و مدیریت بحران، تاسیسات و تجهیزات شهری و ... به شرح جدول ذیل است:

در پنجاه و چهارمین پویش تدبیر و امید برای جهش تولید و دومین آیین بهره‌برداری از پروژه‌های مدیریت شهری نیز ۱۰۰۴ طرح و پروژه عمرانی شهرداری‌ها و مدیریت شهری کشور به ارزش ۱۰ هزار و ۱۸۱ میلیارد تومان در روز چهاردهم اسفندماه ۱۳۹۹ با حضور ویدیو کنفرانسی ریاست محترم جمهوری برگزار شد.

مجموع پروژه‌هایی که در این روز در قالب طرح‌های ملی مدیریت شهری در سراسر کشور با فرمان حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حسن روحانی بهره‌برداری رسمی از آنها آغاز شد، برای ۶۷ هزار ۸۹۹ نفر اشتغال‌زایی ایجاد کرده است.

ایستگاه‌های متروی قیام و دولاب در شهر تهران، پایانه و پارکینگ زیرسطحی آزادی در شهر مشهد، مجتمع تجاری، اداری و فرهنگی گرگان، مجموع تفریحی، گردشگری ایران کوچک به مساحت ۶۸ هکتار در شهر کرج، میدان بزرگ میوه و تره بار به مساحت ۲۴ هکتار در بندرعباس، از جمله طرح‌های مهمی است که در این روز با فرمان رئیس جمهور در مناطق مختلف کشور به بهره‌برداری رسید.

در آیین افتتاح طرح‌ها و پروژه‌های ملی مدیریت شهری، شهرداران تهران، مشهد، گرگان، کرج و بندرعباس، گزارشی از اقدامات انجام شده در حوزه مدیریت شهری در ساخت و اجرای پروژه‌های شهرداری‌ها ارایه کردند.

همچنین در حضور رئیس جمهور از ۵ سامانه عمران و مدیریت شهری وزارت کشور در زمینه ارائه خدمات شهری رونمایی شد.

دکتر حسن روحانی رئیس جمهوری اسلامی ایران قبل از صدور فرمان افتتاح پروژه‌های شهری تهران رسیدگی به سه مشکل مهم را مورد تاکید قرار داد؛ برطرف کردن بوی نامطبوع در برخی از مناطق شهر، رسیدگی به وضعیت نامناسب ارتفاع ساختمان‌ها در محلات مختلف که ظاهر شهر را به هم ریخته است و همچنین ضرورت جمع‌آوری متکدیان از سطح شهر که به جایگاه تهران ضربه زده است، سه موضوع مهمی بود که رییس جمهور آن را مورد تاکید قرار داد.

دکتر عبدالرضا رحمانی فضلی وزیر کشور نیز در این مراسم ضمن تبریک روز نیکوکاری و هفته منابع طبیعی، به رشد و توسعه

در طبقه اول به متراژ ۵۶۸ متر مربع فضای اداری است که دارای اتاق کنفرانس، اتاق امور ورزشی، امور فرهنگی و ... است. همچنین از سایر ویژگی‌های آن:

- زیرزمین ۴: دارای ۵ کلاس آموزشی به مساحت ۲۱۳ متر مربع
- اتاق‌های اداری: به مساحت ۱۳۴ متر مربع
- نمازخانه: به مساحت ۲۹۳ متر مربع
- کتابخانه: به مساحت ۳۱۶ متر مربع
- گالری: به مساحت ۳۹۴ متر مربع
- دو سالن اجتماعات: ۳۱۶ نفره و ۴۴۵ نفره
- زیرزمین ۳: دارای فضای تاسیساتی شامل موتورخانه، سردخانه و اتاق‌های هواساز به متراژ ۶۵۴ متر مربع
- ۱ انبار و فضای دسترسی: به متراژ ۴۸۵۹ متر مربع
- تعداد ۹۱ عدد پارکینگ در فضای محوطه داخل ساختمان و تعداد ۶۲ عدد پارکینگ در فضای محوطه بیرونی و ... می‌باشد.

میدان بزرگ میوه و تره بار شهر بندرعباس:

در سال ۱۳۹۲ شهرداری بندرعباس از طریق مشارکت بخش خصوصی پروژه‌ی احداث میدان میوه و تره‌بار جدید را در فضایی به مساحت ۲۴ هکتار در فاز اول آغاز نموده است که مقرر گردید پس از بهره‌برداری آن مراحل احداث فاز دوم در فضایی به مساحت ۱۸ هکتار نیز مورد بهره‌برداری قرار گیرد. انعقاد قرارداد مشارکت مدنی با بخش خصوصی در مورخ ۹۲/۰۹/۰۴ بعنوان سرمایه‌گذار پروژه با موضوع عقد مشارکت عبارت است از طراحی و اجرای پروژه شامل؛ احداث فضاهای تجاری و فضاهای عمومی و محوطه‌سازی که سهم شراکت طرفین به صورت ۶۵٪ سرمایه‌گذار (بخش خصوصی) و ۳۵٪ سرمایه‌پذیر (شهرداری بندرعباس) می‌باشد.

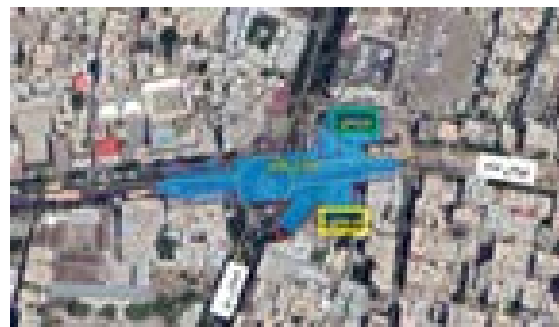
لازم به توضیح است که جزییات پنج پروژه شاخص که در این مراسم به دستور رییس محترم جمهوری افتتاح گردید به شرح زیر می‌باشد:

ایستگاه دولاب و ایستگاه میدان قیام در شهر تهران:

ایستگاه دولاب واقع در خط ۷ متروی تهران در محدوده میدان سعیدی، خیابان آل‌آقا و جنب امامزاده چهل تن قرار دارد. با بهره‌برداری از این ایستگاه، تعداد ایستگاه‌های بهره‌برداری شده در این خط به ۱۳ عدد می‌رسد. با توجه به مکان‌یابی ایستگاه دولاب دسترسی شهروندان به محدوده باغ گل‌های تهران تسهیل می‌شود.

ایستگاه میدان قیام واقع در خط ۷ متروی تهران در محدوده میدان قیام، تقاطع خیابان قیام و خیابان ری قرار دارد. این ایستگاه ششمین ایستگاه از ابتدای خط ۷ می‌باشد و جهت سهولت بهره‌مندی افراد کم توان و ناتوان جسمی، همزمان با افتتاح ایستگاه، آسانسور ورودی شمالی مرتبط با ورودی ایستگاه به همراه پله‌های آن به بهره‌برداری می‌رسد. با توجه به موقعیت ایستگاه میدان قیام، دسترسی شهروندان به محدوده بازار تسهیل می‌شود.

پروژه مجتمع تجاری-اداری و فرهنگی شهر گرگان:

این مجتمع با ۱۲۸۰۰ مترمربع زیر بنا یکی از بزرگترین مجتمع‌های کشور در نوع خود بوده که با هزینه‌ای بالغ بر ۲۲۰۰ میلیارد ریال به بهره‌برداری رسیده است. طبقه همکف و طبقه اول به مساحت حدود ۱۵۸۴ متر مربع، طوری طراحی شده است که بتوان جهت کاربری تفریحی، خدماتی و حتی تجاری از آن استفاده کرد.

ویژگی‌های مهم این پروژه:

- اختصاص سردخانه با ظرفیت ۷۰ متر مکعب برای هر غرفه عمده فروشی
- دسترسی محل احداث پروژه میدان میوه و تره بار به راه زمینی، ریلی، هوایی و دریایی در کمترین فاصله که موجب تسهیل در امر صادرات و واردات کالا نیز می‌شود.
- در نظر گرفتن ۱۵ هکتار معبر عمومی و پارکینگ جهت تسهیل در تردد
- اجرای طرح فاضلاب و باز مصرف آن برای تامین آبیاری فضای سبز
- در نظر گرفتن ۵ هکتار فضای سبز در پروژه برای زیبایی بصری و پالایش هوا و ... است.

و بازنمایی گردیده است. برخی از ویژگی‌های شاخص این پروژه می‌توان به مواردی همچون: روستای خزری، روستای آذربایجان، روستای ترکمن، روستای خراسان، روستای سیستان و بلوچستان، روستای خوزستان، محوطه خلیج فارس، محوطه عشایر غرب ایران، محوطه عشایر ترک زبان و زیست شهرهای کهن ایران مانند: یزد، اصفهان، کرمان، کاشان و ... از طریق ساخت ابنیه‌ای همچون آب انبار، ساباط، بازارچه سنتی، فضای نمایش آثار و بازنمایی مسجد کهن فهرج به عنوان نخستین مسجد ایرانی و ... اشاره کرد.

پایانه و پارکینگ زیر سطحی آزادی - شهر مشهد مقدس:

این پروژه شامل فضای باز شهری در تراز همکف، پایانه آزادی در تراز منفی یک و پارکینگ طبقاتی در ترازهای منفی دو و سه می‌باشد که در زمینی به مساحت ۱۲۰۰۰ مترمربع و با زیربنایی برابر ۴۲۰۰۰ مترمربع احداث شده است. این پروژه در سال ۱۳۹۲ آغاز و با هزینه ۳۳۶۸ میلیارد ریالی به بهره‌برداری رسید. از ویژگی‌های مهم این پروژه: احداث ۳۲۰۰ مترمربع پارکینگ سرپوشیده و تامین فضای ۳۵ توقف و ایستگاه برای اتوبوس در طبقه اول، تامین ۵۹۰ جای پارک خودرو و ۵۰ جای پارک خودرو معلولین و همچنین ۱۰۰ جای پارک دوچرخه، یک ایستگاه آتش‌نشانی، ۱۲ عدد پله برقی برای ارتباط بین همکف و پایانه اتوبوس، ۱۰ آسانسور و ... است.

بوستان ایران کوچک شهر کرج:

بافت جمعیت شهر کرج متشکل از مردمانی از سراسر ایران عزیز است. مردمانی با تنوع قومی و فرهنگی که در بستر شهر، هویت آن را تشکیل داده‌اند. تنوع این بافت و اهمیت ساخت فضاهای فرهنگی و تفریحی و تاکید بر ایجاد هویت گردشگری مقصد در شهر کرج، باعث شد تا ایده ساخت پارک ایران کوچک در سال ۹۲ در سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهرداری کرج مطرح شود. ایده اولیه بر پایه‌ی ساخت پارکی مینیاتوری برگرفته از آثار معماری ایران به صورت ماکت و المان‌های متنوع بود. براین اساس در سال ۱۳۹۷ با رویکردی نو مجدداً این پارک در مرحله اجرایی قرار گرفت. به دلیل ساخت پروژه‌های پارک‌های مینیاتوری در سطح کشور و شهرهای مختلف، رویکرد طراحی پارک در دوره جدید تغییر یافت و ایده ساخت موقعیت‌هایی از محل زیست مردمان اقوام ایرانی در دستور کار قرار گرفت. این بازنمایی در ابعاد گوناگون از جمله استفاده از ماکت‌های با مقیاس استاندارد، استفاده از ابنیه مختص اقوام مختلف در ابعاد واقعی، استفاده از سازه‌های بومی و سنتی نظیر سیاه چادرها و ... طراحی

شهرهای فردا محصول رویاهای امروز خواهند بود. جهان امروز با چالش‌های متعددی روبروست که با استفاده از تغییر در روش انجام کارها می‌تواند بر بسیاری از این چالش‌ها فائق آید. در حال حاضر ما در نقطه عطف این روند هستیم و راه‌هایی که ما با استفاده از آن‌ها به مشکلات امروز پاسخ می‌دهیم، آینده ما خواهد بود و این که چگونه ما می‌توانیم با موفقیت به سمت دنیای دیجیتال حرکت کنیم. عنصر مهم این تحولات در ساخت شهرهای فردا نهفته است، که زیر بنای این شهرها متشکل از ارتباطات از راه دور منسجم و باز و طراحی و معماری نرم افزار و نیز برنامه‌های کاربردی با اپلیکیشن‌های شهروند مدار می‌باشند. پایه‌های اصلی که شهرهای فردا بر اساس آن‌ها ساخته خواهند شد شامل انرژی‌های هوشمند و تجدید پذیر شبکه‌های نسل آینده، خانه‌های هوشمند، حمل و نقل هوشمند و در نهایت مهم‌ترین عامل یعنی دولت هوشمند در یک شهر هوشمند می‌باشند.

شهرهای فردا بستر رویاهای دیجیتال خواهند بود. در حال حاضر نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و تمایل به شهر نشینی و شهری شدن باعث سرعت بی‌رویه جمعیت شهر نشین شده است، یک واقعیت غیر قابل انکار در مورد جمعیت آینده شهرها تا سال ۲۰۵۰ این است که در سال ۲۰۵۰ تقریباً ۷۰ درصد جمعیت جهان در شهرها زندگی خواهند کرد.

کتاب حاضر ترجمه اثر کارلو راتی مدیر گروه مطالعات و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه MIT و متیو کلودل که توسط محققان آزمایشگاه شهری سن سیبیل گردآوری شده و اطلاعاتی در زمینه چشم‌انداز طراحی شهری ارائه می‌دهد که توسط دکتر حسین حاتمی‌نژاد عضو هیئت علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی دانشگاه تهران ترجمه و در سال ۱۳۹۸ به چاپ رسید. این کتاب برای درک بهتر پویایی شهر و ایجاد شهری که کاملاً تحت کنترل شهروندان باشد از الگوهای رفتاری، فعالیت‌ها و حرکات شهری (رفت و آمدها، ترافیک، دفع زباله) تصاویری را به وسیله داده‌های شبکه ارائه می‌دهد. برای مثال اطلاعاتی در مورد این که زباله‌ها به کجا رفته و در نهایت کجا دفع می‌شوند ارائه می‌دهد که باعث بالا رفتن آگاهی عمومی از شیوه‌های دفع زباله می‌شود.

نام کتاب: شهر فردا و آینده‌ای از زندگی

شهری

مؤلف: کارلو راتی، متیو کلودل

مترجم: حسین حاتمی‌نژاد، رامین ضربی

کناری

انتشارات: پاپلی

سال چاپ: ۱۳۹۸

Contents

• Note	1
• The Main Report	
-Iranian-Islamic city, from what to the existential dimensions/M.Tolabi, F.Farahani	4
• Idea and Research	
-Location model in urban neighbourhoods based on the Iranian-Islamic city/M.Mirnejad	15
-The position of aesthetics of urban views in Iranian-Islamic architecture/M.Qorbani, B.Tahmasbi	28
-Explaining the key concepts of the Islamic city in the thought of Farabi utopia/M.Nasirpour	38
• Dialogue	
-Iranian-Islamic city, comfort in the utopia ahead/ A.Davoodi	49
• Municipality According to Document/A.Davoodi	53
-Iranian-Islamic face of Tehran	
• City law	55
• Mayor's View	
-Bardaskan, the city of heavenly fruits/E.Vedadi	59
• Comments	
-Defence urban planning and the Iranian-Islamic model/A.Kademipour	62
-Iranian city landscape management, challenges and solutions/M.Pajooan	67
• World Experiences	
-Islamic Architecture and Urban Design, a Review of Malaysian Experiences/B.Tahmasbi	70
• City Economy	
-Basic concepts of investing in municipalities/M.Koosheshtabar, A.Haqpana	80
• Report image	87
• Book introduction	99

Address: No. 17, Naderi st. , keshavarz BLvd. Tehran

Tel: 021-63902053

Fax: 021-63902052

ISSN: 1606-7495

<http://www.imo.org.ir>

E.mail: shahrdariha91@gmail.com

شنبه‌های آموزشی

پویش ملی شنبه‌های آموزشی به منظور بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در فضای مجازی برای اولین بار در کشور توسط مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی راه‌اندازی شد. از طریق این پویش ملی، هر هفته محتواهای آموزشی مورد نیاز جامعه هدف به استان‌ها ارسال می‌شود.

آدرس دریافت بسته آموزشی پویش ملی شنبه‌های آموزشی : imo.org.ir

131

Monthly Journal of Information
Educational and Research an
Urban Management and Planning
vol.22 , No.131 , Feb-Mar 2021

Shahrdariba

Iranian-Islamic city, from what to the existential dimensions

The Islamic city in the thought of Farabi utopia

Iranian-Islamic city, comfort in the utopia ahead

Iranian-Islamic face of Tehran

Bardaskan, the city of heavenly fruits

Defence urban planning and the Iranian-Islamic model

Islamic Architecture and Urban Design, a Review of Malaysian Experiences

